

VELTA STRAZDIŅA

Lābļņu ķēle 1783.

Tāmurgas leģendas

Das ist die neue Lābļņu ķēle, die 1783 fertig geworden. Sie liegt 16 Meilen von Riga an der Panslawischen Straße. Sie ist eine sehr schöne Kirche, die von einem sehr guten Architekten, dem Herrn Lābļņu, entworfen und 1798 erbaut.

ĶĒKAVA

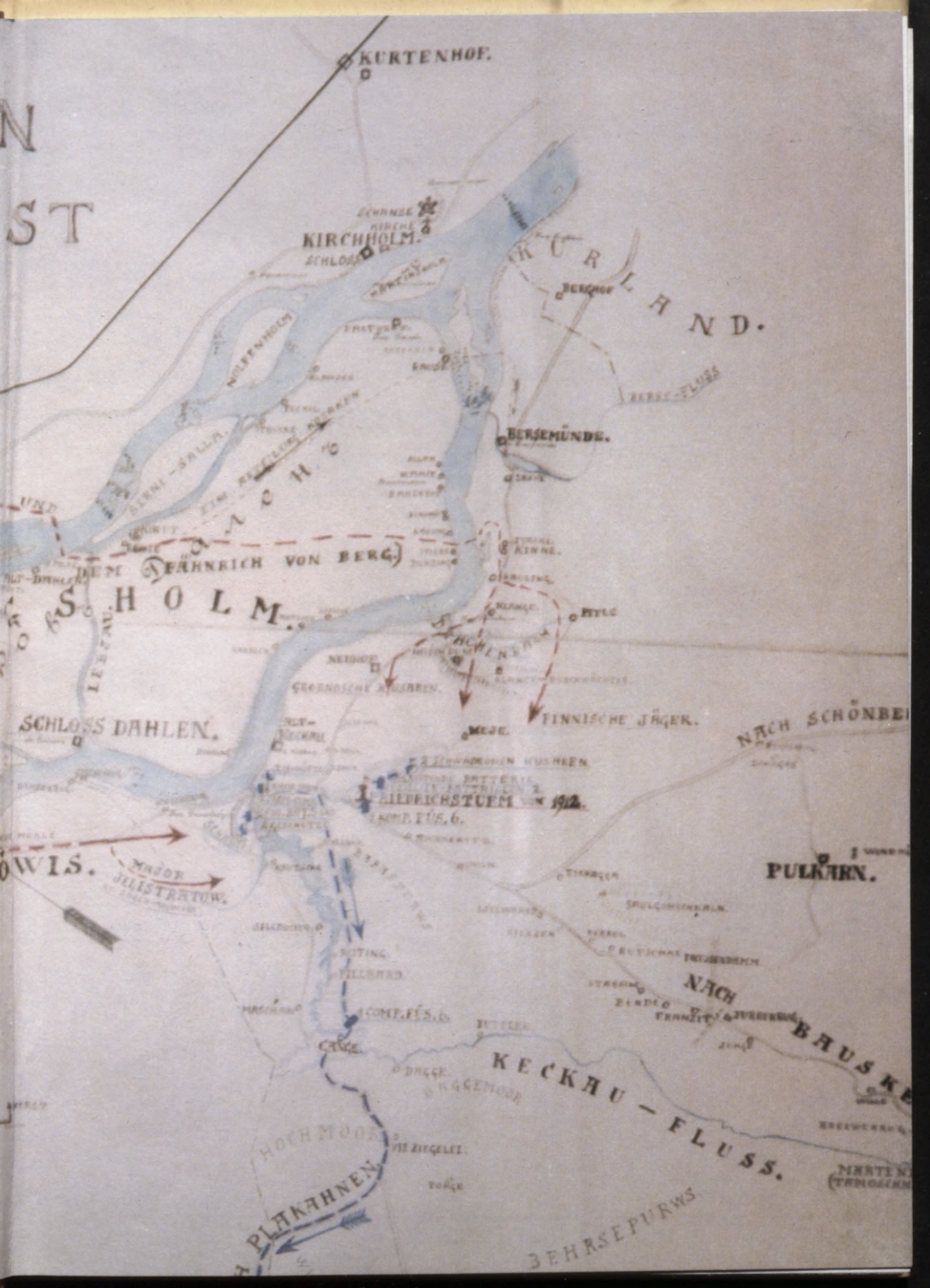
LAIKI UN LIKTENĪ

Leckau Hoff

N
ST

2002-3
166

BIBLIOTĒKA

100.000.000

L
821

Velta Strazdiņa

ĶEKAVA

LAIKI UN LIKTEŅI

Tāmurgas leģendas

Rīga
2001

ISBN 9984-243-88-7

UDK 821.174-3
St 704

Latvijas nacionālā
BIBLIOTĒKA

0302018914

Redaktore Rute Runce
Līgas Zagantes mākslinieciskais noformējums

I vāks. Doles baznīca Ķekavā. Ceļa otrā pusē Ķekavas krogs. J. K. Broces zīmējums 1785. g. Broces kolekcija Latvijas Akadēmiskajā bibliotēkā

Priekšlapa. Daugavas lejteces karte 1896. g. K. fon Levis of Menārs uz tās zīmējis 1812. gada augusta kauju shēmu. Fragments. (LVVA F6828 A6 L2027)

Pēclapa. Tāmurga. Rīgas patrimoniālapgabala kartes fragments 1873. g. (LVVA F2909 A1 L18)

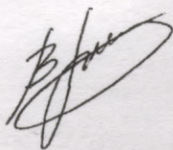
© Velta Strazdiņa, 2001

© Mākslinieciskais noformējums – apgāds un spiestuve "Elpa", 2001

ISBN 9984-543-89-7

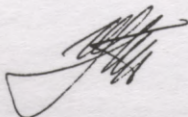

Gluži tāpat, kā cilvēka likteni ietekmē viņa dzimšanas vieta, arī uzņēmuma liktenis zināmā mērā ir atkarīgs no vietas, kurā tas tapis. Vai noteikti būtu jāzina tā zemes stūrīša vēsture, uz kura uzcelta rūpnīca un kurā mēs strādājam? Manuprāt nākotni veido tas, cik labi zinām pagātni. Mums likās interesants vēstures stāsts, par ko vēsta šī grāmata, – par Ķekavu, par vietu, kurā celts un darbojas mūsu uzņēmums. Un tā mēs nolēmām sniegt arī savu ieguldījumu izdevuma tapšanā. Paldies autorei par paveikto!

Vladimirs Gorbatihs,
kašijas rūpnīcas direktors

No sirds pateicos firmas "Simeks" vadībai un visiem, kas atbalstīja un veicināja manas pirmās grāmatas iznākšanu!

Velta Strazdiņa

Cher monsieur, je vous prie de bien vouloir
recevoir les deux lettres ci-jointes en mon nom
et de les adresser à son Excellence le Ministre
des Affaires Étrangères, à Paris. Je vous prie
de croire, Monsieur, à ma haute estime et à
ma haute confiance. Je suis, Monsieur, votre
très dévoué serviteur.

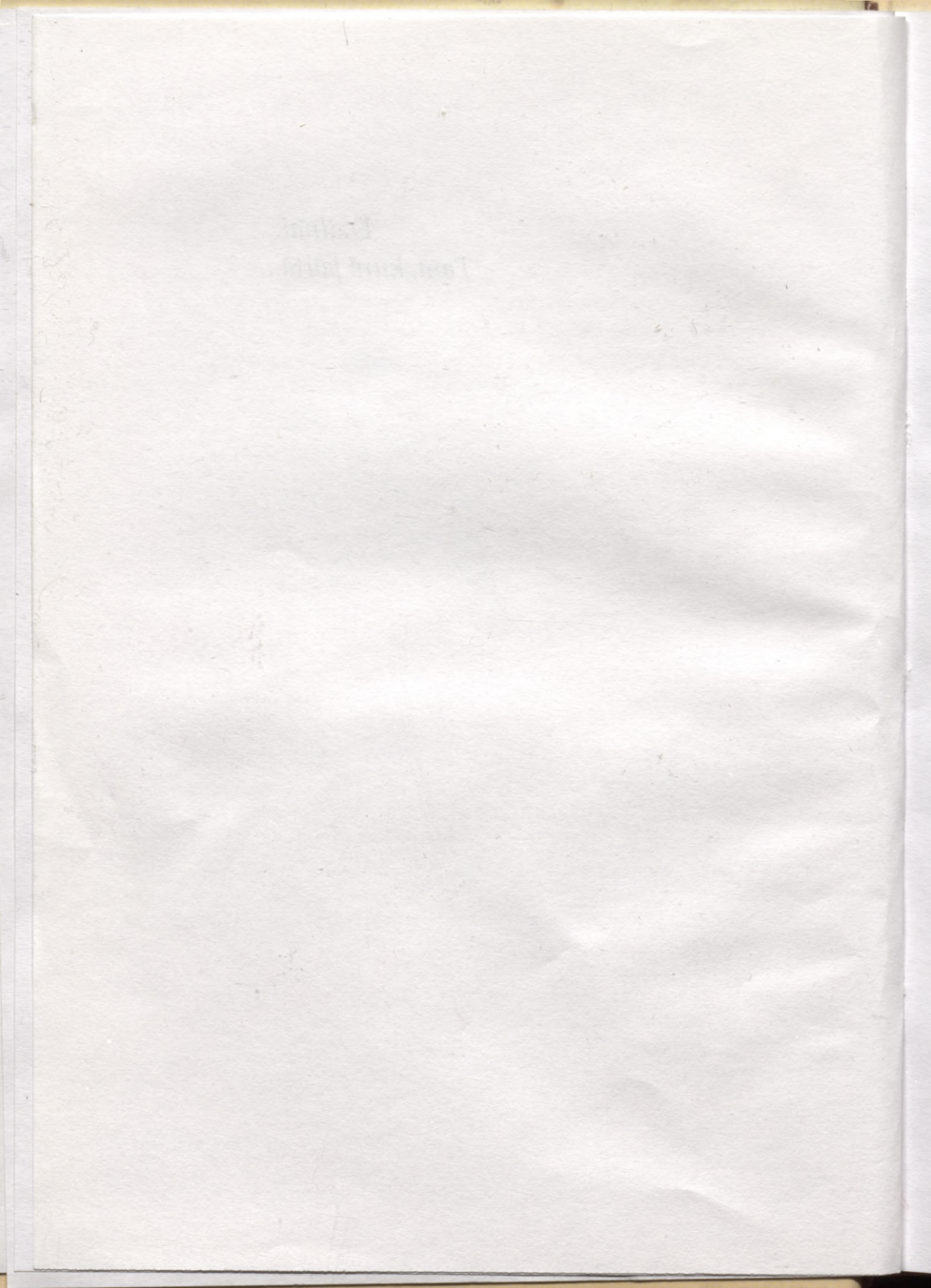
Yves Lévy
Ministre des Affaires Étrangères

Je suis heureux d'avoir pu vous adresser ces
deux lettres en votre nom et de vous adresser
cette lettre.

Yves Lévy

Dzilnai...
Tam, kurš jautā...

*

Dzilna. Tu atkal pie rakstāmmašīnas! Kā dzenis – klaudzini un klaudzini... Dzenim tiek tārpiņš, kāpurīņš. Un tev?

- Tu to labi pateici! Nē, tas nav mans maizes darbiņš, un te man netiks dienišķais tārpiņš, kāpurīņš. Taču atceries — kad biji maziņa, tepat Ķekavas viducī vērojām dzeni bungojam pa telefona staba skārda jumtiņu?!

Dzilna. Ak jā! Viņš vēstīja saviem ciltsbrāļiem! Tātad tu arī...

- Tu esi gudriniece, mana Džilna! ... Kas jauns skolā?

Dzilna. Dziedājām (dungo): "Saule lika Dieviņam, / Lai tas raka Daugaviņu, / Dzīves ūdens, nāves ūdens / Daugavā satecēja..." Ir tāda teika, ka zvēri rakuši Daugavu. Kādēļ cilvēki tā izdomājuši?

- Kaķītis, sunītis, visu savu mūžiņu tepat pa Ķekavas un Daugavas krastiem staigādami, tā nejautās. Bet cilvēks grib saprast, uzzināt. Un jautā. Un, ja atbilde slēpjas aiz prātam aptveramā un izzinātā robežām, tad rod izskaidrojumus, kas mums šodien šķiet divaini. Paklausies mūsu novadnieka Jura Šimenova teiku, kuru Fricis Brīvzemnieks pārtulkojis krieviski un ievietojis etnogrāfisko materiālu krājumā, kas izdots Maskavā 1887. gadā. "Vecos laikos ezim bijis vareni lepns uzvalks. Bet skaistais apģērbs viņam atnesis daudz rūgtuma: ikviens, tikko ezi ieraudzījis, gribējis viņu saķert. Tolaik zeme vēl nebijusi pilnīgi pabeigta, tā neietilpusi debess apakšā. Tad Dievs

saaicinājis visus radījumus, lai pārspriestu, kā zeme salabojama. Šinī saeimā ezim iešāvien vislabākais padoms prātā, tas sacījis: "Gudrāk būtu, ja zemi savilktu čumuros!" Tā noticis. Kāda toreiz zeme kupros sacelta, tāda tā vēl šodien par derīgu izrādās. Bet ezis par to dabūjis tādu apģērbu, ka nevienam netiek ap viņu niekoties, to tvarstot." ... Paskaties — man mīla šī dzīvā glezna logā: Daugava, redzi, tur aiz kokiem un viņā pusē Doles salas stāvais plienakmens krasts. Gadu tūkstošos mainījusies apkārtnē, straumes pavasara palos tiekušās izgauzt citas gultnes, taču, lielajiem ūdeņiem aizplūstot, upe atgriezās. Un ļaudis stāstīja teikas. Pirms gadiem septiņdesmit arī mūsu pagasta skolotāji, atsaucoties uz Folkloras krātuves aicinājumu, mudināja tās savākt. Lūk, Olgas Balķītes (viņa dzīvojusi Katlakalna pagasta Vimbu krogā) pierakstītā teika par lielo akmeni pie Doles kaula. "Sen, sen atpakaļ, kad Doles muižā vēl bija muižkungs, kādu vakaru muižas darbinieki, braukdami no darba mājā pāri Daugavai, ieraudzījuši pie Doles kaula ūdeni baltu zirgu. Viņi bijuši ļoti droši un braukuši zirgam klāt. Bet zirgs no viņiem bēdzis. Kad nu tā zirgs viņiem nedevies rokās, tad viņi sākuši tam mest ar akmeņiem. Tad piepeši atskanējis liels troksnis un zirgs sagāzies. No tā laika akmeni pie Doles kaula sauc par zirgu." (LFK 937) Vai zini, kas ir teikā minētais kauls?

Dzilna. Atceros — krāce Daugavā. Reiz ziemā gājām turp pa ledu skatīties gulbjus straujajā, neaizsalušajā ūdenī. Bet vasarā pa akmeņiem varot pāriet uz Doles salu gandrīz vai sausām kājām.

- Paklausies vēl vienu teiku, ko pierakstījis Voldemārs Bušs no Doles salas Bušām, — kā cēlies Doles salas klintsstūris. "Reiz senos laikos velns gribējis aizdambēt Daugavu. Viņš paņēmis lielu maisu akmeņu un gājis uz to vietu, kur tagad atrodas klintsstūris. Velnam bijis labs gabals jāiet, bet spoku stunda pagājusi ātri. Kad nu viņš bijis pie

Daugavas, tad pulkstenis sitis jau vienu un dziedājis
gailis. Velns sabijies, nosviedis maisu un devies uz ellī.
Bet maiss krizdams saplīsis, un akmeņi palikuši kaili.
Tie vēl no vēja appūsti ar smiltīm un stāv vēl šobaltudie-
nu."(LFK 937)

Dzilna. Līdzīgas velna nedarbu teikas esmu lasījusi, bet par
mūsu pagasta vietām tādas dzirdu pirmoreiz. Vai ir vēl kādas?...
Taču es gribēju citu ko vaicāt! Tikai nedusmojies! Vai tu domā,
ka tavu vēstījumu, tavu grāmatu kāds lasīs?

- Re, kā! Nu, tad tev nāksies būt pirmajai lasītājai! Paņem
šīs lapas! Redzi – sākas, kā jau nākas, ar ievadu, ar
ceļavārdiem. Izlasi un nāc atkal ciemos!

CEĻAVĀRDI

Tur kalniņā pie Ķekavas
Aug lielas, vecas priedes.
Zem priedēm vecas kapenes
Un kara lauka sliedes.

(A.Pumpurs)

Ķekava – krustcelēs, Ķekava – viena
no Rīgas atslēgām. Valdnieki un ka-
ravadoņi ar savu armiju ieročiem te
rakstījuši Eiropas lielās politikas lap-
puses.

Ķekava - starp priedēm un
starp plavām,
Kauto dvēseļu un sāpju upē.

(A.Čaks)

Daugava un Ķekava – latviešu strēl-
nieku dvēseļu upes... Ķekavas zeme –
latviešu strēlnieku zeme... Tik daudz
te viņu palika! Gan brāļu kapos, gan
aizmirstās kopiņās, gan aizgruvušos
ierakumos un šāviņu bedrēs.

Kauja pie Plakaņiem, kauja
pie Veisiem,
Pirmā, mirdzošā, veiksmā, -
Tā pārvērta strēlnieku

asinis teiksmā.

(A.Čaks)

Ķekava – latviešu strēlnieku kaujas-
slavas šūpulis: veiksmīgie uzbrukumi
1915. gada rudenī, kā arī 1916. gada
marta un jūlija asiņainās cīņas, ka-
rotāju vērtējumā pat smagākas nekā
vēlāk Tīrelpurvā.

Neviens mani nezināja,
Kad es gauži noraudāju.
Piedurknīte, tā zināja,
Tāi slaucīju asariņas.

LD 4156

Ķekava! Bagātīgi asinīm un sviedriem
slacīta tava smilšaini liesā un salti
dūksnainā zeme! Un atkal, un atkal
no jauna, tiklīdz rima ieroču šķinda,
dzīvi palikušie, sērdieņi – bāreņi, sie-
vietes, sirmgalvji –, apbedījuši nogali-
nātos, bada un slimību nobendētos,
ķērās pie izpostīto tirumu un mītņu

Teic dziesmiņu, sērdienīte,
Tu dziesmiņu daudz zināji, –
Ne tev tēva, ne māmiņas,
Dziesmiņās remdējies.

LD 23

atjaunošanas. Ne vaimanāt un gaus-
ties, asara – tā norit slepus. Dziesmā
remdējas sirds un gūst spēku. Dziesmā
var smelties gudro padomiņu, paaudžu
paaudzē krāto.

Lēnu, lēnu Dieviņš brauca
No kalniņa lejiņā,
Netraucēja ievas ziedu,
Ne arāja gājumiņu.

LD 33683

Veci koki sapuvuši,
Tāses vien palikušas.
Veci ļaudis nomiruši,
Vārdus vien pametuši.

LD 27292

Spēka avots – dainās iekodētajā garī-
gajā mantojumā, rāmajā, palāvīgajā
Dievatziņā, kas pauž dievišķā un cil-
vēciskā vienotību, harmoniju.

Ķekava izauklējusi savus ļaudis un
devusi tiem mūža mājvietu, izvadījusi
pasaulē, bet daudzus tā arī nav
sagaidījusi atgriežamies. Ķekava, tev
un taviem ļaudīm veltīta šī grāmata;
arī Jurim Simenovam, kura dainu
pūrs te izmantots.

Ķ e k a v a – arheoloģiskā Zemgale administratīvajā Vidzemē, ar
izzudušā libiskā atspulgu vietvārdos, – cik daudz vēl tev noslēpumul!
Cik daudz taku un ceļu – gan pazīstamu un miļu, gan meklējamu
un no jauna iestaigājamul!

TĀMURGA jeb NOSLĒPUMI UN SENDIENAS

Dainas un teikas kopīgais noslēpums

*Kalējs kala debesīs,
Ogles bira Daugavā;
Es paklāju villainīti,
Man iebira sudrabiņš.*

LD 33724,1

Pirmās divas rindas šai Jura Simenova pierakstītajā dainā atgādina visiem zināmo miklu par pārkonu, zibeni un lietus lāsēm; tās rāda arī skaistu dabas gleznu, sniedzot estētisku baudījumu. Bet nobeigums? Tautumeita taču neklāja savu villaini lietū sasla-pēšanai, un pavisam neloģiski to būtu klāt Daugavas straumē. Tātad runa ir par kaut ko citu. Kādai vajadzībai radīts šis teksts, un ko senā dainotāja ("es") tajā iešifrējusi? Vai visi viņas laika-biedri spēja to atminēt? Varbūt tas nemaz nebija domāts plašai lietošanai un jēgu drikstēja zināt tikai nedaudzi? Iespējams, tās bija mūsu senču svētvietu priesterienes, minētas teikā, kas publi-cēta žurnālā "Pagalms" (1881/23) (parakstījis Sterns). "Garakmi-nis (latviešu teika). Doles pagastā, kur Bērze ietek Daugavā, ir Gar-akmiņu mājas. Še bijusi vecos laikos svēta birze, kur divi latviešu priesterienes dieviem svēto uguni uzturējušas. Reiz izcēlies karš starp leišiem un latviešiem. Tās divi priesterienes tikušas no ienaidniekiem vajātas. Viņas lūgušas Pērkonu, lai tas nelaižot tām krist ienaidnieku nagos. Pērkons tātad, viņu lūgumu paklausī-dams, pārvērtis to vienu akminī un to otru avotā. To avotu redz vēl šodien, tas akminis bijis sievietes izskatā. Kad sāka šoseju taisīt, tad to akminī saskaldīja un aizveda uz šoseju. Bet tas vīrs, kas to darījis, ticis no nelāgiem sapņiem mocīts, tā ka viņš tās akmiņa šķeldas atpakaļ vedis un čupā sametis. Šo čupu vēl šodien rāda.

Senāk bijis šis apgabals, kur tas noticis, ļoti jauks, bet caur Pērkona lāstiem tas tagad tuksnesis un tīrelis." Šolaik nedz šīs vietas pie Bērzes ietekas, nedz arī pati ieteka nav atrodamas. Būvējot Rīgas hidroelektrostaciju, noslicināts Doles salas augšgals, izpostīti skaistie Daugavas krasti (tur tiešām kādu laiku bija "tuksnesis un tīrelis", bet pamazām daba atgūstas), mainītas mazo upju ietekas – gan Bērzes, gan Pūķupītes ūdeņus savāc apvedkanāls. Ir dažas ziņas agrāku laiku rakstos. Doles draudzes mācītāja L. Merca ieraksti baznīcas grāmatā (1701-1710) līdzās īpašumiem Doles salā min mācītājmuižai piederošās zemes Daugavas kreisajā krastā: "Bērzes (varbūt – bērzu) dārzs", "pie Daugavas un pie Bērzmēntes pie lieliem akmeņiem", pļavu sarakstā – "Bērzenes pļavas" un "Akmens pļaujums", bet, norādot zvejas vietas, kādai kā orientieris minēts "lielais akmens Bērzmēntē". Jaunākos laikos Bērzmēntē tiešām bijusi kokskola ar augļu dārzu, bet mācītāja minētais "Bērzes (bērzu) dārzs", droši vien, glabā senāko nozīmi – svētbirzs.

Varbūt mums zem kājām ir kāda no svētakmens šķembām? Varbūt tepat līdzās, tikai neprotam saskatīt, ir Debesu Kalēja sudraba atmiņējums? Un – kas bija šie ļaudis, kuri dāvājuši mums tik daiļskanīgu valodu, tik brīnumainu pasaules izjūtu?

Noslēpumainas norises

Visuma dzīlēs skāra arī Zemi. Saule sāka kausēt biezo ledus vāku, kas tūkstošiem gadu bija sedzis pašreizējo Latvijas teritoriju. Zemes garozas plaisās atdzīvojās lielās pirmsleduslaikmeta upes. Lielākajā ieplakā izveidojās Baltijas ledus ezers, un tā ūdeņi skalojās līdz tagadējam Salaspils-Ķekavas-Zālītes apvidum. Plūda brāzmainas straumes, izskalojot ielejas jaunām upēm un strautiem, no sanesām veidoja kalnus un pakalnus. Ledājam vēja uznestajā smilti un atkusušajos zemes laukumīņos sāka augt ķērpji un sūnas, sagatavodami jaunu augsnes kārtiņu, noderīgu lakstaugiem, pundurbērziem, pundurkārklēm. Šolaik sastopamas vairs tikai dažas šo seno augu sugas,

piemēram, saulrozītes. Apmēram pirms četrpadsmit tūkstošiem gadu izveidojās tundras augājs. Tā bija piemērota barības vide ziemeļbriežiem, un viņu bariem sekoja mednieki, virzoties gar upju krastiem. Pirms desmit tūkstoš gadiem Baltijas krastī pamazām ieguva pašreizējos apveidus, tikai Rīgas līča līmenis bija augstāks, un ūdens sniedzās līdz Doles salas lejasgalam. Pēcleduslaikmeta ziemeļbriežu atliekas atrastas pie Olaines, bet klejotāju mednieku apmetne 9.gadu tūkstotī p. m. ē. bijusi Baltijas ledus ezera krastā Salaspils tuvumā. Zemes garozai ceļoties, jūra atkāpjas, stabilizējas Daugavas piejūras daļa. Klimats kļūst sausāks, un ūdens līmenis krītas. Mūsu novadā izveidojas ūdeņiem bagāta, smilšaina zemie-
ne, ko dienvidos norobežo Slokas – Olaines – Baldones purvāju josla. Veidojas meža tipa augu valsts, tādēļ ziemeļbriežu bari piemērotas barības meklējumos virzās uz ziemeļiem, un mednieku – klejotāju ciltis tiem seko. Sausajās kāpu grēdās, zivīm un ūdensputniem bagāto upju, strautu, atteku un ezeru krastos apmetas jaunienācēji. Tie ir vietsēži, kas pārtiek galvenokārt no zvejas, medībām un savācējsaimniecības.

Senču tālie ceļojumi

Pirmo ienācēju etniskā piederība nav noskaidrota, taču kopā ar vēlākiem ieceļotāju viļņiem (no dienvidiem un dienvidrietumiem) veidojās baltu priekšteči – protobalti. Agrajā neolitā, 3. gadu tūkstotī p. m. ē., Latvijas teritorijā ienāk Baltijas somu priekšteči; viņus raksturo t.s. ķemmes – bedrišu kultūra, resp., īpatnēji māla trauki ar noapaļotu dibenu, taisnām malām un rotājumu, kas veidots ar speciāliem spiedogiem. Atnācēji apmetas starp vietējiem iedzīvotājiem. Vēlajā neolitā notiek pāreja no vācējsaimniecības uz ražotājsaimniecību. Lopkopības un zemkopības attīstība saistās ar t. s. auklas keramikas kultūras cilšu – pirmbaltu ieceļošanu 2. gadu tūkstotī p. m. ē. Šī laikmeta dzīvi un nodarbošanos raksturo indoeiropiešu valodu leksikā kopējie vārdi: sēt, sēkla, pūri (kvieši), gov, avs, suns,

vēsts, pils, ciems, nams, klēts u.c. Saplūstot ar iepriekšējo, ķemmes – bedrīšu keramikas kultūru, jaunā indoeiropiešu kultūra gūst pārsvaru, un veidojas plašs, baltu apdzīvots apgabals. Arī turpmāk abu etnisko grupu migrācija notiek atkārtoti, tādēļ nevar precīzi noteikt vietvārdu un valodas aizguvumu rašanās laiku, šī hronoloģija var būt atšķirīga. Baltiskie aizguvumi somugru valodās, īpaši ar zemkopību saistītie, varētu liecināt par ilglaicīgu, miermīlīgu saskarsmi. Bet latviešu valodā vēl šolaik lieto somugru cilmes vārdus, piem., laiva – loja, kuģis – kuoig, airis – airaz, bura – pūraz u. c., un viņu dotos nosaukumus joprojām nes mūsu mazā upīte Titurga* (šo vārdu mēdz latviskot kā 'Bērnupe', citviet – 'Lidumupe', bet es vēl meklēju savu skaidrojumu), tāpat arī pazudusi noslēpmainā Tāmurga (no lībju 'tām' – 'ozols', 'urga' – 'strauts'). Bronzas laikmetā zemkopība gūst noteicošo lomu, paplašinās ražošana, mūsu novada apdzīvotība palielinās. Arheoloģiskie atradumi raksturīgi baltu kultūras apgabalam, ko saista ar senajiem zemgaļiem. Baltu cilmes vārdi ir arī lielāko upju – Daugavas un Ķekavas – nosaukumi. Mūsu ēras sākuma gadsimti raksturīgi ar zemgaļu kultūras uzplaukumu un izplatību, taču jau 10. gadsimtā Daugmales pilskalna iemītnieku etniskais sastāvs ir jaukts, tur mīt zemgaļi, lībji, latgaļi, sēļi, arī garāmkuģojošie skandināvi, bet Daugavas labajā krastā izveidojušās lībju valstis. Savukārt Bilenšteins uzskatījis, ka cauri mūsu novadam līdz pat Rīgai šaurā joslā turpinājusies Sēlija. Tomēr 13. gadsimta dokumenti min tikai lībjus – Akmeņsalas, Titurgas, Tāmurgas apvidū. Taču ne sēļu, ne somugru cilšu apbedījumi nav atrasti. Bet 16. gadsimta poļu revīzija jau rāda baltiskā būtisku pārsvaru pār lībisko. Savas stratēģiskās nozīmes dēļ mūsu novads ik pa laikam zaudējis pamatiedzīvotājus karos un tiem sekojošās slimību epidēmijās, taču izdevīgā ekonomiskā izvietojuma dēļ drīz atkal atdzimis, lielākoties ar jaunienācējiem. Tādēļ grūti bijis no paaudzes paaudzē nepastarpināti nodot garīgo mantojumu, saglabāt vēsturisko atmiņu.

* arī 'Titurga' (senajās kartēs 'Tieturg').

Dīvainie atradumi

Kāds Katlakalna kaļķu cepla strādnieks 1942. gadā ziņojis, ka pirms vairākiem gadiem Akmensalā izpostīti senkapi. Ģindeņi bijuši novietoti sēdus, saliekti,

viņš dolomitā. Vienā kapā atrasts akmens kalts un bebra zobs. Abi šie atradumi tagad glabājas Vēstures muzejā. Apbedījumi datēti ar 3. gadu tūkstoši p. m. ē., agro neolitu. (Par šiem un citiem šai novadā turpmāk minētajiem atradumiem, tāpat par senvietu un kalnu apsekojumiem uzzināju, ielūkojoties Vēstures muzeja Arheoloģijas nodaļas arhīvā.) Akmens laikmeta cilvēku iecienīta rota bija saknē caururbti nomedīto dzīvnieku zobi; tos, saītītē savērtus, nēsāja ap kaklu vai vidukli, tāpat kā dzintara gabaliņus vai akmens kareklišus. Kaulu apstrādei lietoja akmens darbarīkus, ņemot palīgā smiltis un ūdeni, bet akmeni caururba ar kaula svārpstu. Bebris bija nozīmīgs medījums – gan ādas, gan gaļas dēļ. Un to te bijis daudz: 1898. gadā, meliorējot Rīgas pilsētas mežus, netālu no Titurgas (jeb Mūla) ezera atrod valni un, to pārrokot, uziet konusveidīgi apgrauztus baļķus, un secina, ka valni veidojuši bebi.

Mūsu apvidus, bagāts palieņu pļavām un vieglām smilšmāla augsnēm, bija piemērots pirmatnējai lopkopībai un zemkopībai. Daudzie savrupatradumi liecina, ka cilvēki no piejūras zemienes pārgājuši dzīvot šai nolaidenajā līdzenumā. Bērzmētē atrasti divi akmens cirvi, pie Pulkarnes skolas – akmens kaplis un cirvis, pie Pļavniekskultēm – akmens cirvis, tāpat arī pie Lazdukalniem un grantsbedrēs Damaltu mājās tuvumā. 1928. gadā Dzelzkalnu mežsargs Mārtiņš Ķeikulis dāvinājis Pieminekļu valdei akmens cirvi, *"ko atradis pirms vairākiem gadiem kādās mājās uz krāsns"* ('ķeikulis', iespējams ir lībju cilmes – 'kiv kull' – 'akmeņciems'). Jēkabs Birzulis, kas 1935. gadā piedalījās R. Šņores vadītajos izrakumos Kļāņģu kalnā, 1967. gadā nodevis Vēstures muzejam akmens cirvi, *"brūnganmelnu ar taisnu priekšpusi un atsistu pietu"*, kas atrasts pie Daugmales ceļa iepretī Ramiņu strēlnieku kapiem. Piecdesmitajos gados Mākslas akadēmijas 2. kursa students Ozoliņš pēc atmiņas uzzīmējis divus akmens priekšmetus, kas ieraudzīti Kuģu mājās. Tie atrasti Nabagu jeb Nabadzkalniņā, arot zemi; vēlāk tajā vietā esot iestādīts mežs. Kalniņam dots tāds nosaukums, jo tur

Odukalnā atrastais
akmens cirvis.

V. Strazdiņas foto

"priekš kādiem divsimt gadiem, franču kara laikā, vecā pirtīnā dzīvojuši nabaga sieviņa" (tā stāstījis Jānis Sēja). Atrastie priekšmeti – kaplis un kalts – tagad glabājas Vēstures institūtā, un arheologs Jānis Graudonis tos vērtējis kā četrstūkstoš gadus vecus, resp., no 2. gadu tūkstoša p. m. ē.

Ķekavas muzejam uzdāvināts brūnganmelns akmens cirvis, ko Odukalnā atradusi Māra Čapase, un zilpelēks akmens kalts, ko Rūdolfs Grosbergs atradis tūrumā ap 1,5 km uz dienvidiem no Kļauģu kalna. Bijuši arī citādi atradumi. Daugavas krastā 400 m uz austrumiem no Pļavniekkalna zema ūdens līmeņa laikā bijis izskalots kaula vai raga bultas gals, Bērzmēntes muižā atrasts šķēpa gals, seglu kāpšļi un pakavs. 1986. gadā Mašēnu pagalmā bērni, spēlējoties izbērtā grants kaudzē, atraduši gredzenu un arbaleta bultas dzelzs uzgali. Bet ceļa (no šosejas uz toreizējo kolhoza ēdnīcu) remontam atvestajās dzeltenajās smiltīs konstatēti smalki, deguši kauli, nedegušu cilvēka kaulu drumslas, bronzas skārda gabals.

Nesen I. Lidaka, strādājot dārzā Katlakalna izgāztuves tuvumā, atradis slīpētu krama asmeni un zemē tam apkārt kādas pārņojumu drumslas. Pieaicinātie speciālisti secinājuši, ka tas viss atvests no citurienes ar kādām grunts kravām.

Piemīnēkļu valde 1928. gadā apsekojusi vietas, no kurām saņemti ziņojumi:

1. Pie Katlakalna mācītājmuižas, ziemeļaustrumu virzienā ap 400 soļu no Daugavas, tā dēvētajā "kapiņu kalnā" pirms 40 gadiem esot atrasti ģindeņi, zobens un šķēpu gali.

A. Annuss. Doles draudzes sv. Annas baznīcas (Ķekavā) altārglezna
"Kristus svētī bērņus". V. Strazdiņas foto

*Dolomīta atsegumi Doles salas klintsstūrī.
V. Strazdiņas foto*

*Vecticībnieku piekariņš –
svētbilde. Atrasts vecās
Godeļmuižas vietā.
No A. Tračumas arhīva.
V. Strazdiņas foto*

*Katlakalna baznīca.
V. Strazdiņas foto*

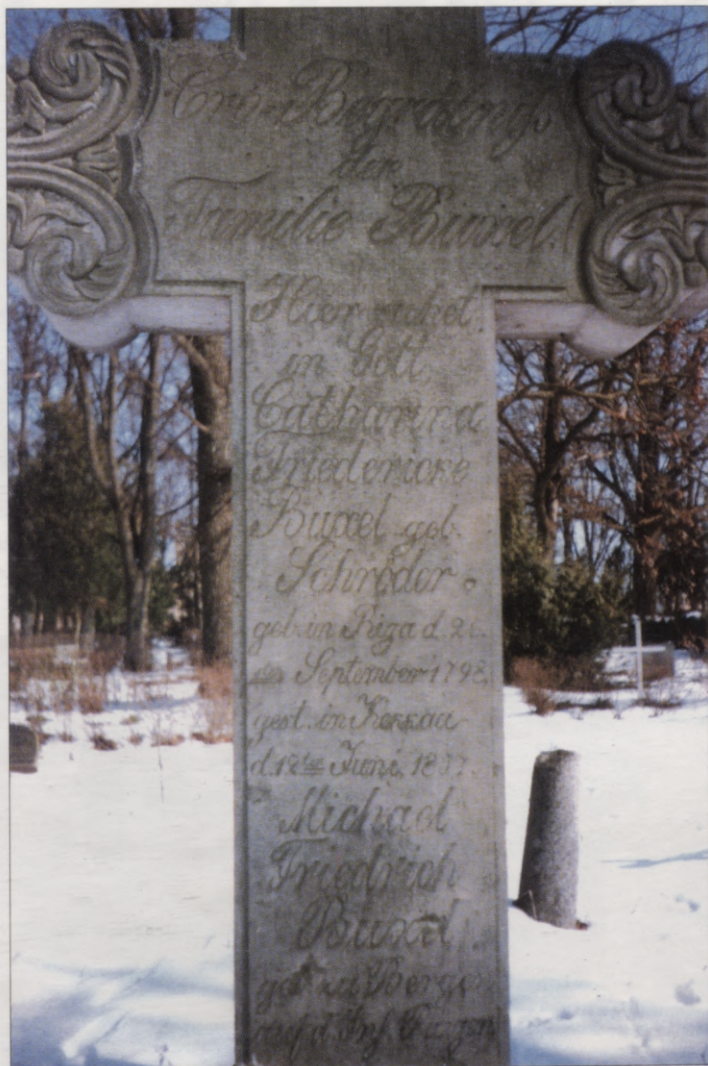

*Katlakalna baznīcas iekšskats ar altārgleznu.
V. Strazdiņas foto*

Mellupu kapsēta. Luīzes Marijas Stumbergas kapa piemineklis.
V. Strazdiņas foto

Bukseļu dzimtas krusts Ķekavas kapsētā.
V. Strazdiņas foto

Nemociet vecīt, to upeli es iztaisnošu! (Novadnieka grafiķa Edgara Ozoliņa karikatūra. 1980. g.)

Piemiņas brīdis pie G. Merķeļa kapa – skolēnu domrakstu konkursa dalībnieki un rīkotāji – 2. no kreisās E. Mucenieks (Rīgas Latviešu biedrība), 1. no kreisās – V. Štrazdiņa (Kultūras fonda Ķekavas nodaļa)

G. Merķeļa kapakmens piemiņas plāksne

*Mākslas skolas audzēkņu apgleznotā saimniecības ēkas siena pie mazās skolas.
V. Strazdiņas foto*

Mūzikas skola. Arhitekts L. Skuja

2. Ķekavā, rokot granti, uziets gandrīz pilnīgi izpostīts 16.-17. gadsimta kapu kalniņš. Izrakta 20 m plata un 4 m dziļa bedre un ieraudzīts *"ļoti daudz ģindeņu, zārku paliekas, zārku naglas, mati, zviedru nauda"*. Diemžēl skolnieks R. Kalniņš pacelto bronzas šķēpa galu iesviedis Ķekaviņā. Šai uzkalniņā bijusi pirmā Ķekavas baznīca, bet pēc Otrā pasaules kara tur ierīkoti kritušo sarkanarmiešu brāļu kapi.

3. Svīlpju māju īpašnieks Jānis Svīlpis rādījis t. s. *"kapenes"*, kur kādreiz *"neatminamos laikos"* bijusi kapsēta. Tur esot meklējuši naudu, bet neko nav atraduši. Neatrada toreiz, kad meklēja, bet atrada nejauši – 1978. gadā, tikai otrpus Bauskas šosejas kolhoza lielfermas ganībās pēc apjomīgiem meliorācijas darbiem iedzeltenu smilšu uzkalniņā, it kā veca pavarda vietā. Pārsimt metru uz dienvidiem kādreiz bijis Ozolkalniņš, kas īpaši saglabājies ļaužu atmiņā. *"Doles pagastā atrodas Ozolkalniņš, kuru tā sauc tāpēc, ka tur agrāk auguši daudzi ozoli. Par Ozolkalniņu iet dažādas teikas. Viena teika stāsta tā. Kāds saimnieks vēlu vakarā braucis mājā no meža, un viņam gadījies braukt gar Ozolkalniņu. Nakts tumša nebijusi, tikai visu kalnu ietinusi pelēka migla. Te pēkšņi saimnieks redzējis, ka no ozola pazarēm izšaujas savādas sarkanas liesmas, un dzirdējis tā kā naudas žvadzēšanu. Saimnieks aiz bailēm pārmetis krustu, un vairs nebija nekas dzirdams ne redzams."* (Pierakstījusi Dore Šteinerte, 13 g. v., Doles Liel-Lielvāržos ap 1922. g. LFK 937.) Viņas māsasmeita V. Miķelsone, vedot rādīt Ozolkalniņa vietu, minēja arī Balto Kalniņu. Bet senās kartes rāda māju Baltais Kallais un pāris kilometrus tālāk Mellais Kallais (tagadējo Melnkalniņu tuvumā). Atrasto depoziņu Loginu ģimene nodeva Latvijas Vēstures muzejam: 1660.-1665. g. Rīgas un Livonijas šiliņus, pavisam 812, un dažas māla trauka lauskas. Par kara laikiem, kuros, iespējams, izpostīta naudas poda īpašnieka māja, stāsta teika par trim priedēm, ko skolnieki pierakstījuši divdesmitajos gados un kas *"dzirdēta no E. Biļķen kundzes. Tas esot noticis ļoti sen atpakaļ. Esot bijis karš. Viss esot bijis tik ļoti nopostīts, ka nav ne gailis dzirdēts dziedam. Tai laikā pa ceļu gājušas veca māmiņa ar savu meitu un meitas meitiņu. Viņas nokusušas un arī izsalkušas, tādēļ apsēdušās uz kāda pakalniņa netālu no tagadējām Svīlpu*

mājām un teikušas: "Ak, kaut mēs labāk paliktu par priedēm!" Tā palikušas ar. Agrāk esot redzētas visas trīs. Tagad tik redzama viena, tās divas nolūzušas, jo tās bijušas vecākas – vecā māmiņa un viņas meita." (LFK 17.) Šolaik vairs nav ne priežu, ne kalniņu, un tikai retais zina parādīt, kur tas viss reiz bijis. Toties pa gabalu redzami Nestes zilzaļie simboli, un daudzi garāmbraucēji pietāj papildināt savu spēkratu degvielas krājumus.

4. Robežu māju īpašnieka Kārļa Garozas "mazmājiņas" rentnieks Jānis Šeidlers stāstījis, ka "kapiņu kalnā", rokot granti ceļa labošanai, atrasts daudz kaulu, bet pirms 30 gadiem – zobena gals. Šeidlers dzīvojis Martkalnā un, spriežot pēc Alfrēda Dziļuma rakstītā, bijis visai neparasts cilvēks. Martaskalna pusmuižā par vagaru strādājis Raiņa tēvs Krišjānis Pliekšāns, un no šejienes uz kristībām Doles (Ķekavas) baznīcā vesta viņa vecākā meita Liziņa, un viena no kūmām ir Helēna Dombrovska no tuvējiem Jeņčiem. Varbūt Vači ir tā Martaskalna pusmuiža? Uz šādu domu vedina 17.-18. gadsimta dokumenti, kuros rakstīts – Pulkarnes muiža ar Vačiem vai arī tieši "Wachte oder Martenberg", turpat mālainajos uzkalniņos atradās arī Pulkarnes jeb Fridriha muižas abas ķieģeļnīcas.

Četrdesmito gadu sākumā Valsts Vēstures muzeja zinātniskais darbinieks Kārlis Rozītis apsekoja mūspuses senvietas un dažus nepētītos kalnus, par kuriem viņš ziņo:

1. "Jāņkalns. Jāņkalnu jaunsaimniecība bij. Ķekavas muižas vietā. Paaugstināts, bet ar plašām, nenoteiktām formām. Vienā pusē grāvji, resp., muižas dīķi. Virsū pa daļai parks un jaunsaimniecības ēkas. Vietai dzīvas Jāņkalna tradīcijas. Tā ir skaista vieta, derīga tautas sanāksmēm. Vieta reģistrējama kā senais Jāņkalns." Tā apsekotājs domā 1942./43. gadā, bet vēlāk viņš šo versiju neuztur spēkā. Arī es neesmu atradusi apstiprinājumu "Jāņkalna tradīcijai" ne sarunās ar novadniekiem, ne rakstītajos avotos.

2. "1945. gada 25.-29. augustā. Pakalnu kalns. Nav līdz šim kā senvieta reģistrēts, bet pelna ievēribu. Kalns ir īsti augsts, ar vienu stāvinātu un pa daļai mākslīgi izveidotu nogāzi, kamēr no otras puses plakums tiek apstrādāts un ir savienots ar apkārtnējiem laukiem. To var apzīmēt par pīleni. Jāpēta." Šis tiešām ir divains kalns. Kādreizējā Pulkarnes skolotāja un mežsarga sieva Olga

Baltene saka: "Kalns pievelk mākoņus un atstumj mākoņus." Savu isto vārdu laikam zaudējis. Šolaik biežāk dēvēts par Pakalnu kalnu (vai vēl dīvaināk – Mazpakaļņu, jo šīs mājas pakalnē vēl ir, bet Lielpakaļņus pēc Otrā pasaules kara neatjaunoja). Pirmā pasaules kara memuāros minēts kā Plikais kalns, bet senāk esot saukts par Putras kalnu. Virsotnē bijis tornis, no kura skatienam pavērusies plaša apkārtnē. Kolhoza laikos iekārtota slēpošanas trase ar pacēlāju, un to varot izmantot vēl tagad.

Ķekavas muzejā glabājas dažas poļu un zviedru laika monētas un jātnieka piesis, kas atrasti senās Godeļmuižas apkārtnē, 1906. gada janvārī nodedzinātās Godeļu mājas vietā. Atradēja Alma Tračuma rādīja arī miniatūru bronzas 17. gs. svētbilditi, kas atverama kā grāmatīņa, ar cilpiņu kā piekariņam. Šī vecticībnieku relikvija – 'натальный образец' jeb 'складень' (uz miesas nēsājama), salocāma svētbildīte – droši vien ar krievu strūgām vai plostiem atceļojusi šurp pa Daugavu.

Līst līdumu vai rājumu rāt

Akmens cirvis kā galvenais zemkopības darbarīks kalpoja arī agro metālu laikmetā. Eksperimentos noskaidrota līdumu lišanas darbietilpība. Viena akmens

cirvja izgatavošanai vajadzīgs 110-120 darba stundu. Lai nolīstu vienu desetīnu (1,09 ha) līduma piecdesmitgadīgā jauktu koku mežā, piecu cilvēku grupai jāstrādā 70 dienas, ik dienu 10 stundas. Ir aprēķināts, ka šādā mežā aug 840 skujkoku, ap 90 apšu un bērzu un 73 ozoli. Viena skujkoka nociršana prasa 18 minūtes, apses vai bērza – 15, bet ozola – veselu stundu. Nocirstie koki jāatzaro, stumbrs jāšacērt balķēnos, kādus iespējams pavelt, zari jāsavāc, un viss šis materiāls jāizklāj tā, lai dedzināšanas laikā pelni klātos vienmērīgi un izdegtu velēna ar zāļu saknēm un sēklām. Šāds sūri grūti iekopts līdums dod pietiekamu ražu gadus trīs četrus, tādēļ jau laikus jānolūko cits meža gabals, kur sākt visu no jauna. Vecajā vietā var atgriezties pēc 25-30 gadiem. (Šos

*Vecais
Stumbris
Mellups rāj
lidumu.
1904. 26/VII*

datumu uzzināju Jāņa Graudoņa grāmatā "Nocietinātas apmetnes Daugavas lejtecē". R, 1989.) Arī tīrumu zemkopības laikā liž lidumus, gan paplašinot savas saimniecības, gan t. s. spridzināšanas laikā, kad zemniekus no viņu zemēm padzina muižnieki, ierīkojot lopu muižas un pusmuižas. Lieliecavas privātmuižas Mīsas mežu 1839. gada kartēs (mūsdienu Mežinieki) var atrast līdzās Veissalai Vāverdruvu, netālu no Čapu liekņas Rāceņkalnu, starp Ratniekiem un Pupsulām – Pupsulu lidumu, uz Liskupes purva pusi Auzu lidumu, bet tuvāk Mīasai, starp Rijas tīreli, Skudru bedrēm un Ozolmežu – noslēpumaino Rājumvalli, Jāņupē – Tēva rājuma salu. (LNB RKt L-1/11, un R KtL-1/10) J. Plāķa 1936. gadā izdotajā grāmatā "Latvijas vietu vārdi un latviešu pavārdi" minēti šī novada pļavu nosaukumi – Bābas rājums, Govu tilta rājums, Joža rājums, arī Kaķa, Kazu, Pēterā, Poļu, Sietiņa un Zemeņu rājums. Vācot novadnieku likteņstāstus, tikos ar Mežinieku skolotājas Vilmas Pluces audzumeitu Viktoriju Kranci, un viņas dāvinājumā bija arī interesanta fotogrāfija ar tikpat interesantu parakstu: "*Vecais Stumbris Mellups rāj lidumu 1904. gada 26. jūlijā.*" Vārdu 'list', 'lidums' pamatā ir senindoeiropiešu 'leid-' ar nozīmi 'laist'; līdzīgs vārds ir arī lietuviešiem. Apvīdvārds 'rāt' tiek lietots nozīmē 'list (lidumu)' un 'rājums' – 'krūmu izcirtums, plēsums', arī 'neliela meža pļava', un tas cēlies no senindoeiropiešu 'rei-' – 'raut, griezt'. Laikam jau mūsu novadā lietotas paralēlformas 'list lidumu' un 'rāt rājumu', kas fotogrāfijas parakstā savienojušās.

Kaučas pils – bija vai nebija

Ķekava savā vidustecē bija robežupe
starp Vidzemi un Kurzemes-Zemgales
hercogisti. Bet šāda – robežas funkcija
tai, iespējams, bijusi arī senākos laikos,

vismaz lejtecē, atdalot lībju un zemgaļu zemes.

Kreisajā krastā 13. gadsimta sākumā dzīvojuši lībji, ko apliecina tālaika vācu dokumenti, kuros solīts saglabāt lībju ipašumtiesības uz viņu bišukokiem teritorijā no Daugavas līdz Ķekavai u. c. Aiz Ķekavas upes, droši vien, vēl bija saglabājušās Upmales valsts zemgaļu apmetnes. Šis valsts Pūtelenes novads sniedzās līdz Daugavai, kuras krastā bija Zemgales osta, bet mūslaiku Iecavas tuvumā esot bijusi Kaučas zeme. Taču mūsu pagastā arī ir Kaučas! Tā ilgi bijusi mežniecības māja, šolaik Jaunās Ķekavas daudzstāvu namu vidū vienīgā tāda, kas kartēs atzīmēta pirms 300 gadiem. (LVVA F7404 A1L1301) Kas bijis vēl senāk? Par to stāsta piecpadsmitgadīgā A. Berkmaņa 1930. gadā pierakstītā teika "Kā Kaučas pils izpostīta. Vecos laikos pie Ķekaviņas bijusi pils ar dziļu grāvi visapkārt. Reiz uzbrukuši kara laiki. Ienaidnieki sanākuši kā mušas ap pili un gribējuši sienas sašaut, bet nekā, visas lodes no sienām atsītušās, nekādas skādes nepadarijušas. Ienaidnieki pūlējušies ilgi, bet velti. To redzēdami, pils iedzīvotāji sākuši medīt ienaidniekus. Tuvējā mežā notikusi liela kauja, asinis plūdušas kā ūdens. Abpus mežājam ir ieleja, tad visas asinis tur satecējušas. Pa asinīm bijis jābrien līdz ceļiem. Kāds no ienaidnieku karavadoņiem stāvējis asinīs līdz ceļiem un murgojis. To vietu, kur stāvējis ievainotais, vēl tagad sauc par Stāvmurgu. Ievainotais vadonis redzējis sapnī, ka vienā vietā, tur un tur, varot sienu sašaut, bet tikai pēc divi nedēļām. Vadonis savu sapni pastāstījis citiem vadoņiem. Vadoņi apsprieduši, ko iesākt. Viņi bijuši briesmīgi sakauti, no lielā pulka palikusi maza saujiņa. Karot vairs viņiem nebijis iespējams, un viņi, veselie, ar lielām pūlēm varējuši atstāt Kaučas pili. Pēc divi nedēļām Kaučas pilij uzbrucis vēl lielāks ienaidnieku bars kā pirmais un pili nopostījuši, ka ne skangalas nepalikušas. Nokautos pils iemītniekus ienaidnieks sasviedis lielajā grāvī, un no priekiem ar cepurēm vien sanesuši smiltis, tā ka nav palikušas ne zīmes, kur bija pils grāvis. Vēl tagad pie Ķekavas uz upītes krasta atrodas pils uzkalniņš." (LFK 937)

Tuvīno Līču māju mantiniece Brigita Šalajeva pastāstīja, ka viņas bērnībā vēl bijis Pirmā pasaules kara šāviņu bedrēm izrobots pauguriņš, saukts par Kauču kalniņu, bet tas nolīdzināts, būvējot bērnu dārzu Jaunajā Ķekavā. Agrāk nav bijis ne apbūvēts, ne apstrādāts. Māte pieteikusi, lai dienas vidū tur nestaigājot, un vēlā stundā arī ne. Reiz, ieraugot kūpam dūmu strūkliņu, tomēr uzkāpusi paskatīties, nekas sevišķs – lielākajā bedrē pie ugunskura sēdējis kails vīrietis, laikam neveiksmīgs maksšķernieks, un savas drēbes žāvējis.

Kad stāstīju šo Kauču pils teiku ilggadējai kolhoza "Ķekava" bibliotekārei, lielai novada vēstures zinātajai Līlijai Gulbei, viņa iesaucās: "Kāpēc Stāvmurgs?! Tā taču Tāmurga!" No tā brīža – pirms divpadsmit gadiem – sāku meklēt Tāmurgu.

Tāmurga – zaudētā un atgūtā

Tāmurga, Tāmurga, noslēpumainais
Ozolstrauts – Ozolupe! Kur esi palikusi?
Debesīs ierītējusi? Zemzemē ierakstīta?
Vai otrādi – debesīs ierakstīta, zemzemē

ierītējusi?... Vairs neplūst tavi ūdeņi... Un kurp tie plūda tais senajos laikos, kad tika dots šāds spēkavārds? Un ozoli, tie te laikam auguši, jo zinātais vēl šolaik parādīs Ozolplavu. Bet senāk tās tuvumā bijis 'Bischu purvs', 'Alkne meschs', 'Liekenesche Dorf', upīte 'Lieke'. Vecās kartēs redzama arī Mazā Tāmurgupe, kas, pa ceļam savācot arī Biezā purva ūdeņus, ietecēja Titurgā vietā, kur tā gandrīz vai taisnā leņķī pagriežas uz Daugavu. Šai satecē bija uzpludināts diķis un uzbūvētas Titurgas dzirnavas. Pirms 100 gadiem izraktais Ostvalda kanāls sakrīt ar Mazās Tāmurgas (Tāmurdziņas) lejteci. Šis kanāls (saukts arī par Titurgas dzirnavu pievadgrāvi) domāts Rīgas pilsētas mežu nosusināšanai un sākumā bijis ūdeņiem tik bagāts, ka izmantots koku pludināšanai. Meži nosusināti, staigājīgi pazuduši, tikai Biezo purvu vēl atgādina pusaizmirstais teiciens: "Biezpurieši iet, degunus pacēlušī, lai sauli var redzēt." (To dzirdēju no Līvijas Gailis Titurgciema Bergos. Bet Tāmurgplavas –

tās man rādīja gan Lilija Gulbe, gan Velta Grunde – atrodas otrpus meža, kurā reljefa paaugstinājumi, kāpu rinda, veido ūdensšķirtni starp Titurgas un Ķekavas baseinu. Voldemārs Sloka, bērnībā ganos iedams, šais plāvās redzējis strautiņu plūstam uz Ķekavas pusi. To divpadsmit gadu laikā, kamēr Tāmurgu meklēju rakstos, nekopto meliorācijas grāvju malās saauguši alkšņi un kārkli. Šāda "aleja" garenvirzienā šķērso lidzeno plāvu, atgādinot – kaut kur tepat vien reiz bijusi Tāmurga. Izvadīts zem Jaunsila ceļa, asos likumos iegrāvotais ūdens lēnām sūcas gar Ausekļiem un tikai pie Kaučām atgūst dabas doto gultni. Varbūt tiešām cauri liekņai un priežu silam gar šīs tērces malu pirms deviņsimt vai tūkstoš gadiem libji devušies padzīt zemgaļus no Kaučas pils?

Senākās kartēs var atrast nosaukumu 'Tahmurge', jaunākās – projektētu meliorācijas grāvju tīklu plāvā 'Tāmurga'. Upītes tecējumam pēc kartēm tikpat kā nav iespējams izsekot, jo to šķēļ Rīgas lauku novada un Doles draudzes/pagasta robeža. (LVVA 2909. fonda 1. apraksta lietas 18, 28, 30, 32, 270, 262, 975, 1068, 1077, 1136) Taču tautā šis vārds ir dzīvojis ilgāk nekā pati upe. Divdesmito – trīsdesmito gadu Katlakalna pagasta padomes desmitnieku rajonu vidū ir arī Tāmurga, un to pārzina deputāts, Ausekļu māju saimnieks Jānis Auseklis. Jaunizremontētajā pagastnama zālē 1921. gada 23. decembrī notiek Jaunsila un Tāmurgas zemnieku sarīkojums. Bet 1928. gada pašvaldību vēlēšanās pagastļaudim tiek piedāvāts arī "Jaunsila un Tāmurgas bezpartejisko saraksts".

Mainījās vara, mainījās saimniekošanas veidi, mainījās paaudzes, ideoloģijas, vērtības. Daudz kas tika aizmirsts. Arī Tāmurga. Un atkal mainās – vara, saimniekošana, paaudze, ideoloģija, vērtības. Un atdzimst Tāmurga. Paslēpusi savus ūdeņus, iekāms cilvēks tos paguva piesārņot. Atdzimst kā firmas "Simeks", kuras ražotne atrodas Tāmurplāvā, produkcija – kafija "Tāmurga". SIA "Simeks", pēc apjoma lielākā kafijas ražotne Latvijā, sāka darbu pārbūvētajās Ķekavas PMK ēkās 1996. gadā. Jauno laiku Tāmurgas leģenda man sākās todien, kad Ķekavas muzejā ienāca Aleksandrs Svarevskis un Vladimirs Gorbatihš un, noklausījušies senlaiku stāstus, piedāvāja atbalstu Ķekavas grāmatas tapšanai. Arī tā ir jauna attieksme pret senajām vērtībām.

Smerdukļis* vai senā osta

Piedraudot ar baznīcas lāstu, kristīgiem tika aizliegts apmeklēt Zemgales ostu, Rīgas ostas sāncensi. Kur atradās senā Zemgales osta? Par to pētnieki gadu desmitiem nav varējuši vienoties. Pie Lielupes ietekas jūrā?

Bet varbūt tomēr pie Daugmales pilskalna, kā to uzskata šolaik? Tad būtu saprotams zemgaļu uztraukums par krustnešu pilīm otrā krastā un Mārtiņsalā un centieni akmens būves ar virvēm ievilkt Daugavā. (Mūsu senči tolaik akmeņu sastiprināšanai javu vēl nelietoja un domāja, ka arī mūri ir tikai sakrauti. Tas aprakstīts Indriķa hronikā.) Mūsu novada teikas piedāvā vēl kādu senas ostas variantu. Neticami? Bet, ja ņem vērā, ka lielos plūdus, ledum sablīvējoties Doles salas augšdaļā, Daugavas ūdeņi pārrāvuši labo krastu un jūru sasnieguši caur Juglas ezeru un Ķīšu ezeru? Varbūt sensenos laikos tā pārrauts ticis kreisais krasts, upei jūrā ieplūstot caur Olaines purviem? Abas teikas ņemtas no Ķekavas pamatskolas 1922. gada vākuma; teicēji nav minēti. "Senā Rīga. Senos laikos tīreļa Smerdukļa vietā bijuse Daugava. Un kādu versti no Olaines Kauguru kalnos bijuse senā Rīga. Senās kultūrēlās tautas braukušas ar lieliem kuģiem tirgoties. Kādā plūdu laikā vecā Rīga iegāzās Daugavā, tagadējā tīrelī. No lielajiem plūdiem vecā Daugava aizsērusies, un izcēlusies tagadējā Daugava. Nav sen atpakaļ, kad ogu lasītājas uzgājušas kāda kuģa mastu galus pie Vīna kalniņa Smerdukļi, kuri vēl nebija galīgi satrupējuši." (LFK 937) Vārda 'smerdukļis' pamatā droši vien ir indoeiropiešu sakne 'smerd-' – 'smirdēt'. Olaines upē kādreiz no Smerdukļa puses ietecējis strauts 'Smerdisch Bach'. Taču lībjiem Daugavas labajā krastā bijis ciems Smerdekille (vēlākās Mazjumpravmuižas tuvumā). 1691. gada kartē atzīmēts arī "Smerdekele Feld". (LVVA F2909 A1 L251) Varbūt te ir kādi savstarpēji aizguvumi, jo izklausās līdzīgi.

Lūk, otra teika. "Ostas pilsēta Smerdukļi. Stāsta, ka tur, kur tagad Smerdukļis, agrāk esot bijusi pilsēta, kurai garām tecējusi prāva upe, kurā peldējuši lieli kuģi. Katru gadu no upes izkāpusi balta preilene un jautājuši: "Vai pilsēta jau gatava?" Reiz kāds vīrs pateicis, ka gatava, un tanī pašā brīdī pilsēta upē nogrimusi. Ar laiku upe piesērējusi un aizaugusi, un tas esot tagadējais Smerdukļis.

* paralēlforma 'Smerdūkļis'.

Stāsta, ka vēl tagad esot vietām uzieti kuģu masti." Zinātāji teic, ka purvāja pusbokaltušie koki cilvēkam ar bagātīgu iztēli viegli noturami par kuģa mastiem vai ko citu. Krusta priedi ar īpatnēju vainagu, kurā zari atgādina krustu, dažs labs ogotājs vēl tagad atceras. Tāpat arī Krusta rozu – sausu uzkalnu purvā, varbūt senkrasta atlieku. Neesmu atradusi nevienu, kas zinātu parādīt teikā minēto Vina kalniņu. Pirms mežu meliorācijas Smerdukli (tā platība bijusi ap 180 ha) augušas lieliskas dzērvenes. Alfrēds Dziļums raksta: "Nu varēja lasīt arī dzērvenes. Tajā dienā vīri pameta lauku darbus, pirms gaismas jūdza zirgus, sasēdināja ratos sievas un meitas ar lieliem tukšiem groziem un brauca uz Smerdukļa tīreli. Veiklākās lasītājas ņēma līdz arī maišeļus, kur ogas sabērt. Iepriekšējā dienā uz mana svaiņa mājām bija piezvanījis Pēteris Aigars. Arī viņš gribot braukt dzērvenēs... Smerdukļa purvs gulēja Doles mežu vidū kā liels ezers, aizaudzis sūnām un kroplām priedītēm. Vietām vēl līgojās ciņi un spīdēja akači. Te droši dzīvoja meža un purva putni, tikai lielie plēsoņas vanagi te dažkārt bargi valdīja, ar izplestiem spārnieniem slīdēdami augstu debesīs. Ik rudeni zaļgani baltā sūna bija piebērtā sarkanām ogām. To rītu tīrelis atdzīvojās jau pirms gaismas. Ļaudis brauca no Doles, Baldones, Olaines, Daugmales un Katlakalna pagastiem, te ieradās sievas arī no Rīgas, lai savāktu tīreļa bagātību... Svešie ļaudis izklīda un pazuda zemo priedišu puduros, tikai sievu ūjināšana atgādināja, ka rudens rīts purvā pilns dzīvības. Mēs sargājāties ogas sabradāt, kāpjot pāri ciņiem, bet vēlāk atzinām, ka nav lietderīgi lasīt no vietas. Dzērvenes auga nevienādi, vietām sīkas un retas, citur lielas un sulīgas. No dažā cīņa varēja sagrābt litru ogu." ("Pēdas rīta rasā") Rakstnieks savos darbos minējis arī vācu kapus, Pirmā pasaules kara smago kauju lieciniekus. Jā, tie vēl ir. Smerdukļa Rietumu malā – "Pins-Braker" (tuvākās nosacīti ir Brāķeru un Pinču mājas), austrumu malā – "Martenberg III" un Martenberg II. (Martkalns gan ir visai patālu, bet kapiem šāds nosaukums dots tāpēc, ka Bauskas šosejai un līdz ar to arī Martkalnam tuvākie brāļu kapi ar nosaukumu "Martenberg" būs ierīkoti vispirms.) Mežos ap purvu ir ierakumu atliekas, blindāžas. Pēc Otrā pasaules kara mežabrāļi kādu laiku dzīvojuši Zaļajā tīrelī, vēl tagad tur varot atrast zemnīcas atliekas

un aizbirušu aku. Zinātāji prot apkārtņē sameklēt arī Bērzpurvu, Dzērvju kaktu, Rupuču purvu, Vilciņu purvu un citas tikpat jaukas vietas. Meliorācija pārvērtusi purva dzīvi – tas sāk apaugt ar mežu. Dzērvenes kļuvušas sīkākas, un to ir mazāk. Dzērvju saucieni rudenos un agros pavasara rītos gan vēl ir dzirdami.

Klaņģu kalns – ne visas atbildes rastas

Klang, klang – sirmsenās Daugavas pavadone ir šī skaņa. Klang – plaisā ledus, un modinājums aizvirmo pār sniegotiem mežiem. Klang, klang, klang – brāzmainu ūdeņu dzītie ledusgabali sitas pret dolomīta radzēm. Klang, klang – debesīs sasaucas zosu bari. Klang – airis atsitās pret laivas malu vai jātnieka vairogs noskūda? – sargs ieklausās. Un ja vēl kraukļa brīdinošais – klang! Uzmanīt piekļūšanu Daugavai un brasla pāreju – tā laikam bijusi viena no šī nocietinājuma funkcijām divos gadu tūkstošos. No indoeiropiešu senvalodas saknes 'kel-' radušies latviešu vārdi ar nozīmi 'kliegt, klabēt, klaudzēt, klankšķēt', lietuviešu apvidvārds 'klageti' – 'gāgāt, burbuļot, guldzēt, skanēt', grieķu 'klangē' – 'asa skaņa, dzīvnieka kļiedziens', latīņu 'clangere' – 'kliegt, ķērkēt, gāgāt'.

Klaņģu kalns atrodas Baldones-Vecumnieku paugurlidzenuma ziemeļu malā. Tas ir asimetrisks, ledāja kustības virzienā (ZZR-DDA) orientēts paugurs, veidojies zemledāja apstākļos, ar garumu 900 m, platumu 450 m, augstumu 25 m vjl., un paceļas 15 m virs apkārtējās teritorijas. Vieta bijusi nozīmīga – ūdensceļu Daugavu te varēja šķērsot braslā. Šī iespēja tikusi izmantota arī 1944. gada oktobrī, kad ļaudis ar pajūgos sakrautu iedzīvi bēga no tuvojošās frontes uz Doles salu. Kā stratēģisks punkts tas saistījās karotāju uzmanību 1812. gadā un Pirmajā pasaules karā. Bet senākos laikos šāda dzīvesvietas izvēle noteica arī tās bojāeju – nocietinājumi četras reizes postīti, līdz apmetne pamesta un gadu simtos aizmirsta tik pamatīgi, ka varonīgās cīņas nostāstos daudz zinātas netiek. Ir pierakstīta teika par Klaņģu kalnu. "Senos laikos

dzīvojis kāds drošs jauneklis. Jāņu naktī viņš aizgājis uz kalnu skatīties, kad ziedēs papardes. Te viņš redz, ka brauc daudz kungu glaunās kariatēs gar Kļauņu kalna malu. Puisis nobrīnījies, kur gan tie kungi brauc, un gājis mājā. Mājās pārgājis, viņš vēl daudziem prasījis, uz kādām dzirēm kungi brauca un – no kurienes. Neviena tādu kungu nebij redzējis, un tā arī nav zināms. Šo teiku stāstījis mans tēvs." (Vilma Jansone, 13 g. v. Doles salā, Sodau Kalniņos, LFK 937).

Baltvācu zinātnieks Augusts Bilenšteins jau 1887. gadā 15 m augsto pauguru atzinis par ievēribas cienīgu pilskalnu. Bruņniecības bibliotekārs, Baltijas pilskalnu pētnieks, vairāku grāmatu un publikāciju autors Kārlis fon Levis of Menārs (no šīs plašās dzimtas Pantenes atzara) bijis arī Kļauņu kalnā. Viņa piezīmes un skices izdarītas uz nevajadzīgu veidlapu tukšajiem laukumiem (laikam papīru taupot) ar zilu un sarkanu krāszīmuli; minēti datumi – 1890. gada 22. aprīlis un 1905. gada 23. maijs, kā arī atgādne par materiālu 1909. gada vēstures un ģeogrāfijas kalendāram. (LVVA 1583. fonds, I apraksts, 49. lieta.) Šai kalendārā tiešām ievietots Kļauņu kalna fotoattēls.

Pēc Pirmā pasaules kara, kurā pats piedalījies, Latvijas pilskalnu pētījumos dodas Ernests Brastiņš. Par mūšpusē redzēto viņš 1923. gadā raksta: "Kļauņu kalns ir iedalīts jaunzemnieka (Birzuļa) zemē. Pirms pasaules kara tiek aprakstīts kā labi saglabājies apcietinājums, turpretī tagad tas briesmīgi sapostīts kara ierakumiem. Plakumā un sānos redzamas dziļas satiksmes ejas un blindāžu vietas... Pilskalnam iegareni apaļš veids un 4 m augsti sāni. Zemāk par tiem sākas lēzens kalna kritums, kas ziemeļos un austrumos izbeidzas mūklājā. Plakuma dienvidu pusē ir 4 m augsts uzbedums, jo šai virzienā kalnam nav dabīga krituma. Pašā plakuma vidū atrodas veca, ūdeņaina bedre, domājams, aka." Tika veikti uzņēmējumi un nelieli izrakumi, kuros atrasts bronzas šķēpa gals. Brastiņš pierakstījis arī nostāstu, kas vairāk gan līdzinās anekdotiskam atgadījumam. "No tuvējām mājām reiz kāda sieva atnākusi uz Kļauņu kalnu ogot, jo te augušas labas avenes. Bijis pats pusdienas laiks. Kalnā sieva tā nejauši appirdusies. Te uzreiz viens sakot: "Paturo to bērnu, es uzmeklēšu to pirduli!" Sieva, to izdzirdusi,

bez elpas atskrējusi mājās. Savu mūžu tā vairs negājusi kalnā ogot." (E. Brastiņš. Latvijas pilskalni. Vidzeme. R, 1930) Bet ik vasaru no jauna dienasvidū reibina tvanīgi tumīgais avenu smārds.

1935. gadā Pieminekļu valde (priekšsēdētājs F. Balodis) organizē izrakumus, kurus vada Rauls Šnore. Līdz tam zinātnieki atradumu nelielā skaita dēļ bija šaubījušies, vai pie mums vispār ir bijis bronzas laikmets. Te nu bija sensacionāls atklājums! Gan bronzas cirvja daļa, datējama ar 1000.-500. g. p. m. ē., gan aprobe un plakanspirāle ar piekariņiem, tāpat arī bronzas kausēšanai lietoto tiģeļu un lejamveidņu lauskas. Šie piederumi gatavoti no vietējiem māliem ar smilšu un zvīrgzdu piejaukumu. To ugunsizturība bijusi pietiekama krāsaino metālu kausēšanai (vara kušanas temperatūra ir 1084 grādi, cinka 418, svina 327, alvas 232). Atrada arī lejamveidnē atlietas apaļloka aprobe gabalu. Darbus sāka augustā. Laika apstākļi bijuši nelabvēlīgi, taču pētnieki strādājuši cītīgi, atsedzot vairāk nekā 450 kvadrātmetru laukumu, divās vietās pārrokot valni ar 4 m platu tranšeju. Atklājies, ka pastiprinot un pastāvinot dabiskās nogāzes, visapkārt kalnam radīts 2-3 m augsts un pamatos 7 m plats zemes uzbērums. Var tikai apbrīnot, kā tolaik varēja veikt tik apjomīgus darbus! Valnis sastāvējis no četriem slāņiem: četrreiz pilskalna apdzīvošanas laikā ēkas nodezīnātas un nocietinājumi izpostīti. Pirmais – visvecākais slānis bijis arī visinteresantākais. Visapkārt kalnam uz nolīdzinātas pamatnes divās paralēlās, ap 2 m atstatās rindās likti akmeņi, 30 cm līdz 1 m diametrā. Abas šīs akmeņu rindas ik pa 3-4 m savienotas ar šķērsrindām, veidojot ar zemi pildītas akmeņu kameras. Uz šī pamata izveidots zems, bet stabils valnītis, pie kura cieši piebūvētas celtnes. Pilskalnu ieņemot pirmoreiz, ienaidnieks daļu akmeņu no vaļņa izlauzis, un tie tā arī palikuši kalna nogāzē. Atjaunojot valni priekšpēdējo reizi, virsma pārklāta ar 20 cm biezu māla segumu, lai ienaidnieks nevarētu tajā ierakt kāpnes. Jau tolaik pa Daugavu ievestas svešzemju mantas – gan atsevišķi bronzas priekšmeti, gan piejūras dzintars, gan svītrotā krama kalts. Atrasti pašmāju akmens cirvi un galodas, krama asmeņi, glīti izgatavoti kaula darbariki – saivas tiklu aušanai, adatas, īleni, kā arī profilētas rotadatas. Bija arī jaunāki – agrīnā dzelzs laikmeta priekšmeti:

nazis, bultu gali, jostas sprādze. Atraka no akmeņiem sakrautus pavardus un tiem līdzās lielākus un mazākus plakanus akmeņus, domājams, galdus un soliņus. Šo vietu tuvumā bija daudz māla trauku lausku – lielie, biezie podi, veidoti bez podnieka ripas, no iekšpuses un ārpuses klāti ar švīkojumu. Par visai attīstītu lopkopību liecināja pirmoreiz Latvijā atrasto kāstuvju fragmenti, šīs kāstuves – māla trauki ar caurumotām sieniņām – izmantoti, domājams, biezpiena un siera noslogošanai. Pils iemītnieku mājokļi, ovālas virszemes celtnes, izvietojušās gar plakuma malu, tādējādi veicot arī vaļņa aizsardzību. Uz paša vaļņa koka nocietinājumi bijuši nelieli, par to liecinājusi ne īpaši biežā pelnu kārtiņa. Atrastas arī stāvkoku būvju paliekas ar guļkoku sienas iezīmēm vismaz vienā vietā. Sadzīves paliekās atrasto kaulu analīze ļāva secināt, ka uzturā daudz izmantoti mājlopi – 71%, vairāk cūkas un govslopi, bet arī aitas un pat vēl zirgi. Bronzas laikmetā sākas pāreja uz tīrumu zemkopību, un zirgus arvien vairāk sāk izmantot lauku darbos. Nozīmīgs medijums joprojām ir bebrs, bet gaļai izmantoti arī aļņi, meža cūkas, staltbrieži, stirnas, lāči, zaķi. Zivju atkritumu masā konstatētas 14 sugas, vairāk – zandarti, stores, plauži, lidakas, sami. Apmetnes tīrumos un lidumos droši vien audzēja tālaika kultūraugus – kviešus, miežus, prosu, pupas, zirņus u. c. Mītne slānis konstatēts arī ārpus vaļņa, tātad te sākusi veidoties pilsēta.

Ilgi Kļāņģu kalns ticis uzskatīts par Baltijas somu cietoksni, bet šolaiku zinātnieku viedoklis – *"viss datu kopums liecina, ka Kļāņģu kalnā dzīvojuši balti."* Netālu, pie Strautniekiem, bijusi nocietināta apmetne. Joprojām neatbildēti ir vairāki jautājumi. Kur ir apbedījumi, kapulauks? Kas bija uzbrucēji, postītāji? Oto Skulme gleznā attēlo latgaļu uzbrukumu. Bet postīts tika četras reizes! ("3000 g. vecs cietoksnis Daugavas krastos." "Jaunākās Ziņas" 1935. g. 16. okt.; "Teiksmainā Kļāņģu kalna augšāmcelšanās." "Brīvā Zeme" 1935. g. Nr. 226; R. Šņore. "Izrakumi Doles pagasta Kļāņģu pilskalnā". "Senatne un Māksla" 1936/1; "Senatne un Māksla," 1939/1. J. Graudonis. "Nocietinātas apmetnes Daugavas lejtecē". R, 1989; J. Graudonis. "Celtniecība Latvijā 1. g. t. p. m. ē. un m. ē. sākumā". LZAV, 1961/4).

Kalna pakājē kauja notika arī 1812. gada augustā. Te bija Pirmā pasaules kara nocietinājumi. No tiem 1916. gada jūlijā pāri pūr-
vam uz Spieķu kalnu devās 1. Daugavgrīvas pulka strēlnieki un
krievu armijas daļas, lai uzbruktu vācu pozīcijām Plikajā kalnā.
Kauju Spieķu kalnā attēlo A. Grīns "Dvēseļu puteni", kapa rakšanu
pirms kaujas – A. Čaks "Mūžības skartajos". Novadnieks Alfrēds
Dziļums, jau trimdā būdams, atcerējās savu aizbildni, tēvamāsas
vīru Garozas Jāni jeb Kalna Vaci. "Viņš bija sabiedrisks cilvēks,
viņam bija sava teikšana pagastā. Viņš uzstājās droši, kā jau
rūdīts karavīrs, kas trīs gadus gulējis ierakumos pie Kļāņu kalna
un gājis uzbrukumos pret vāciešiem Tīrelpurvā. Viņš mīlēja stāstīt
savus piedzīvojumus un dažus vairākkārt. Piemēram: "Tas notika
tepat pie Ķekavas. Pulks saņēma pavēli naktī iet uzbrukumā. Va-
karā pulkvedis sasauca mūs visus kopā un teica runu. Viņš pateica
skaidri un gaiši – zēni, mums jāiet, un mēs iesim, bet mēs arī zinām,
ka visi neatgriezīsies. Tādēļ izraksim vispirms sev kapu un no-
skaitīsim Tēvreizi!" Vača balss drusku aizsmaka. Šo gadījumu viņš
vienmēr atcerējās ar pārdzīvojumu. Kapu viņi izrakuši, un pēc sma-
gas kaujas pusrotas kareivju bijis jāapglabā. "Krusti tur vēl stāv pie
Daugmales ceļa!" viņš teica. ("Pēdas rīta rasā"). Tas it kā būtu par
t. s. Jaunās muižas jeb Ramiņu kapiem. Bet ir arī J. Rieksta
fotogrāfija, kas datēta ar 1916. g. – "Brāļu kapi pie Kļāņu kalna".
Vēl 1932. gadā J. Porietis minējis Brāļu kapus "uz rītiem no Kļāņu
kalna, kur guļ trīsdesmit seši latviešu strēlnieki no 1. Daugavgrīvas
bataljona", bet strēlnieku arhivārs E. Klēbergs nosaucis "pie Kļāņu
kalna apbedīto" uzvārdus. Iekārtojot daugavgrīviešu Brāļu kapus
Spieķu kalniņā, 1936./37. g. tika veikta pārapbedīšana, pulka
ķirurgam Jansonam uzrādot vietas, kur kaujas laikā apglabāti
kritušie karavīri. Vai turp aizvesti arī no Kļāņu kalna, par to ziņu
nav. (J. Lismanis. "1915-1920 kauju un kritušo karavīru piemiņai.
R, 1999) Pirms gadiem desmit Arvīds Starķis teicās parādīt iespē-
jamo apbedījumu vietu Kļāņu kalna pakājē. Diemžēl viņš gāja
bojā, nepaguvis to izdarīt. Vai izdosies atklāt šo noslēpumu?

Kolhoza laikos nolaidenajā austrumpuses pļaviņā bija ierīkota
estrāde, vasarās notika dažādi pasākumi, arī Jāņus svinēja. Īpaši
nozīmīgs bija 1988. gada Ligo vakars, kad mastā tika uzvilks

Latvijas karogs. Kāda pusstunda vai stunda pagāja, kamēr tālaika varas nesēji atrada cilvēku, kurš bija piedabūjams karogu nolaist. Vēl taču Atmoda nebija tā īsti modusies; tas notika dažas nedēļas vēlāk folkloras festivālā "Baltika", tad uzvilņoja dziesmotais karogu laiks. Kā aicinošs zvans – klang, klang...

Odu kalns – zināmais un nezināmais

Izmantojot zvēru takas, reljefa noteiktos likumu likumos no mājas uz māju, no ciema uz ciemu, garām pilim un cauri pilsētām – gadu tūkstošos iestaigāti mūsu ceļi. Gan labas vēstis, gan ļaunus laikus tie atnesa. Karagājieni notika gan ziemā, ātri pārvietojoties pa ledu un droši pārvarot aizsalušās sliksņas, gan vasaras nogales un rudens sākuma sausajā laikā, izmantojot upju krastus un zemesceļus. Viens no ceļiem, nozīmīgs jau mūsu ēras pirmajos gadsimtos, veda Lietuvas virzienā, resp., pašreizējā Bauskas šoseja. Tas nav bijis pasta ceļš. Tas nav bijis t. s. gaišais ceļš, kam gar malām izcirsti koki, lai laupītāji neuzbruktu nepamanīti; tomēr tas esot minēts bruņinieku hronikās.

Zemgales ķēniņš Viesturs 13. gs. sākumā meklē biedrošanos ar Rīgas vāciešiem, jo uzskata par ļoti bīstamiem leišu ātros sirotāju pulkus. Tie bijuši tik kareivīgi, ka devušies pat uz igauņiem, piem., 1205. gada ziemā. Iespējams, ka par tik seniem laikiem stāsta teika. "*Kā radies Odu kalns. Vecos laikos, kad vēl karojuši ar vālēm un rungām, Oda kalna vēl neesot bijis. Kādā karā leiši sākuši latviešus atsist, tiem vairs nebijis nekāda padoma. Tad vienam karavīram ienācis prātā, ka vajadzētu uzvest kalnu un no turienes ienaidnieku nomētāt ar akmeņiem. Labs padoms, bet kā to izdarīt? Beidzot sākuši nest smiltis ar cepurēm. Un tā sanesuši prāvu kalnu. Apakšā palicis purvs. Bet zināms: kur purvs, tur odi. Cepures, kalnu nesot, bijušas noplīsušas, bet odu sanācis arvien vairāk un koduši šos nost. Beidzot sanācis ap kalnu vesels mākonis. Karavīri nu spļaudījušies un teikuši: tad ta gan īsts odu kalns! No tā laika viņš nosaukts par*

Odu kalnu un savu nosaukumu paturējis vēl šo baltudien." (Pierakstījusi skolniece Alīda Krūmiņa 1924. g. LFK 937) Un vēl šobaltudien tas kā noslēpumains sargs vai vērotājs stāv Bauskas šosejas malā. Kalnam, kas radies tik divainā kārtā, protams, piemīt arī citas divainības, un arī par tām stāstīts. "*Oda kalnā katru nakti viens vecis kurinājis uguni. Un, kurš braucis garām, tam viņš teicis, lai paņem oglīti, bet neviens nav ņēmis. Bet vienam tomēr pietrūcis sērkokciņu, un viņš paņēmis oglīti un uzlicis uz pīpja, bet vēlāk bijusi nauda."* (LFK 937) Šo nostāstu pierakstījusi četrpadsmitgadīgā M. Flintere no Sierūžiem, bet viņas vienaudzes Veras Oses variants papildināts ar nožēlas pilnu secinājumu. "*Odu kalnā katru nakti viens vīrs kurinājis uguni. Vēlu vakarā braucis viens vīrs garām. Iegribējis smēķēt, paņēmis vienu oglīti, bet vēlāk pīpe nodzisusi. Paskatījies – pīpē bijis viens naudas gabals. Ja būtu paņēmis daudz ogļītes, būtu nauda."* (LFK 937) Austrā Zandere 1922. gada 18. decembrī uz skolu atnesusi šādu pierakstu: "*Oda kalnā, veci ļaudis stāsta, esot aprakta nauda. Tur redz dažu nakti naudu kaltējoties. Reiz kāds vīrs nācis vēlā vakarā no darba mājās. Te redzot kalna galā uguni spīdam. Gājis turp. Piegājis un redz baltu zārciņu pie ugunskura. Vīrs nobijies un laidies, ko tik māc, prom. Aiz muguras nauda nožvadzējusi vien."* (LFK 937)

Vārda 'ods' pamatā ir vai nu senindoeiropiešu 'ed-' ar nozīmi 'ēst', skaņu mijā topot par 'ōd' un 'uod' (tātad sākotnēji 'ods', tāpat kā lietuviešu 'uodas' nozīmējis 'ēdējs, kodējs'); vai arī 'edh-' (skaņu mijā – 'odh-') ar nozīmi 'smails, durstīt'.

Jēkabs Priede kalna nosaukuma izcelšanos saista ar reāliem notikumiem. Šo teiku viņš iesūtījis Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijai, un savā piecpadsmit sējumu krājumā "*Latviešu pasakas un teikas*" to publicējis P. Šmits. "*Atstatu no Doles baznīcas un miesta atrodas paaugsts kalns – Odu kalns. Franču karā šis kalns ar prūšu karavīriem kā apsēts, it kā odiem apklāts, tik daudz tur apmetušies. Tādēļ kalns to vārdu Odu kalns dabūjis. Odu kalna apkārtnē ir pulka mazu kapu kopiņu. Arī kara rīki tur izrakti. Reiz kalnā pie resnas priedes slepeni atnākuši daži prūši, izrakuši veseļu šķirstu naudas un aizbraukuši uz savu zemi."* (15. sēj. R, 1937)

Bet bija tā. 1812. gadā iebrūkot Krievijā, Napoleon~~u~~ armijas

kreisajā spārnā atradās Makdonalda 10. korpuss ar 30 000 karavīriem, kuru komandēja ģenerālis fon Graverts, kas ļoti cienīja Napoleonu un bija gatavs to atzīt par pārcilvēku, kura sūtība – apvienot zem savas varas visu kulturālo pasauli. Savukārt citi prūšu virsnieki Napoleonu necieta un atvaļinājās no Prūsijas armijas, lai krievu karaspēka sastāvā pret viņu cīnītos. Tāds bija Rīgas aizstāvju komandiera ģenerālleitnanta fon Esena štāba priekšnieks pulkvežleitnants Tīdemanis, kurš krita kaujā pie Ķekavas. Par viņa nāvi kļīduši dažādi nostāsti. Pēc viena – Tīdemanis kaujas laikā it kā esot pažēlojis un nenogalinājis ievainotu prūšu jēgeru pulka kareivi, kas pēc tam izšāvis uz Tīdemani, tik stipri ievainojot vēderā, ka tas pēc dažām dienām nomiris. Pēc citām ziņām – Tīdemanim uzbrucis kāds viņa agrākais kareivis, kas pārmetis viņam nodevību, stājoties krievu dienestā, un tādēļ nodūris. Savukārt Graverta palīgs ģenerālleitnants Jorks piederējis pie Napoleona nīdējiem, tomēr karojis viņa pusē, respektējot Prūsijas karaļa pavēli. Šai korpussā ietilpa arī franču ģenerāļa Granžāna divīzija. Tātad jūlija sākumā Makdonalda galvenā kolonna ieradās Bauskā, lai caur Iecavu un Ķekavu uzbruktu Rīgai. Jau jūnijā Rīgas baznīcās bija sabērti Kurzemē savāktie graudu krājumi. Krievu armijas pretuzbrukums bija neveiksmīgs, pie Iecavas sakautais karaspēks atgriezās Rīgā, un tās iedzīvotājus un daudzus bēgļus pārņēma panika. Ko varēja darīt mūsu novada iedzīvotāji – dzimtzemnieki? Droši vien, gad-simtu drūmajā pieredzē izmācīti, savāca ģimeni, peticīgo iedzīvi un steidzās slēpties mežos un nepieejamās purvu salīnās. Kungu saceltie kari īpašu labumu tautai nebija devuši, ja nu vienīgi cerības. Arī tolaik kāds cerēja, ka Napoleons dos zemniekiem brīvību, cits uzskatīja – lai paliek vien vecie kungi, tie vismaz ir zināmi. Garlībs Merķelis pameta savu muižiņu Katlakalnā un kopā ar ģimeni devās uz Igauniju, tādējādi izglābjot dzīvību. Napoleons bija pavēlējis Merķeli sagūstīt un nogādāt pie viņa, lai sodītu. Ķekavu ieņēmušie prūši izsūtīja pulciņu karavīru uzdevumu izpildīt. Pamanot aizdomīgu ienaidnieka kustību Daugavas krastā iepreti Mazjumprammuižai un pamatoti baidoties no iespējamās pārceļšanās un uzbrukuma Rīgai, Esens deva pavēli aizdedzināt priekšpilsētas. Iedzīvotāju zaudējumi bija milzīgi, pie tam bezjēdzīgi, jo

Makdonalds tobrīd nevarēja Rīgai uzbrukt: viņa karaspēks bija izvietojies garā frontes līnijā, kuru sašķēla Olaines purvi, turklāt franču divīzija pēc Napoleona pavēles bija piesaistīta uzbrukumam Jēkabpili.

Karš ir karš; nespējot vienoties sarunās, tiek lietā likti ieroči, sagādājot neizsakāmas ciešanas cilvēkiem un iznīcinot materiālās vērtības. Tomēr arī šādos notikumos var uzdrīkstēties paust personisko attieksmi. Kā Tidemanis. Bet kādēļ dižais iekarotājs Napoleons gribēja sagūstīt un sodīt sikās Depkina muižīņas īpašnieku Merķeli? Par uzdrīkstēšanos. Pret karaspēku ar gara spēku. Pret lielgabaliem, kavalēristu eskadroniem, bruņotu vīru tūkstošiem – ar avižu rakstiem un uzsaukumiem. Merķeļa publicistikā Napoleona vārds parādās laikā, kad viņš ir kļuvis par iekarotāju, kad tautu sajūsmu par Francijas revolucionārā karaspēka uzvarām ir nomainījusi vilšanās. Šie prenapoleoniskās cīņas raksti tiek vērtēti kā vieni no izcilākajiem gan tālaika publicistikā, gan Merķeļa darbu klāstā kopumā. Par franču tautas un visa laikmeta negodu viņš nosaucis Napoleonu un tā ārlietu ministru Taleirānu. Merķelis iebilst pret Napoleona uzskatu, ka ar laiku un par naudu var atjaunot nopostītos mājokļus un ļaužu dzīve turpināsies, it kā nekās nebūtu zaudēts. *"Iekarošana ir pārkāpums pret cilvēci, tā ir tautas laimes slepkavošana,"* – tā Merķelis raksta 1807. gadā, bet 1812. gadā sagaida Napoleonu ar uzsaukumu *"Baltijas provinču iedzīvotājiem"*, aicinot tos uz cīņu, jo *"Rietumeiropas verdzinātājs stāv pie mūsu durvīm"*. Oktobrī cārs Aleksandrs I paraksta rīkojumu par Esena atvaļināšanu slimības dēļ. Jaunieceltais kara gubernators itāliešu marķīzs Pauluči pasūta Merķelim kūdišanas rakstus pret Napoleonu un uzsaukumus, aicinot prūšu karaspēka daļas pāriet Krievijas pusē. Šis proklamācijas tiek nogādātas pozīcijās, kā arī pāri frontes līnijai uz Prūsiju. Vēlāk Pauluči izteicies, ka Garlībs Merķelis 1812. gada karā palīdzējis vairāk nekā divdesmit tūkstošu vīru liels armijas korpuss.

Šie vairāki desmiti tūkstošu bruņotu vīru te, Ķekavā, sabija apmēram pusgadu, piedaloties vismaz trijās lielākās kaujās. Maršals Makdonalds kā Napoleona iecelts pavaldonis bija ieinteresēts, lai zeme netiktu izlaupīta un varētu pēc kara, resp. iekarošanas, at-

sākt pilnvērtīgu saimniecisko dzīvi. Bet prūšu korpusa karavīri ņēma visu, ko varēja dabūt: sāli un maizi, gultas un apģērbu, rekvizēja amatniekus, Daugavas laiviniekus, vīrus ar zirgu pajūgiem – sūtīšanai darbos un šķūtīs. Prūšu karaspēka daļu, kas 11. jūlijā ieņēma Ķekavu, vadīja Jorks. Vezumnieki palika pie muitas. Saulgožkalnā izbūvēja nocietinājumus un īpašu ceļu, vēlāk tautā sauktu par "prūšu dambi". Odu kalnā bija novērošanas punkts, kuru apmeklēja arī Graverts. Postenis Bērzmētē nepārtraukti vēroja braslu. Karaspēks bija izvietots arī Ķekavas muižā, bet pie baznīcas lielgabali. Posteņi uzmanīja pārceltuvi un Plaka nciema ceļu. Izveidoja aizsargbūves pie abiem tiltiem – baznīcas un dzirnavu tilta. Graverts aicināja Esenu atdot Rīgas cietoksni, kura nocietinājumus par nepietiekamiem bija atzinis Krievijas kara ministrs, senās Rīgas tirgoņu dzimtas pēctecis Barklajs de Tolli. Rīgas aizstāvji izšķirās par uzbrukumu, kas notika divos virzienos – uz Sloku un uz Ķekavu, kuru bija plānots ieņemt no divām pusēm. Prūšu kavalēristi uzmanīja tikai Bērzmētes braslu, bet pulkveža Ekelnā somu jēgeri un majora Hirša kavalēristi naktī pārgāja Daugavu Stērķeļu kaulā pie Kļāņu kalna. Palīdzējuši esot vietējie iedzīvotāji. Lielgabalus nācies atstāt Doles salā, jo straume braslā bijusi pārāk spēcīga. Saskaņā ar ģenerālleitnanta Fridriha fon Levis of Menāra (Doles īpašnieka brāļadēla) pavēli vajadzēja sagaidīt viņa vadītās galvenās kolonnas uzbrukumu. Taču ausmas tuvums un bīstamais stāvoklis (upe aizmugurē) spieda doties uzbrukumā prūšu postenim Kļāņu kalnā jau pusotru stundu pēc pārcelšanās. Cīņa ieilga, šķita, ka jāatkāpjas, bet tad atskanēja šāviens no Ķekavas puses, kur, izvēršoties divos virzienos – pa Bauskas šoseju un caur dzirnavām, – uzbruka Levis of Menāra kolonna. Prūšu pulkveža Horna karavīriem nācās ieņemt pozīcijas divās frontēs, pie tam Ekelnā izgāja tam aizmugurē uz Bauskas šosejas. Prūši pameta Odukalnu un atkāpās uz Plaka nciemu, ceļa sašaurinājumā pie Gaņģiem ar lielgabalu uguni aizturot pakāpziņas. Tomēr viņu zaudējumi bija smagi: krituši 25 virsnieki, 775 karavīri un 56 zirgi. Bet Fridrihs fon Levis of Menārs (1767-1824) rakstīja dienasgrāmatā: *"Otrā ekspedīcija 10. augusta rītā Doles baznīcas virzienā bija sekmīga, es tik sekmīgi uzbruku pretiniekam,*

*Ģenerālleitnants
Fridrihs fon Levis
of Menārs*

ka mazāk nekā pēc divām stundām pilnīgi izsītu to no pozīcijām; 14 vīrsnieki, 4 ķirurgi un ap 650 zemāko pakāpju (kareivju) bija saņemti gūstā. Mani zaudējumi – ap 200 cilvēku, no kuriem 42 nogalināti. Tai pašā vakarā atgriezās Rīgā." Šai kaujā krita jau minētais apakšpulkvedis Tīdemanis, kas bija gan labs padomdevējs Esenam, gan arī centās prūšus pārvilināt krievu pusē; par viņa nāvi prūši priecājušies.

Kas gan vairs pateiks, kur apglabāti simti nezināmo? Bet Jēkabs Priede pierakstījis teiku. "Doles ūdens sudmaļu ezeru sauc par Bukseļa ezeru. Tanī ezerā reiz krievu karaspēks ietriecis prūšu karaspēku ar visu mantu, zirgiem un liелgabaliem, apslicinādams smalki. Vēl tagad varot ar koku atrast liелgabalus. Reiz viens saimnieks zvejodams izvilcis tīklā lielu naudas šķirstu, bet tīkls pārplīsis; bijis par smagu – nauda nogrimusi atkal dibenā." (P. Šmits. "Latviešu pasakas un teikas", 15. sēj., R. 1937)

31. jūlijā Graverts slimības dēļ atstājis prūšu korpusu, un to turpmāk komandē Jorks. 13. augustā prūši atkal ieņem kā Sloku, tā Ķekavu. Horna nodaļa sadalījusies divās daļās – pie Katrīnmuižas un pie muitas, bet pie baznīcas un Odu kalnā izvietoti posteņi. Notiek sarunas par gūstekņu apmaiņu un par demarkācijas līniju, taču bez panākumiem. Rīgas garnizons saņēmis papildspēkus un jaunu virspavēlnieku – ģenerāli grāfu Štengelū. Esena dienesta pakāpe ir augstāka, un abi karavadoņi negrib viens otram piekāpties. Tāpēc 14. augusta uzbrukums notiek ar sadalītiem spēkiem trīs virzienos. Galvenā kolonna – Štengela un Levis of Menāra vienības –

dodas Bauskas virzienā ar mērķi sagūstīt pretinieka 110 aplenkuma lielgabalus, kas izvietoti Rundālē. Pie Doles baznīcas Štengela avangards iznīcina prūšu posteni, sagūstot trīs virsniekus un 150 karēvjus, nogalinot ap divdesmit. Vakarā pienāk galvenie spēki, un avangards dodas uz Bērzmenti un Plakanciema virzienā. Horns atkāpjas un nostiprinās pie muitas. Kauja turpinās piecas dienas, un krievi atkāpjas. Iznīcinošu sakāvi krievu karaspēks cieš 26. augustā pie Borodinas, un Napoleons triumfāli iesoļo Maskavā. 14. septembrī trīs tūkstoši Štengela vīru (četri bataljoni, trīs eskadroni, piecsimt kazaku, seši lielgabali) atkal dodas uzbrukumā cauri Ķekavai, bet pēc dažām dienām atkāpjas. Oktobra beigās slimības dēļ nomaina Esenu. No 3. līdz 7. novembrim atkal notiek kauja pie Ķekavas baznīcas, un tajā atkal veiksmīgi rīkojas Levis of Menārs, ievilinot prūšus slazdā. Nākamā dienā Horns atkāpjas. Napoleona pavēli par atkāpšanos 6. decembrī saņem Makdonalds, jau nākamajā dienā Granžāna divīzija atstāj Bausku, bet vēl pēc dienas Jorks aiziet no Jelgavas. Dzīvajiem dzīve turpinās. Kā – diezin vai varam to iedomāties, jo postījumi taču ir drausmīgi. Ķekavas muiža ir sagrauta, un to nekad vairs neatjauno.

Baltvācu muižnieki, apliecinot savu lojalitāti Krievijas caram, izveido Vidzemes zemessargu-kazaku pulku, iesaistot latviešu zemniekus. Šie dzimtcilvēki, darbos nodzīti, novārguši, pat sakropļoti, bez pienācīga ziemas apģērba (linu, nevis vadmalas biksēs), nokļūva Rīgas hospitāļos un mira, pat nenonākuši frontē. Ziemeļi bija auksta. Daugava aizsala jau 4. novembrī. Bet fon Esens 1813. gada jūlijā, gadu pēc Rīgas priekšpilsētu dedzināšanas, esot Baldonē izdarījis pašnāvību. (J. Ozols. "Napoleons Bonaparte". R, 1939; G. Merķelis. Izlase. R, 1969; "В. Жамов. Отечественная война 1812 года". R, 1912)

Pagāja simts gadu. Cara Krievija plaši un grezni pieminēja lielo uzvaru. Arī Latvijā. Arī Ķekavā. Rīgā – pieminēklis Barklajam de Tolli. Ķekavas Odu kalnā – Fridrihtornis ar krievisku uzrakstu: "*Par piemiņu pirmajai krievu karaspēka uzvarai pār Napoleona I karaspēku pie Doles 10./12. augustā 1812. gadā.*" Pēc kāda laika latviešu presē parādās informācija, kas pauž arī nemieru: "*Pieminēklis uzmūrēts kā četrstūrainis akmeņa tornis biezām sienām un maziem lodziņiem,*

Fridrihtornis
Odukalnā

trīsstāvu nama augstumā. Pa pieminekļa iekšieni iet trepes līdz pašai pieminekļa virsotnei. Tā kā piemineklis celts apkārtnes visaugstākajā vietā un pats diezgan augsts, tad no viņa virsotnes pārrēdzama ļoti plaša šejienes apkārtnē un arī Rīga. Pieminekli ierīkots telefons, kurš to savieno ar Doles muižu. Pēdējo telefons savieno ar Rīgu un citām muižām. Pagājušajā vasarā bij izpaudušās baumas, ka piemineklis kalpojot dažiem tumšiem nolūkiem." Tālāk autors, nezināms "-a-", raksta, ka pieminekli, kuru greznojot "piemiņas tāpeles ar vāciskiem uzrakstiem visās četrās sienās un veltītas grāfam fon Levis of Menāram", atbraucis apskatīt Rīgas apriņķa priekšnieks Žilinskis, kurš bijis nemierā ar pamanītajiem ceļa rādītāju latviskajiem uzrakstiem. "Vāciskie uzraksti vēl šodien, bet trīs dienu laikā pēc apriņķa priekšnieka apmeklējuma tika izgatavoti jauni ceļa rādītāju galdiņi bez ienīstiem latviskiem uzrakstiem un pielikti pie ceļa stabiņiem agrāko vietā." ("Dzimtenes Vēstnesis" 1914/298)

Taču torņa mūžs bija īss. 1914. gadā sākās Pirmais pasaules karš, un jau 1915. gada rudenī frontes loks ieslēdza Rīgu, gandrīz kā pirms simt trīs gadiem. Iespējamie novērošanas punkti tika apšaudīti, jo īpaši cieta baznīcas tornis, bet Odu kalna piemineklis tika sagrauts. Jānis Vāvere (no Mežinieku Tiltņiekiem) stāstījis, ka redzējis šo torni zēna gados, kad kopā ar Rīgas nomaļos pašpuikām devies uz frontes līniju pelnā – tirgot karavīriem paštaisītos papirosus. Toreiz krievu armijas komandpunkts bijis baznīcā, un tur zēniem

piekodināts, ka drikst iet tikai līdz Odu kalna pozīcijām.

Kad 1919. gadā bermontieši uzbrūk Rīgai, daļa karaspēka nāk no Iecavas pa Bauskas šoseju: avangardā Bādenes triecienbataljons, Mēdema nodaļa un Damma smago ložmetēju nodaļa, bet apmēram pēc kilometra seko galvenie spēki – Baltenlandes bataljons, Stēvera artilērijas pulka baterija un Veikmaņa pulks. Viņus 8. oktobra rītā Ķekavā aiztur 5. Cēsu pulka 6. rotas trīs vadi: pa vienam Pilbāržos (ar ložmetēju) un Šļūkās, trešais, arī ar vienu ložmetēju, izvietojies Odu kalna pieminekļa drupās. Spēki ir nevienlīdzīgi, un mūsu karavīri, lai nenokļūtu ielenkumā, ap pusdienas laiku caur Jauno muižu atkāpjas uz Doles salu, pēc tam pārceļas uz Daugavas labo krastu, lai dotos uz Rīgu. Bermontieši, pārnakšņojuši Ķekavā, dodas tālāk, un sākas kauja Rīgas pievārtē, arī Katlakalnā. (M. Peniķis. "Latvijas nacionālās armijas cīņas 1919. gada vasarā un rudenī". R, 1931)

Piemineklis – tornis un tā drupas kādu laiku vēl saglabājas ļaunžu atmiņā un tiek minēts nostāstos kā vēstījuma laika un vietas orientieris. *"Reiz kādu vakaru kāds vīrs gājis uz Kalna krogu. Viņš neesot bijis dzērājs, bet gājis darīšanās. Krogā nodzīvojis labi ilgi, tā ka mājās iešana iznākusi pa pašu pusnakti. Tas esot noticis tajos laikos, kad Oda kalnā vēl nav bijis piemineklis taisīts. Vīrs iet un skatās: kalna galā deg uguns. Viņš paņēmis rungu un iet raudzīt, kas tur ir. Tur, kur tagad pieminekļa drupas, sakurts ugunskurs, un pie tā zārks. Bet, tikko vīrs piedūris zārkam, te zārks sadrupis, un no ugunskura un zārka palikušas tikai pelnu čupiņas."* (LFK 937) Šo pierakstu 1922. gada 18. decembrī skolā iesniedzis Jānis Pētersons. Bet Malda Leite pēc trim gadiem uzzinājusi vairāk. *"Agrāk ļaudis runājuši, ka Odu kalnā esot nauda. Kāds vīrs esot to pats savām acīm redzējis. Kādreiz šis vīrs gājis no kroga mājā. Viņam bijis jāiet taisni pār Oda kalnu. Darīšanu pēc viņš drusku aizkavējies un iešana iznākusi ap pašu pusnakti. Pa labu gabaliņu viņš redzot, ka tumsā kaut kas blāvojoties. Piegājis tuvāk un redzot, ka tur, kur tagad pieminekļa drupas (tad vēl pieminekļa nebijis), sakurta maza uguntiņa, bet blakus tai liels melns zārks. Šis sabijies un aizmirsis pārkrustīties, un zārks tūlīņ žvadzēdams nogrimis zemē. Tūlīņ pēc tam arī uguns pazuduse. Vīrs sabijies par tādu*

brīnumu un skriešus devies mājās. Mājās aizgājis, vīrs palicis slims un pēc nedēļas nomiris." (LFK 17)

Laikā starp diviem kariem drupas novāktas, lai atjaunotu izpostītās ēkas zemnieku saimniecībās. Vēl pirms gadiem desmit mani veda rādīt kādas mājas pagraba sienā iemūrētu plāksni ar uzrakstu. Diemžēl kad aizgājām, sienu jau klāja nesen kā sacietējusi apmetuma kārtā. Pašreizējā "pilsētiņa" apsēdusi kalnu kā odu bars, bet agrāk tur bijušas tikai Odiņu mājas. Alfrēds Dziļums dzimtenē redzēto attēlo arī grāmatā "Vienas vasaras zieds", tostarp garāmslidošu mirkli Ķekavā: "*Vienā ceļa pusē lēzeni lauki mainījās ar bērzu birzīm, otrā pusē drīz pacēlās Odu kalns kā milzīgs maizes klaips. Aiz līdzenā paugura stāvajos krastos slēpās platais Daugavas līkums."*

Šolaik Odu kalna augstākajā virsotnē uzcelts ūdenstornis, kura sārtais kubs redzams tālu. Stāvējumā ierīkotas kāpnes, un to galā cauri zālei vid kādreizējā pieminekļa pamatu atliekas. Otrā paaugstinājumā bijis trigonometriskā tikla tornis, koka būve, no kuras vēl pirms gadiem piecdesmit varēja aplūkot apkārtnes jaukus. Tagad tur ir betona piramīdiņa, ko tautā mēdz saukt par Napoleona obelisku, un tiek celta baznīca. Dažādus laikus un dažādus notikumus pieredzējis Odukalns – sargs un vērotājs Bauskas šosejas malā –, arī pagastļaudis, kravas automašīnās, bruņotu sargu ielenktus, vedam prom no dzimtenes 1949. gada 25. martā. Tādēļ tā pakājē 1990. gadā tika atklāts piemiņas akmens represētajiem novadniekiem. Uz tā Māras Zālītes dzejas rindas: "*Ļaujiet man savu zemi mīlēt un savu godu neatmest."*

Ķekava, Ķekaviņa, kā tevi saukt?

"Kas mazgājies Ķekaviņā, nepazīst reimatisma" – tā uzskatījuši šejienieši. Tas varētu būt īstenība, jo šī 29 km garā Daugavas pieteka sākas purvainos

mežos austrumos no Baldones, kādreiz tik slavenās sērūdeņraža avotu un dūņu dziednīcas. Upei daudz atteku; krasti – zemas,

purvainas palienes, un augstāki tie kļūst tikai pie ietekas Daugavā. Posmā no Bauskas šosejas līdz Baldones ceļam un vēl pāri tam bijusi robežupe starp Vidzemi un Kurzemes-Zemgales hercogisti. Iekļāvusies kaimiņpagastu – Baldones un Doles (tagad Ķekavas) – ļaužu dzīvē tikpat dabiski kā gadalaiku nemitigajā maiņā, tāda Alfrēdam Dziļumam sirdi līdzpaņemta trimdas ceļos un atdota mums atpakaļ grāmatās "Zeme dzīvo" un "Pēdas rīta rasā". Trīsdesmitajos gados bagarēšana un kolhozlaiku meliorācija tecējumu saknāpinājusi, bet upes lejteci pavisam izniekojis nevienam vairs nevajadzīgais, pāri ūdensšķirtnei septiņdesmitajos gados izraktais Daugavas-Misas kanāls. Tolaik ūdens trūka lielrūpniecības Olainei, tagad Ķekavas vidū ir pūstošs grāvis, kas brīžiem "apzog" Ķekaviņu, jo no Daugavas vairs ūdens netiek sūknēts.

Lielākā labās puses pieteka ir Sunupe (8 km), jaunākās kartēs dēvēta par Suņupi vai Sūnupi. Taču senajās kartēs upes nosaukumā garumzīmes nav, resp. neraksta 'Suhnupe', bet gan 'Sunnup', t. i. ar līdzskaņu dubultojumu parādot, ka patskaņi izrunājami īsi. Un arī māju nosaukums bija Sunupi jeb Sunupji. Vai tā būtu tikai zviedru un vācu kartografu nevēlēšanās pareizi rakstīt latviešu vietvārdus? Varbūt ir vēl kāds izskaidrojums? Upīte apliec Saulgožkalna ziemeļaustrumu galu. Vārdam 'saule' indoeiropiešu valodās ir arī forma ar priedēkli '-(e)n-' piem, senskandināvu 'sunna'. Savukārt apvidvārds 'goza' nozīmē 'uzkalns, kalna piegāze ar ieleju', kam pamatā ir indoeiropiešu pirmvalodas sakne 'geu-' ar nozīmi 'liekt, izliekt'. Bet 'upe' arī no šīs kopīgās senatnes. Tiek uzskatīts, ka senindoeiropieši lietojuši divējādus apzīmējumus ūdenim. Viens – 'uedor', no kā ar saknes skaņumiju veidojies 'ūdens', apzīmē ūdeni kā vielu. Otrs, no kura darināta variācija 'upe', apzīmējis ūdeni kā aktīvu spēku, dzīvu parādību, pat dievību. 'Sunupe' – 'Saules dzīvais ūdens'? Necenšos apgalvot, jo pārlietu skaisti un vareni tas skan! Tikai ieskatījos etimoloģijas vārdnīcās.

Kreisās puses garākā pieteka, šķiet, ir Dobupe. Šķiet – tādēļ, ka meliorācijas grāvjos ap Smerdukli un Skujenieku apvidū grūti atrast upīšu sākotnējās gultnes. Skolniece Irma Brauere divdesmitajos gados pierakstījusi no mātes Vecgaņģos dzirdēto teiku par Dobupi. *"Kāds mežsargs gājis vēlu mājās no darba. Nākot pie Dobupes, pār*

kuru pāri ir mazs tiltiņš, redzot – pretim nākot freilene. Liela, balta cepure galvā, un arī lielā, garā, baltā kleitā. Bet, tā kā viņam rokā bijusi flinte, viņš nemaz nav baidījies. Tik, kā freilene pagājusi garām, uz reizi noskanējis, un freilene bij pazudusi." (LFK 937) Toponīmi ar sakni 'dob-' izplatīti kā Zemgalē, tā citviet Latvijā. Pamatā – indoeiropiešu 'dheub-' ar nozīmi 'dziļš, dobs', cēlies no saknes 'dheu-' – 'liekt, ieliekt'. Varbūt nākamajai pietekai, Butleru strautam, ir bijis cits nosaukums? Šķiet, savu vārdu zaudējusi pieteka, kas iznīkta ar Daugavas-Misas kanālu (ūdens ar sūkņu stacijas palīdzību tika dzīts pretēji dabiskajam tecējumam). Jau trīsdesmitajos gados tā tika regulēta, rokot t. s. Pilsētas kanālu, lai nosusinātu Rigai piederošos purvainos mežus, resp. senajās kartēs atzīmēto Liekņu ('Liekenesche') ar upīti 'Lieke' (LVVA F 2909 Al L1) 'Liekņa' – 'staigņa pļava, purvs'; vārds cēlies no indoeiropiešu saknes 'leik-' – 'liekt'. Posmā ap Dižkačām un Mež-pumpuriem upīte kādu laiku esot saukta par Līkugrāvi, jo reiz palos esot izskaloti tā kā kauli, kā ģindeņu atliekas. Bet Endzelīns savā vietvārdu vācumā raksta – 'liķis' (Latvijas vietu vārdi. 1. d. R, 1922). Un grūti pateikt, vai šis vārds izrunāts ar stiepto intonāciju (kā 'liķis' – 'cilvēka mirstīgās atliekas'), vai laužto ('licis, likumots'), kā to atzīmējis Endzelīns. Nezinu, kā saukts strautiņš, kas tek no Naudaskalnu puses. Bet tērcīte starp Kaučām un vidusskolu – varbūt pazudusi Tāmurga? Par Svēto strautu esot dēvēta ieplaka pie kalniņa, kurā tagad sarkanarmiešu brāļu kapi. Laikā starp diviem kariem nogāzēs bijušas alas, lai iegūtu balto smilti piena trauku mazgāšanai. Man gan šķiet, ka tā ir jau minētā bedre, no kuras ņemta smiltis ceļa labošanai, uzrokot zviedru kapus. Var jau būt, ka vēl senāk ir bijis arī strauts.

Bet pati Ķekava, Ķekaviņa? Sens baltu cilmes vārds. Izskaņa '-ava' veidojusies no senindoeiropiešu 'au(e)' – 'aprasināt, mitrināt, tecēt' (no tā paša vārda arī 'avots' u. c.). Vārda pirmās daļas pamatā senindoeiropiešu sakne 'kek-' ar nozīmi 'liekt, liks'. Līdzīgi hidronīmi ir arī kaimiņzemēs – upe Lietuvā, ezers senajā Prūsā, arī tagadējās Baltkrievijas teritorijā, tāpat arī vairāki Latvijas toponīmi, kas apzīmē vietas, kuras saistītas ar reljefa ieliekumiem vai izliekumiem.

Tātad Ķekaviņa – mīļvārdiņš, Ķekava – senbaltu kopības spēka, dziļas senatnes varenās elpas glabātāja.

Ķekava – tumšā upe, tek no purviem un caur purviem. Trimdā izdotajā topogrāfiskās dzejas antoloģijā "Tā zeme ir mūsu" (Stokholma, 1958) izlasāms arī P. Roziša dzejolis "Ķekava". Vai un kad rakstnieks bijis mūspusē?

*Dzenis izkals koka krustu,
Ķekava kā čūska slīd,
Ūdens pilns ar alkšņa rustu -
Vizuļo un salti spīd.*

Bet Aleksandrs Čaks nerimst atgādināt: Ķekava – strēlnieku upe...

"Liela muiža!" —

uzmundrinoša pieskaņa šim teicienam, ķeroties pie grūta darba; bravūra, saņemot pārmetumu kļūmes gadījumā. Sak' – nekas īpašs! Ko tad nozīmē šis

vārds, kas lietots ap tūkstoš gadu? K. Karuļa etimoloģijas vārdnīcā skaidrots: 'muiža' – sens aizguvums no lībiešu 'moiza'. Bet J. Endzelins uzskatījis, ka šī vārda sākotnējā nozīme ir senāka, pirmsvācu laika, un atbilst somu 'moisio' – 'tikko uzarta un iežogota vieta mežā'. Tas izklausās ticami, ja ņem vērā, ka Latvijas iekarošana sākās ar lībju zemju pakļaušanu, un pirmie bija lībju ciemi, lībju 'uzartās un iežogotās vietas', lībju pagasti/vakas, kurus bīskaps un ordeņa mestrs izlēņoja saviem bruņiniekiem. Savukārt E. Dunsdorfs raksta, ka muižas pastāvējušas jau sen, minētas 9. gs. vikingu sāgās; to zemes apstrādājuši karagūstekņi (dreļļi). Vācu muižu pirmsākumi – centri ārpus ordeņa brāļu pilīm un klosteriem, ar klēti desmitās tiesas savākšanai no zemniekiem, tolaiku dokumentos sauktas "muižas jeb sudmalas". Saprotais, ka bruņinieku zirgiem auzas noderēja tādas, kā zemnieki tās atveda, bet pašiem bruņiniekiem vajadzēja miltus maizes cepšanai.

Privātipašuma tiesības Livonijā sākotnēji bija tikai vietējiem valdniekiem, kuri sadarbojās ar iekarotājiem, kā arī šo valdnieku pēctečiem. Pēc feodālajiem likumiem pilis, muižas bija valsts resp. baznīcas īpašums; Livonija bija baznīcas valsts. Piešķirot lēni (t. i. zemi ar zemniekiem) vasalim bija dotas tikai lietošanas tiesības. Tomēr pamazām muižnieki panāca mantošanas tiesības, pēc tam – mantotāju loka paplašināšanu, līdz muižas kļuva par dzimtmuižām un zemnieki par dzimtcilvēkiem, muižnieka īpašumu. Pēc Pirmā Ziemeļu kara tiek dibināts daudz jaunu muižu, tās ierīko postažās – tukšajās zemnieku mājās, kā arī padzenot saimniekus no viņu iekoptajām zemēm. Otrajā zviedru valdīšanas laikā notika redukcija, kad nācās nelikumīgi piesavinātās muižas atdot valstij.

Trīspadsmitajā gadsimtā bieži tika dalītas vēl neiekarotas zemes, un Rīgas pilsētai 1234. gadā bijuši 70 vasaļi, lēņu turētāji Zemgalē. To vidū vēlākie Iecavas grāfi Pāleni, kam savulaik piederējuši arī īpašumi Doles salā; Piektajā gadā uz viņu Iecavas muižu devās Doles-Katlakalna kaujinieki, lai padzītu "melno sotņu", kuras, kā izrādījās, tur tobrīd nebija; sadarbodamies ar Bermontu, Pāleni zaudēja tiesības uz Latvijas pilsonību, un Pēterim Sējam saruna Parīzē ar vienu Pāleni pārstāvi pie Iecavas ķimeļa glāzes sagādāja nepatīkamu izskaidrošanos ar Latvijas sūtni Miķeli Valteru.

Izveidojot Rīgas lauku novadu, sākotnēji visi Rīgas iedzīvotāji baudījuši vienādas tiesības zemes izmantošanā, ar vienu atrunu: tika atzīta daļa no senajām lībju tiesībām uz agrāk iegūto īpašumu, piem., bišukokiem Akmeņsalā. (Pēc senajām ieraduma tiesībām lībji mežu uzskatīja par visiem piederošu kopīpašumu, kurā katrs drikstēja sev ierīkot bišukokus, kas tika marķēti ar īpašumzīmēm. Medus tolaik bija vienīgā saldinātājviela, un no vaska lēja sveces, tādēļ tam bija nozīmīga loma lībju tirdzniecības sakaros.) Taču jau bīskaps Alberts tur sāka izlēņot nelielas muižiņas.

Vairākas domkapitula muižas Rīgas lauku novadā minētas jau 1248. gadā, t. sk. Akmeņsalas. Kā ķīlas muižu to un arī Titurgas novadu (*Titur Land*) ieguvusi Rīgas rāte. Laikam ritot un varām mainoties, tā vairākkārt pārdota un dāvināta, atkal pārdota, līdz 17. gs. kļuvusi par Rīgai piederošās Mazjumpravmuižas pusmuižu. Izmērot zemnieku zemes, E. Tolks 1693. gadā atzinis, ka Akmeņsalas

pusmuižas lauki ir pārāk smilšaini un neauglīgi, un ieteica tos sadalīt un nometināt tur zemniekus, jo no viņu klaušām un nodevām pilsēta gūtu vairāk ienākumu nekā no pusmuižas. Tomēr šis ierosinājums netiek īstenots, muižiņa pastāv, mainās tās nosaukums – Nyhof, Duduma muiža, Rudzu muiža. Tagadējie Rudzāji.

B e ķ e r m u i ž a – sk. Ķekavas muiža.

B e l l e s m u i ž a – privātmuiža Akmeņsalas lejasgalā, dibināta zemnieku zemē, no kuras arī dabūjusi nosaukumu. Tā atšķirībā no pārējām Akmeņsalas zemēm nebija Rīgas rātei piederošās Mazjumpravmuižas sastāvdaļa, līdz ar to kādu laiku bija piederīga Doles draudzei, nevis patrimoniālapgabala Katlakalna draudzei, tāpat kā dažas Daugavas salas. Zviedru laikos piederējusi Rīgas naudas kaltuves pārzinim Mārtiņam Vulfam, kas to 1631. gadā uzdāvinājis Indriķim Vitmakeram, un kādu laiku muiža arī šai vārdā saukta. Viņa dēls 1651. gadā ieguva dižciltību ar Palmštrauha vārdu. Reducēta. Restituēta Palmštrauhiem 1710. gadā, un tie pēc piecpadsmit gadiem pārdevuši Rīgas namniekam Stanislausam, kurš muižu novēl kapteinim Ulmeram. J. K. Broce zīmējis situāciju 1816. gadā – priekšplānā cukurfabrika, četrstāvu ēka. Šai manufaktūrā bijuši divi cukura vārāmie katli u. c. ierīces. No importētā niedru jēlcukura gadā gatavots ap 6,5 tūkstoši pudu cukura rafinādes, kas arī eksportēta. Cukuru žāvēja bēniņos, salietu formās. Nodarbināti septiņi, vēlāk vienpadsmit vācu meistari, zeļļi un mācekļi. Ēkas pamatu atliekas vēl var sameklēt. Šai jaukajā vietā Akmeņsalas augstajā smailē divdesmitajos un trīsdesmitajos gados rīkotas zaļumballes, bet kādreizējās Belles muižas tirumos ebreji pirms izceļošanas uz Izraēlu apguvuši lauksaimniecību.

Šolaik no Bauskas ielas šurp var nokļūt, pārejot Olekti pa gājēju tiltiņu; der paraudzīties lejup – kā upe piesārņota, apgādājot Rīgu ar tīru dzeramo ūdeni!... Un tālāk – elpot svaigu gaisu Katlakalna prieku audzē un priecāties par daudzstāvu Rīgu Daugavas pretējā krastā!

B ē r z m e n t e s jeb Silka muiža bijusi pie Bērzes ietekas Daugavā, tāpēc arī šāds nosaukums ('Bersemünde' – 'Bērzes grīva'). Ordeņa un Rīgas prāvesta zemesstrīda dokumentā 1435. gadā minēta Bērzbekes (Bērzes) upe kā robeža. Dzīrnava gan tiek ordenim,

tāpat kā aizdambējums un zvejošana. Muiža netiek minēta, tā droši vien atradās ordeņa daļā un nebija strīda objekts. Senākais zināmais īpašnieks ir Boklers; viņam kādreiz dāvināto muižu ordeņa mestrs Valters fon Pletenbergs 1512. gadā izlēno Vrangelam (kopā ar Ķekavu). Nākošais īpašnieks ir Kaspars Stippers (varbūt latvietis Stiprais – ?), kurš 1595. gadā abas muižas nošķir, Bērzmēnti ar Sigismunda III piekrišanu pārdodams Vilhelmam Zolderbaham, kurš 1610. gadā to pārdevis Ditriham Drahenfelam, bet viņa atraitne 1621. gadā – fon Rozenam, kam tā pieder arī 1638. gada revīzijas laikā. Dēvēta par Zolderbaha muižu Zviedrijas un Kurzemes hercogistes īpašumstrīdu dokumentos 1630. gadā un palikusi zviedru Vidzemes sastāvā. Kārlis XI to 1670. gadā piešķir virsniekam Antonam Ciliham, bet 1675. gadā tā kopā ar Ķekavu pieder Stefkenam. Muiža tomēr tiek pakļauta redukcijai. Bet Krievijas cars to 1724. gadā atdod fon Rozena māsasdēliem Cilihiem, kuri muižu par 48 000 tāleriem pārdod asesoram fon Šrēderam, un vēl 1770. gadā tā pieder viņa atraitnei Annai Helēnai, dz. Benkenдорfai. Apmeklējot Vidzemi 1764. gadā, Katrīna II, iespējams, bijusi arī Berzmēntē, jo šai apvidū pēc viņas pavēles būvē dambi no Doles salas augšdaļas līdz Šķībajam krogam, tādējādi cenšoties pacelt ūdens līmeni otrā Daugavas atzarā. Šis apciemojums minēts nostāstā. *"Katrīna muižā prasījusi padzerties, bet muižkungs bijis aizņemts un raidījis viņu pie dzirnavnieka. Dzirnavnieks bijis viesmīlīgāks, un kā balvu cariene tam dzirnavas uzdāvinājusi par īpašumu. Muižkungs par to bijis ļoti noskaities un gribējis atstāt dzirnavas bez ūdens, šādā nolūkā liekot rakt grāvi, pa kuru Bērzes ūdeņus ievadīt Daugavā, apejot dzirnavas. Nekas tomēr neesot sanācis, bet dziļi rakumi mežā Bērzes tuvumā vēl bijuši redzami."* Muižu 1820. gadā vairāksolišanā par 24 100 rubļiem sudrabā iegūst obristleitnants Francis fon Cimanovskis, bet jau 1828. gada aprīlī to ķīlā par 19 400 rbļ. paņem Jēkabs Treijs; īpašnieks 1855. gadā ir fon Gave. Nezinu, vai iespējams noskaidrot, kurš no viņiem minēts teikā par Bērzmēntes kungu. *"Bērzmēntes kungs savām meitām pavēlējis katru vakaru iet uz kūti apskatīt lopus un apraudzīt valgus. Meitas arī paklausījušas savu kungu un izpildījušas viņa pavēli. Bet vienu vakaru, meitām par brīnumu, kūti ieskrējis*

melns šunelis un vērojis meitu darbību. Meitas tikai ienākušas kūti, apskatījušās un nākušas ārā, arī šunelis izskrējis. Meitas nobrīnījušās par melno šuneli, bet kungam neko nav teikušas. No rīta kungs rājis meitas, ka viņas nav apskatījušas lapiem valģus. Nu meitas brīnījušās: "Kas gan kungam to ir pateicis?" Bet atminējušās melno šuneli un nu nopratušas, ka vainīgs ir šunelis. Otru vakaru meitas šuneli pamatīgi nomizojušas. No rīta kungs bijis slims. Nu gan meitas sapratušas, ka melnais šunelis bijis pats kungs. No tā vakara šunelis vairs nav bijis." (LFK 937) To divdesmitajos gados pierakstījusi A. Dziļuma māsiņa Nora Garoza no Kalna Vačiem, bet viņas skolasbiedrene M. Flintere no Sierūžiem stāstījusi teiku, kas skaidro muižu varenības un bagātības tapšanu.

"Kā cēlusies Pūķupe. Senos laikos Bērzmentes lielkungam bijis pūķis un Doles lielkungam bijis pūķis. Abi pūķi katru vakaru katrs savam lielkungam nesuši naudas maisu, bet Doles pūķis varējis vairāk naudas dabūt nekā Bērzmentes. Reiz vienā vakarā Bērzmentes pūķis nogājis pie krūma un gaidījis. Pēc necik laika nācis arī Doles lielkunga pūķis. Bērzmentes pūķis licies tam virsū, un, tā spārdoties, izspārdījuši lielu gravu, kur tagad tek maza upīte, ko sauc par Pūķupīti." (LFK 937) Alidas Krūmiņas tais pašos gados pierakstītajā teikā par raganām un par Zaķu ligotni jau jaušama vācu kultūras ietekme – tiek prasīts dzīva cilvēka upuris. "Reiz velns nozadzis raganām naudas lādi un gribējis ar to aizbēgt. Bet lāde bijusi ļoti smaga, un velns nolīcis to Bērzmentes pļavā, kur tēcējis strautiņš, lai atpūstos. Raganas pamanījušas zādzību un dzinušās pa pēdām velnam pakaļ. Ātri viņas nonākušas Bērzmentes pļavā un brukušas velnam virsū, lai atņemtu naudas lādi. Nu iesākusies asiņaina cīņa. Velns nositis daudz raganu. Tikai viena vēl palikusi. Bet tad arī velns bijis noguris. Un pēdējā ragana, kā devusi tam pa galvu, tā uz vietas bijis pagalam. Velna nobeigto raganu miesas gabalus palikusī ragana iesviedusi strautiņā, un tie aizpeldējuši projām. Cīņas vieta bijusi sarkana no asinīm. Bet naudas lāde pa kaujas laiku bijuse nogrimuse strautā. Tad ragana teikuse: "Tik tas lai dabū šo naudas lādi, kas aprok tās vietā dzīvu cilvēku!" Bet no zemes ar strautiņa ūdeni pastāvīgi izplūst asinis." – "Stāsta, ka Zaķu ligotnē glabājosies naudas lāde. Vajagot tai vietā aprakt

jaunu meitu, tad naudas lāde pacelšoties virs zemes." (LFK 937) Zaķu ligotne ir Bērzmantes purvainā pļava, un nav brīnums, ka Raganupītes ūdens bijis rūsgans, rāvains. Pēc kolhozlaiku meliorācijas Raganupīti grūti sameklēt daudzo grāvju vidū. Aiz Zaķukalna vēl tagad ir priežu skupsna – kādreizējā muižas kapsēta. Anna Riekstiņa 1930. gadā stāstījusi: "No Bērzmantes kapličas vienmēr ir redzētas desmit preiļenes ar baltām kleitām. Un melns sunītis kādreiz pa priekšu skrej un rej. Tik ātri nāk un pazūd uz vietas kā bez vēsts." (LFK 1965) Īpašniece 1880. gadā ir Katrīna Lindvarte, dz. Mathaus. Muiža izpostīta Pirmā pasaules kara kaujās, zeme sadalīta, veicot agrāro reformu. Bet Otrā pasaules kara laikā pēdējā muižnieka dēls iegriezies apskatīt bērnības vietas. Par to Tālivalža Ābeles stāsts. "Vienā dienā mūsu pagalmā ieradās divi vācu karavīri. Viens ar spožiem uzpleciem un augstāku dienesta pakāpi un otrs – parastais zaldāts. Šis zaldāts skaidrā latviešu valodā saka, ka vēloties satikt manu tēvu. Virsnieks latviski neprata. Latviski runājošais stādījies priekšā, ka esot viens no Bērzmantes muižnieka Hiršulta dēliem. Teica, ka bērnībā esot visi kopā spēlējušies pa Bērzmantes upīti. Ļoti vēlētos satikt manu tēvu un pārrunāt bērnības atmiņas. (..) Sarunā tāda varbūtība, ka karu varētu paspēlēt, nebija. Savas vecumdienas viņš ļoti vēlētos pavadīt savā dzimtenē Bērzmentē. Uztaisīšot divstāvu māju. Tas bija ļoti zīmīgi teikts, jo dzirnavniekam jau divstāvu māja bija nesen kā uzbūvēta pašā bijušās muižas centrā." Dzirnavu mūžam un jaukajām zaļumballēm salīpā vai ezermalā spriedumu parakstīja Rīgas HES celtniecība, kas izpostīja šo Daugavas krastu. Kur reiz bija trīs hektāru ūdensspogulis, dvako

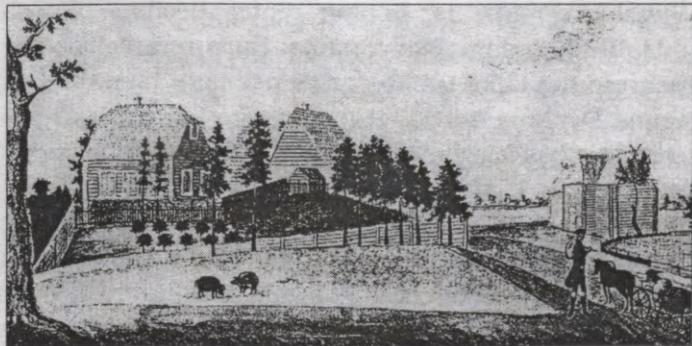
Dzirnavnieka
māja
Bērzmē

dūpaina ieplaka. Bet minētā divstāvu māja rūpīgi nojaukta un tieši tāda pati no jauna uzbūvēta Ķekavā, t. *Ē.* slapjajā ciemā.

Depkina muiža – viena no vecākajām Rīgas pilsētas muižām: rāte to 1485. gadā pārdevusi Vennemaram Meijem un tālaika dokumentos tā dēvēta par Šmugas, arī Šmigasena muižu. Šo faktu un nosaukumu minējis arī Garlibs Merķelis kādā vēstulē marķīzam Pauluči. Par šo muižiņu "*Daugavas krastā pie Olektes upes*", 1542. gadā kontraktu noslēguši Hans Dalenens un Hermanis Hofmans. Kā rāda dokumenti, muiža tiek sadalīta un 1588. gadā "*Anna Holhauzena, Kaspara Dreilinga laulātā draudzene, manto lielo muižu ar visām ēkām, zemi un pļavām un visiem tai piederošiem īpašumiem*", bet "*Helēna Holhauzena, Hermana Hartmaņa laulātā draudzene*" iegūst mazo muižu. 1597. gadā īpašnieki ir Kaspars un Baltazars Dreilingi, bet 1651. gadā – Melhioris Dreilings. Šai dzimtā bijuši rātes locekļi, mācītāji u. c. Rīgas augstākajai sabiedrībai piederīgas personas; viņiem pilsētas apkārtnē piederējušas septiņas muižas, un arī šī brīžiem dēvēta par Dreilīpmuižu. 1745. (pēc citiem avotiem – 1723.) gadā to iegādājas Bartolomejs Depkins (arī šī dzimta devusi daudz ievērojamu vīru). Mērnieka Buholca 1754. gadā sastādītajā kartē redzami arī kaimiņu īpašumi: ziemeļos (Rīgas pusē) Frēliha, vēlākā Ramas muiža, dienvidos – Krūzes (kādu laiku saukta arī Hikelevena) muiža, austrumos un rietumos plešas pilsētai piederošās Mazjumpravmuižas zemes. Broce Depkina muižiņu zīmējis 1782. gadā, bet 1795. gadā muižu nopērk tirgotājs Dāvids fon Vikens, Helēnas Barklajas de Tolli vīrs. Viņš ir interesējies par lauksaimniecības stāvokli savā īpašumā,

*Depkina
muiža
1782. gadā.
J.K.Broces
zīmējums*

tālab uzskaitījis zemnieku sētas, citu vidū atzīmējot arī saimnieku Pēteri Skadiņu. 1804. gadā muiža ir Vikenu znata Johana Georga Portena īpašums. 1808. gadā to par 10 000 dālderiem ķīlas valdījumā, bet 1816. gadā pilnīgi savā īpašumā iegūst Garlibs Merķelis. Kopš 1818. gada viņš tur dzīvo pastāvīgi, to var izsekot pēc vēstulēm, kas rakstītas visos gadalaikos, ar norādi "*Depkinhof*", bet reizēm arī "*Merkels oder Depkins muischa*". Gandrīz vai vienīgā vēstule, kurā runāts par muižu kā par īpašumu, bijusi vēšanās pie marķiza Pauluči sakarā ar kāda kroga celšanu uz Krūzes un Depkina muižas robežas, jo kroga gruntsgabala izvēle aizskārusi Merķeļa īpašuma intereses. Sarakstē maz runāts par lauksaimniecību, pārsvarā ir apspriesti filozofijas un literatūras jautājumi. Te pabeigts darbs "*Die freien Letten und Esten*" ("Brīvie latvieši un igauņi"), kurš iznāca 1820. gadā un par kuru Aleksandrs I piešķīra Merķelim 300 rbļ. lielu gada pensiju.

Grūti noskaidrot, kad veikta muižas pārbūve, kad uzcelta pašreizējā dzīvojamā māja. Pēc G. Merķeļa nāves 1850. gadā kā muižas īpašnieki vēl 1885. gadā atzīmēti Merķeļa mantinieki. Kas tie bijuši, pagaidām neesmu uzzinājis: Zinu tikai to, ka G. Merķelis īpašumu novēlējis dēlam Albertam Ernstam Emilam, kurš bijis ārsts balneologs Dubultos un Ķemerose un nomira 1863. gadā. Ap 1890. gadu un gadsimtu mijā kā īpašnieks minēts Aleksandrs Grotenhielms un viņa mantinieki, 1912. gadā tur dzīvojusi A. Grotenhielma. Varbūt abi kaimiņu īpašumi apvienoti, jo jau Pirmā pasaules kara laikā lietots dubultnosaukums Rama-Depkina muiža. Šai laikā tā pieder Rīgas pilsētai, kas to izrentē. 1919. gadā rentnieks ir Vilhelms Freimanis, līgumā rentes tiesības bijušas paredzētas līdz 1936. gadam. Nav zināms, kurp rentnieks devies Bermonta uzbrukuma laikā un ko darījis pēc tam, taču, kad viņš atgriežas, Rama-Depkina muižā jau saimnieko Latvijas Universitātes Lauksaimniecības fakultāte, kas tur sākusi iekārtot izmēģinājumu saimniecību jau 1919./20. gadā. Freimanis vēršas tiesā, un situācija ilgu laiku ir neskaidra. Lauksaimniecības fakultātes dekāns un Rāmavas saimniecības vadītājs Pauls Lejiņš atsaucas arī uz "*Rīgas pilsētas galvas laipno apsoliņumu augstskolas atklāšanas svētkos*". Pamatojoties uz šo solījumu Lauksaimniecības fakultāte

uzsākusi sarunas ar pilsētas valdi par Ramas un Depkina muižu nodošanu fakultātes rīcībā un skaidro, ka izmēģinājumu saimniecība līdz 1924. gadam ir izkopta par *"itin glītu un pētišanas mērķiem noderīgu saimniecību, kuru pēdējos gados ik vasaru apmeklē pāri par tūkstoti gan iekš-, gan ārzemju ekskursanti. Rāmavas atņemšana fakultātei būtu trieciens ne tikai fakultātes darbībai, bet arī visas tautas cieņai un apziņai."* Pavid arī piezīme, *"ka rentnieks bijis iejaukts Bermonta dēkā"*. Toreizējā Latvijas likumdošana noteica, ka Bermonta karotājiem kā noziedzniekiem tiek atņemtas īpašumtiesības. Šais dokumentos sāk parādīties abu muižiņu – Ramas un Depkina – apvienotais nosaukums Rāmava, kurš kopš tā laika ir iegūlies arī ļaužu atmiņā, un vēsturiskā Depkina muiža tiek piemirsta. Tādēļ vēlākos gados bijušas neskaidrības un pārpratumi arī dažādās publikācijās, pat strīdi, jo cilvēki, kas dzimuši ap 1920. gadu, lielākoties zina tikai Rāmavu. Pauls Lejiņš (1883-1959) mācību un pētījumu saimniecību "Rāmava" vadīja līdz 1945. gadam; viņš bijis arī LPSR Zinātņu akadēmijas pirmais prezidents. Atzīmējot šo faktu, kā arī pateicībā par devumu Latvijas lauksaimniecībai, muižas ēkas ziemeļu galā novietots piemiņas akmens. No šīs vietas paveras īpaši jauks skats uz 3,2 ha lielo parku ar trīsdesmit kokaugu sugām, kā arī uz Katlakalna priežu audzi aiz Akmeņsalas laukiem. 1962. gadā saimniecība pāriet Liellopu fermu kompleksās mehanizācijas vadošā specializētā konstruktoru biroja (VSKB) īpašumā. Līdz jaunās administrācijas ēkas uzcelšanai pārvalde atrodas Depkina muižā, bet vēlāk tur iekārto dzīvokļus. Restaurācijas institūts 1991. gadā pēc doc. Kaņepa vadītās izmēģinājumu saimniecības "Rāmava" pasūtījuma izstrādājis projektu muižas ēkas restaurācijai un parka atjaunošanai. Bija jau sākušies jaunie laiki, izveidojās SIA "Rāmava-2", no kuras 1996. gada novembrī Ķekavas pašvaldība līdz ar dzīvojamām mājām pārņēma valdījumā arī muižu un parku. Neremontētā ēka pamazām tika demolēta, vērtīgākās interjera daļas izvazātas, likās, ka sabrukšana ir tikai dažu mēnešu jautājums. Taču šai kritiskajā brīdī notika pavērsiens, ar zviedru līdzdalību SIA "Kultūras mantojums" uzraudzībā Depkina muiža atdzimst. Cerams, ka tajā būs piemiņas stūris Garlibam Merķelim un viņa mūža nogales draugam Johanam

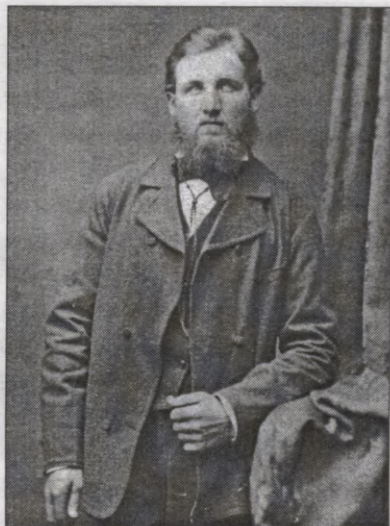
Heinriham Baumanim, ziņas par Paulu Lejiņu un Latvijas lauksaimniecības attīstību, kā arī mājīga kafejnīca, kurā iegriezties pēc pastaigas pa Akmeņsalu, Katlakalna kapsētas un baznīcas apmeklējuma, pakavēšanās skaistajā parkā.

E l t e s jeb Flameņu muiža – neliela privātmuiža Rīgas patri-monālāapgabalā pie robežas ar Doles draudzi. Tās īpašnieks 1781. gadā ir Gustavs Bērens. Muižai piederējis krogs un alus brūzis, kas minēts arī nostāstā (to pierakstījusi 6. klases skolniece M. Liepa 1930. gadā). *"Tas bij tad, kad Eltes muižas alus brūzis vēl nebij no-postīts, tad tur logā vakaros esot velns matus sukājis. Kāds vīrs esot vakarā gājis garām un redzējis, un, atnācis mājās, stāstījis: un no tās reizes ganiem bijis bailes dzīt vakaros govīs garām. Tagad brūzis ir noārdīts, un laikam arī vairs nešpogojas."* (LFK 937) Muiža izpostīta Pirmā pasaules kara laikā. Vairākas ēkas atjaunotas – tagadējie Loriķi. Pati muižas ēka un diķi atradās tuvāk Bauskas šosejai, un pagastļaudis laikā starp diviem kariem tur labprāt pakavējās, fotografējās. Diķi iznīcināti kolhoza laikā – meliorējot un masivizējot laukus. Pirmā pasaules kara laika fotogrāfijas rāda karavīrus, kas šais diķos peldina zirgus. Tuvīno māju dārzā G. Ti-ģeris atrada sarūsējušus kavalēristu zobenus. Diemžēl deviņdes-mito gadu sākumā negodīgs cilvēks tos izzaga no manas novad-pētniecības kolekcijas, kuru steigā nācās izvākt no privatizējamās agrofirmas valdes ēkas.

F r i d r i h a muiža – sk. Pulkarne.

F l o r e t e s (Florenhof) pusmuiža nav atzīmēta zviedru kartēs, nav minēta arī A. Hupela darbos. Doles muiža to ierīkojusi uz zemnieku zemes. Par pārvaldnieku 19. gs. beigās strādājis Juris Simenovs, mūsu novada folkloras vācējs. Viņš bieži aicinājis pie sevis apkārtnes skolotājus, pat jūdzis zirgu kamanās un braucis pakaļ. Laikam šādā reizē Floretē nakšņojis draudzes skolu inspi-cējošais Fricis Brīvzemnieks, ja jau Simenovu viņš nodēvējis par skolotāju. Brīvzemnieks nekad naktsmājām nav izmantojis Vēbera viesmīlību, un Vēbers nekad nav piedalījies skolotāju saietos pie Simenova. Bet nereti tur iegriezies Doles barona dēls, jaunais fon Levis of Menārs, un, pie virtuves galda sēžot, risinātas sarunas par latviešiem un viņu nākotni. Muižiņa bijusi pakļauta Doles

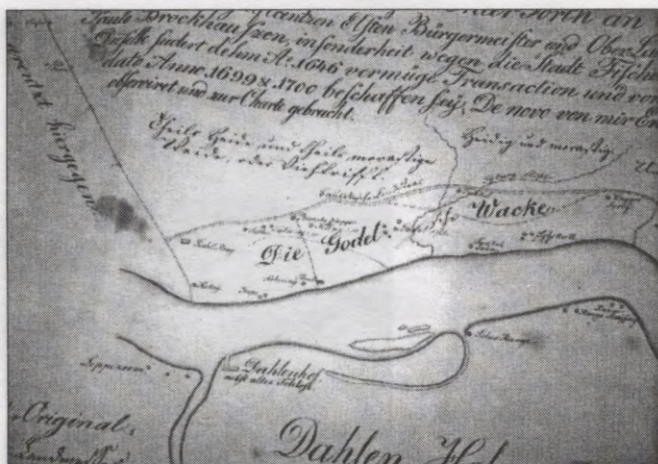

Jaunās muižas muižkungam. Daļa pārraugāmo zemju – pļavas – atradās patālu, Misas krastos, uz turieni Simenovs braucis divričos, ņemdams līdzī vecāko meitu Austru. (Viņa atstājusi Simenovu dzimtas stāstu.) Par moderniekiem strādājusi ebreju ģimene; viņu dzīvojamā ēka nodegusi, muiža cēlusi jaunu – sarkanu ķieģeļu māju; iespējams, tie ir tagadējie Muižnieki. Pārējās ēkas gājušas bojā Pirmajā pasaules karā. Agrārās reformas laikā zeme sadalīta jaunsaimniekiem, un Kārlis Roze uzcēlis Āres, kurās dzimusi un augusi vēsturniece Anna Krastiņa, dz. Roze.

Godeļu muiža izveidojusies 16. gadsimtā no Niklāva muižas ar tāda paša nosaukuma zemnieku pagastu; tā minēta jau 1607. gada Rīgas patrimoniālapgabala arklu revīzijas protokolā. 1645./46. gadā tai vienarkla saimniecības (Stariņi, Garie, Rutki, Libieši, Peniķi) devušas kunga tiesā 6-12 pūrus rudzu un 1-4 pūrus miežu, bet pusarkla (Ģildi, Āboli, Meļņi, Ispaži, Gailiši, Ķikuļi, Viliši, Slokas, Līflenderi, Cāliši) pa pusotra līdz četri pūri rudzu un pusotra līdz divi pūri miežu. Māju nosaukumi rāda, ka teritorijā bijis iekļauts arī Plakanciems vai tā daļa. Godeļu muižkungs 1647. gadā ziņojis, ka tiek dedzināti jauni līdumi. Bet 1695. gadā Bauskas ceļa kartē atzīmēta vairs tikai "vecās Godeļa pusmuižas atrašanās vieta, kas vairs nav apbūvēta"; mazliet uz

Godeļi vaka.
(1699. g.
Daugavas karte.
LVVA F2909
A1 L39)

Rīgas pusi, pirms ceļš šķērso Titurgas upīti, atzīmēts kapulauks (varbūt tā bijusi muižas kapsēta?). Šis novads ietilpst Mazjumpravmuižas zemēs kā Godeļu pagasts/vaka, un tajā atrodas divu Godeļu – Hansa un Indriķa – mājas, bet pie robežas ar Doles novadu – Godeļkrogs. Dzimtas leģenda (to man pastāstīja Alma Tračuma, dz. Godele) vēstī, ka zviedru karaspēkā kalpojuši brāļi Godeļi un par labu karošanu viņiem te uzdāvināti zemes īpašumi. Godeļu māju nodedzināja soda ekspedīcija 1906. gada janvārī, galvenais "vaininieks" – Pulkarnes skolotājs Jēkabs Godelis paguva aizbēgt, dzīvoja Amerikā, apprecējās, sagaidīja dēlu, nomira 1967. gadā, un viņa piemiņai bija publicēts nekrologs. Viņa brālis Gustavs ieņēma nozīmīgus amatus Katlakalna pagastā, bija arī aizsargu nodaļas priekšnieks, tādēļ 1941. gada 14. jūnijā tika izvests. Atgriezās. Apglabāts Katlakalna kapos. Trešais brālis Andrejs bija pagastvecākais 30. gadu beigās un vācu laikā.

H i n c e s muižu Rīgas bīskaps piešķīris Šmakpaperam; 1628. un 1638. gadā tās īpašnieks bijis Jēkabs Hince, muižniecības "trompeters", un viņam piederējuši arī divi krogi – viens netālu no muižas, otrs pie Kļāņukalna, kā arī divas Beitīņu mājas Ķekavas krastā. Astonpadsmitā gadsimta otrā pusē pievienotas Dolei, un arī 1820. gadā kā īpašnieki nosaukti Levisu mantinieki. Iespējams, ka tagadējo Incēnu saimniecības ēkas sienā var pamanīt kādreizējās muižas mūru atliekas.

J a u n ā muiža, piederīga Dolei, bijusi Sausās Daugavas krastā. Tās pārvaldnieks (muižkungs) kopš 1857. gada bijis polis Dubinskis, viņa meita Ksavera turējusi nelielu privātskolu zemnieku meitenēm. Dzīvojamā māja drīzāk izskatījusies pēc kroga – vienstāva koka ēka, nedaudz lielāka kā zemniekiem. Pirmā pasaules kara laikā pie tās bijušas 1. Daugavgrīvas pulka strēlnieku zemnīcas, tādēļ arī pretinieka apšaudīta un sagrauta. Otrpus ceļa esot bijuši muižas kapi, un blakus tiem trīsdesmito gadu nogalē iekārtoja vācu karavīru brāļu kapus. Nedaudz atstatu, pie Ramiņiem, – latviešu strēlnieku un krievu karavīru brāļu kapi, kuros apbedīti arī Otrajā pasaules karā kritušie sarkanarmieši. Agrārās reformas laikā zeme sadalīta jaunsaimniekiem, kas savu māju celšanai un remontam izmantojuši arī muižas ēku atliekas, un viena saimniecība tieši tā arī nosaukta – Drupas.

K a t l a k a l n a mācītājmuiža (pastorāts) esot iekārtots drīz pēc 1649. gada plūdiem, kas iznīcinājuši apkārtnes mājas, atstājot brīvu zemi. Astoņpadsmitajā gadsimtā tai pieder astoņas ceturdaļarkla zemnieku mājas. Bet 1823. gadā zemes vērtība ir divas piektdaļas arkla. Pēc Vidzemes zemnieku brīvīšanas izveidots Katlakalna mācītājmuižas pagasts, kas bijis tik mazs, ka drīz savienots ar ļoti lielā Mazjumpravmuižas pagasta Daugavas kreisā krasta daļu, dodot kopīgu nosaukumu – Katlakalna pagasts. Pastorāta dzīvojamā ēka ir vēl šobrīd, to var atrast, apejot nožogotu ražotnes laukumu vai nogriežoties no Bauskas ielas tūlīt aiz Rīgas piena kombināta. Šis apvidus saukts par Mācītājkalnu; divdesmitajos gados pat bijis tāds desmitnieka rajons Katlakalna pagastā. Jaunajos laikos pārdēvēts par Valdūciem.

K a t r ī n m u i ž a (Katrīnas muiža) atzīmēta jau Mollina kartē. Doles muižai piederoša t. s. lopu muižiņa, tautas mutē saistīta ar Krievijas ķeizarienes vārdu. Astoņdesmitgadīgā Kate Roze Bišumuižā folkloras vācēju ekspedīcijai 1968. gadā stāstījusi: *"Ķekavas Liepkalnos atrodas ferma. Agrāk tur bijusi Katrīnas muiža. Šo muižu ir nopircis kāds krievu ķeizarienes Katrīnas brūtgāns par Katrīnas iedoto naudu. Tādēļ arī šo muižu sauc par Katrīnas muižu. (..) Vēl tagad aug divžuburu liepa. Veci ļaudis stāsta, ka kādreiz Katrīna, braukājot pa savu zemi, iebraukusi arī Katrīnas muižā un sēdējusi*

divžuburu liepā kā troni." (LFK 1985) Bet skolotājs Jānis Sēja, Kuģu saimnieks, zinājis garāku stāstu: "Pāris kilometrus no šejienes uz Mispes pusi ir Katrīnes muiža. Tur dzimtbūšanas laikos esot rīkojusies kāda Katriņa – krieviete vai poliete. Nezinu, kas viņa bijusi, varbūt īpašniece, varbūt tikai rentējusi to muižu. Dzimtcilvēki viņai nav bijuši. Ņemusi sev strādniekus par naudu. Un vietējie to Katrīņu visādi mājījuši. Visvairāk mājījuši ar birkām. Toreiz, lai aprēķinātu maksu par darbu, taisīja birkas. Viena birka paliek pie darba devēja, otra – pie ņēmēja. Kad kāds darbs padarīts, saliek abas birkas kopā un iegriež kādu zīmi. Pie algas maksāšanas skatījušies pēc tām zīmēm. Bet strādnieki iegriezuši liekas zīmes, uztaisījuši birkai citu otro pusi, apmainījuši, un Katriņa dabūjusi maksāt." (LFK 1985). Katrīnmuizās mālainajā laukā bijis ķieģelceplis; šādas tādas šī rūpala atliekas bija manāmas vēl kolhozu laikos. Pirmajā pasaules karā te notika smagas kaujas, ierakumu un blindāžu atliekām joprojām pilni apkārtējie meži. Muiža tika nopostīta; tās drupu atliekas vēl var manīt Liepu un Liepkalnu saimniecības ēkās. Žuburaino liepu, carienes troni, neatradu, bet uz meža pusi ved skaista aleja. Kādēļ uz mežu jāiet pa gatvi? Skaistumam? Šolaik diemžēl dažu cilvēku attieksme ir citāda, un viņu nevīžības dēļ (bet varbūt – ar nolūku) pamazām iet bojā dižs ozols, kas laikam tā arī neklūs par dižozolu.

K r ū z e s (arī Hikelevena, Kristiana; iespējams – no Depkina muižas 1580. gadā atdalītā "mazā muiža") muiža atradusies no Depkina muižas uz Bauskas pusi. Broce to zīmējis 1782. gadā. Tai piederējis krogs; 18. gs. astoņdesmitajos gados krodznieks bijis latvietis Ērmanis. Gājusi bojā Pirmā pasaules kara laikā vai agrāk; pamati atrasti Rāmovā, Krasta ielas apkārtnē.

Ķ e k a v a s muiža. Rīgas prāvesta un ordeņa zemes strīdu dokumentā 1435. gadā apliecināta vienošanās, ka prāvestam paliek Ķekavas muiža un Dole, bet ordenim Pulkarne, robeža iet pa Bērbeķes (Bērzes) upi, Bērzmentes dzirnavas atstājot ordenim. Iespējams, ka valdījuma tiesības mainījušās, jo dokumentos minēts, ka Johanam Bokleram piederošo Ķekavas muižu ordeņa mestrs Valters fon Pletenbergs 1512. gadā izlēno Johanam Vrangelam kopā ar Bērzmentes muižu. Bet 1519. gadā Rīgas prāvests Tomass

kurš 1621. gadā pārdod Johanam fon Rozenam. Tomēr 1630. gadā to sauc Hofslēģera muižu. Pēc Rozena nāves īpašums ir viņa atraitnes valdījumā, mantot cer tās brāļadēls, taču 1675. gadā Zviedrijas karalis Kārlis XI kā Bēržmenti, tā Ķekavas muižu ar krogu piešķir virsniekam Kristianam Stefkenam; tomēr abas muižas 1690. gadā iekļautas reducēto (valsts pārņemto) skaitā. Krievijas cars 1724. gadā tās restitūē (atdod atpakaļ īpašumā) kādreizējā īpašnieka fon Rozena māsasbērniem Čilihiem – ģenerālleitnantam Gustavam un kapteinim Kārlim Fridriham. Ap 1730. gadu Ķekavas dzimtipašnieks ir leitnants Magnuss Ernsts Bergs, kas kopā ar Pulkarnes pārvaldītāju dāvina zvanu Ķekavas baznīcai. 1738. gadā tā ir Bevertu ģimenes īpašumā, arī 1780. gada dokumentos kā īpašnieks minēts leitnants Beverts. Krievu-franču kara laikā 1812. gada kaujās muižas ēkas noposta prūšu karaspēks, bet 1820. gadā viss, kas tur palicis, jau pieder Doles muižai. Tur it kā esot bijusi Beķermuiža. Austras Simenovas-Lazdiņas atmiņstāstā minēts, ka tā atradusies "*skaistā vietā Daugavas sauszemes krastā*" un to "*vecais Levis of Menārs gribējis norakstīt Emmai de Valš*"; "Beķereju" minēja arī R. Sīga; viņa tēvs atcerējies, ka ceļš gājis pa pašu Daugavas krastu, un tā šaimalā bijušas četras liepu rindas. Lielī plūdi 1922. gadā noskalojuši kā ceļu, tā lielāko daļu liepu. Palikušas tikai dažas, un tās šobrīd teju, teju iegāzīšies Daugavā. Divdesmito gadu zemes reformas gaitā izveidota jaunsaimniecība Jāņkalni, kā arī parkā rezervēta vieta Ķekavas skolas būvei. Kolhozu laikos tur iekārto dārzniecību (to sāka jau Jāņkalnu saimnieks Čerņevskis), vēlāk uzceļ konservu cehu, uzsāk buljona ceha būvi, un tas paguva nedaudz sausā buljona saražot. Uzcēla jaudīgu katlumāju ar milzīgu skursteni, kurš jau pa gabalu ikvienam kā ar pirkstu rāda kādreizējo Ķekavas muižas vietu.

L ī v e n a muiža – sk. Ramas.

M a r t k a l n a pusmuiža (*Watche oder Martenberg*) – Bauskas šosejas malā, piederīga Pulkarnes muižai. Mālainajos pauguros bijuši divi ķieģelceplī. Raiņa tēvs Krišjānis Pliekšāns bijis vagars 1853.-1859. gadā, un no šejienes uz kristībām Doles baznīcā vesta Liziņa. Kūmās bijuši Balku krodzinieki un atraitne Dombrovska no Jeņčiem (šo māju drīz nopērk Indriķis Dziļums, un tur dzimis

viņa mazdēls Alfrēds Dziļums, vēlākais rakstnieks). Kalna Vači gājuši bojā Pirmajā pasaules karā, atjaunoti, sagrauti arī Otrajā pasaules karā, un drupas novāktas kolhozlaiku meliorācijā. Saglabājušies Lejas Vači. Kādreizējo ķieģeļnīcas ražojumu lauskas reizēm var atrast Siltumu un Apališu tīrumos.

M a z j u m p r a v m u i ž a (Blūmentāle) atradusies Daugavas labajā krastā, bet tai piederēja plaši īpašumi mūsu novadā. Rakstos tā minēta jau 13. gs. vidū, kad Rīgas virsbīskaps šeit iegūst īpašumu, kuru dāvina cisterciešu klosterim, un to īpašnieces – nonnes jeb jumpravas – arī ir iemesls muižas nosaukuma maiņai. Vēlāk tā nonāk jezuītu rokās, bet Gustavs II Ādolfs šo muižu piešķir Rīgas monētu kalējam Vulfam, un no viņa mantiniekiem to nopirka Rīgas rāte, iegūstot lielas zemes platības – septiņas vakas, 72 ciematus, t. sk. vienarkla 17, trīsceturtdaļarkla vienu, pusarkla 26, ceturtdaļarkla vienu, trešdaļarkla divus un nezināmu platību – 25. Saimniecības bijušas mazas, pārsvarā divzīrgu, zeme smilšaina. Olaines, Plakaņu, Akmeņsalas un Godeļu vakās zirgu bijis vairāk, jo tur nodarbojušies ar tirdzniecību. Plakaņu un Godeļu vakās 1780. gadā ir pa piecām četrzīrgu saimniecībām. 1777. gadā izveidoja Olaines patrimonālmuižu, sadalot abu starpā zemes un zemniekus (no šī laika Plakaņciems piederīgs Olainei), 1797. gadā vēl atdala Dreiliņu muižu. 18. gadsimtā muižu pārvaldījis Rīgas lauku soģis (virsfogts) Brokhūzens.

P u l k a r n e s (arī Fridriha vai Briediķu) muiža minēta jau 1436. gada īpašumstrīdu dokumentā, ar kuru Rīgas Doma prāvests to atstāj ordenim. Kāds Šulcs, Distera mantinieks, to 1610. gadā pārdevis Rīgas pilsgrāfam Fridriham par 300 Rīgas mārķām un vienu birkavu sāls, pie tam esot nokrāpts viens arkls zemes. 1628. gadā īpašniece ir Fridriha atraite, 1638. gadā – mantinieki. Izveidojoties Kurzemes-Zemgales hercogistei, šīs zemes, tāpat kā viss Doles novads, kļūst par strīda objektu. Kurzemes hercogs 1630. gadā Pulkarni izlēņojis Rīgas rātskungam Johanam Fridriham, 1657. gadā tās īpašnieks ir kvartirmeistars Francis Fridrihs, un viņam tā pieder vēl 1682. gadā. Bet 1693. gadā īpašniece Elizabete Marija fon Fridriha, dz. fon Tīzenhofa, vērsās pie Rīgas gubernatora Ērika Sopa ar lūgumu pārskatīt 1607. gadā nospraustās

robežas un uzzīmēt precīzu karti, lai novērstu robežstrīdus starp Pulkarnes un Baldones muižu. Taču strīdi turpinās, tiek likts lietā spēks un ieroči. Šis minikarš apspriests arī Zviedrijas-Kurzemes konferencē Rīgā 1694. gadā. Pie muižas bijušas vējdzirnavas, Martkalna (Vaču) pusmuižā – ķieģelcepli. Astorņpadsmitajā gadsimtā esot ierīkota zāģētava un papīrdzirnavas, kuru produkcija pārdota. Katrīna Lielā Pulkarni 1788. gadā piešķir Voldemāram fon Levis of Menāram, un 1820. gadā tā kopā ar Doli ir fon Levis of Menāru dzimtīpašums. Muiža sagrauta Pirmajā pasaules karā, agrārās reformas laikā zemes piešķirtas jaunsaimniekiem, padomju laikā teritorija sadalīta, daļu atdodot Baldones pagastam. Nezinu, kā radies šis nosaukums 'Pulkarne', varbūt tam ir kāds sakars ar Doles ķēniņu pēcteču lēņu novadu, kas dokumentos saukts 'Polcarge'?

R a m a s muiža Rīgas patrimoniālapgabālā 17. gadsimtā izveidota uz Mazjumpravamuižas zemnieka Placiņa sētas zemes, Ziemeļu karā nopostīta, 1726. gadā uzcelta no jauna. Mainoties īpašniekiem, mainījies tās nosaukums. To 1743. gadā iegūst Rīgas grāmatiespiedēja Frēliha ģimene. 1774. gadā Katrīna Frēliha to pārdod namnieku gvarde rotmistram Hermanim Rammam, kurš to paplašina, nopērkot blakusesošo Livenas (arī – Katrīnas) muižu (Livenai piederējusi arī netālā 'Ermitage') u. c. zemes. Broces zīmējumā 1785. gadā tā redzama kā iespaidīga celtnē ar jumta izbūvi un franču stilā cirptiem kokiem apstādījumos priekšplānā. 1821. gadā piederējusi Rīgas tirgotājam J. A. fon Jakobi. Pirmā pasaules kara laikā, 1916. gadā iznomāta Jēkabam Rismanim uz 12 gadiem; tobrīd laikam netika pieļauta iespēja, ka vācu karaspēks pavisam drīz ieņem Rīgu. Šai apvidū smagas kaujas notiek Bermonta uzbrukuma laikā 1919. gada rudenī, un iespējams, ka muižas dzīvojamā

muiža	1641	1688	1734	1757	1823
Bērmente	2,5	2	1,5	1,5	2 un 4/5
Ķekava	-	2	1 un 5/8	2 un 1/8	2 un 9/20
Pulkarne	5 un 1/4	4 un 1/4	3 un 3/8	4 un 5/8	5 un 1/4
Dole	16	15,5	11 un 3/4	16	13 un 4/5
Doles pastorāts	-	1	5/8	5/8	5/8

ēka iet bojā. Kad P. Lejiņš veido Latvijas Universitātes Lauksaimniecības fakultātes izmēģinājumu saimniecību, atzīmēts, ka Ramas muižā ierīko fermu, bet parasti dokumentos ir dubultnosaukums Depkina-Ramas muiža, ko vēlāk nomaina Rāmava.

D o l e s mācītājmuiža atradās Doles salā, bet tai piederēja zemes arī Daugavas kreisajā krastā Bērzmēntes apvidū.

D o l e s muižai, kas atrodas Doles salā, lielākās zemes bija Daugavas kreisajā krastā, mūsu pašreizējā Ķekavas pagasta teritorijā, tādēļ gandrīz visi ar Doli saistītie notikumi atbalsojušies mūsdienu lauku likteņos. Lūk, kāds bijis Doles draudzes muižu lielums arklos (arkls – nodokļu aplikšanas vienība, ļoti dažāds zemes mērs, piem., tik liels lauku īpašums, ka tur var strādāt, pārtikt un nodevas izpildīt saimnieks ar ģimeni, pāris kalpiem, ar vienu arklu un jūgu; bija arī citas 'arkla' vērtības. A. Švābe: jau ordeņa laikos zeme bija izmērīta un sadalīta arklos – 60 pūrvietas jeb 30 mucavietas liels un dalās 20 morgenos jeb šporēs. A. Krastiņa: pēc 1804. gada 20. februāra nolikuma arklis nebija noteikts zemes platības mērs, bet sastāvēja no aramzemes, ganībām un pļavām, kas deva zemniekiem tīru ienākumu 80 dālderu kopsummā: arklis iznāk ap 100-150 hektāru (labākās zemēs 42 ha; parasta zemnieku saimniecība ap ceturtdaļarklu).

Pārdzīvojuši bīskapu, ordeņa un rīdzinieku savstarpējos cīņus, īpašnieku maiņa poļu un zviedru laikos, redukciju u. tml., Dole 1743. gadā kļūst par Krievijas carienes Elizabetes (pēc E. Dunsdorfa raksta – Annas; tas arī izskaidrotu, kādēļ baznīcai dots Sv. Annas vārds) dāvinājumu īru cilmes ģenerālfeldmaršalam Pēterim de Lasī, kurš to dod pūrā meitai. Apprecot viņas meitu Martu Boiji, par īpašnieku kļūst valsts padomnieks Voldemārs Antons fon Levis of Menārs. (Šī skotu dzimta Latvijā ienākusi zviedru kara laikā.) Guvis Katrīnas II simpātijas, viņš kā dāvinājumu saņem arī Ķekavas un Pulkarnes muižu. Viss šis īpašums palika mantojumā meitai, kura bija precējusies ar Somijas gubernatoru P. Šeltuhinu. Viņu mantiniece bija meita Marija, precējusies ar valsts padomnieku Doļivo-Dobrovoļski. Šai laikā muiža tikusi izrentēta Gustavam fon Rengartenam, ap 1839. gadu iekļāta muižas mežkungam Pēterim Rengartenam, bet 1861. gadā īpašniece

to izpērk brālēnam Aleksandram fon Levis of Menāram, kurš to nodod mantojumā dēlam Karlam Fingalam Voldemāram. 1903. gadā Doles muiža ar tai piederošām Ķekavas un Pulkarnes muižām, kā arī Lakstenes un Ķeipenes muiža, kas dzimtai pieder kopš 1832. gada, tiek novēlētas Voldemāra fon Levis of Menāra meitai Sofijai Karīnai, pēc apprecēšanās Liliensfeldei, un viņas īpašumā tās ir līdz 1921. gada agrārajai reformai. Muižas jaunā dzīvojamā ēka – Doles pils celta 1898. gadā, tur tagad ir Daugavas muzejs, kurā reizēm pulcējas fon Levis of Menāru dzimta. **A u s t r a s** taka, veltīta folkloras vācēja Jura Simenova piemiņai, beidzas Daugavas krastā iepretim barona pilij, Daugavas muzejam, un, iepriekš vienojoties, ir iespēja laivās pārcelties uz Doles salu, kur pie barona par mežsargu strādāja tikko no Ķeipenes atvestais Juris Simenovs, bet viņa nākamo sievu Minnu, kas bija bārene, audzināja baronese.

Ķekavas baznīcas

Ķekavas baznīca ar īpatnējo baroka torni redzama jau iztālēm: tuvojoties pa Rīgas-Bauskas šoseju, braucot pa Rīgas HES ūdenskrātuves mugurā iz-

būvēto apvedceļu, arī paveroties no Doles pils balkona.

Bet kāpēc – baznīcas? Vai tad bez šīs – Doles draudzes Sv. Annas baznīcas – Ķekavā ir vēl kāda? Šobrīd nav. Bija. Un drīz būs.

Pēc pirmās bīskapa Meinarda baznīcas Ikšķilē tiek celta nākamā – Mārtiņsalā, kas rakstos minēta jau 1197. gadā; tās draudze, domājams, aptver kādreizējo novadu, resp., Doles salu un ciemus abos Daugavas krastos. Uzceļot jaunu baznīcu Daugavas labajā krastā, atdalās atsevišķi Salaspils draudze, bet Doles draudzē, tāpat kā Doles pilsnovadā, ietilpst Mārtiņa, Doles u. c. salas, taču galvenās zemes ir Daugavas kreisajā krastā. Sākotnēji bīskapa un Zobenbrāļu ordeņa mērķi saskan; ir vienošanās par pakļauto zemju dališanu: viena trešdaļa ordenim par karošanu, divas trešdaļas bīskapam par kristīšanu. Taču drīz sākas nesaprašanās, kā

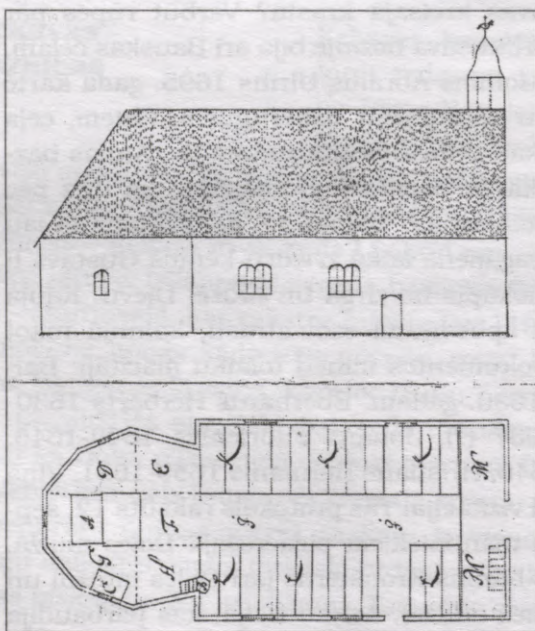

jau laupītājiem laupījumu dalot. Notiek bruņotas sadursmes, kurās savas pretenzijas, ņemot talkā ieročus, izsaka arī ridzinieki. Šādos iekšējos karos vairākkārt postīta Doles sala un tās apkārtnē, cieš arī Mārtiņsalas koka baznīca, kas vairs atjaunota netiek. Jaundoles pils uzcelta 1312. gadā salas otrā malā, klintsstūrī Sausās Daugavas krastā; tajā iekārtota arī neliela baznīciņa. Mācītājmuiža, kā sākotnēji ierīkota Doles salas augšdaļā iepretī Mārtiņsalai, tā arī tur tiek atjaunota gan pēc cilvēku, gan plūdu postījumiem, vienīgi 1857. gadā mazliet atvirzot no Daugavas krasta. Bet baznīcu Doles draudzei uzceļ augstākajā paugurā Ķekavas upes kreisajā krastā. Lai noturētu dievkalpojumu, nu mācītājam jāmēro četras verstis garš ceļš, pie tam vēl jāšķērso Daugava, un tas ne vienmēr bijis iespējams. Ieraksti baznīcas grāmatā liecina, ka 1717. un 1719. gadā plūdu dēļ mācītājs uz baznīcu nav ticis un dievvārdi noturēti turpat pastorātā. Vai baznīcas celtniecībai izvēlēts minētais paugurs, lai pasargātu tik svarīgu ēku no nevaldāmā ūdens spēka? Bet kāpēc Ķekavā? Vai baznīcas celšana pilsnovada nozīmīgajā sauszemes daļā bija vēlme pamatīgi apliecināt savas īpašuma tiesības Daugavas kreisajā krastā? Varbūt rūpes par draudzes garīgo dzīvi? Varbūt sava nozīme bija arī Bauskas ceļam, kuru zviedru kartogrāfs Johans Ābrams Ulrihs 1695. gada kartē rāda kā labi izveidotu un aprikotu ar uzbērumiem, tiltiem, ceļa stabiņiem. Nav zināms, kad celta Doles draudzes Sv. Annas baznīca (saukta arī par Ķekavas baznīcu). Domājams, ka drīz pēc Mārtiņsalas baznīcas izpostīšanas. Vismaz 17. gs. sākumā tā jau bijusi, un savā Rīgas karagājiena laikā zviedru ķēniņš Gustavs II Ādolfs tās drupās esot nokāpis no zirga un lūdzis Dievu. Kaujā kritušo zviedru karavīru apbedījumi esot atrasti, kalniņā rokot smiltis ceļa labošanai. Dokumentos minēti tolaiku mācītāji: Baltazars Šonemans – līdz 1630. gadam, Eberhards Herbarts 1630-1640, Heinrihs Mērs 1637 (?), Johans Fabriciuss 1640-1646, Martins Harhofs 1643-1646, Hristians Hermanis 1659-1681. Viņa laikā 1669. gadā notikusi vizitācija. Tās protokols rakstīts 12. septembrī grāfa Gustavsona mantiniekiem piederošajā Doles muižā. Vācu draudzi pārstāvējis barons Kronšterns (arī Doles muižu) un Francis Fridrihs (Pulkarnes muiža), bet komisijā, kas pārbaudīja

nevācu draudzi, piedalījušies zemnieki – Antužu Ansis, Pursiņu Tīss, Stāvūžu Mačs. Protokolā raksturota baznīca: tā ir koka, ar salmu jumtu, neliels tornīts ir sākts celt, bet nav pabeigts. Ir jauna kancele, labi logi, zvanu dāvinājuši zemnieki, tāpat arī kristāmo bļodu, misiņa kannu un svečturi. Zemnieki apgalvojuši, ka baznīcu cēluši vīri, kungi tikai devuši piecpadsmit baļķus un logus. Kancele taisīta par baznīcas kases naudu. Baznīcā apbedīti dižciltīgos: blakus altārim ir vieta Doles muižas īpašniekam, aizmugurē – Pulkarnes, pa kreisi no altāra – mācītājam utt. Solu sadalījums baznīcā: pirmais sols baznīcas patronam, kas parasti ir Doles muižas īpašnieks, un tajā nedrīkst sēdēt muižkungs; nākamie divi soli – muižas mantiniekiem, tad mācītāja sievai, aiz viņas Doles muižas ierēdņiem un kalpotājiem, pēc tam zemniekiem. Mācītājs stingri raugoties, lai zemnieki svētdienā nestrādā, bet apmeklē dievkalpojumu. Protokolā atzīmēts, ka pilnīgi izskausta dzeršana baznīcas dievkalpojuma laikā, kā arī zemnieku gadatirgus.

Mācītājs Daniels Alberti darbojies 1690.-1701. gadā. Arhīva dokumenti rāda baznīcu 1692. gadā; tā ir garena koka celtne ar

Vecā baznīca 17. gs. beigās.
(LVVA F7404 A1 L2253)

sešstūrainu altāra daļu, kas vērsta pret Daugavu, ar divām durvīm: vienas – galā, torņa daļā, bet otras rietumu sānmalā (vietas reljefa dēļ vienīgi no šīs puses baznīca bija ērti pieejama baznīcēniem); tornis proporcionāli nav īpaši augsts (apm. kā baznīcas garums), toties ar gaili. Lielā Ziemeļu kara laikā esot nolaupīts un aizvests zvans. Mācītājs Leonards Merces kara laikā pieredzēto ierakstījis baznīcas grāmatā. *"1701. gada devītā svētdienā es pirmoreiz sprediķoju Dolē. Mācītājmuižas vietu atradu bez sētas, visi koki sabrukuši, kāpostu dārzu ar griķiem apsējis Klambars, kurš, redzēdams, ka mācītājs ar bīskapu ir ieradusies, ar saviem lopiņiem noganīja."* Minēti arī Pētera I sabiedroto sakšu vienību postījumi to pārcelšanās laikā ar prāmi uz Daugavas labo krastu. Vēl daži ieraksti – 1705. gada 12. augustā: *"(..) atnāca moskovīteri (..)"*, 1706. gada 23, *(..) "ienaidnieka dēļ neviens baznīcā neatnāca"* un *"visi aizbēguši"*, līdz beidzot 1709. gada 18. oktobrī – *"pašam jāpadodas"*. Pēc tam mācītājs ir Hristofs Fabriciuss (1714-1723). Bet Fridriha Horstmaņa laiks (1724-1737) iezīmējas ar īpašu notikumu. 1730. gadā Ķekavas dzimtmuižnieks leitnants Magnuss Ernsts Bergs kopā ar Pulkarnes muižas pārvaldnieku Ādolfu Fridrihu fon Fuhu dāvina baznīcai zvanu. Abas dižciltīgās ģimenes ar to dodot svētību dvēselēm un miesām tiklab pašiem, kā arī nabagiem un trūcīgiem, bet zemnieki atzīstot, ka kļūstot priecīgi no neparastajām zvanu skaņām, – tādu atzinīgu vērtējumu ierakstījis mācītājs. Johana Fridriha Zilmaņa darbības laiks (1739-1770) mūsu novada vēsturē ir unikāls. Zilmanis bija pieslēgies hernhūtiešu kustībai, un Ķekavā izveidojusies brāļu draudze bija vienīgā tāda Daugavas kreisajā krastā lauku apvidū. Tas bija apvērsums zemnieku garīgajā dzīvē. Zilmanis pat bijis pārsteigts, ka viņa sludinātā jaunā mācība uzņemta tik atsaucīgi – isā laikā viņš ieguvis ap 70 piekritēju. Mācītājmuiža joprojām atradās Doles salā. Draudzes saieti notikuši lielākoties Ķekavā Bikšu mājās, bet Vasarsvētkos: pirmajā naktī Odu kalnā, otrajā – Bābu purvā, trešajā – netālu no Kalna Bauriem. Precētie brāļi otrdienās un piektdienās pulcējušies Kalna Vēberos, precētās māsas – pie Doles kalēja, bet puīši un meitas – Lejas Bauru mājās. Notikušas reliģiskas apceres – "stundas", dziedājuši no Rēvelē izdotas brāļu draudzes dziesmu grāmatas. Viriešu vecākais, Lejas

Bauru Andrejs, pat gājis uz Ādažiem lūgšanas turēt. Aktīvi darbojušās sievietes. Lejas Vēberu saimniece pat pavadījusi uz kapiem kādu mirušu māsu. Draudzē gribējis iestāties arī skolotājs Rips. Pēc Baltijas muižnieku un mācītāju prasības cariene Elizabete Brāļu draudžu darbību aizliedza 1743. gadā. Zilmanis pakļāvās, saiešanas nams netika uzcelts, kaut arī aizliegumu 1764. gadā mīkstināja. Draudzes locekļi reizēm vēl mēdza pulcēties Rīgas Jāņa baznīcā vai Dzegužkalnā pie Šteinhaueriem, kas agrāk bija piedalījušies "mīlestības maltītēs" Ķekavā. Zilmanis nomira 1770. gadā 59 gadu vecumā kā Doles draudzes mācītājs un tika apglabāts Doles baznīcā. Pēc viņa nāk Hristofs Fridrihs Flugards (1771-1776) un Johans Dankvarts (1776-1799). Šie pēdējie trīsdesmit gadi, iespējams, slēpj dokumentos nefiksētu notikumu – esot nodegusi šī pirmā Ķekavas baznīca, koka celtnē. Nekur par to nekādas ziņas neesmu atradusi.

Broce apmēram vienā laikā zīmējis abas baznīcas: 1784. gadā veco, Ķekavas kreisajā krastā, ar draudzes skolas ēku grupu priekšplānā uzkalniņā šosejas malā, kur šolaik ķestermāja, un 1785. gadā jauno – Ķekavas labajā krastā pie šosejas, preti krogam.

Tātad – vai nu vecā baznīca nebija gājusi bojā, iekāms būvēja jauno, vai arī Broce to pārzīmējis no cita autora agrāku laiku darba. Kura no abām domāta teikā par Ķekavas baznīcu? "Reiz dzīvojis vecs fēlmenders. Bij Ziemssvētku sestdienas vakars. Laiks bij ļoti auksts, un drusku putināja sniegs. Braukdams gar Ķekavas baznīcu, viņš redz – baznīca visa gaiša – un dzird baznīcēnus dziedam. Viņš, kā fēlmenders būdams, ieies ar – apskatīsies, kas tur ir. Savu zirgu piesējis pie lentera un iet baznīcā iekšā. Iegājis baznīcā, viņš redz – pilna baznīca ar baznīcēniem un mācītājs uz kanceles runā. Viņš nepaliek vis pie durvīm, bet iet cauri, pie kanceles tuvāk. Līdz pusei viņš aizgājis un sākot skatīties, vai tie ir īsti baznīcēni vai ne. Ap-skatījies labi, viņš redz, ka tie ir gari. Viņš ļoti pārbijies, gandrīz ieklie-dzies no bailēm un devies no baznīcas ārā. Izskrējis no baznīcas ārā, viņš sēdies ragavās un taisījies braukt projām, kad uzreiz palī-cis viss tumšs un no baznīcas nākusi rūkoņa. No rūkoņas zirgs sabī-jies un skrējis uz mājām kā vējš. Mājās pārbraucis, vecais fēlmenders drebējis no bailēm un stāstījis mājniekiem, ko viņš piedzīvojis."

(LFK 937) Teiku pierakstījis 4. klases skolnieks Hermanis Reņģītis no Kāļaviem 1925. gada 15. februārī.

1768. gadā Doles pilsnovadu un līdz ar to Doles draudzes patronāttiesības iegūst Voldemārs Antons fon Levis of Menārs. Pēc viņa ierosmes, par viņa personiskajiem līdzekļiem un viņa atvēlētajā zemes gabalā 1783. gadā tiek uzcelta jaunā baznīca, bet viņa mazdēls Aleksandrs Voldemārs 1900. gadā apmaksā tās restaurāciju un torņa būvi. Laikam jau Daugava plūdos vairs nav tik draudīga, ja tiek izvēlēta šī samērā zemā vieta. Līdz 1799. gadam darbu turpina mācītājs Dankvarts. Pēc viņa nāk Johans Ernsts Dingelstats (1799-1836); viņa laikā baznīca cietusi 1812. gada karadarbībā, un šo notikumu atgādināšanai tās ziemeļu galā iemūrēta lielgabala lode. Jakobs Heinrihs Taurītis (1630-1636) ir viens no pirmajiem latviešu tautības mācītājiem, dzimis Dolē 1804. gadā, studējis Tērbatā, miris 1839. gadā. Roberts Irmers kalpo nākamos trīs gadus, pēc tam – Augusts Konrads Zukauss (1836-1853). Viņa laikā atkal no jauna tiek ierīkota draudzes skola – 1841. gadā sāk mācīties trīs skolnieki. Nākošais mācītājs Kārlis Jēkabs Juliuss Taurītis (1853-1895) arī ir dolenietis, latvietis, taču precējies ar vācieti, tādēļ dēls un amata turpinātājs Vilhelms Gothards Ādolfs (1895-1906) ir baudījis visai vācisku audzināšanu. Viņš nespēj, varbūt arī nevēlas izprast topošo latvietību. Daži draudzes konventa locekļi pēc "*vecā Taurītes*" nāves par mācītāju vēlētos nevis "*jauno Taurīti*", bet gan kādu latviskāku, t. i. Paulu Gailiti. Taču muižniekam ir patronāta tiesības, un barons fon Levis of Menārs, protams, izvēlas V. Taurīti. (P. Gailītis pēc tam ir mācītājs Vecpiebalgā, tulko G. Merķeļa "Latviešus", ir viens no retajiem baznīckungiem, kas izprot latviešu centienus Piektajā gadā un iebilst pret soda ekspedīciju zvēribām.) Bet domstarpības mācītāja vēlēšanās Dolē 1895. gadā noved pie traģiska atrisinājuma. V. Taurīte esot apsūdzējis skolotājus par viņu simpatizēšanu revolucionāriem, un skolotāji atlaisti. Novadnieki mācītāju un Doles muižas pārvaldnieku Killeru vaino atsevišķu pagasta darbinieku uzrādīšanā soda ekspedīcijai un līdz ar to viņu eksekūcijās un nogalināšanā. Jura Simenova meita Austrā Lazdiņa raksta: "*Visi dolenieši zināja, ka soda ekspedīciju izsaukuši un cilvēkus, savus personīgos ienaidniekus, nodevuši –*

mācītājs Taurīte un muižas pārvaldnieks Killers. Ja būtu dzīvs vēl "jaunais lielskungs", diezīn vai dolenieši tā būtu cietuši. (..) Mācītājs Taurīte nākošo svētdienu pēc soda ekspedīcijas upuru apbedīšanas baznīcas sprediķī bija teicis, ka tagad esot tie "nokaltušie zari nolauzti un iemesti ugunī". Kapsētā tēva zārku kapā ielaižot, kāds cilvēks, man aiz muguras pieliecies, diezgan skaļi teica: "Neraudiet, mēs viņus atriebsim!" Bet – ko mums līdz atriebsana. Tēvu tā neatdzīvinās." Drīz, 1906. gada novembrī V. Taurīti viņa mājās Doles salā smagi ievaino iebrukusie mežabrāļi; mācītājs paguvus pateikt – paldies Dievam, ka ne es esmu jūs iesvētījis (tātad tie nav bijuši no Doles draudzes), un drīz nomiris. Uz bērēm Rīgā dolenieši devušies gan kājām, gan ar zirgiem, jo kuģīša satiksme pārtraukta, kā jau ziemā. "No Doles draudzes kā beidzamo mīlestību vietējais saimnieks J. Sēja pušķoja sava mīlā draudzes gana kapu ar krāšņu vainagu un sirsnīgu atvadišanās runu, tēlodams draudzes sēras, kurās visi asaras raud, nosodīdami šo ļaundaru darbu" ("Rīgas Avīze", 1906. g. 2. decembrī).

Pēc tam ilgāku laiku draudzē kalpo Jānis Ramans: 1907.-1915. g. un 1933.-1935. g. Pirmajā pasaules karā viss mūsu novads stipri cietis, arī baznīca. 1925. gada decembrī baznīcas valde izdevusi brošūru "Doles draudzes sešu gadu darbības pārskats". Draudzes padomes priekšsēdētājs P. Kalniņš tajā raksta, ka pērminderi P. Kalniņš un A. Baumanis pirms došanās bēgļu ceļos Rīgas Sv. Jāņa baznīcā nogādāja dievgalda traukus, lukturi un altāra paklāju, tāpat arī mācītājs Ramans baznīcas grāmatas. Zvanu aizveda uz Krieviju, kur tas pazudis. Atgriežoties baznīca atrasta ļoti nožēlojamā izskatā – tornis un jumts sašauti, logi, durvis, soli, ērģeles un kroplukturi iznīcināti, ceļinieki baznīcā kurinājuši ugunskurus, durvju rāmji un šādi tādi dēļi atrasti tuvējās tranšējās un izmantoti durvju un logu aiznaglošanai, lai postījumi neturpinātos. 1919. gada 26. oktobrī bija nolemts sasaukt draudzes sapulci, bet uzbruka bermontieši, un to nācās atlikt līdz janvāra vidum. Dievkalpojumi notikuši Biedrības namā un pagastnamā, kas nebija tik stipri cietuši, lai arī tāpat bez logiem un durvīm. Vasarā nepieciešamie remontdarbi tika veikti, un 29. augustā notikusi baznīcas iesvētīšana: dziedājis P. Leiša vadītais koris un

baldonieši. Iesvētišanu izdarījis mācītājs K. Lapiņš, kurš būdams Katlakalna-Olaines draudzes vikārs, Dolē kalpo līdz 1923. gadam, bet pēc viņa (līdz 1927. g. Slokas mācītājs Vilhelms Roznieks. 1924. gadā ap baznīcu "*pilnīgi no jauna*") tiek uzcelta sēta. Tiek iegādāts zvans; tas liets Rīgā, G. Švena lietuvē, 1925. gadā, sver 11 pudus un 34,5 mārciņas, kopā ar piederumiem izmaksājis Ls 1266,25. Lielākā daļa – 892,50 lati – bija ziedojumi. Zvana iesvētišanas laikā draudzē kalpojais Torņakalna Lutera draudzes mācītājs Birģels ("Svētdienas Rīts" 1925, Nr. 51). 1929. gadā draudze iegādājas Augusta Annusa altārgleznu "Kristus svēti bērnus". Pestītājs tajā attēlots latviešu zemnieku vidū bērzu birzī zem varavīksnes loka; ainavas fonā – šī pati Doles draudzes baznīca. Ap 1936.-1940. gadu mācītājs ir Bilzens, bet pēc tam Voldemārs Plāmsis (1941-1942) un Nikolajs Reinfelds (1942-1944).

Otrajā pasaules karā baznīca cietusi vēl vairāk. Abu karojošo armiju artilēristi 1944. gada oktobrī nesaudzīgi šāva pa torni, iespējamo pretinieka novērošanas punktu: vācu armija ar latviešu leģionāriem, atkāpjoties no pagaidu tilta Katlakalnā cauri purviem Jelgavas šosejas virzienā, un Sarkanā Armija ar latviešu gvardiem, uzbrūkot no Baldones puses ar uzdevumu "pārgriezt" Jelgavas šoseju. Nogāztie kupoli esot ilgi glabājušies kādā šķūnītī. Vispirms uzlikts mazs, glīts jumtiņš, kas septiņdesmitajos gados nomainīts ar nelielu tornīti. Izpostītās ērģeles nodotas Raiņa Literatūras un mākslas vēstures muzejā, kur tās tagad izvietotas mūzikas instrumentu ekspozīcijā. Mācītājs Arvids Perlbahs kalpo 1950.-1956. gadā, pēc tam līdz 1982. gadam – Teodors Valters, tad – paligmācītājs Jānis Roga u. c., arī Rīgas Vecās Ģertrūdes baznīcas mācītājs R. Skuja. Pārmaiņas draudzes dzīvē ienes Ilāra Plūmes atnākšana 1989. gadā. Ir Atmoda, baznīcā sāk iegriezties jauni (arī gados) cilvēki, mācītājs sākotnēji sadarbojas ar sabiedriskajām organizācijām – Kultūras fonda Ķekavas kopu, Tautas frontes nodaļu. Tiek atjaunots baznīcas tornis, un savu artavu deva gan privātie ziedotāji, gan pagasta uzņēmumi; restaurācijas darbos lieti noderēja novada fotogrāfa Pētera Āboltiņa pirmskara fotogrāfijas.

Bet pienāk 1996. gads, un 27. oktobrī sanākušie baznīcēni dievkalpojuma vietā spiesti pusstundu klausīties trīs mācītāju

strīdu. Latvijas Luteriskās baznīcas arhibīskaps Jānis Vanags un mācītājs Juris Rubenis ieradusies izteikt pārmētas Doles un Bulduru draudžu mācītājam Ilāram Plūmem par veidu, kā viņš vada dievkalpojumus. Jau septembrī Doles draudzes padomes vārdā bija izsūtīts paziņojums Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas draudzēm un mācītājiem par atteikšanos no dievgalda kopības, ja jau nepastāv vienota izpratne par evaņģēlija sludināšanu, sakramenta pārvaldīšanu u. tml. ("Latvijas Luterānis" 1996/17; "Svētdienas Rīts" 1996/25; "Vakara Ziņas" 1996/254), Ilārs Plūme tika atstādināts no amata, taču ar viņu solidarizējās daļa draudzes, kas tagad Odukalnā ceļ sev baznīcu (arhitekts Linards Skuja).

Krogs – ne tikai peļņai un tēriņam

*Tā dziedāja ķekavieši
Savā Kalna krodziņā -
Vistai pupi, cūkai ragi
Aunam sari mugurā.*

(pierakstījis E. Batags Doles muižā)

Rīgas lauku novada zemnieki savā labā izmantoja pilsētas tirdznieciskos sakarus – garām viņu dzīvesvietām vijās dažādi ceļi, tādēļ bija izdevīgi pārdot alu garāmbraucošajiem tirdziniekiem. Citos Latvijas novados zemniekiem bija atļauts darīt alu tikai kāzu, bērnu un kristību gadījumos, bet ikdienas vajadzībām – tikai vājo alu jeb pateku. Senās Rīgas zemnieku tiesības – darīt alu un ar to tirgoties – ierobežoja pakāpeniski. Jau 1579. gadā Rīgas namnieku interesēs kroģēšanas tiesības atstāja tikai dažiem zemniekiem, piem.: "Akmeņsalā pārdot alu drīkst tikai divi zemnieki – Getkens un Sloku Ansis, Godeļos – Niklāvs un Burtelis." Lai iznīdētu muižas krodzniekiem nevēlamo konkurenci, iznomātās muižas nomnieki centās ierobežot zemnieku – aldaru tiesības. Tā 1751. gadā Mazjumpravmuižas nomnieks Brokhūzens atņēma aldaru apliecību Ķīlpem. Krogi ir arī ordeņa zemēs, un mestrs Valters fon Pletenbergs vairākus izlēņo, t. sk. 1512. gadā Vrangelam, iepriekš Bokleram piederējušo, ar noteikumu, ka viņam ik gadus uz Sv. Miķeļa dienu

jānomaksā fogtam divas mārciņas kroga nauda. Tāpat arī Rīgas domkapituls: piešķir zemi un krogu Doles (Ķekavas) miestīņā Elizabetei Mollerei, par ko no viņas prasa 200 Rīgas mārkas. Degvīnu uz laukiem sāka lietot jau 16. gadsimtā, tomēr vēl 17. gadsimta beigās tā patēriņš nav liels. Saimnieciskās dzīves rosināšanas nolūkā Vidzemē tirgusbraucēju vajadzībām tika noteikts būvēt krogus pie satiksmes ceļiem pēc zviedru ģenerālgubernatora apstiprināta būvēšanas plāna. 1695. gadā izdotajā J. A. Ulriha ceļu atlantā, kas ir viens no pirmajiem tāda veida albumiem Eiropā un ir unikāls pasaules kartogrāfijas vēsturē, – Bauskas zemesceļa kartē atzīmēti šādi krogi: pie Bieķensalas pārcēlāju mājām Beicēnu krogs un nedaudz tālāk Lielais krogs, tad Reimera krogs, pie upītes – Katlakalna dzimnavas ar krogu (tagadējās Bišumuižas apkārtņē), tad Šulca (vēlāk saukts Kalna) krogs Pļavniekkalnā, Godeļa krogs pie Rīgas lauku novada un Doles robežas, Ķekavas krogs, Bikšu krogs – it kā starp bikšu starām Bauskas un vecā Jaunjelgavas ceļa satekā, bet pie Kurzemes robežas Fridrihkrogs (piederēja Pulkarnes jeb Fridriha muižai, vēlāk saukts arī par Krievu jeb Krievīņu krogu). Pie šī ceļa dažādos laikos bijuši arī – Olektes, Krūzes muižas, Iklāvkrogs (vēl nesen tā vietā bija redzamas pagraba drupas netālu no Ādiņu mājām), Salmiņu-Būmaņu (Augškalnā), Flammes (arī Flanču jeb Flameņu) krogs un netālu no tā Jaunais, Ģūģu apkārtņē – Jura (arī Juriša jeb Jurgena), pie Kurzemes robežas – Tildera krogs; Jaunjelgavas ceļa malā bijis Rēpu krogs un Hinckrogs, pie Baldones ceļa – Mašēnu un Druķu krogs. Krogs bijis arī Plakaņos. Īpaši bija plostnieku krogi Daugavas krastā – Skābais (Akmeņsalā), jau minētais Kalna (Šulca), Vimbu, Zušu, arī Ķekavas, bet preti Doles salas augšgalam – Šķībais krogs (jau kaimiņpagastā). Krēģera adresu grāmatā 1892. gadā minēti Doles pagasta Pulkarnē seši krogi (krodzinieki Katarina Antuševska, K. Atkevičs, J. Ezergailis, H. Heidemanis, J. Reņģītis, A. Strautiņš), Bēržmentē trīs krogi (krodzinieki Katarina Folkmane, P. Bilķens, M. Veisemans), Dolē trīs (A. Drevings, J. Liberts, J. Grunde), Katlakalna Kalna krogā V. Pētersons, Vimbu – K. Zariņš, Rudzu muižai divi krogi, tajos krodzinieki J. Videmans un J. Fišers, Katlakalnā pieci krogi: Bellē – Katarina Bodniek, pārējos – J. Gerum, J. Krūziņš, E. Raihards, M. Vite.

Sākot ar 18. gadsimta trīsdesmitajiem gadiem, Vidzemes muižnieki un mācītāji savās muižās ierīkoja degvīna dedzinātavas un uzsāka plašu degvīna ražošanu pārdošanai. Līdz gadsimta beigām degvīna tecināšana bija izvērtusies par svarīgu rūpniecības nozari. 19. gadsimta sākumā degvīna eksports bija palielinājies divkārt, pieauga arī dzimtbūtnieciskajā verdzībā nonākušo zemnieku apdzirdīšana, ko nespēja ierobežot pat ģenerālgubernatora aizliegumi. Arī muižas rīkotajās talkās kungs zemniekiem par virsnormas klaušu darbu atalgojuma vietā pasniedza alu un degvīnu. *"Teksme uz dzeršanu ir otra vispārēja latviešu tautas pazīme. Maigi uzupurēdamās, mātes dalās pasniegtajā degvīna glāzē ar saviem zīdāmajiem bērniem. Četrpadsmit gadu veci zēni un meitenes dzer degvīnu, nesaviebjot seju, un starp vīriešiem un sievietēm tikai reti atradīsim tādus, kas nepiedzertos katru svētdienu, it sevišķi tad, kad viņi bijuši pie dievgalda. Ja šim nolūkam trūkst naudas, tad vīrieši pārdod labību, bet sievietes – savas drēbes,"* tādus mūsu senčus redzēja G. Merķelis. Protestējot pret šādu tautas degradēšanu, Piektdā gada revolūcijas laikā slēdz krogus; šādi lēmumi pieņemti arī tautas sapulcēs mūsu pagastos, un, ja krodzinieks tiem nepakļāvās un mēģināja degvīnu pievest, transportu aizturēja, pudeles sadauzīja un grādīgo dziru izlēja grāvī. Tā notika pie Flammes muižas kroga. Arī Latvijas valsts pirmajos gados mūsu pagastu padomēs daudzi amatvīri balsoja pret grādīgo dzērienu tirdzniecības paplašināšanu.

Krogī, protams, bija dzertuves, un dzērumā, kā jau dzērumā, gadījās arī pa kuriozam, kurus novadnieki ilgi atcerējās, piem., skolnieka Sigurda Jēkabsona pastāstiņš, kas dzirdēts no Arvīda Gulbja 1930. gadā. *"Reiz dzīvoja kāds saimnieks Pundiņš. Sestdienas vakarā iedzēris nācis no kroga taisni pār laukiem. Piepeši viņam priekšā rādoties miroņi. Viņam bijis rokā liels spieķis, un sācis miroņus sist, līdz beidzot nosītis visus miroņus. No rīta ejot pats nosistos miroņus skatīties. Iegājis kāpostlaukā, ieraudzījis visas galviņas sadauzītas."* (LFK 937) Arī A. Dziļuma grāmatā "Zeme dzīvo" var atrast dažas rindiņas par mūsu krogiem. *"Bauskas lielceļa malā bija sabūvēts daudz krogu. Rudeņos ceļš bija smags, zirgam vaja-dzēja atpūtas un ceļa vīriem stiprākas lāses. Es bieži tiku dzirdējis –*

Raibais krogs, Gala krogs, Briežu krogs, Balkas krogs, Raņķa krogs, Lielvāržu krogs. (Pirmie četri gan nav mūsu pagastā.) Pēc pāris verstēm krogs. Mēs abi ar veco Pūriņu, manas mātes tēvu, gājām uz Krievu krogu. Balkas krogs bija tuvāk, bet tur varēja dabūt tikai sāli, petroleju, cukuru un konfektes. (..) Krievu krogā mēs nosēdējām ilgāk, dažreiz līdz vakaram. (..) Kad mēs vakarā gājām mājās, mātes tēvs stipri ligojās. Bet prātu viņš vēl nebija apdzēris. Viņš tūlīt iekāpa lielceļa grāvī, lai neapgāztos. Tad, ar abām rokām tautīdamies gar grāvja malām, viņš droši virzījās uz mājas pusi." Bet vecā Vaciene purpinājusi;" "Manos laikos gan tā nepalaidās. Sestdienas vakaros aizgājām tepat līdz Krievu krogam, padancojām pie ermoņikām paši savā pulkā, ja daudz, tad puisim klēpī iesēdās. Ja nu viņš vēl stedelē nozaga buču, tad tas arī bija viss grēks. Bet ne tā kā tagad, visi tikai uz biedrībām, ko nu runāt, kā būt?" Rakstnieks ir kājām gājis uz Vimbu krogu, kur bija kuģīša piestātne, bet kādu citu viņš atcerējās, rakstot "Pēdas rīta rasā". Reizēm man vajadzēja sausās priežu un egļu šķīlas aizvest uz Rīgu un pārdot. Vezumu mēs piekrāvām vakarā, es cēlos pusnaktī un braucu soļos trīsdesmit kilometrus. Aiz Ķekavas Plānškrogā es atpūtināju un pabaroju zirgu." Šī kroga oficiālais un tautā lietotais nosaukums parasti atšķirās – Flammes, Flāmu, Flanču, Alfrēdam Dziļumam Plānškrogs, īpašnieka pārdēvēts par eksotisko "San Francisko", un tūdaļ dabūjis lietotāju "mīlvārdiņu" – "gar sāniem, gar cisku". Krogu kā zirgu atpūtināšanas vietas un ceļinieku naktsmitnes izmantojuši arī mūsu novadnieki, kas piepelnījās, iepērkot zosis, cūkas un tamlīdzīgu dzīvu radību, lai, pārvērstu galā, tirgotu Rīgā. Viņu biznesu minējis Jānis Jaunsudrabiņš romānā "Nauda": "Vienīgais ienākums, ar ko nomaksāt renti, uguns naudu, atlīdzināt kalējam par kalumu, melderim par labības pārtraukšanu un vilnas kāršanu, samaksāt par siļķēm un par petroleju, ienāca no cūkām, kas rudenos tika barotas ar vārītiem kartupeļiem un pārdotas ķekavniekiem. *Ķ e k a v n i e k s*. Šāds vārds deviņdesmitajos gados bija plaši pazīstams visā Augšzemē. Tik pazīstams, ka pilnīgi pazaudēja savu īsto nozīmi. Tas vairs nebija *Ķ e k a v a s* *p a g a s t a m* piederīga cilvēka apzīmējums, bet vienkārši profesijas nosaukums. Ķekavnieks bija cūku uzpircējs un nekas cits. Kad vēlāk daži peļņas

kāri saimnieki no pašu pagasta sāka Šaipusē cūkas pirkt un vest uz Rīgu, tad arī tie bija 'ķekavnieki'. Tā saukti, viņi jutās glaimoti, mēģināja izlikties par īstiem ķekavniekiem, smalki runādami (...).

Kamēr nebija uzcelti pagastnami, krogos nereti notika amatvīru apspriedes, un šis ieradums turpinājās ilgi (un varbūt vēl šobaltdien). Tur notērēja Doles barona doto dzeramnaudu, un tā bija jo deviģāka, jo kungam tikamāks bija pieņemtais lēmums. Šādu ieradumu, ka bez pārrunām krogā nevar apspriest svarīgas lietas, nosodījis kāds novadnieks avīzē "Dzimtenes Vēstnesis" 1909. gadā: kad neviens no četriem Pulkarnes skolotāja vietas kandidātiem šo amatu nav uzņēmis zemā atalgojuma dēļ, pagastvīri, nosodoši galvu purinādami, devušies atpakaļ uz krogu. Krogos mutuļoja sabiedriskā dzīve: jaunie pulcējās padancot un viens otru nolūkot, vecie – ceļabraucēju stāstos klausīties un jaunību atcerēties, tika slēgti darījumi un apslacīti likopi. Par to Jānis Dumpis no Mežiniekiem: "Mikūnas (deramdienu). Senākus laikus tie cilvēki, kuri nebija saistīti pie sava personīgā zemes gabaliņa, it kā nevarēja ciest ilgāku laiku uz vietas nodzīvot un, pavasarim tuvojoties, sajuta tādu kā "gāju putnu nemieru". Nelielajās mežinieku saimniecībās nekāds liels "gājēju" skaits jau nebija, vairāk strādāja ar pašu ģimenes locekļiem, tomēr puisis, meita un gans jau gandrīz katram bija. Darba "līguma" slēgšana parasti notika krogos – saimnieks sarunāja puisi vai meitu, norunāja par algu, uzdeva vienu rubli "magaričas", un lieta darīta. Tādā pašā kārtā līgumus slēdza vasaras kalpi, vaļenieki un īrnieki. Mikūnu dienu jau laikus tika izziņota, tā neilgi pēc Vastlāuju dienas, un tad krogos "murdēja" no cilvēkiem, bet krodznieks rāvās vaiga sviedros. Vēlākos gados, kad ieviesa valsts degvīna monopolu, krogos tirgojās tik ar alu, vīniem, desām, kriņģeļiem un tabakas produktiem, bet mikūnu dienā arī degvīns radās."

Katram krogam bijis savs stāsts, pat stāstu krājums, katram savs mūžs – citam isāks, citam garāks. Gubernas administrācija atļāva Doles Saviesīgajai biedrībai pārbūvēt Ķ e k a v a s krogu, un 1911. gadā tas sāk jaunu dzīvi. Stadula un nelielas telpas ceļinieku naktsmitnei gan tiek saglabātas, jo tā taču ir peļņa. Pēc Pirmā pasaules kara biedrība darbu neatjauno, nams kā bezīpašnieka manta nonāk valsts rokās, tik iekārojamam biznesa objektam rodas

pircēji, un sākas tiesu lietas. Pašvaldība namu atgūst ar motivāciju – "pagasta sabiedrības vajadzībām", un turpmāk tas ilgus gadus kalpo par kultūras iestādi. Likvidējot kolhozu iekārtu, šo Tautas namu kā bezvērtīgu piedevu "prihvatizē" buljona ceha ieguvēji. Atkal tiesu darbi, atkal namu atgūst pašvaldība, atkal ar motivāciju – "pagasta sabiedrības vajadzībām". Šī vēsturiskā ēka Ķekavas centrā būtu istā mājvieta *Ķ e k a v a s m u z e j a m*. Lai kā šis nams arī saukts, ilgu laiku tas gan dokumentos, gan ļaužu atmiņā bija Ķekavas krogs, un skolotājs Jānis Sēja zināja tā stāstus. *"Pie Ķekavas baznīcas, kad es mazs puika biju, redzēju kādas atliekas no stīpra ozola staba. Tas esot stāvējis pret baznīcas stūri galveno durvju pusē tuvāk sētai. Tur agrāk esot sisti cilvēki, vēlāk – likti priekš negoda. Pēdējais cilvēks, kas tur esot sists, esot Rudzišu Mīka. Viņš esot piesiets pie staba un sists tā, ka no tā arī nomiris. Te caur Ķekavu agrāk bijusi liela braukšana. Arī poļu pani šeit bieži apstājušies. Toreiz viņi apstājušies Ķekavas krogā. Un tur tam Mikum bijusi iecerēta līgava – tā kroga kalpone. Un tie kungi, kas tur sabraukuši, ir apvainojuši viņu. Un tas Mīka ir uzstājies stingri. Vai nu ir kādam iesitis, vai ne – to es nezinu, par to neviens skaidrībā nebija. Bet par to viņš ir sodīts pie tā kauna staba. Tā baznīca ir ap 150 gadu veca, tāpēc tie notikumi nav nemaz tik sen. Manā bērnībā veci cilvēki to bieži atcerējās."* Šis un arī nākamais stāsts pierakstīts folkloras vācēju ekspedīcijā 1968. gadā. *"Doles muižā vienu laiku dzīvojis tāds dūšīgs bruņinieku laiku muižnieks. Nu vienreiz atkal caurbraucēji sakāvušies ar doleniešiem Ķekavas krogā. Tie dolenieši piekāvuši tos caurbraucējus. Tie gājuši uz Doles muižu sūdzēties. Un tas kungs saka: "Ko jūs iesāk ar man ļaužu! Man ļaužu ir stīpr. Projām ar sūdzībām!" Tā gāja vienkāršiem sūdzētājiem, ne jau tā kā paniem, kam vienmēr taisnība bija."* (LFK 1985. 128 un 129)

Bet Kalnakrogam ir garākais un piedzīvojumiem bagātākais mūžs. Kartēs atzīmēts jau septiņpadsmitajā gadsimtā. Saukts arī par Bikšu un Stefkena krogu atbilstoši īpašnieka vārdam. Bijis liecinieks traģiskiem notikumiem: Piektajā gadā tajā mitinājusies soda ekspedīcija, vēlāk izcēlies kautiņš starp Iecavas strazņikiem un kroga apmeklētājiem, 1941. gada jūlijā vietējie šucmaņi stadulā nošāvuši ebreju – aptiekāru Šuru – ģimeni, arī abas mazās meitiņas.

Bet 1878. gada janvārī tajā noticis neparasts kultūras pasākums, par kuru "Mājas Viesis" (1878/4) rakstīja: "No Doles draudzes. Līdz šim gan neviens laikraksts no mūsu draudzes nav nekādas ziņas nesis par kādu koncerti, teātera jeb citu kādu viesības vakaru, kas priekš kāda laba mērķa jeb arī tāpat būtu kādu reizi izrīkots; kamēr no citām pusēm kas bieži vien iekš laikrakstiem ir atrodams. Bet nu arī mēs vienu tādu dabūjām piedzīvot. Mūsu kaimiņu B. draudzes jaunekļi izrīkoja mums tai 22. janvārī Ķekavas Kalna krogā teāteri. Uz skatuves nāca priekšā trīs lugas, un proti, šīs: "Pūces spieģelis", "Lakstīgala un brāļa meita" un "Vienai jāprecas". Spēlētāji katrs savu lomu ļoti brangi izpildīja. Tā luga "Pūces spieģelis" pie skatītājiem atrada lielu patikšanu. Skatītāju diemžēl gan nebija tik daudz saņācis, kā to cerēja, caur ko ienākšanas, kuras bija priekš karā ievainotiem, arī nebija necik lielas. Bet laiks arī daudz atturēja, jo bija tāds, ka saka: "labs saimnieks savu suni nedzen ārā", vētra un sniegs trakoja, tā ka retais tik līda no silta dzīvokļa ārā. Pēc teātera vēl pavadīja kādas pāris stundiņas ar dancošanu, bet viss godīgi beidzās. Tā nu beidzu šīs rindiņas ar to vēlēšanos: kaut tā izrādīšana, ko kaimiņu draudzes jaunekļi mums bija sagādājuši, būtu uzmodinājuši mūsu starpā jaunekļu un jaunekles sirdīs to atzišanu, ka tie sabiedrotos un paši pūlētos tādus priecīgus vakarus izrīkot un ka šī nepaliktu beidzamā reiza. J. Sēja." Uz kroga sienām kāds mālderis, dzēšot dzeršanas parādu, esot kādas bildes uzmālējis. Bet A. Dziļums tam veltījis grāmatas "Vienas vasaras zieds" epizodi: "Fords norīma ceļa malā pie Kalna kroga. (..) Te nebija restorāns, tikai iebraucamā vieta un tējnīca. Bet te varēja pirkt nēģus gabaliem, dučiem vai kāliem zemos koka kubliņos. Tos varēja ēst pie neapklātiem krogus galdiem, piekost sīkstos Rīgas klinģerus un piedzert rūgto alu." Kolhozu laikos kroga ēka tika izmantota mehāniskās darbnīcas vajadzībām kā rezerves daļu noliktava u.tml., tur bijusi arī pienotava, dzīvoklis. Atjaunojuši īpašuma tiesības, Hermana Lindes mantinieki veica pamatīgus pārbūves darbus, un Kalnakrogs atkal ir vēris durvis apmeklētājiem.

Kalns – trejvārdis, kura nav

Saules lēktu vairs neaizsedz Lielās salas priežu galotnes. Naktis sarūk arvien isākas. Vēl viens rīts, vēl otrs, vēl mazliet, un – pirms saule sāks virzīties

atpakaļ uz salas pusi – būs tā īpašā nakts, kad uguns kuri, iedegti saules rietā, deg līdz rītausmai, apspīdot un sargājot druvas, mājlopus, cilvēkus. Līgo – puto miežu alus. Lauku auglībai. Līgo – tiek dalīts siers "šim stūrītis, tam stūrītis". Lopu auglībai. Līgo – visu nakti skan dziesmas. Līgo – kaistošās sejas slēpj ozolzaru un ziedu vainagi. Rāmi Daugavā ieslid kails augums, cits nogāzē ļaijas rasotās zāles skavām. Saņem svētību un svēti auglībai. Vienlaikus. Tik vienoti bija cilvēka un dabas ritmi. Tolaik. Sen. Varbūt arī tai kalnā, kam rīta saules atspulgus sejā meta Daugavas ūdeņi.

Kopš seniem laikiem ir apdzīvota vieta Pļavniekkalns. Taču tagad nav kalna ar šādu nosaukumu. Bet bija. Deviņdesmit devītajā dzimšanas dienā satiku kādreizējo Mārtiņsloku saimnieci Alvīni Sloku, kas 1915. gadā ieprecējusies šais mājās Pļavniekkalna pakājē. Drīz nācies doties bēgļu gaitās. Bet kalns palicis atmiņā. Tas bijis stāvs, augšā varējuši tikt rāpus, pie zariem pieķeroties – pakāpties, pakāpties, kamēr kalnā. Plakumā stādīti ap trīs pūri kartupeļu. Zirgs uzvests no citas, lēzenākas puses. Un vēl – kalnā nedrīkst gulēt, mūžīgi kas rādās, rēgojas, traucē gulēt; pilskalnā nevarēja gulēt, jo tur spkojās. Jau pirms kara sākti taisīt dambi, lai Daugava plūdos nepārrautu krastu un, brāžoties Olektē, Akmeņsalu nepārvērstu par istu salu, kāda tā sākotnēji bijusi. Kad atgriezušies no bēgļu gaitām, pilskalns bijis stipri norakts, jo vācieši, ieņēmuši Rīgu, jutās saimnieki un taisīja pamatīgu dambi, ņemot grunti no tuvākās vietas. Kāds no racējiem pat esot gājis bojā. Arī pēc tam vēl dambis vairākkārt pārrauts, kopš 1955. gada – divas reizes; sešdesmitajos gados uz Akmeņsalu maize esot vesta armijas amfibijās. Kad kolhoznieku sētām ganību platība no pushektāra samazināta uz 0,35 ha, palikušo pauguru, pilskalna atlieku, saimnieki nolīdzinājuši, lai ieaudzētu zālāju. Melnzemi nevajadzējis pievest, jo izlīdzinātais smilšmāls bijis pietiekoši auglīgs. Sloku mājas bijušas vairākas – Gala, Mārtiņa, Miklāva – tādēļ šī pārdēvēta par Sauliešiem. Un šādu vārdu arheologs M. Atgāzis arī deva kalnam, tā pārpalikumu pētidams

1971. gadā. Pēc vietējo iedzīvotāju ziņām kalns sākotnēji esot bijis ap 5-6 m augsts. Atlikušajā kultūrslāņa kārtā un kurmju rakumos atrastās māla trauku lauskas ļāvušas šīs vietas apdzīvotību attiecināt uz 1. gadu tūkstoši p. m. ē., tātad – tāpat kā Kļāņu kalna apdzīvotību. Izteikta arī varbūtība, ka netālajos 5.-7. gs. senkapos apbedītie zemgaļi bijuši pilskalna iemītnieku pēcteči.

18. gadsimta kartēs šis kalns saukts arī par Skultes kalnu, varbūt tādēļ, ka tā dienvidpusē bijušas Skultes mājas (šolaik Pļavniek-skultes).

Nosaukumi trīs – Pļavnieku, Skultes, Sauliešu – tikai paša kalna vairs nav. Taču joprojām urdz steidzīgs strautiņš, tā krastos aug diži melnalkšņi (pat ap 3,5 m apkārtmērā), bet Sauliešu māju puses stāvumā – spirdzinošs avots.

Zemgaļu senā godība Pļavniekkalnā

Pirms 100 gadiem tūlīt aiz toreizējā Pļavniekciema sākās Skultes saimniecības zeme (šīs ir citas Skultes, pie kalna atradās citas). Tās robežās Bauskas šosejas malā bija ap 2 m augsts uzkalniņš, kura dienvidrietumu malā stāvējusi dzīvojamā ēka, vidū pirtiņa, smiltājā – kartupeļu bedres. 1902. gada (pēc citiem avotiem – 1901. g.) februārī no šejienes ņemtas smiltis, lai aizpildītu netālo purvaino ieplaku. Izrakta 9 m gara un 6,5 m plata bedre. Smilšu vedējs, Skultes kalps, atracis kādus sešpadsmit skeletus, pie tiem atrodot dzelzs un bronzas senlietas, kuras piedāvājis Doma muzejam. To uzzinot, Dr. Antons Buholcs jau 4. februārī ieradies Pļavniekkalnā, lūdzis saimnieku pārtraukt smilšu ņemšanu un atļaut vācu Senatnes pētnieku biedrībai pavasarī šo vietu pamatīgāk izpētīt. Izrakumi veikti maija sākumā, tikai trīs dienas. No uzkalniņa bija atlikusi vairs trešā daļa. Tajā atraka trīsdesmit trīs apbedījumus, atrodot arī priekšmetus no agrāk izpostītajiem kapiem. Tas bijis līdzenais kapulauks, kapu dziļums – ap trīs pēdas. Mirušie apbedīti rindās, tuvu cits citam, tāpēc Buholcs secinājis, ka te atradusies miera

laikos ilgi izmantota kapsēta, kurā apglabāti vienas dzimtas piederīgie. Ogļu kārtā vedinājusi domāt, ka bērēs dedzināts ugunskurs, iespējams – tādējādi iesvētot arī kapa vietu. Buholcs sīki aprakstījis kāda, pēc piedevām spriežot – ievērojama, vīrieša apbedījumu. Mirušais, domājams, bijis apbedīts dobtā ozola šķirstā, pie tam notikusi simboliska dedzināšana. Pie galvas novietots nazis, tās labajā pusē – sirpis, kreisajā – šķēps. Ap kaklu masīvs bronzas kaklariņķis. Rokas sakrustotas uz krūtīm, kreisajā smaga bronzas aproce, labās rokas pirkstos divi spirālgredzeni. Krūšu kreisajā pusē skaista stopsakta, kuras lāpstveidīgā kāja pārvilkta ar sudraba plāksnīti. Pārējo vīriešu kapa inventārs bijis līdzīgs, bet ne tik bagātīgs. Buholcs pievērsis uzmanību faktam, ka maz bijis saktu, kopā atrastas tikai sešas, turpretī visos kapos bijuši bronzas kaklariņķi, aproces un spirālgredzeni, dzelzs kapļi, sirpjī, naži, šķēpu gali. Sieviešu kapos atrasti grezni bronzas vainagi – tos veidoja pie starposmiem piestiprinātas, ar kaņepāja pavedieniem četrās piecās rindās savērtas smalkas spirālītes. Bija arī stikla pērliņu un bronzas spirāliņu kaklarotas un pāris vairākām važiņām savienotu lielu saktu. Bronzas aproces bijušas trejādas: 1) masīvas, ar taurveidīgiem galiem, 2) ar lēzenu dobumu, 3) ar augstu trīsstūrīgu šķautni, bet visas tās klājis svītriņu ornamenti. Arī šie atradumi nonāca toreizējā Doma muzejā. (Arheoloģiskie izrakumi Pļavniekkalnā. Sociāldemokrāts, 1928, Nr. 159) Rotas acīmredzot uzskatītas par ļoti nozīmīgām, ja jau darinātas no grūti iegūstamās bronzas u. c. metāliem.

Tagad zināms, ka mūsu ēras 5.-9. gadsimtā Daugavas kreisajā krastā bijušas vērojamas spēcīgas zemgaļu kultūras izpausmes, bet tolaik vairāki vācu pētnieki uzskatīja, ka lielajā tautu staigāšanas laikā baltu ciltis devušās uz dienvidiem, bet te dzīvojuši ģermāņi. Tādējādi Buholca atradumiem bija būtiska nozīme mūsu senvēstures skaidrošanā. Viņš pirmais izteica viedokli, ka agrajā dzelzs laikmetā Pļavniekkalnā dzīvojuši zemgaļi.

1927. gadā uzkalniņā atkal grābtas smiltis un atkal atrastas senlietas, kuras kāds "rosīgs senatnes draugs Stolls" nogādājis Pieminekļu valdē. 1928. gada jūnijā Katlakalna pagasta Pļavniekkalnā Jēkaba Skultes saimes ļaužu mieru atkal traucē racēji. Šoreiz tos

vada arheologs Dr. F. Jākobsons, te atrodot apmēram 150 kvadrātmetrus nelīdzena, bedraina pakalniņa virsmas ar agrāko rakumu pēdām. Viņš izpētīja vēl trīsdesmit septiņus kapus, bet drīz nomira, nepagūstot sagatavot publikāciju par darba rezultātiem. Atradumi ļāvuši izdarīt būtisku secinājumu – šejienes senajiem iedzīvotājiem bijuši tirdznieciskie sakari ar citām zemēm, savukārt atrastie darbarīki liecina par attīstītu zemkopību. Latvijas Vēstures muzeja Arheoloģijas nodaļas arhīvā līdz ar minētajiem glabājas arī citi interesanti atradumi, kas ļauj ielūkoties mūsu senču dzīvē. Piemēram, ugunskura vietā atrasta galoda un šķiltavas akmens, apbedījumos – podu lauskas un māla pipeskātu atliekas, krama naža fragments, daudzo bronzas rotaslietu vidū arī sudraba kaklariņķi, tāpat arī dzelzs izstrādājumi – gan sprādzes, gredzeni un rotadatas, gan uznavas cirvji, izkaptis un īleni, pat bārdas nazis, zārku naglas un dzelzs sārņu gabali. (E. Šturms. Aizvēstures senvietas Daugavas kreisajā krastā no Rīgas līdz Nāves salai. Rokasgrāmata ekskursiju vadītājiem II. R, 1934)

Kad mūsu ēras pirmajos gadsimtos plaši izplatījās no vietējās dzelzs darināto darbarīki un ieroči, tas pašos pamatos mainīja iepriekšējā gadu tūkstoši iedibinājušos ekonomisko sistēmu un sociālās attiecības. Zuda nepieciešamība gatavot ieročus no bronzas, un tas mazināja Daugavas lejteces pilskalnu kā bronzas apstrādes centru nozīmi. Veidojās jaunas apmetnes, kuru saimniecībā dominēja zemkopība un lopkopība. Šo apmetņu tuvumā no vietējās purva rūdas ieguva dzelzi. Lai gan dzelzs kausēšanas krāsnis mūsu novadā nav atrastas, tas neliecina, ka tādas nav bijušas. Septiņpadsmitā gadsimta un arī jaunāku laiku kartēs šai apvidū atzīmētas vairākas Dzelzkaļu mājas, un arī uzvārds Dzelzkalns-Dzelzkalis vai Dzelzkalējs jau pirms oficiālā uzvārdu došanas laika ir bieži sastopams. Žēl, ka ciemats pie kādreizējās Dzelzkaļu kuģīša pietātnes (Dzelzkaļu steķa) nosaukts par Alejām, bet bija taču iespēja vietvārdā iemūžināt daļiņu senvēstures.

Ar 9. gadsimtu sāka un 10. gadsimtā intensīvi funkcionēja tirgotājiem un karotājiem labi pazīstamais Daugavas ceļš "no varjagiem uz grieķiem". Ap šo laiku zemgaļi, šķiet, pamet mūsu novadu, un reti apdzīvotajā Daugavas lejteces kreisajā krastā apmetas

libji, kuru kultūras uzplaukukumu sekmēja tieši šī tirdzniecība. Varbūt zemkopību traucēja Daugavas plūdi, jo klimats 9. gadsimtā bija kļuvis vēsāks un mitrāks? Varbūt pilskalns, kas sargāja ieeju Sausajā Daugavā, traucēja vikingsus? Un Doles salas – senajos dokumentos *Insula Regis* (Kēniņsala) – ķēniņi, kas viņi bija: libji vai zemgaļi? Vai Leimaņu dzimta (vēl 1928. gadā Doles pagasta padomē ievēlēts septiņdesmitgadīgais Jānis Leimanis) ir pēcteči senajiem valdniekiem, kas kļuva par iekarotāju lēņuvīriem – ‘lehmann’?

Mazs trīsstūrveida laukumīņš gandrīz pretī Pļavniekkalna skolai. Pasaudzēts, veidojot ciemata plānojumu. “Lietderīgi” izmantots būvēšanas laikā – bija ērti izvietot gan celtniecības materiālus, gan būvgružus. Pa laikam sakopts, bet īpaši neiezīmēts. Tādi šolaik ir Pļavniekkalna senkapi. Pavasarī Pļavniekkalna ielas – vecās Bauskas šosejas – malā zied ceriņi, vasarā smiltājā labi jūtas pūkainais āboliņš, mikstā lāčauza un citi pieticīgi augi, no senajiem apstādījumiem ieviesušās taukšķenes, skurbi smaržo biškrēsliņi – mazu dzeltenu saulišu čemuri, it kā atgādinot Saules kulta nozīmi seno zemgaļu garīgajā pasaules redzējumā.

Katlakalns tuvojas Pļavniekkalnam

Reiz kāds vīrs racis apslēptu mantu un tik tiešām uzdūries kaut kam cietam. Tas izrādījies katls, pilns ar naudu. Par šo naudu vīrs līcis uzcelt baznīcu, taču

katls bijis tik liels, ka derējis baznīcai jumta vietā. Tāpēc arī šī baznīca nosaukta par Katlakalna baznīcu un tāpat arī visa apkārtnē par Katlakalnu. Tā stāsta teika. (LFK 464) Taču baznīca ar “katlveidīgo” jumtu uzcelta 1794. gadā, tāpat arī teika datējama ar 18. gadsimta beigām un līdz ar to nav tomēr ietekmējusi šī nosaukuma rašanos. ‘Katlakalns’ – izrādās ir t. s. migrējošais toponīms. Kā to saprast? Laika ritējumā kāds vietvārds tiek ataicināts uz citu objektu (teritoriju u. tml.), bet sākotnējais savukārt var iegūt citu nosaukumu. Tā tas bijis arī šai gadījumā. Kā rāda dokumenti, piem., J. Ā. Ulriha

Bauskas ceļa karte, tagadējās Bišumuižas apvidū bijis uzpludināts dzirnavu diķis, pie tā Katlakalna dzirnavas un krogs. Par dzirnavu ierīkošanas laiku rakstītie avoti klusē, minēts tikai, ka tās izpostītas Livonijas karā un pēc tam atjaunotas. 1694. gadā pārbūvēta dzīvojamā māja un dzirnavu ēka, uzcelts jauns tilts un slūžas, bet nākamajā gadā tur atrodas arī iesalnīca, māja audējam un skola. 18. gadsimta otrā pusē eglēm apaugušajos smilšu kalnos uzcelta neliela muižiņa, vēlāk tā nosaukta par Bišu muižu un šolaik atrodas Rīgas teritorijā. Katlakalna dzirnavu zeme stiepusies pāri ceļam līdz pat Daugavai. Tur bijis izbūvēts akmens dambis (*Kattellkalnschen Stein Damm in der Düna*). Pie Katlakalna kroga no galvenā ceļa veidojies atzars uz Kreiļu kalnu, kur vēlāk ir Numurmuiža. 1649. gadā bijuši lieli plūdi, kas izpostījuši apkārtējo zemnieku mājas. Drīz pēc tam daļa zemju atvēlēta mācītājmuižas ierīkošanai un baznīcas būvēšanai. Tad arī šī apkārtnē iegūst nosaukumu 'Katlakalns', kaut gan baznīcu vēl ilgi dēvē par Akmeņsalas baznīcu un draudzi tāpat. Jau minētajā 1695. gada ceļu kartē vēl nav nosaukuma 'Pļavniekkalns' vai 'Pļavniekciems', bet pie kalna ir Pļavnieku mājas, tāpat arī Skultes, un strautiņam Rīgas pusē – Kalna Slokas, bet jaunāku laiku kartēs šī apdzīvotā vieta nes Pļavniekkalna vai Pļavniekciema ('-dorf', 'ģerevņa') vārdu.

Ar 1819. gada zemnieku likumu tiek izveidotas muižu novadu zemnieku pašvaldības – pagasti. Tie bieži vien saukti muižu vārdos un muižu pārraudzībā arī darbojas. Katlakalna-Olaines draudzē izveido maziņu Katlakalna mācītājmuižas pagastu, kas atrodas ap šo muižu, resp. Mācītājkalnā, kas šolaik gan nosaukts par Valdlaučiem. Otrs izveidotais pagasts – Mazjumpravmuižas – ir ļoti liels, tā teritorija atrodas gan Daugavas labajā krastā, gan arī kreisajā – no Akmeņsalas līdz Doles novada robežai un Olainei. Skola Pļavniekkalnā ierīkota 1869. gadā, kad šis apvidus vēl piederīgs Mazjumpravmuižas pagastam. Ap 1892. gadu tas tiek sadalīts mazākās vienībās, muižas nosaukumu atstājot Daugavas labā krasta zemēm, izveidojot Olaines pagastu un Katlakalna pagastu (kopā ar mācītājmuižas zemnieku zemēm) kreisajā krastā. Pie Katlakalna baznīcas darbojās Katlakalna draudzes skola. Gadsimta beigās ceļ pašvaldības administrācijas namu, un vieta tam tiek izvēlēta

daudzmaz pagasta vidū – Pļavniekkalnā. Katlakalns tuvojās, tuvojās, līdz beidzot ienāca Pļavniekkalnā. Taču Pļavniekkalns joprojām ir Pļavniekkalns. Merķeļa-Depkina muižiņa tagad atrodas Rāmavā. Katlakalna Mācītājkalns kļuvis par Valdlaučiem. Sākotnējā Katlakalnā saglabājusies 19. gadsimta sākumā celtā Bišummuižas kungu māja, klasicisma stilā būvēta vienkārša mūra ēka ar mezonīnu, kuras slaidās kolonnas īpaši izceļas uz rudens krāsoto lapotņu fona. Bet Katlakalna vārds joprojām saistās ar draudzes skolu, no kuras vēstules mājniekiem rakstīja Fricis Bārda, ar kapsētu un latviešu pieminēkli Merķelim, ar unikālo baznīcu.

Katlakalna baznīca Akmensalā

Katlakalnieši, kā jau Rīgas lauku novada iedzīvotāji, bija piederīgi pie Rīgas Jēkaba (vēlāk – Jāņa) baznīcas draudzes. Pēcāk veido lauku draudzes, un viena no tām ir Katlakalna-Olaines draudze, kurai jau 17. gadsimtā Akmensalā ir baznīca, koka celtne, kas atzīmēta arī zviedru kartēs. 1732. gadā uzcelta jauna baznīca, arī koka, ar kārniņu jumtu un nelielu torni. Pagalmā bijusi soda sieksta, kurā Mazjumpravmuižas pārvaldnieks pavēlējis ieslēgt zemniekus, kas neklausīja mācītājam un muižas administrācijai. Pēc pusgadsimta uzticīgas kalpošanas baznīca bijusi tuvu sabrukšanai. Draudzes patrons, Rīgas rāte, nolemj par pilsētas līdzekļiem celt jaunu, šoreiz mūra, dievnamu.

Darbs tiek uzticēts Kristofam Hāberlendam, dzimušam rīdziniekam (1750-1803). Amatu apgūt Hāberlends sācis Rīgā, pēc tam saskaņā ar cunftes nolikumu bijis astoņus gadus ilgā mācību ceļojumā, atgriezies 1777. gadā, nolika meistara pakāpes eksāmenu mūrnieku cunftē, izgatavojot kādas ēkas būvskices. Nākamajā gadā viņš iegūst Rīgas birģera tiesības, un sākas spoža karjera. Hāberlends kļūst par Rīgas pilsētas būvmeistaru un 1779. gadā – par pilsētas arhitektu. Turpmāko triju gadu laikā celtā Rīgas Ģertrūdes baznīca, koka būve, nav saglabājusies līdz mūsu dienām.

1783.-1785. gadā viņš ir būvuzraugs Pētera-Pāvila katedrāles celtniecībā citadelē, cēlis Jāņa baznīcu Valkā, 1788. gadā pabeidzis Alūksnes baznīcu. Būvdarbi Akmeņsalas augstākajā uzkalnā noris 1791./92. gadā, un jaunā Katlakalna baznīca tiek iesvētīta 1794. gada 9. jūlijā. Pēc laikabiedru domām – tā *"izcēlās ar ārējo formu skaistumu"*. Konstruktīvais risinājums ir drosmīgs un ne-tradicionāls. Taču rasējumā lieliski proporcionētā baznīca, uzbūvēta konkrētajā vidē, ir daudz zaudējusi. Kupols, atbilstošs puslo-dei ar 18 m diametru, interjerā rada plašas telpas un stingras sakārtotības iespaidu, tomēr no ārpuses, paceļoties virs samērā zemām sienām, tas šķiet smagnējs, it kā zemei pieplacis. Sākot-nēji uz jumta bijis neliels dekoratīvs tornītis – "laterna", bet tās jumtu noplēsa vētra 1802. gadā. Baznīcā sāka ieplūst ūdens un kupols iebruka. Remonts tika veikts 1809. gadā, bet "laternu" neatjaunoja. Zvanu torni ar diviem zvaniem uzcēla virs austrumu ieejas 1819. gadā.

Ēkas arhitektoniskais risinājums prasīt prasa brīvu laukumu tās aplūkošanai. No vecās Bauskas šosejas baznīca nav redzama (tāpat arī no piebraucamā ceļa), to aizsedz priedulājs, un, tikai pienākot tuvu klāt, skatienam paveras skaistā rotunda ar kupola jumtu, atgādinādama slaveno Romas Panteonu miniatūrā. Līdz Panteonam tālu; latviešu zemnieks šāda neredzēta brīnumjumta salīdzinājumam pats savā vidē atrod noderīgas lietas un stāsta teiku par atrasto katlu pilnu ar naudu, kas izlietota baznīcas celšanai, bet katls ticis par jumtu.

Ķekavas pamatskolas skolnieks J. Rubenis (no Katlakalna pa-gasta Daugavas Pumpuriem) pirms kādiem septiņdesmit gadiem pierakstījis teiku *"Krāsns kurināšana Katlakalna baznīcā"*. Kādus septiņdesmit gadus atpakaļ dzīvoja kāda sieviņa, kas apkopa Katla-kalna baznīcu. Kādu vakaru viņa iekūrusi baznīcā krāsns un pati aizgājusi mājā. Drīz pēc tam viņai vajadzējis atnākt uz baznīcu ap-raudzīt krāsni. Bet, aizgājusi mājās, tā nolikusies gultā atpūsties, līdz iemigusī. Pamodusies viņa atminējās, ka viņai jāiet uz baznīcu. Ārā bija ļoti tumšs, bet viņa bijusi ļoti drošsirdīga. Iegājusi baznīcā, viņa aiztaisījusi krāsni un gribējusi iet mājās. Te piepeši atvērās baznīcas durvis, papriekšu nācis mācītājs un aiz viņa gara rinda

jaunekļu, kuri bijuši tērpušies baltās drēbēs. Sieviņa tūlīn skrējusi ārā, bet lielās izbailēs atstājusi savu lakatiņu baznīcā. Otru rītu viņa ieraudzījusi, ka viņas lakatiņš saplēsts vienādos smalkos gabaliņos." (LFK 937) Piecpadsmitgadīgā puisa vācumā bijuši arī dažādi "vietējie izteicieni" un vēl viena teika – "Naudas rakšana pie Katlakalna baznīcas. Agrāk pie Katlakalna baznīcas bij notikusi naudas rakšana. Izrakto bedru iedobumi vēl tagad pa daļai ir redzami. Kādam Katlakalnā dzīvojošam rokpeļnim, vārdā Siliņš, katru nakti rādījies sapnī, ka pie Katlakalna baznīcas atrodas aprakta nauda. Kādu nakti Siliņš ar savu sievu un mazgadīgo dēlenu aizgājuši norādītā vietā. Naudas rakšanai bijis jānotiek pulksten 12 naktī. Dienā abi sagatavojušies iet nākošā naktī naudu rakt. Naktī visi trīs nogājuši pie apzīmētās vietas un sākuši rakt. Pēc neilgas rakšanas tie atdūrušies pret kādu cietu priekšmetu. Šis cietais priekšmets tiešām izrādījies par naudas podu. Kad pods bijis tiktāl atrakts, ka to varējuši jau ar rokām sajemt, mēģinājuši izcelt. Māte nevilšus paskatījusies uz savu mazo dēlenu. Dēlēns izrādījies krampjiem savilkts, un putas nākušas pa muti. Māte iekliegusies: "Vai, Dieviņ, vai, Dieviņ!" Naudas pods tūdaļ izkritis Siliņam no rokām un nogājis žvadzēdams dibenā. Abi ļoti pārbijušies, paņēmuši savu dēlenu un steigušies uz mājām." (LFK 937)

Cik var spriest pēc rakstītajiem avotiem, kādu laiku līdzās pastāvējušas: 1. Akmeņsalas draudze kroņa jurisdikcijā, un tai piederēja arī vairākas citas Daugavas salas; 2. Rīgas pilsētas jurisdikcijai pakļautā Katlakalna (kopā ar Olaini) draudze, kuras mācītājam, tāpat kā citiem Rīgas patrimoniālapgabala mācītājiem, vajadzēja reizi gadā sprediķot kādā Rīgas baznīcā, turklāt vācu valodā, lai parādītu savu uzcītību un sekmes. Mācītājmuiža bijusi ap divas verstis attālu, bet no tās līdz otrai draudzes baznīcai Olainē – veselās astoņpadsmit. Mācītāji kopējā draudzē: Pēteris Bauers 1635-1637, Johans Bērdings 1637-1645, Johans Benighausens 1646-1660, Pēteris Štāls 1660-1691, Andreas Švarcs 1691-1697, Antons Gildenstets 1697-1709, Statiuss Grinvalds 1702-1709, Hermanis Millers 1709-1710, (bez mācītāja 1710-1719), Kristofs Volters 1719-1721, Antons Bernhofs 1721-1734, Johans Šrēders 1734-1742, Johans Goše 1742-1747,

Matias Holsts 1747-1757, Johans Kristofs Gerike 1757-1759, Georgs Portens 1759-1799, Johans Gotlībs Keihels 1799-1800, Kristians Gustavs Hofmans 1800-1806, Kārlis Heinrihs Voleids 1806-1810, Kārlis Hristofs fon Leitners 1810-1828, Konrāds Imanuels Krigers 1828-1866, Teodors Konrads Eberhards Krigers 1866-1884, Emils Runclers 1884-1898, Ervins Gross 1898-1907, Gustavs Ernsts Reinbergs 1908-?, Kārlis Lapiņš 1920-1931, Vilhelms Roznieks juniors 1932-1934, Armīns Treijs 1935-1944. Olaine kļūst par patstāvīgu draudzi 1946. gadā, bet Katlakalna baznīcā kalpo Gustavs Šaurums un no 1955. gada prof. Roberts Feldmanis (Katlakalna baznīca. R, 1994; A. Hupel. Topographische Nachrichten... 1782)

Draudzes skolas skolotājs vienlaikus bija ķesteris un, ja to spēja, arī ērģelnieks. Tā 1813. gadā no tēva darbu pārņēmis Johans Hristofs Hristians, un viņam noteikta samaksa kā par skolotāja, tā par ērģelnieka darbu. Rīgas rāte apmaksājusi mācīšanos pie viņa Niklāsam Baudem, un šis sešpadsmitgadīgais jauneklis 1818. gada Ziemassvētku dievkalpojumā Olaines baznīcā spēlējis ērģeles, kuras Hristians pirms tam bija saremontējis. 1900. gadā par skolotāja palīgu sāk strādāt Fricis Bārda, vēlākais dzejnieks. Arī viņš spēlējis ērģeles, bez tam – mācītāja prombūtnes laikā noturējis dievvārdus, tāpat arī noorganizējis un vadījis draudzes kori, mācījis skolniekiem dziedāšanu gan savā, gan arī palīdzējis kaimiņu skolā, sadarbībā ar Rīgas mūziķiem rīkojis baznīcā koncertus. 1905. gadā F. Bārda dodas uz ārzemēm cerībā mācīties, bet Latvijā sākas notikumi, kuros iesaistīta tiek arī baznīca. Jau sen likumu pasludināšanai un dažādu svarīgu ziņu pavēstīšanai izmantotas baznīcu kanceles. Šis ieradums tika likts lietā arī Piektajā gadā, kad mācītājam līdzās nostājās nez no kurienes uzradušies vīri ar sarkaniem karogiem, teica savas dumpīgās runas, pazīstamās garīgās dziesmas aicināja dziedāt ar citiem vārdiem. Šādi juku laiki mēdz no cilvēku zemapziņas dziļēm uzmost virspusē ļaunus dzinulus, un arī Katlakalna baznīcā bija ielauzušies postītāji. Bija sabojāta arī altārglezna, kurā attēlots bībeles sižets, īpaši iecienīts zvejnieku un laivinieku vidē, – Kristus un Pēteris satrakotos vilņos... Prātus jauca un varmācīgi dzīvības ņēma šis gads. Bet jau 1909. gada

rudenī laikrakstā "Dzimtenes Vēstnesis" jūsmīgi stāstīts par plaujas svētku dievkalpojumu: ērģeles spēlējis gan pašu sirmais Zariņtēvs, gan viesis K. Zigmunds, vijoli – pašu draudzes loceklis Gailis, dziedājis Teodora Zeiferta vadītais draudzes koris, soprāna solo – viesņa E. Zigmunde. *"Slavas un pateicības skaņas vilņo pa visu mazo, glīto, pateicīgu roku greznoto baznīciņu, un mutuļo un plūst no tās pa mežu, pa Daugaviņu-māmuliņu."*

Katlakalna priedes jau pirms gadiem simts, simt trīsdesmit bija iecienīta rīdzinieku atpūtas vieta, šurp brauca gan ar kuģiņiem, gan pa zemesceļu. Īpašas bija Rīgas Latviešu biedrības ciemošanās reizes, kopš tā Katlakalna kapsētā 1869. gadā ar piemiņas akmeni iezīmēja Garliba Merķeļa atdusas vietu. Netālu no tās ir Kades dzimtas kapi, kuros guldīts Johans Heinrihs Baumanis, gleznotājs un lugu lokalizētājs, kurš mūža nogali pavadīja pie meitas Mazjumpramuižā, Daugavas labajā krastā. Blakus šai kapsētai nedaudz uz baznīcas pusi, 1938. gadā tika ierīkoti brāļu kapi, savācot vienkop Pirmajā pasaules karā un brīvības cīņās kritušo pišļus no dažādām pagasta vietām. Tur apbedīti arī Otrajā pasaules karā kritušie sarkanarmieši. Bet pēdējo gadu desmitu laikā dabisko Katlakalna prieku audzi papildinājuši rūpīgu roku kopti dekoratīvo koku un krūmu stādījumi, retāko sugu augi izvietoti ap pašu baznīcu.

Sāp zaudētā Daugava

*Kur tu jāsi, bāleliņ,
Baltas kājas audamies?
Jāš' pār jūru, pār Daugavu
Zelta zaru derināt.
Es tev lūdzu, bāleliņ,
Atnes vienu pazarīti...*

(J.Simenova iesūtīta; LD 33627,3)

Daugaviņa – melnacīte – postītāja un glābēja – likteņupe – vienotāja un šķirēja – ceļš – iztikas devēja – māmuliņa. Kopš neatmi-namiem senlaikiem noteikusi mūsu novada ļaužu dzīvi, kaut arī

mūspuses krasts ir tikai viena sešdesmitā daļa tās dižā tūkstoškilometrigā garuma. Ne tikai viena no lielākajām Eiropas upēm, bet arī ar zivīm bagātākā (vismaz tā reiz bija, pirms elektrostaciju ierīkošanas). Senāk bijusi pazīstama kā Dvīna (no lībju 'Veina') un Duna (indoeiropiešu pirmvalodā 'dheu' – 'putēt, virpuļot, brāzties'). 'Daugava' ir jaunāku laiku hidronīms; vārda pirmās daļas pamatā senindoeiropiešu 'dhaugh', no kā arī latviešu 'daudz', lietuviešu 'daug' u. c. Bet izskaņa '-ava', sastopama daudzu Latvijas upju nosaukumos, arī cēlusies no senindoeiropiešu valodas un apzīmē tekošu ūdeni.

Kopš senlaikiem nozīmīgs tirdzniecības ceļš un satiksmes maģistrāle. Nesusi mazas laiviņas un vikingu kuģus, krievu strūgas un dažādu tautību vīru vadītos plostus. Jūtams traucēklis bijušas krāces, ko šaipusē sauca par kauliem. Dažs labs plosts, straumes uzrauts akmeņiem, izjuka, dažāda liellaiva gāja bojā, zaudējot arī vedumu. Strūgas galapunktā parasti pārdeva malkā, jo atpakaļ pret straumi tās nebija iespējams nogādāt. Pavisam nerentabli šādi pārvadājumi kļuva, kad 1861. gadā uzbūvēja Rīgas-Daugavpils dzelzceļu, kas kravu transportēšanai piedāvāja lielāku drošību. Latvieši gatavoja mazākas, vieglākas liellaivas. Tās sauktas par laibām jeb Ķekavas laivām, – tā raksta Z. Lancmanis. Bet T. Ābele vēstulē no Austrālijas: *"Liellaivu ribas zāģēja no izlasītām egļu*

Ķekavas laivas

saknēm. Uz stalažas novietoja sakni ar visu stumbru, un viens vīrs augšā, otrs apakšā – vilka milzīgu zāģi. Kad ribas bija apstrādātas, tās aplāja ar bieziem dēļiem. (..) Tās bija milzīgas laivas priekš divu vīru apkalpes. Ļoti bīstamas bija Bērzmētes un Vampas kaula krāces. Lai ievadītu laivu pareizā ceļā straumē, pats laivinieks bija pie stūres un cilāja stumdams milzīgu airi. (..) Pēc laivu izlādēšanas galapunktā tās bija jādabū atpakaļ. Te velkoņi tās vilka pa Daugavu uz augšu, cik tālu vien iespējams, un tad ar zirgiem. Laivām bija arī zēģele. (..) Visienesīgākā "latu kalšana" bija zilais granīts. Akmeņus šķēla mazākās lauskās. Lielajos akmeņos urba caurumus un ievietoja spridzekli. Sašķeltos akmeņus stūma pa laipu augšā laivā."

Pārvadāti galvenokārt būvmateriāli: ķieģeļi no krastmalas ķieģeļnīcām, kaļķis no kaļķucepliem, ģipsis, māls, grants, krācēs "smeltie", straumes sašķīrotie oļi Rīgas kanalizācijas akām un betona darbiem, radzēs izlauztie dolomīta gabali u. tml. Ikvienam krastmalas saimniekam bija pa laivai, pat vairākas – ar buru un bez tās, lielāka un mazāka.

Laivas, protams, izmantoja pārcēlāji. Dažādos laikos dažādās vietās bija arī prāmji – gan uz plosta, gan uz laivām. Ķekavas pārceltuvē esot filmēta Matīsiņa sliksšanas epizode ("Salna pavasārī". Režisors P. Armands. 1955.g.). Karotāju vajadzībām taisīti plostu tilti (1700. gadā, kā arī Pirmā un Otrā pasaules kara laikā), bet Doles HES būvēs laikā Ķekavā bijis pontonu tilts, kura atliekas redzamas vēl šolaik.

Galvenais plostu ceļš bija gar Doles salas labo krastu. Lai ūdens līmeni tur paceltu un vieglāk būtu pārvarēt krāces, Krievijas cariene Katrīna II likusi uzcelt dambi no Doles salas augšgala līdz Šķībajam krogam Daugavas kreisajā krastā. Tas gan drīz plūdods sagrauts, toties abas attekas dabūja vārdus – Ceļa Daugava un Sausā Daugava. Plostu pludināšanas maksimums bijis 1911. gadā, bet jau ap 1898. gadu Rīgas "koku dārzs" bija tā pieaudzis, ka tika noteikts līdz Doles salas augšgalam, ietverot arī Sauso Daugavu. Krastos ierīkoja plostakmeņus ar masīviem rinķiem kādu 3000 plostu piesiešanai. Bija darbs enkurniekiem un peļņa Daugavmalas krogiem. Šie rinķi vēl tagad atrodami starp Vimbu un Zušu krogu un arī citviet. Vienu pat Lotars Gulbis licis atvilkt pie savas mājas vārtniem.

Krācēs bija izlauzts kuģu ceļš, tomēr zemāka ūdens līmeņa reizēs pāri tikt bija grūti un kapteinim nācās prasmīgi manevrēt, pārvietot pasažierus no kuģīša priekšgala uz pakalgalu, līdz šķērslis bija pārvarēts. Piestātnes mūsu krastā bija pie Katlakalna baznīcas, Ģibžu (Ģipšu) stūrī, Dzelzkaļos, Vimbukrogā; pēc tam kuģītis devās uz Doles muižu un griezās atpakaļceļam. Augstāka ūdens līmeņa laikā braukts līdz Ķekavai. 1919. gadā to izmantoja sadumpojušies karavīri, kas negribēja doties uz Latgales fronti. "Rokas grāmata ekskursiju vadītājiem", kas izdota 1934. gadā, aicina līdz Ķekavai braukt ar kuģīti. Tas esot ticis pat līdz Pūkupes ietekai, un vācu laikā saimnieces vedušas uz Rīgu sviestu u. c. Laikā starp diviem kariem kuģa "Dahlen" kapteinis bija katlakalniecis Kaspars Bergs, un kuģis veda viņu arī pēdējā braucienā uz Katlakalna kapsētu. Ar šo kuģi līdz Vimbu krogam veda arī būvmateriālus Pulkarnes skolas celtniecībai. Vēlāk novadniekus vizināja "Annuška" un motorlaiva "Ronis".

Īpaša sistēma bija, pārvadājot dzīvās zivis un norēķinoties Rīgā ar uzpircēju, tāpat arī nēģu kubuliņu transportēšanā – tie bija marķēti ar īpašumzīmēm, un saimniekam šo kravu nevajadzēja pavadīt. Doles nēģi – tas bija kas īpašs! Uz restēm cepti, saspiesti plakani, kubliņos sablīvēti, brūngana recekliša mežģinēm klāti! Kur nu Gaujas nēģi, tie smilšu pilni, ka zobos šņirkst! Kur nu tie! Konkurentu precī pēla un savējo slavēja savējie! Pat studentu dzērajdziesmā piesaukti Doles nēģi!

Daugavas zivju bagātības kopš seniem laikiem bija nozīmīgs iztikas avots tās krastu iedzīvotājiem. Ilgus gadsimtus zvejas tiesības

*Kuģis
"Dahlen"
Daugavā
starp
Vimbu
krogu un
Doles
muižu.*

*Zvejnieku artelis
ap 1930. g.*

noteica muiža, bet Latvijas valsts laikos tās tika izsolītas. Zvejas grupas, savstarpēji konkurējot, cenas sadzina nesamērīgi augstu, ienākumi nebija cerētie, un Doles pagasta padomes sēdēs laiku pa laikam jāizskata vienas vai otras zvejas grupas lūgums samazināt nodokļus.

T. Ābele atceras: "Daugavas krācēm bija savi nosaukumi, un katrā krācē zvejnieku artelis. Katram artelim bija nozvejas noslēpums. Pat skolā nedrīkstēja palaist muti. Vienmēr bija jāsaka, ka nekas neķeras. (..) Vampas kaulā un Rēznā gan bija tikai nēģu tači – virgas. Tās arī gandrīz tāpat aizsprostoja visu Daugavu. Nēģu zveja sākās vasaras otrā pusē un rudenī. (..) Taču āži bija taisīti no bomiem un balķiem. Āzim bija trīs kājas. Tos uzlika uz laivām un ielaida ūdenī kā pirmos. Katru āzi nokrāva ar akmeņiem, lai straume nenes projām. Tad salika vajadzīgos kokus, pret kuriem novietoja tačus, kas izveidoja sētu. Ik pa vairākiem metriem – lašu būris. Augšpus tačiem ielika sarga āžus plostu uzķeršanai. Tikai ne jau vienmēr izdevās tos uzķert. Pēc Ķeguma uzcelšanas ūdens līmenis Daugavā krasi mainījās. Zināmās vietās varēja pārbrist pāri. (..) Lašu tacis bija pie mūsu mājām. Tas sniedzās pāri Daugavai līdz Raušu sēklīm. Otrā pusē sēklīm straume bij brīva. Mūsu krastā bij 8 m plats laivu ceļš." Bet J. Bērziņš stāstīja, ka likti arī pustači un ķerti kazragi, ko izmantoja cūku nobarošanai.

Zivju daudzums samazinājās kopš pagājušā gadsimta sākuma, kad tika veikta Daugavas lejteces padziļināšana, uzlabojot ostas

darbību. Tehnikas attīstība lika uz Daugavu paskatīties no cita viedokļa – kā uz enerģijas avotu. Jau Stučkas valdības pirmajos mēnešos tiek risināts jautājums par Doles hidroelektrostacijas celtniecību, un 1919. gada 25. februārī Padomju Krievijas Valsts būvju komitejā pieņemts lēmumprojekts piešķirt šai būvei vajadzīgos līdzekļus un darbu sākt nekavējoties. Taču šīs valdības darbība beidzās jau maijā. Latvijas Republikas Finanšu ministrijas ietvaros 1923.-1925. gadā darbojas Doles spēksstacijas būves birojs, kas izstrādāja un piedāvāja trīs variantus, par galveno argumentu izvirzot: *"Doles un Ķeguma tuvums Rīgai padara to sevišķi izdevīgu."* Šo laiku, divu projektu – Doles un Ķeguma – konkurenci, līdz ar plašu vēstures panorāmu attēlo K. Dzīlleja romānā "Daugava", kas sākotnēji iecerēts kā kinoscenārijs "Ziedošās rokas" (domāju, ka zinātājs dažās lappusēs atpazīs Bērzmenti).

Pirmo lielo zaudējumu ceļotājzivīm – lašiem un vimbām, kā arī nēģiem – sagādāja 1938. gadā uzceltās Ķeguma elektrostacijas aizsprosts, kaut arī tajā bija izbūvēts zivju ceļš. Bez tam tas savu nozīmi pilnīgi zaudējis, jo 1974. gadā iedarbinātās Rīgas (Doles) HES aizsprostā zivju ceļa nav. Sabojāta zivju dabiskā vairošanās vide: ūdens limeņa svārstības, mainoties turbīnu darba režīmam, traucē iznērsto ikru un mazuļu attīstību, ceļotājzivis un īpaši nēģi mēģina nārstot arī mazajās pietekās leļpus dambja, piem., Ķekavā, kur tās spēj izķert, kam vien nav slinkums, par sirdsapziņu pat nerunājot. Ūdenskrātuve "aprijusi" Doles salas augšdaļu, krāces,

*Bērzmentes
zvejnieki
pie tača*

lašu un nēgu zvejas vietas, Bērzes un Pūķupītes ietekas, skaistos Daugavas krastus – tie mīt vairs to cilvēku sirdīs, kuri vēl paguva ieraudzīt, kuri atceras. Sāp zaudētā Daugava... Pierakstot dzīvestāstus, iegriežos pie Maldas Beiermanes. Un viņa sāk stāstīt, ka kaimiņienei Krūmiņai ir glezna, kurā redzams tagad vairs neesošais Daugavas krasts. Aizejam – jā, ir! Lūk, te, priekšplānā Kranču kalns, no kura bērniībā ar slēpēm kaimiņpuiku pulciņā lēkts uz Daugavas ledus kā no trampolina, lūk, aiz tā likuma Pūķupītes ieteka, un, lūk, tur zilgā dūmakā aiz meža vīd Kļauņu kalns... Pakāpjamies, noceļam no sienas, noslaukām putekļus, redzu – reprodukcijas stūrītī paraksts I. Šiškins (krieviski)... Sāp zaudētā Daugava, sapnī vēl atnāk un arī gleznā, kurā tās nemaz nav. Sāp zaudētā Daugava...

"Mūžība un dzīves gudrība arīdzan" –

šādu nodaļas virsrakstu izvēlēties Ansis Lerhis-Puškaitis grāmatā "Latviešu tautas teikas un pasakas" (VII daļas 1. sējums, izdota 1903. gadā). Tur publi-

cēts arī mūsu novadnieka Jura Simenova vākums, piem., šī pasaka. "Reiz mācītājs gājis uz baznīcu; ceļā viņam piestājies nabags, un abi gājuši kopā. Tikai nabags bijis taisnprātīgāks par mācītāju. Viņiem vajadzējis pār upīti pāri iet. Nabags gājis pa ūdeni tikpat labi kā pa zemi, bet mācītājam bijis jāmeklē laipa. Iegājuši baznīcā – tiklīdz mācītājs sācis sprediķot, ienācis velns un pierakstījis uz kazas ādas visus, kas smējušies, kas snauduši, arī pašu mācītāju pierakstījis. Pēc dievkalpojuma mācītājs ies uz mājām – piestājies atkal nabags, aiziedami abi kopā. Ceļā mācītājam iegribas dzert. Aiziet pie dzidras upītes, nabags saka mācītājam: "Lūk, kur dzidris ūdens, dzeri nu!" Mācītājs nodzeras. Pēc tam nabags ieteiksies: "Aiziesim, es tev parādīšu, no kurienes šī dzidrā upīte izvirst!" Aiziet, pieiet pie avota, redz: maita guļ un no tās izvirst dzidrais ūdens. Še nu viņam nabags saka: "Šī maita, ko tu redzi, tā tu esi, bet dzidrais ūdens, kas no tās izvirst, ir Dieva vārds, ko tu sludini." Kad abi izšķīrušies, nabags

ieaicinājis mācītāju pie sevis ciemā, bet, kad mācītājs teicies nezinām šā būdīnu, tad nabags apsolijs viņam zirgu aizsūtīt, šis būšot aizvest. Pēc kādām dienām mācītāja pagalmā ieskrējis balts zirgs. Līcis stallī laist, bet zirgs nedevis rokās, kamēr pašam mācītājam bijis jānāk. Mācītājs sēdies zirgam mugurā, izjājis caur apbrīnojamu bērzi, vēl caur otru tādu, monācis pie nabaga. Apsveicinājies, izdzēris kausu vīna un tūlīn jājis atpakaļ. Pārjājis savā muižā, redz: viss pārgrozījies, citi strādnieki, cits mācītājs viņa vietā. Viņš skatās, skatās, nevar saprast, ko tas nozīmē. Beidzot ierunāsies ar veciem, itin veciem cilvēkiem, tie piesaka: "Mūsu vectēvi mums stāstīja, ka kopš vairāk gadu simteņiem no šīs muižas esot izjājis reiz mācītājs baltā zirgā un nozudis, ka ne vēsts." Atrāca svētdiena, viņš ar jauno mācītāju aizgājis uz baznīcu un teicis ļaudīm: "Tā un tā – tūkstoš gadu pagājuši, kamēr es pie nabaga tikai vienu kausu vīna izdzēru." To teicis, mācītājs saklupis un pārvērties par pelniem."

J. Simenova pasakās gan Dieviņš pa zemes virsu staigā, pasaules lietas kārtodams, gan senču velti un eņģeļi labiem ļaudīm palīdz. "Nabaga atraitle, sienu grābdama bij nolikuse savu maziņo paēnā zem koka. Še bērniņš iemīga maigā miegā. Pienāca nakts. Nu māte ar citām strādniecēm gāja uz mājām, atzīmēdama savu maziņo mežā. Pārgājusi mājās, un atskārtusi, ka bērns tur palicis. Pārbijusies šī tad tecējuse ar biedrenēm atpakaļ. Nonākušas tai vietā, kur bērns atstāts, dzird viens laipniem vārdiem aijina: "Aijā, aijā, mazo bērniņ, eņģeliši tevi aijā, eņģeliši tevi sargā." Un, tikko bērniņam šis piegājušas klāt, viss apklusis. Bet nu atradušas bērnam zelta vaiņagu galvā, zelta karekli gar kaklu un podu vēl blakus. Tā otra vīra sieva skaudusi – tā arī savu bērniņu aiznesusi, atstājuse mežā pa nakti un tikai otrā rītā gājuse pakaļ. Bet šim bērniņam atraduse ērkšķu vaiņagu galvā un čūska gar kaklu. Un nelaimīgais bērns sanēsājis ilgu laiku šo čūska. Tad vienreiz gājis sagrautas ēkas drupām garām, tur čūska atrisinājusies no kakla, ielīzdama drupās." (A. Lerhis-Puškaitis. Latviešu tautas teikas un pasakas. VII d. 1. sēj., 1903)

Citpasaules klātbūtnes izpausmes dažādu zīmju un parādību veidolā manītas dažādos laikos, reizēm tās bijušas tikai pārprotamas situācijas vai cilvēka iztēles augļi, un tas izpaužas arī jau

minētajos skolēnu vākumos. "Stāsta, ka tumsā gar Šļūkas priedelēm spokojoties. Kādreiz gājusi mana vecmāmiņa no Šļūkām uz Beitiņiem; viņai ejot, piestājies liels dzeltens suns. Viņa saukuse to līdz, tad atnācis līdz māju vārtiem un pazudis kā miegā. Otrreiz tāpat skrējuse līdz balta kaza. Kādai saimniecei skrējuši līdz divi teļi. Viņa vienam apsējuse valdziņu ap kaklu un atveduse līdz Šļūku grāvim, bet tad teļi pazuduši, un šai valdziņš vien palicis rokā. Beidzot uztaisījuši pie Šļūku grāvja krustu, un no tā laika vairs nespokojoties. Uzrakstījusi Vilma Liepa." (LFK 937) Dažādi neparasti notikumi stāstīti arī par Ķekavas kapsētu. "Agrāk par kapusargiem dzīvojuši Liepas. Reiz kapsardziene nākusi ar savu draudzeni Lauvieni mājā. Te piepeši Lauviene iesaukusies: "Skaties, skaties, kāda tur balta sieva!" Un tiešām – arī kapsardziene redzējusi baltu sievu ar apklātu galvu. Sieva nav gājusi ne uz priekšu, ne atpakaļ, tikai grozījusēs un locījusēs. Abas draudzenes palikušas it kā sastingušas un raudzīšās uz balto sievu. Bet tad kapsardziene teikusi: "Iesim pa lauku!" Viņas abas pagriezušas spokam ceļu un aizgājušas mājās. Otru rītu kapsardziene gājusi skatīties spoku vietu. Spoka vietā tagad līgojās kupls dadžu krūms, kuru līdz šim nav ievērojuši." Šo stāstu Nora Garoza dzirdējusi no kaimiņu vecmāmiņas, bet nākamo – no kaimiņiem. "Agrāk, kad par kapsargiem dzīvoja Liepas, viņiem bij radniece Brigmaniete. Reiz kādu svētdienu ap pašu pusdienas laiku Brigmaniete nākusi ciemā uz Liepām. Līdz bijusi pie kapiem, viņa redzējusi lielu melnu suni guļam uz kapu valnes. Suns bijis tik liels kā teļš un acis kā zirgam. Sarkanā mēle karājusies pār zobiem, un suns elsis tik smagi, ka uz ceļa bij dzirdamas viņa elsas. Brigmaniete bijuse pārbijusēs un, ne vārda neteikusi, ieskrējusi pie Liepām. Tikai pēc brīža viņa visu izstāstījusi. Liepa gājis skatīties, bet vairāk nekas nebij redzams." (LFK 937) Alberta Liepas (viņš dzīvojis Katlakalna pagasta Eltes muižā) pierakstītajā jaušams cēniens saistīt atsevišķus notikumus, kas sekojuši viens otram. "Vecā Doles kapsarga mājā senāk dzīvojusi kapsētas Grieta. Viņa bijusi ļoti droša, tā ka pat naktī nebaidījies iet caur kapsētu. Grieta bieži nākusi ciemā uz manu vecmāti, kura dzīvojusi Beitiņos. Kādā vakarā, kad Grieta atkal nākusi no ciema mājā, iepretim kapsētai tai gadījies ceļā kāds vīrs bez galvas. Grieta nemaz neizbijusies, bet

prasījusi, ko šis gribot. Vīrs i nekust, tik stāvējis, rokas izplētis. Grieta nu apgājusi kapsētu pa otru pusi un tikusi mājā. Bet tanī pašā vakarā Grietai saslimis bērns. Ap pusnakti tas vīrs pie loga klauvējis un saucis tā bērna vārdu, kurš bijis slims. No rīta bērns nomiris. Tā Grietai nomīruši visi bērni. (..) Kādā vakarā Grieta gājusi uz aku pēc ūdens. Te paskatījusies uz kapsētu un ieraudzījusi lielā bērzā baltu preileni šūpojamies. Bet tā, tikko Grieta ieraudzījusi, tūlīt pazudusi. Kādā citā vakarā Grieta dzirdot istabā, ka pa kapsētu kāds jānot. Grieta izgājusi ārā, bet uzreiz viss apklusis." (LFK 937)

Arī Milda Liepa no Doles salas Ziedīņiem pierakstījusi stāstus par šo meitu. "Agrāk tagadējā kapsargu mājā dzīvoja kāda ļoti droša sieva, vārdā Grieta. Viņa bija dzirdējusi, ka Ziemassvētku naktī visi mironi ejot uz Daugavu mazgāties. Grieta arī izgājusi Ziemassvētku naktī ārā un redzējusi, ka visi lauki mudžējuši vien no mironiem. (..) Reiz tagadējā kapsargu mājā dzīvoja kāda Krastiņu ģimene. Viņi nav varējuši dzīvot meitas dēļ vien; kā nācis vakars, meita saukuse visus mājīniekus un rādījuse, kā bērza zaros šūpojos viens kungs un viena jaunkundze, bet no mājīniekiem neviens nav redzējis." (LFK 937)

Bet Mārtiņš Berkmanis dzirdējis pavisam šausmīgu stāstu. "Dzīvojis kādreiz Doles pagastā jauns, stiprs puisis. Viņš bijis ļoti drošs un ne no viena nebijies. Ļaudis viņam stāstījuši, ka pie kapsētas katru vakaru spokojos. Bija sestdienas vakars. Puisis kāpa zirgam mugurā un jāja uz kapsētu apskatīties, kas tur spokojas. Gar kapsētu jādams, viņš redzēja, ka uz vaļņa malas guļ zārks un tajā cilvēks. Piepeši zārkam virsū gadījies vāks un uz vāka uzlikta cilvēka roka. Puisim rokā bija resna pletne. Viņš neko daudz nedomādams, iesita ar pletni pa roku uz zārka vāka. Piepeši mironis lēca no zārka ārā un devās puisim pakaļ. Puisis aiz bailēm ieskrēja tuvakās mājās un, nevarēdams nekur paslēpties, uzrāpās uz šķūņa sijām. Mironis nevarēdams puisi atrast, aizskrēja atpakaļ uz kapsētu. Ar to pašu puisis dabūja trieku un nomira." (LFK 937)

Aina Jēkabsone no Katlakalna pagasta Vec-Bunkām pierakstījusi nostāstu par Katlakalna kapiem. "Katlakalna kapsargs vecais Miķelis dzirdējis, ka pie kapu vārtiem starp abām vecām priedēm esot paglabāta nauda. Bet, kas naudu iešot rakt, tam jāņem vēl

otrs cilvēks līdz. Un, kad rakšot, tad riešot suns. Bet, kad suns ries, tad nav brīv runāt. Vecais Miķelis nav nevienu dabūjis, kas nāk viņam līdz. Saucis kādu dumju puisī. Aizgājuši un sākuši rakt. Bijis redzams jau kastes stūris, un tūlīt sācis riet arī suns. Dumjais puisis jau atpletis muti uz runāšanu, bet Miķelis piebikstījis, lai nerunā. Rakuši atkal. Bijis redzams viss kastes vāks. Dumjais atkal gribējis runāt, bet Miķelis piebikstījis atkal. Kad izrakuši kasti un gribējuši celt laukā, sācis riet apakšā suns. Miķelis iebļāvies, un kaste iekritusi bedrē atpakaļ." LFK 937)

Stāstus par divainiem atgadījumiem nereti rada izbīļa rosināta iztēle. "*Patiesu notikumu Katlakalna kapos*" pierakstījis J. Rubenis no "Pumpurciem". "Tas bij labi atpakaļ priekš pasaules kara. Kāds vīrs, vārdā Ķilpa, nācis mājā no kroga un iegājis pie sava drauga, un tā sākuši spēlēt kārtis. Spēlējot "uz acīti", laiks pagājis ātri, un pulkstens jau rādījis vienpadsmit, kādēļ bija laiks doties mājās. Viņam bij jāiet garām Katlakalna kapiem. Te piepeši viņš ieraudzīja, ka kapos kustas divi ķēmi, kā cilvēks, kā krusts. Viņš negribēja nemaz savām acīm ticēt, jo bija ļoti liels pārdrošnieks un nekādiem māņiem un spokiem nekad neticēja. Ķilpa ātri aizstājās aiz priedes, lai varētu noskatīties, kas notiek. Patiesi, no kapiem iznāca kāds vīrs, kurš nesa pār pleciem lielu, vecu krustu. Ķilpa uzzīmēja, ka krusta nesējs bija vecais kapu zvaniķis, vārdā Mēļķerts, kurš visus vecos krustus nesa uz mājām un sadedzināja. Zvaniķis vīru nemaz neredzēja, kurš bija piespiedies pie priedes, un mierīgi aizgāja uz savām mājām. Ja būtu bijis kāds bailīgs, tas būtu sacēlis visus tuvējos māju iedzīvotājus kājās, teikdams, ka kapos spokojas." (LFK 937)

Taču bravūra, vieglprātīga, neapdomīga rīcība var izraisīt neparedzamas sekas, radīt bīstamas situācijas, – par to F. Brīvzemniekam stāstījis J. Simenovs. "Reiz viens cilvēks aizgājis pie sava drauga, bet neatradis to mājā. Šis draugs bijis liels grāmatnieks. Viesis tad nu apsēdies viņa istabā un sācis grāmatas pārlasīt. Un grāmatu pulkā vienu atradis savādu – lapas tai bijušas melnas, bet burti balti. Sācis lasīt šai grāmatā. Lasījis – te sāks tikai mironi no kapiem lasīties istabā, cits savu mirona šķirstu vilcis līdz, cits šķirsta vāku, cits atkal mirona drēbēs vien, ceturtais pat puskails. Un, jo vairāk lasījis, jo vairāk mironu piegādījušies, un visi šim stājuši

vīrsū – kāpēc viņus esot saucis? Nezinājis vairs, ko darīt, cik briesmīgi pārbijies. Te, par laimi, pārradies māju saimnieks, viesā draugs. Šis tad tūlīņ izkampis viesim grāmatu no rokām un sācis ačgārni lasīt. Kā lasījis no otra gala, miroņi lēnām jo lēnām aizgājuši projām. Pēc tam teicis savam viesim: "Skat, šo grāmatu tikai tad vajaga lasīt, ja vēlies kādu mironi ataicināt. Ja mironis sāk prasīt darbu, tad jāieber sinepju sēklas pelnos un jāliek izlasīt, bet ja vēlies miroņus atpakaļ sūtīt, tad grāmata jālasa ačgārni – tūlīņ visi rīdēsies projām." Bet viesis tā pārbijies, ka drīzumā nomiris." A. Lerhis-Puškaitis, sk. iepr.) Ja darīsi tā, notiks tā – tev ir izvēle. Gan rīcības, gan vārdu izraisītās sekas jāvērtē; arī par to rakstījis J. Simenovs. "Reiz saimniece pie atvērta loga micījuse maizi. Ielēkuse vista atvērtajā logā. Saimniece iesaukusies: "Tīš! Kad tevi vanags apēstu! Nevar sētsvidū lasīties!" Un re: tai pašā brīdī tiešām vanags uzklupis vistai un aiznesis. Saimniece teikuse: "Šodien nelaimes diena: lāsti piepildās!" un iegriezuse loga bēgeli zīmi taisni tai vietā, kur saules ēna krituse, lai citā reizē zinātu, kādā brīdī vistu nolādējuse. Citā reizē saimniece teikuse: "Re, kādu lielu žurku mūsu kaķe noķērule!" Bet viņa pārskatījusies: nebija žurka, kaķe pate savu kaķēnu nesusi. Tomēr runči uz saimnieces teicienu nokoduši kaķēnu par žurku. Saimniece arī šoreiz iegriežusi bēgeli zīmi, kad tas noticis. Vēl citā reizē dzinuse jēru, bet jērs klidis. Dusmās gaiņājusies, teikdama: "Kad tevi vilks apēstu, nejēga kāds!" Tūlīņ vilks, kur gadījies, kur ne, jēram uzklupis un aiznesis. Saimniece arī šoreiz iegriežuse loga bēgeli zīmi, kur ēna krituse, un nu skaidri zinājuse, kurā dienā, kurā brīdī lāsti piepildās. Vēlāk šī pate saimniece arī ievērojuse citas skaudības un pat iemācījusies apskaudības atcelt, dziedināt. Bet tas nu esot vienreiz tiesa: kas apburtus atceļ, pats māk burt. Tātad arī šī saimniece itin skaidra jau nebijuse vis. Tomēr tas labākais, ko viņa savā mūžā izdarījuse, bijis tas, ka reiz nīkno muižkungu krietni pamācījuse. Muižkungs atjājis, lielīdamies: "Nu, ragana, to es gribētu redzēt, vai tu manu zirgu arī nobursi!" – "Labi, labi, muižkundziņ, ja tā vēlies, dabūsi arī; bet šodien nav nelaimes diena, dabūsim citā reizē!" Un kādā citā dienā muižkungs atkal lepni jo lepni jājis pār laukiem. Saimniece paskatījusies bēgeli – jā, šodien, taisni šinī brīdī lāsti piepildās. Tūlīņ izgājuse laukā un teikuse uz muižkungu: "Kaut vilks

tavu zirgu norietu!" Vilks – kur gadījies, kur ne – tiešām izšāvies no krūmiem un norējis jāamo zirgu. Bet tas nu lepnajam kungam bijis par daudz: dusmās atsaucis vīrus un licis saimnieces istabu noārdīt ar visām lādamajām zīmēm." (A. Lerhis-Puškaitis. V sēj. Jelgava, 1894)

Taču – ja kļūme gadijusies, nedrīkst apjukt un zaudēt dūšu. Arī šo J. Simenova pasaku "Vārgulītis un velns" savā krājumā ievietojis A. Lerhis-Puškaitis. "Reiz darbinieku pulkā gadījies pavārdzis vīriņš: nevarējis citiem līdzī papļaut. Zināms, nespēks te jau nu gan bijis; bet lielāko tiesu nelāga izkopts bijuse vainīga. Tomēr vagaram, kas tam gar izkaptīm par daļu: ja nevar papļaut – sadod. Un tā tas nu gāja vienu dienu, otru dienu; trešo dienu vagars skaidri ārprātā: dusmās, vārgulīti ķircinādam, nedos vis viņam brandvīna lāsi kā citiem strādniekiem, bet uzspiedīs stopu brāgas izdzert, gan tad papļaušot. Vārgulītis gan lūdzas, gan lūdzas, pie ceļiem krīzdams, – nelīdz; beidzot nedienā ies pie muižkunga žēloties. Tas gan atlaiž vienu pusstopu, bet otra puse jādzerot; vagara sodu nevarot pavisam atmest. Neko darīt – izmoca to pusstopu brāgas. Bet nu vagars par to, ka gājis pie muižkunga sūdzēt, uzmācas no jaunā: viņa aizkavētais darbs esot iesteidzams diensvidū. Ko darīt – jāiet. Bet diensvidū vārgulītis parunā otram pļāvējam labāku izkapti un pļauj sagriezies. Tomēr ar šo izkapti citādi vedas. Vārgulītis puspriekā iesakās: "Re, cita lieta ar šo daiktu; tagad manis dēļ ar pašu velnu apņemos pļauties!" To teicis, velns klāt: lai arī nākot pļauties, tad redzēšot gan! "Kas tur ko redzēt!" vārgulītis atcērt, "pļauj pa priekšu! Bet to tev piesaku: neglūni atpakaļ, citādi nocirtišu kaklu – mana izkopts briesmīgi smaili ņem." Velns pļauj arī; bet vārgulītis velna vālā iekāpis, vīcina pa velna nopļāvumu tāpat tukšā izkapti, uzsaucdams: "Griezi, circeni, ka nenocērtu tev papēžus!" Velns domā: "Vai traks! Ar to nevajadzēja vis ielaisties, kas to zināja; tam jau apgabaļus vien sekas." Un velns bailēs ņemās arī, ka bij ko redzēt: akmeņus, kas vālā gadījās, pāršķēla kā rāceņus, kokus baļķu resnumā, ko izkopts kacēja, nospalēja kā burkānus, jāsaka – briesmas, vairāk nekā. Beidzot, kad par daudz apkusa – sāka atmuguriski pussieku zelta iesolīt, lai vārgulītis atlaižoties. Bet vārgulītis tišām atcērt: "Vai griezīsi, ko činkst! Kas, velns, tas par velnu, tik ātri piekusdams! Kā tad es, brāgu dzēris, neņaudu." Bet velns lūdzas un

lūdzas: došot veselu sieku zelta – lai atlaižoties. "Nu, lai tad arī notiek! Bet neskaties atpakaļ: mana izkopts vēl iegājusies, ka nenocērt galvai kādu skrubuli. "Ne, ne!" velns itin priecīgs un tūlīņ atsvelp tādus mazus puīšēlus. Tie atskrien sadeguši: ko gribot?" Atnesiet sieku zelta tam stipriniekam, kas man te aiz muguras!" Labi – viens paņēmiens: puīšēli ar zeltu klāt. Vārgulītis saņem zeltu un atlaiž velnu. Projām iedams, velns itin baltu nospļauj, pukodamies: "Bij man zināt – nebūtu ne iesācis!" Pēc diensvidus pats kungs, zināt dabūjis vārguliša varas darbus, nosaka vagaram: "No Dieva puses! To vārguli tu vairs neaizkaitīni! Cik pastrādā, neteic ne vārda. Tu redzi: ja viņš dūsmās saņem, izpļaus vai mūs visus no muižas ārā." Ne tik vien atjautības, pat viltības uzplaiksnījums izmisuma brīdī spēj palīdzēt un glābt dzīvību; augļus nes arī vēriga ielūkošanās ikdienas norisēs. "Divi siena plāvēji paēduši brokastis un nokrituši atpūsties. Viens ātri aizmidzis, otrs palicis nomodā un redzējis, ka aizmigušajam no mutes iztek pelīte, pārtek maizes klaipiņu, skābputras druvnesim pār saišķi un tad nozūd cinīti. Pēc laba brīža pelīte, tāpat tecēdama, ielien gulētājam atpakaļ mutē. Aizmigušais tūlīņ atmostas un sāk savu sapni stāstīt: viņš esot gājis pār maizes kalnu, tad pa laipu piena jūrai pāri, tad iegājis kalna pagrabā, kas bijis pilns zelta naudas. Otrs visu sapratis, bet neteicis nekā. Otrā dienā klusītiņām aizlīdis pie cinīša un izracis zelta naudas podu." Šo teiku J. Simenovs papildinājis ar piezīmi: "Dolē vecie saka: "Zemē vairāk naudas nekā zemes virsū." Tad: "Pa sapņiem dvēsele atšķiras no miesām un izdara dažādus darbus." (A. Lerhis-Puškaitis, sk. iepr.)

Bet Simenova iesūtītos buramvārdus F. Brīvzemnieks ievietojis 1881. gadā Maskavā izdotajā krājumā (Труды этнографического отдела. Книга VI. Материалы по этнографии латышского племени.): Zalkšu jeb čūsku vārdi. Čūska, čūska, kārklu krūmu līdēja, kod praulam, akmeņam, nekod manam lopam! (Trīsdeviņas reizes teicami.) Dievs, Tēvs (..)

Čūsku vārdi. Čūska dūra, Jēzus raudāja, Marija zvērēja, – tad tā ģipte izgāja. Iekš tā vārda (..)

Vilku vārdi. Meža suns, lai slēgta tava rīkle un tava mute. Kā Pētera atslēga. Iekš tā vārda (..)

Asiņu vārdi. Sarkana jumprava brien pa jūru. Dzelzs dambis, tērauda krusts, dzelzs šķēps. (Trīsreiz teicami) Dievs, Tēvs (..)

Rozes vārdi. Trīs rozes iet pa ceļu: divi dziedināmas, trešā vīst. (Trīs reizes teicami.) Dievs, Tēvs (..)

Drudža vārdi. (Kad drudzis krata, jāuzraksta zīmīte.) Drudzis krata vecīti, ja drudzis vecīti neatstās, tad velns raus vecīti. (To zīmīti vajaga, ar muguru pret uguni stāvot, iemest ugunī, klusu ciezdnamam un zīmīti nelasījušam.)

Vārdi priekš visām vainām. Raibs suns, rakstīts zaķis, veca vīze, uguns pagale – sarūksti kā cāļa pakaļa, būsi vesels! (Trīsreiz jānosplaujas.)

Kungu un tiesas vārdi. (Tiesas istabā iegājis, pirms vēl nekā neesi runājis, noskaiti šos vārdus klusām, citiem nemanot.) Dievs, kungs, palidzi man cīnīties kā Dāvidam pret to milzu Goliātu. Tad eimu es iekš tā vārda tā kunga Cebaot, – krustim zvaigznes gaisā, krustim zvaigznes zemē. Stāvi klusu, Velna māte, ar savām valodām! Āmen! (Ja bez šaubīšanās ticēsi, tad vinnēsi.)

Arī skolnieku pierakstītajā novada folklorā (LFK 937) var atrast līdzīgus padomus, piem., Mildas Liepas vācumā.

Ja kāds ir slims, tad, lai tas paliktu vesels, ir vajadzīgs ieliet pudelē ūdeni, bērt pelnus un sacīt: akas kāsis, durvju klinķis, spaiņa pasēns, bērza lapa, paliec vesels.

Ja kādam dedzina grēmas, tad vajagot skaitīt deviņas reizes sekošus vārdus: dedzini, dedzini, grēmiņ, atmet ļipu, tev 9, man 9, tev 8, man 8, tev 7, man 7, tev 6, man 6, tev 5, man 5, tev 4, man 4, tev 3, man 3, tev 2, man 2, tev 1, man 1.

Ja zirgam ir vīveles, tad vajagot nostāties zirgam pie galvas un teikt sekošus vārdus: deviņas jūdzes uz priekšu, deviņas jūdzes atpakaļ, kas grib dzīvot, tas lai mirst, kas grib mirt, tas lai dzīvo. Strelas, liesas vīveles, aizejiet un paliekat ar mieru. Āmen.

Šais pierakstos – "pavasara māņi", "māņi par māju dzīvniekiem", "senču ticējumi", "tautas māņi", kā nu kurš skolēns tos nosaucis, – ir diezgan daudz laika vērojumu un skaidrojumu, kā arī padomu lauksaimniecības darbos, īpaši – kas saistīti ar mājlopiem un ar ganišanu. Tas ir likumsakarīgi, jo dažs labs pavasarī bija spiests skolas apmeklēšanu pārtraukt agrāk par nolikto laiku, lai ķertos

pie ierastā gana darba. Un dažādas izdarības tika liktas lietā kā senču ticējumi, uz kuriem var paļauties, vai arī vienkārši laika kavēklim un jautrībai, īpaši jau rumulēšanās pirmajā ganu dienā. Domājams, ka līdzēja arī sevis ieprogrammēšana sekmīgam veikumam, varēšanai padarīt.

Kad pirmoreiz govīs dzen laukā, tad katrai govij pārvelk ar siļķi pār muguru trīs reizes un sālījumu dod izdzert; tad govīs turas kopā. Sveču dienā paņem maizi, apkaisa ar sāli un apņem trīs reizes govij un pats sev apkārt, tad dod maizi govij apēst: tad govīm turas piens. Kad cūkas sāk skriet un grib tikt uz mājām, tad būs lietus. Lai vistas nedētu mīkstāulas, tad jāsavilē kapars un jādod ar maizi. Bites ejot uz roku tādiem cilvēkiem, kas apauguši spalvām. Kad parok dūcīti zem kūts sliekšņa, tad raganas neejot slaukt govīs. Kad zirgs speras, tad paliek zem zirga kājām lupatās ietītas naglas, tad zirgs nesper. Kad mazu sunīti atnes no kādas svešas vietas, tad kājas jāiemērc Lielās Piektdienas ūdenī, kas smelts no kāda strautes, kas tek pret sauli, tad suns neejot projām. Kad kaķi atnes no citurienes, tad ātrāk nav brīv laist no maīsa vai kurvja laukā, kamēr izper ar žagaru pa visiem istabas kaktiem; tad kaķis neejot projām. (Ādolfs Priede, LFK 937)

Pavasārī pirmoreiz lopus laukā laižot, ganam jāņem līdz visas mājas atslēgas; kad lopi sākuši ēst, ganam jāapejot trīs reizes ap lopu pulku, tad jāiesviež atslēgas lopu pulka vidū; kad tā dara, tad vasaru lopi turas kopā, un ganam nav nekādu grūtību ganīt. Lai gans pa vasaru ganos neaizmigtu, tad pirmās ganu dienas vakarā viņu aplej ar ūdeni. Lai vanags vasaru neaiznestu vistas, tad Lielās Piektdienas rītā jāņem jauna slota, jāpaslauka visos pagalma stūros, tad nosit no kāta un uzmauc uz sētas kociņa un jāsaka: "Tas priekš vanaga." Lai lopus labāk savaldītu, pirmoreiz laukā dzenot, jāņem jauna bērza rīkste. Lai lopi nebadītos, tad, pirmoreiz laukā laižot, govīm pasniedz medmaizi. (Velta Šveics, 15 g. v., LFK 937)

Kad pirmoreiz pavasarī izlaiž govīs ganos, tad ganam jāpaņem līdzī atslēga, jāapskrien trīs reizes apkārt lopu baram, jāieskrien un jānoguļas lopu bara vidū un jāaizslēdz līdzī paņemtā atslēga – tad lopi vasarā neiet katrs uz savu pusi un ganam viegla ganišana. Gana rīkste, ar kuru tiek dzīti pirmoreiz ārā no kūts lopi, jāatnes atpakaļ

un jānoliek pie kūts durvīm – tad vasarā, ja pazūd lopī, citur nebūs kā mājās pie kūts durvīm, un ganam tad nebūs bailes par lopu pazušānu. Lielās Piektdienas rītā, kad visi guļ, ganam jāpieceļas, jāiziet ārā pie tekoša strautiņa, jāiesmeļ ūdens, jāaiziet uz kūti un jānomazgā visām govīm muguras, tad vasarā govīs nebīzos uz mājām un viņām dunduri un mušas nekodīs; jāizdara tikai tā, lai neviens nedabū redzēt mazgāšanu. Pirmoreiz kad laiž lopus laukā, aplej ganu ar ūdeni, lai nenāktu miegs, un pacienā ar olām. Lopī pavasarī pirmoreiz ganos laižami otrdienās un sestdienās, tad govīs dod daudz piena. Māras dienas rītā agri jāceļas tam, kas negrib būt miegains visu gadu; šīnī dienā lācis ceļas no ziemas miega un tam, kas vēl guļ, viņš atdod savu miegu, tas tad ir miegains visu vasaru, tāpat kā lācis ziemu. Lielā piektdienā nav brīv nest neko mājās, tad nāk mājās meža dzīvnieki. Pavasarī, kad pirmoreiz iet laukā art, tad arājam neredzot, jānozog smiltis no pirmās vagas, jāpāmes mājās un jāizkaisa pa istabu, tad vairs nebūs nevienas blusas istabā. Grābekli nekad nevajagot sviest ar zariem uz augšu, jo tad līstot lietus. Ja zīlīte pieklauvē pie loga, tad dabūs kādu ziņu vai vēstuli. Ja mājas tuvmā blāuj krauklis, tad kādam mājas iedzīvotājam draud nelaime. Vecam gadam aizejot, kalpi grib zināt, vai Jaungadā būs dzīvošana pie tā paša saimnieka vai ne; lai to dabūtu zināt, tad dara tā: paņem kurpi un met pār plecu uz durvju pusi; ja purns ir uz durvju pusi, tad būs no šīs mājas jāaiziet, ja ne, tad vēl varēs šīnīs mājās dzīvot. (Vera Ose, 14 g. v., LFK 937)

Māras dienā vajagot no rīta izslaucīt istabu, mēslus vajagot saslaucīt čupiņā un slotu uzlikt virsū, tad zinot, kur vistas dējot. Māras dienā pirms saules vajagot nomazgāt muti kādā upīte, tad neesot visu vasaru miegains, tad esot vienmēr jautrs. Māras dienā agri no rīta jaunām meitām vajagot iet uz krustcelēm un klausīties, kurā pusē gaiļi dziedāšot, no tās puses tad braukšot precinieki. Māras dienā pirms saules lēkta vajagot govīm muguras norīvēt ar sniegu, tad viņas vasaru karstā laikā nebīzot. Pavasarī ja pirmo reizi redzot melno vaboli laižamies, tad būšot čakls, ja rāpojam, tad slinks. Kad kaķi nesot no citām mājām, tad naudas vietā par kaķi jādodot adatiņas, tad kaķis esot medīgs. Lai govīs vasaru nebīzotu, tad vajagot, tās pirmo reizi laukā dzenot, palikt cirvi zem sliekšņa. Svešam

cilvēkam nedrīkstot rādīt pienu, jo tas varot apskaust un noburt, tad govīs nedodot vairs pienu, bet nobūrēja govīs dodot to tiesu vairāk. Kad govi atved no citurienes un viņa ir nemierīga, tad paņem maizi, apņem sev trīsreiz riņķi un iedod govij apēst, tad viņa ir mierīga. Kad kažis atnes no citurienes, tad, iekāms viņš vēl nav izlēcis no kurviša, paņem žagaru un apskrien mājai riņķi, ar žagaru sienas perot, tad kažis esot medīgs. Kad govīs pirmoreiz laukā dzenot, tad saimniece ar silķi rokā apskrienot govīm katrai atsevišķi riņķi un sakot burvības vārdus; vēlāk šo silķi saplēšot un atdodot govīm kopā ar dzērienu apēst; šī silķe sasienot govīs kopā, tad viņas ganot turoties kopā. (Milda Liepa, Ziediņos, LFK 937)

Māras dienā jāizslauka pirms saules lēkšanas kūte ar jaunu bērza slotu, tad neesot mušas. Pavasarī kad pirmoreiz laiž laukā govīs, tad trīsreiz jāapskrien ap kūti ar skaidiņu un jānomet, ka nevar redzēt, tad govīs turoties kopā. Kad suns ēd zāli, tad līst lietus. Kad kažis laizās, tad no tās puses, kur kažis laizās, būs ciemiņi. (Olga Liepa, 4. klasē, LFK 937)

Pavasarī pirmo reizi lopus dzenot laukā, vajagot govīs nopērt ar peramo slotu, tad lopi visu vasaru nebizojo. Ja vardi pirmo reizi pavasarī ieraugot ūdenī, tad govīs dodot daudz piena. (Sigurds Jākobsons, Vecbunkās, LFK 937)

Kad ganam pirmo dienu pazūd rīkste, tad vasarā govīs zūd. Kad jauno pienu ēd ar nazi, tad govij pupi sprēgā. Tādi teļi, kas atnāk pilnā mēnesī, der audzināšanai. Kad zirgu pūpolsvētdienā noper ar pūpoliem, tad viņš vienmēr ir brangs. Kad vistas stāv uz vienas kājas, tad būs auksts laiks. (A. Aškevica, 12 g. v., 3. klasē, LFK 937)

Kad jaunpienu ēd, tad māte bērnam saka: šogad vērsītis, citu gadu gotiņa. Govīs nedrīkstot saukt par skaistām, tad tās paliekot slimas. Barotas cūkas jānokauj pilnā mēnesī. Kad gailis vakarā dzied, tad otrā dienā silts laiks. (Astra Buša, 10 g. v., LFK 937)

Skolotājs Jānis Sēja 1968. gadā stāstījis: "Kad stādījuši mana tēva tēva laikā kāpostus, tad lauka malā nolikuši akmeni un nātru kušķi. Tad saimnieks teicis: šis nātru kušķis, akmenis, kur skaugjis zobus atkodis. (LFK 1985.135)

Minētajos pierakstos var atrast gan analogisko, gan sākuma maģiju, aso priekšmetu izmantošanu ļaunuma atvairīšanai, gan

reālas laikzīmes, gan arī tādas, kuru pamatotība nav īsti konstatējama vai vispār nav iespējama.

Savākti arī dažādi vietējie izteicieni, kuru nozīme tolaik bijusi aktuāla, bet tagad labi ja var atpazīt kādus māju vārdus. *Nobijies kā Čaga. Brauc kā Bīrzuls ar māla laivu (Bīrzuls – Daugavas laivnieks). Iet kā pa Skadiņu rudziem (Skadiņu mājas Katlakalnā). Slinks kā Leišāna zirgs. (Pierakstījusi Dore Šteinere Liel-Lielvāržos, LFK 937) Netrūkst ne vispārzināmu, ne īpatnēju, retāk dzirdētu parunu un sakāmvārdu: Ko tu bīsties grēku dēļ, ellē vietas diezgan. Ar kāsi velkams, ar kruķi dzenams. Jaunskungs no laukiem, deguns ar taukiem. Labāk blusu kāposti nekā bez gaļas. Mute kā stedeles vārti. No priekšas kungs, no pakaļas plunks. Labāk ar aitu Rīgā braukt, nekā ar muļķi runāt. Kuļas kā pliks pa nātrēm. Plika kā baznīcas žurka. (E. Miķelsone LFK 937) Izputēs kā Ģirģena bikses (Ģirģens – mūrnieks). Skrej, skrej, gan laba gala nepanāksi, kā vecā Muceniece. Onkul, mērcē taukos, gaļa dārga. Dzīvo kā niere pa taukiem. Grab kā kazas āda. Mute kulē, lupata virsū. Ej nu bekot! Nu tik tintē! (Elza Aškevica Jātniekos, LFK 937) Ak tu, Akmeņsalas stirma! Ko tu muldi kā baļļā. Šļūc pa diegu! Pazudis kā žīds pa Miķeļiem. Guļ kā muižas pārdevuši. Viens runā par debesslietām, otrs par teļa iekšām. (J. Rubenis Daugavas Pumpuros, LFK 937)*

Pierakstīti arī pantiņi klēpja bērnu spēlītēm un skaitulas (skaitāmpantiņi) spēlēm un rotaļām. Piem., M. Flinteres (Sierūžos): (LFK 937)

Jāju, jāju kunga zirgu
Ja tas kritīs, kungs dos citu,
Lielu bērnu ķēvi
Izpujušu asti.
Nu tik jā, nu tik jā
Un ar kājām brikšķināt.

Kur mani vedīsi? – Pagrabā.
Ko es tur darišu – Krējumu laizīt.
Kur karote? – Meklē pats!

Dore Šteinerte no Liel-Lielvārziem, vēlāk skolotāja, toreiz, skol-niece būdama, pierakstījusi:

Viena gara turku pupa
Ceļoja uz Angliju.
Anglija bij aizslēgta
Un tā atslēg' nolauzta.
Viens, divi, trīs – tu esi brīvs.

Viena gous, divas govīs
Trīgum trīgum
Sestik mestik
Kolik velik
Kokā būdiņa knaukš.

Annā vannā kaķis pannā
Tīkmēr spārdās kamēr vaļā.

Oliņ boliņ džimpā rimpā
Kājiņ vējiņ banks.

No teicējas E. Biļķenes dzirdētas un pierakstītas miklas (LFK 17):
Ozola dēlītis purvā mirkst. (Mēle)
Divas asis bērza malkas, viena egles pagalīte. (Zobi un mēle)
Kas dara raudas bez gaudām? (Sīpols)
Sarkana gotiņa zīdā piesieta. (Dzērvēne)
Vērsis blāuj, aiz astes raustāms. (Zvans)
Kas iet uz galvas baznīcā? (Zābaka nagla)
Liela gara tēva josta, nevar pūrā salocīt. (Ceļš)
Ielāps uz ielāpa, ne adatas dūriena. (Kāpostgalviņa)
Balts tīrums, melna sēkla. (Grāmata)
Vasaru kažokā, ziemu kreklā. (Bērzs)
Abi gali dzīvi, vidus nedzīvs. (Zirgs, arkls un arājs)
Māmiņa sēž laukmalē, kas iet garām, tam dod kukuli. (Dadzis)
Mežā dzimis, mežā audzis, nāk uz tīrumu plosīties. (Ecēšas)
Aizskrēja paipala, atskrēja paipala, aizsala ezers – knaukš! (Auž)
Liels, liels ozols pagasta vidū, septītā dienā lien bites iekšā. (Baznīca)

Divi kaķi kaujas, baltas asinis tek. (Dzimavas)
Putnis stāv laukmalē, spārni ir, aizlaisties nevar. (Vēja dzimavas)
Čigāns sēž zelta krēslā. (Grāpis uz uguns)
Maza, maza jaunkundzīte, dienu nakti bučojama. (Krūze)
Visi kungi metus deva, trīs vien ne. (Egle, priede un paeglis)
Pakulu klētiņa, linu atslēga. (Maiss ar saiti)
Akmeņu kājas, koka rumpis, salmu cepure. (Māja) utt.

Prof. P. Šmita sakārtotajos "Latviešu tautas ticējumos" (I-IV, R, 1940) var atrast gan novadnieku iesūtītos, gan mūsu novadā pierakstītos; viņš ieskatījies arī vācbaltiešu grāmatās. No O. fon Levis of Menāra apcerējuma "Ievērojamākie Baltijas putni": "Tautā pastāv māņticība, ka tas, kas badadzeguzi (pupuķi jeb puputi) rītā tukšā dūšā dzird tutinām, paliek slims un ka tanīs gadus, kur bada-dzeguze īsti bieži tutina, izcelsies mēris un lipīgas sērgas." Bet no G. Merķeļa "Die Letten" 1797. gada izdevuma: "Brūte un brūtgāns sniedzas viens otram rokas pār maizes kukuli, pēc tam katrs vienu gabalu no tās apēd. Kas pirmais savu maizi apēd, tas būsot labāks maizes pelnītājs." Krustību tradīciju sadaļā ievietoti arī fragmenti no J. Simenova sūtījuma Fricim Brīvzemniekam, bet pilnībā tās var izlasīt Barona un Visendorfa Latvju Dainu I sējumā. "Bez kūmām uz kristībām, tāpat kā uz citām godībām, ielūdz radus, draugus, pazīstamus un nāburgus. Viesi allaž nāk ar "kukuļiem" jeb ciema maizi, kas nu kuram gadās pie rokas. No ielūgtiem viesiem kādi vecīši jau salasās ap pusdienu; jaunākie aiziet baznīcā un no turienes nāk līdz ar kūmniekiem uz kristību mājām. Mājās vecmāte saņēma no nesējas bērniņu un, istabā nesdama, dziedāja:

Lellīti aiznesa, NN pāmesa.

Lellīti atstāja baznīcā,

NN pāmesa sētiņā.

Svētdien pārējo laiku pavada mielodamies, dziedādami, tērzēdami un dažādi jokodamies. Pirmdien krusttēvs brauc uz mežu pēc šūpuļa kārts. Priekš zēna jāmeklē ozols, meitenei liepa. Ja pašam krusttēvam nav zināms, kur varētu tādu derīgu koku atrast, tūlīt gadās no viesu pulka citi, kas jau sen tādus kokus vērā likuši, kas tos, tā sakot, gadiem audzinājuši; krusttēvam šie tikai jāpalūdz, lai

izpalīdz. Kad nocirsto kārti pārved un ienes istabā, tad pāris vīru tai gulstas virsū, izmēģinādami, vai būšot diezgan stipra. Cirtēji, to jau zinādami, ienes papriekšu tādu, kas īpaši priekš laušanas cirsta, joku dēļ dažreiz ar visiem zariem. To tad arī katru reizi salauž un pēc tam ienes īsteno, kuru atrod labu. Krusttēvam pašam liksts un šūpulis jāpakar. To padarījis viņš vēl iesīt kādu naudas gabalu liksts galā, lai nečikstot. Tad pataisa krustmāte šūpoli mīkstu guļu un izklāj ar lakatiem, krusttēvs un citi kūmi iemet tajā šūpoļa naudu. Pēc tam krustmāte liek bērniņu šūpoli un dzied kādas piederīgas dziesmas. Ar to arī beidzas krustību ieražas." Latviešu māte, bērniņu saudzēdama, uzdriktējusies pat Dieviņu neklausīt, un paladies Dievam, sods nav bijis bargs; arī to stāsta J. Simenovs. "Kad pirmai sievai bija piedzimis maziņais, tad Dievs sacījis: "Met bērnu jumtam pāri, tas tūliņ nostāsies uz kājām!" Bet sieva neklausījusi Dievam un nemetusi. Dievs tad sadusmojies un sacījis: "No šīs dienas katra sieva nēsās savu maziņo veselu gadu uz rokām!"

Lai ik bērniņš ir dzimtas gaidīts un aprūpēts, lai māte to glabā kā acuraugu, lai arī šolaik mūsu jauno novadnieku kristībā liktu lietā mūsu novada senās tradīcijas, dodot iespēju pārmantot un izmantot daudzu paaudžu spēku un dzīvesziņu.

VĒRES – sk. atsaucēs tekstā,

kā arī:

- Rainis. Daugava. R, 1999
- Сборник материалов по этнографии. Москва, 1887
- Latvju Dainas I, Jelgava, 1894; III. S. Pēterburga, 1909; V. Petrograd, 1915
- A. Pumpurs. Galva ar trim šķēpiem. Raksti. I. R, 1923
- A. Lerhis-Puškaitis. Latviešu tautas teikas un pasakas. V d. Jelgava, 1894; VI d. 1. un 2. sēj. Jelgava, 1896; VII sēj. 1903
- P. Šmits. Latviešu tautas ticējumi. I-IV. R, 1940
- A. Čaks. Mūžības skartie. R, 1988
- A. Grīns. Dvēseļu putenis. R, 1999
- J. Graudonis. Nocietinātas apmetnes Daugavas lejtece. R, 1989
- Indriķa hronika. R, 1993
- I. Sloka. Vidzemes draudžu kronikas. R, 1927
- Libiešu-latviešu vārdnīca. R, 1996
- J. Graudonis, V. Urtāns. Senatnes pēdās. R, 1961
- J. Urtāns. Daugavas pilskalni. R, 1993
- M. Gimbutiene. Balti aizvēsturiskajos laikos. R, 1974
- A. Caune. Rīgas libieši un viņu ipašumzīmes. R, 1998
- Dz. Liepiņa. Agrārās attiecības Rīgas lauku novadā 17-18 gs. R, 1962
- K. Dzīlleja. Raiņa ģenealoģija. R, 1932; Pa Raiņa senču pēdām. b. g; Daugava., b.g.
- J. Lūsis. Iecavas draudzes vēsture. R, 1936
- K. Karulis. Latviešu etimoloģijas vārdnīca. I un II. R, 1992
- Dabas enciklopēdija. I-III. R, 1994
- G. Merķelis. Izlase. R, 1969
- Latvijas zemju robežas 1000 gados. R, 1999
- Z. Lancmanis. Doles sala. Rīgas vārtos. R, 1933
- Rokasgrāmata ekskursiju vadītājiem. II d. R, 1934
- E. Dunsdorfs. Liekvidzemes kartes. Melburna, 1986; Latvijas vēsture 1600-1710. Stokholma, 1962; Latvijas vēsture 1710-1800. Stokholma. 1973; Deivīnvīruspēks. Stokholma, 1956; Vidzemes arklu revīzijas 1601-1638. R, 1938; Muižas. Melburna, 1983 u. c.
- E. Dunsdorfs, A. Spekke. Latvijas vēsture 1500-1600. Stokholma, 1964
- Vēstures problēmas. I-VI. R, 1957-1967

- M. Peniķis. Pasaules karš 1914-1916. R, 1936
- Konversācijas vārdnīca. I-III. R, 1906
- J. K. Broce. Zīmējumi un apraksti. 2. sēj. R, 1996
- Arheoloģija un etnogrāfija. I-XIX. R, 1957-1997
- Zinātniskā atskaites sesiju materiāli par arheologu un etnogrāfu pētījumu rezultātiem. R, 1958-1993
- M. Lendiņa. Latviešu skolu pirmsākumi... LVIŽ, 1996/2
- M. Svarāne. Brāļu draudzes Dolē un Ķekavā. Daugavas raksti. R, 1991
- Mežsaimniecība un mežrūpniecība. 1989/5
- A. Hupel. Topographische Nachrichten von Lief-und Estland. 3. R, 1782
- Feodālā Rīga. R, 1978
- A. Teivens. Latvijas dzimnava. Stokholma, Daugava, 1987. Latvijas lauku krogi un ceļi. R, 1995
- J. K. Broce. Sammlung versch. Liefl. Monumente. I-III sēj.
- Baltischer Historic-Geographische Calender 1909, un 1913
- Busch E. H. Ergänzungen und Materialien zur Geschichte und Statistik der Kirchen St. Petersburg, 1867
- Die Evangelisch-Lutherischen Gemeinden in Russland. 2 Bd. St. Petersburg, 1911
- Hagemeister H. Materialien zu einer Geschichte der Landguten Livlands. 1 Tz. R, 1836
- LVVA kartes no fondiem 2909, 6828 un 7404, u. c.
- Restaurācijas institūta izpētes materiāli objektā Rāmava-Depkina muiža. R, 1999, Docenta Jāņa Kaņepa kolekcija (kopija), kā arī citi Ķekavas muzeja materiāli.

*

Dzilna. Uh! Ne sasaukt, ne panākt! Čau! Kur tu tā skrien?

- Joki gan! Laikam bij^u aizdomājusies! Nu, sveika, sveika! Es tiešām itīn nemaz nesteidzos. Apsēdisimies?! Kas jauns skolā?

Dzilna. Diskusija. Par elektrības ražošanu. Nu – tāds konkurss. Trīs grupas – izmantot vēju, celt elektrostacijas uz lielajām vai mazajām upēm. Biju ieskatījies tavos rakstos – "Zaudētajā Daugavā", noderēja. Paldies! Re, nesu tev atdot. Kā tu domā, vai Ķekaviņa spētu darbināt turbīnu? Mūsu grupa aizstāvēja tādu projektu un saņēma labu novērtējumu.

- Ūdensspēks ir pirmais neorganiskais spēks, kuru cilvēks sāka izmantot. Un mūsu upīte nav izņēmums. Šis bērnu rotaļlaukums, kur mēs sēžam, ir kādreizējais dzimavu ezers, un tāds ir bijis turpat vai pustūkstoti gadu. Pēdējā karā dzirnavas uzspriecināja, bet slūžas piebeidza sarkanarmieši, lai nolaistu ezeru un tiktu pie zivīm. Vēlāk bijusi doma kaut ko no tā visa atjaunot un ierīkot nelielu elektrostaciju vietējām vajadzībām, bet tad sāka celt lielās uz Daugavas... Pirms gadiem desmit atkal sāka izvērtēt šādu iespēju, taču ezeru te uzpludināt vairs nedrīkst, jo pārāk tuvu sabūvētas mājas, tautā sauktas par "slapjo ciemu" vai "ūdenčiemu".

Dzilna. Ak tādēļ šīm mājām tādi nosaukumi – Ličupes, Atvari, Urgas, Tērces, Straumes... Tas bija tik interesanti – Ķekavas centrs kā pilsētiņa, taču mājām nosaukumi kā īstos laukos! Nu ir ielas, numuri – kā pilsētā, taču vienlaikus arī nosaukumi. Tīrais juceklis!

- Pieradīsim! Pie kā tik cilvēks nepierod! Bet upi pieradināt grūtāk. Droši vien arī tavā ģeogrāfijas grāmatā bija zīmējums, kā likumota upe kļūst vēl likumotāka, izgraužot krastu. Paiesim gabaliņu, atradīsi pati vēl tādas vietas!

Dzilna. Re, te jau bīstami tuvu celiņam un alkšņa saknes tā izskatās, ka koks drīz iegāzīsies upē. Ā, atcerējos tavu teiku par noslikušo karieti ar naudu. Tas bijis te kaut kur?

- Laikam gan, ja jau teika tā teic. Un nogrimusi nauda, kā jau tādai piedien, ir rādījusies cilvēkiem. Paklausies skolnieces Elzas Aškevicas (vēlākās skolotājas) teiku, kas dzirdēta no vecmāmiņas. "Vienu nakti pulksten divpadsmitos kāds vīrietis gājis garām Bukseļa ezeram. Te no ezera iznākusi baltās drēbēs ģerbusies jauna sieviete, kas gājusi vīrietim klāt un sacījusi: "Aiztiec mani, aiztiec mani, un tev būs laime!" Bet vīrietim palicis bailes no svešās sievietes un viņš tik gājis projām. Tad baltā sieviete žvākstēdama iekritusi ezerā." (LFK 937) Bet citā variantā ir papildinājums, ka baltā jaunava nogrimstot izsaucoties: "Trīssimt gadu gulēju, vēl trīssimt man te būs jāguļ!"

Dzilna. Bet kāpēc Bukseļu ezers? Ko tas nozīmē?

Ķekavas
Dzīrnavu
ezers.
Laipa.
P. Āboltiņa
foto

- Pēc britiņa pastāstīšu. Nu jau esam tai vietā, kur upē redzami kādreizējo slūžu pāļu gali. Te, kur dzeltenās caurules pāri upei, bija tilts, abos krastos vēl redzamas uzbēruma atliekas ar akmeņu krāvumu pamatā; šis ceļa atzars lietots varbūt pat biežāk nekā šoseja, bet abus ceļus izmantoja Fridriha fon Levis of Menāra vadītās krievu karaspēka daļas, 1812. gada augustā padzenot prūšus no Ķekavas. Kopš tiem laikiem kādu Ķekavas salīņu esot saukuši par Krievu salu. Varbūt tā ir vēlākā Dzīnavu salīņa? Paskaties šurp! Iedomājies – ezers, ūdensrozes, salīņa, kurā var nokļūt pa laipu... Patiesībā tā bija pussala, taču sauszemes josliņa pirms Kauču mājām bija tik purvaina, brikšņaina, ka nebija pārejama. Laipas ierīkošanai bija lietota daļēji tā pati sistēma kā nēģu un lašu tačiem Daugavā: stabili novietoja balķēnu "āžus" un tos savienoja ar dēļiem. Salīnā notika zaļumballes, vajadzēja tikai vienu biļešu kontrolieri – pie laipas. Ja nu kāds gribētu tikt nesamaksājis, tad tikai peldus vai laivā...

- Kad filmēja V. Lapenieka "Zvejnieka dēlu" ar Pēteri Lūci Oskara lomā, pagastļaudis tika izziņoti ar apkārtrakstiem, aicinot ģērbties tautas tērpos; tad nu gan varēja ballēties par brīvu. Kad šo filmu kādreiz rādīs televīzijā, pavēro uzmanīgi, varbūt pamanīsi nedaudzos mirklīšus – jaunieši

*Fotogramma no
V. Lapenieka filmas
"Zvejnieka dēls" Ķekavā
filmētās epizodes.
(Kinofotofono
dokumentu arhīvs)*

skrien pa laipu, zaļumballe, Anita ar Oskaru dejotāju vidū un pēc tam pie bērza. Šis bērzs bijis tur, kur šobrīd liepa ar ozolu, ne reizi vien esi gājusi tiem garām.

Dzilna. Nu re, klāt arī dzimavas! Šī laikam bijusi turbīnas telpa, vēl tagad var redzēt, kā tur cauri tecējis ūdens. Apsēdisimies, pastāsti beidzot par to Bukseli!

- Tik tiešām – turbīna. Senāk gan tas bijis dzimnavrats. Arī Titurgas dzimnavās – liels, pat no šosejas redzams. Taču funkcija jau tā pati – no augstuma krītoša ūdens spēku izmantot dzimnakmeņu griešanai. Bet ar Bukseli – tas ir īpašs gadījums, kad par konkrētu cilvēku, kurš kā Ķekavas dzirnavu īpašnieks minēts adrešu grāmatā pirms kādiem simt gadiem, kura dzimtas kapi ir tepat Ķekavas kapsētā (piederīgie pirms gadiem desmit, kad Atmoda atvēra Latviju sakariem ar ārpusauli, bija atbraukuši un atjaunoja nogāzto krustu), stāsta tik dīvainas lietas. Šos nostāstus 1922./23. gadā savākusi Ķekavas skolas pārziņa Pētera Leiša meita Malda, jau mācīdamās Rīgā. Lūk, ķekavieša Pētera Kalniņa versija: "Ķekavas sudmalās vecos laikos dzīvoja skops kungs, kuru sauca par veco Bukseli. Viņš līcis puišiem malt līdz pusnaktij, lai vai bijis ko malt vai ne. Meitām līcis pannas laizīt. Bukselis nomiris. Bet viņam palīcis dēls. Kādu vakaru dēlam bijis ilgāk jāmaļ, bijuši daudz sabraukuši. Ap pusnakti sacēlusies tāda vētra, ka pieskrējušas pilnas sudmalas ar ūdeni, un kāds kiedzis: "Ochs, mach' die Mühle zu!" Kungs tūlīt līcis apturēt un teicis, ka tas esot viņa papiņš. Meitas arī teikušas, ka pa naktīm nācis kāds pannas laizīt, un kungs teicis, ka tas esot viņa papiņš." Rihards Šulcs Meijās stāstījis līdzīgi: "Vecos laikos dzīvojis ļoti bagāts kungs, viņam piederējušas sudmalas. Pret saviem darbiniekiem viņš izturējies nežēlīgi. Viņam mājās bijis pulks kaķu, kurus viņš labi izturējis. Bet reiz saslimis un nomiris. Bijis tīri zils. Uz kapiem vedot, divi zirgi tikko vilkuši. Tik smags viņš bijis. Pēc viņa nāves vairs nebijis mājās miera. Virtuvē ap pusnakti

šķindējuši trauki, rijā svaidīti rudzu kūliši. Reiz vakarā kāds saucis: "Ochs, mach' die Mühle zu!" Melderis no bailēm bēdzis, bet Bukseļa dēls teicis: "Tas jau mans papiņš, kas tur sauca." Zelma Straupe no Doles Rūķiem zinājusi visai šausmīgu notikumu: "Bukseļos dzīvojis ļoti skops kungs. Viņš mirdams nevarējis nomirt – bijis jāliek naudas zutis rokā. Meita slaucījusi istabu un domājusi: jāņem naudas zutis laukā, bet, līdzko taisījusies ņemt, miroņa roka spēji pakustējusies. Meita ļoti pārbijās. Sanākuši arī citi mājinieki un naudu izņēmuši. Kad kungs bijis apglabāts, tad nevienu nakti vairs nebijis mājās miera. Kungs katru nakti staigājis apkārt – gan kūtī, gan istabās. Pa nakti pudeles vien esot skanējušas, kā kambarī gāzušies trauki. Bet tomēr no rīta bijis atkal viss kārtībā." Toties Mārtiņš Auseklis (no Katlakalna pagasta Ausekļiem) savu stāstījumu nobeidz ar loģisku secinājumu: "Senākos laikos Ķekavas sudmalās dzīvojis skops, bet ļoti bagāts kungs, vārdā Bukselis. Viņa sudmalas stāvējušas pilnas ar labību. Beidzot kad Bukselis nomiris, viņš tomēr cēlies pa naktīm augšā un malis, ka visas sudmalas trīcējušas. Kad vests uz kapiem, aizjūguši ratiem priekšā vienu zirgu, bet rati nekustējuši ne no vietas; jūguši otru, bet, kamēr abi līdz kapiem aizvilkuši, bijuši vienās putās. Tikko mājās pārbraukuši, abi zirgi uz vietas nosprāguši. Tāpēc cilvēki stāsta, ka Bukselis esot pinies ar velnu." (LFK -17. 530 - 17.531)

Dzilna. Nabaga zirdziņi! Nomocīties šai pārsimt metru gabaliņā! Gatavā šausmene! Kas saimnieko dzimavās pēc tam?

- Es jau arī visu nezīnu. Pēc Pirmā pasaules kara dzimavas pieder Andrejam Puskalnam. Lai saņemtu izdevīgāku aizdevumu, viņš iestājas Latvijas dzimavnieku krājaizdevumu sabiedrībā, taču tā drīz tiek likvidēta, jo darbība nesekmējās. Puskalns dzimavas pārdod. 1933. gadā to īpašniece ir Linde Alise. Arhīva dokumentos atrodams, ka dzimavās bijuši divi rupjmaļamie gaņģi, putrainu skaldītājs, grūbu

gaņģis, vecas konstrukcijas pusbīdelēšanas iekārta, gate-
ris, dubultzeimeris un spundēvelmašīna – mehānismi dēļu
sagatavošanai.

Dzilna. Trūkst tikai riekstu un mandeļu gaņģa! Un kā tad ar turbīnu
vai dzimavu ratu?

- Turbīna, jau turbīna! Veseli 40 zirgspēki! Taču tavi kaķīša
dzimavu gaņģi diemžēl netika ierīkoti nedz Cimura Titurgas
dzimavās – tur kur tas mazais strautiņš, tagad saukts vairs
par Titurgrāvi, nedz arī Bērumentē. Abas kundzes, Bēr-
mentes dzimavu īpašnieces – Vilma Boličeva un Matilde
Miķelsone, padzirdējušas, ka Lindes grib ierīkot jaunu bīde-
lēšanas iekārtu, iebilst: abu konkurējošo uzņēmumu jauda
neesot pilnīgi noslogota, abiem būšot grūti atmaksāt aizde-
vumu. Jaunā iekārta Ķekavā tomēr tiek uzstādīta, bet tās
darbināšanai ar ūdensspēku vien nepietiek, nu jāmeklē
atļauja elektromotora uzstādīšanai. Bet Bērumentē esot
ierīkots mannas putraimu gaņģis, līdztekus jau esošajām
rupjmalšanas, putraimu, grību, bīdelēšanas iekārtām, ga-
terīm un jumta dēlišu zāģim. Konkurence! Lai tik precīzas
ziņas iegūtu, Latvijas Valsts Vēstures arhīvā sameklēju
4595. fonda 1. apraksta 4096. un 4118. lietu, 2325. fonda
1. apraksta 2. lietu u. c.

Dzilna. Vai tās tālākās drupas ir dzīvojamās mājas atliekas?

- Tā jau varētu domāt, taču šoreiz neuzminēji! Tur atradās
saimniecības ēka, kas kolhozu laikos pārbūvēta par fermu.
Dzīvojamā ēka bijusi koka un izvietojusies kaut kur starp
šīm abām drupām.

Dzilna. Kā tu to zini?

- Tad man tevi mazliet jāaizkavē ar nelielu atkāpi. Informācija,
ziņas, vēstis bieži vien atnāk neizskaidrojamā veidā. Laikam

Augstākais Saprāts sakārto notikumus, dod kādas norādes, rada iespējas. Ne vienmēr man pieticis spēju (veselības, spēka, laika, arī sajēgas) doto iespēju likt lietā, un tad ir kauns un žēl. Bet tai reizē viss notika. Es netiku meklējusi Jelgavas skolotāju Ainu Gudermani. Es pat nenojautu, ka man viņa jāmeklē. Taču tikāmies, iepazīnāmies, un pēc laiciņa saņēmām Ķekavas dzimnavu fotogrāfijas un Ainas tēva – meldermeistara Jāņa Artura Ūdra dzīvesstāstu. Ģimene kopš 1929. gada rentējusi māju, kuru jau minēju. Tēvs bijis diplomēts meistars un apmācījis savā arodā mācekļus. Pirmajā krievu laikā viņam kā jau darba ņēmējam nācies kļūt par vietējās arodbiedrības vadītāju, bet sākoties vācu laikam, tieši šī uzliktā sabiedriskā darba dēļ ģimene bija apdraudēta un nācās steigšus pamest Ķekavu. Tēvs tik ļoti mīlējis savu amatu, ka visu atlikušo mūžu strādājis dzimnavās, un arī uz viņa kapa ir dzimnakmens. Tas gan nav Ķekavā.

Dzilna. Jā-ā... Paklau, ja saliņa bija augšpus dambja, tad kas ir tā vieta, kur tagad atrodas estrāde? Arī to mēdz saukt par saliņu...

- Paiesim gabaliņu gar kraujas malu. Redzi, estrādei gar vienu pusi tek Ķekaviņa, bet šai pusē šobrīd ir nepatīkams muklājs. Kad dzimnavas vēl darbojās, te plūda ūdens, atdevis savu spēku, kā jau tu pati teici, turbīnai. Tātad te bija ieplaka ar mainīgu ūdens režīmu, atkarīgu no ūdens daudzuma ezerā un dzimnavu darba. Tagad, kad dzimnavu ezera nav un upē ūdens kļuvis mazāk, te bija pietiekoši sauss, lai, uzvedot vēl smiltis, pirms gadiem pieciem ierīkotu šo atpūtas vietu. Īstās saliņas nosaukumu nevajag piesavināties, bet par Veco Dzimnavu estrādi to varētu saukt. Bet vēl mazliet par drupām. Es Ķekavā biju 1958. gada septembrī, pirmajā studentu talkā, tikko iestājusies Lauksaimniecības akadēmijā. Dzimnavu drupas tolaik izmantoja par skābbarības tvertni, pa tukšajām logailām "iepūta" sasmalcinātu kukurūzu, un mēs ar draudzeni, sēžot zirgu mugurā, to blīetējām. Septiņdesmitajos gados te kolhozs domājis kaut ko būvēt.

Izdarīta tehniskā ekspertīze un secināts, ka drupas ir nestabilas, to nostiprināšana izmaksātu pārāk dārgi, lētāk būvēt ko jaunu. Kad Kultūras fonda Ķekavas kopa sāka rīkot talkas, kāda entuziastu grupa gribēja izbūvēt kafetēriju, turbinu telpā ieliekot caurspīdīgu grīdu, lai zem apmeklētāju kājām urdzētu strautiņš iztīrītā, oļainā gultnē. Atjaunojot Latviju, atjaunotas ipašumtiesības, un Hermana Lindes mantojuma lietas kārto viņa dēli. Guntis bijis inženieris konstruktors NASA Kenedija Kosmiskajā centrā Amerikas Savienotajās Valstīs, pensionējies, joprojām veiksmīgi nodarbojas ar amatiērsportu, gūstot labus panākumus Eiropas un pasaules veterānu vieglatlētikas sacensībās. Atguvis Kalna krogu, un tas pēc pamatīgas pārbūves sācis atkal uzņemt gan ķekavniekus, gan garāmbraucējus. Aivars Linde joprojām ir arhitekts ASV un projektē galvenokārt ražošanas objektus, bet varbūt viņam ir padomā arī kāda sapņu pils senču zemei Ķekavai... Gribi, pastāsti, kā puikas mani izāzēja?!

Dzilna. Nu, nu! Man tas izdodas tikai pirmajā aprīlī un arī tik tad, ja esi aizdomājusies...

- Bija tā. Uz muzeju pasāka nākt Edgars, uzvārdu gan nemiņēšu. Un reiz viņš stāsta, ka zem drupām, tām otrām, esot ala. Nevar būt – es domāju. Viņš to stāsta vēl un vēl, nu kā lai netic – vispirms ala vedot zem liepas, saknes no griesiem nokarājoties, iepreti kapiem krasi pagriežoties uz Daugavas pusi, jāuzmanās posmā zem elektrīku laukuma, jo tur vadu gali traucējot, varot pamanīt tuvošanos šosejai, jo dzirdams automašīnu troksnis, bet Daugavas malā esot aizgruvusi, nevarot saprast, vai pagriežas uz baznīcas pusi, bet kāds atzars laikam vedot zem Daugavas uz Doles pili. Tīrās pasakas! Pārāk skaisti, lai būtu ticami, vai ne! Taču, ja stāsta un stāsta, gribas pārbaudīt. Bet vienai list kaut kādā tumsā bail. Sameklēju kolēģi, parušināties ap šo akmeni, lai norādītājā caurumā var iespraukties. Pēc mirkļa

viņš jau ir ārā – lai es pati lienot. Izrādās – neliela izbetonēta bedre, nekur nekādas ejas! Iespējams, kūts mazā nodalījuma vircas krātuve. Pasmējos par sevi, taču joprojām apbrīnoju zēna kolorīto stāstījumu – bija bauda klausīties! Ja tev, Dzilna, gadās kādus pastāstījumus dzirdēt, pieraksti un atnes man, vāksim šolaiku folkloru!

Dzilna. Nu gan man jāiet! Pavadišu tevi līdz tiltiņam. Vai arī tam ir savs stāsts?

- Jā gan! Te, centrā, ir kādi pieci gājēju tiltiņi, bet šis ir īpašs. Vismaz man. Ja tu steigies, es tā labi ātri. Kad 1988. gada februārī izveidojām Kultūras fonda Ķekavas kopu, bijām iecerējuši darboties trīs jomās – talkas, novadpētniecība un novada vēsturei veltīti sarīkojumi. Varas nesēji sākumā neļāva talkas rīkot Ķekavas viducī, tāpēc devāmies tūlīt brikšņus Sausās Daugavas krastā. Nākošajā ziemā jau drīkstējām darboties te. Gribējām sakopt, izveidot pastaigu un atpūtas vietu, kas vienotu Veco Ķekavu, kolhoza pusi, ar Jauno – putnu fabrikas ciematu, kas sāka veidoties pirms gadiem trīsdesmit, trīsdesmit pieciem, kad bija nolemts celt vērienīgu putnu fabriku. Talkās kādu laiku sacentāmies ar bebrim, – cik viņi sagāza kokus upē, tik mēs ik pa divi nedēļām iztīrījām. Cerot, ka reiz būs novada muzejs, toreiz savācu diža stumbra gabalu ar bebra zobu atstātajām pēdām. Esi to pamanījusi? Toreiz brauca arī talcinieku grupas no Rīgas, nepazīstami cilvēki. Tas bija brīnišķīgs laiks, bez mantas un vietu dalīšanas strīdiem. Bija patīkami izbaudīt brīvas gribas un kopīgas darbošanās prieku: mēs gribam sakopt kādu Latvijas stūrīti, un mēs to darām, un Latvija top skaistāka! Mūsu kopā darbojās arī agrofirmas "Ķekava" priekšsēdētājs Māris Šops, un kādā talkā, tas bija 1989. gada 12. martā, sabrauca jaudīga tehnika, sanāca pieredzējuši vīri, un tad arī ielika šo caurteku un ar celtni pār upi uzlika šo tiltiņu. Bija patīkami vērot pirmos gājējus, mātes ar bērnu ratiņiem, vecos ļaudis, kas drīz vien staigāja pa jauno taciņu.

Bet tiltiņš kļuva īpaši noderīgs, kad tai sarkano ķieģeļu ēkā atjaunoja skolu.

Dzilna. Skolu? Atjaunoja? Vai tad skola tur bija arī agrāk? Runā taču, ka tur bijis cietums! Un logi joprojām aizrestoti!

- Mazlietiņ patiesības tavā apgalvojumā var atrast. Šis nams uzcelts 1896. gadā kā tiesas un pagasta nams, un tajā bija telpas pašvaldībai, pagasttiesai, dzīvokļi rakstvedim un ziņnesim, jā, un arī trīs skabūziši pagrabā arestantiem. Skolu tur ievietoja tikai 1920. gadā. Bet tev vairs nav laika. Palasi šo – "Nekavē pagastu!", varbūt ko noderīgu atradīsi! Atnāc Lielās dienas rītā pie avotiņa! Atā!

NEKAVĒ PAGASTUI

Ievads

"Kad dibināts Ķekavas pagasts?" – projektu nedēļā jautāja skolēni. Diemžēl atbilde neietilpst vienā teikumā vai pāris minūšu stāstījumā, jo **p a g a s t a** **k ā l a u k u p a š v a l d ī b a s** vienības vēsture ir sena un piedzīvojumiem bagāta.

Latvijas pagastvecāko sanāksmē 1935. gadā piedalījās izglītības ministrs, vēsturnieks prof. A. Tentelis (tovasar viņš bija apmeklējis arī arheologa R. Šņores vadītos izrakumus mūsu Kļauņu kalnā) un ievadrunā teica: "Protams, **k ā l a u k u p a š v a l d ī b a s** pie mums pastāvējušas, kamēr vien pastāv lauki. Mēs zinām, ka arī divpadsmitā un trīspadsmitā gadsimtā latviešu novados bijuši savi vecākie, kas par sava novada labklājību gādājuši, lai gan skaidri zinām, kā viņi tika par vecākiem un kādas viņu attiecības pret plašāka novada valdiniekiem."

Zemgaļu valsts Upmales ziemeļu daļa robežojās ar Daugavas lībju Salaspils novadu, kurā ietilpa arī Mārtiņsala un ciemi abpus Daugavas. Pēc vēsturnieka Edgara Dunsdorfa domām senās Livonijas valstis – Veinala (Daugavas lībju), Turaida (Gaujas lībju), Idumeja (lībju – latviešu), Koknese (latviešu – sēļu) utt. bijušas iedalītas pilstiesās; Veinalas sastāvdaļa bijusi arī Dole, latīņu tekstos – Holme. Bet Ē. Mugurēvičs uzskata, ka Mellīna 18. gadsimta beigu kartē iezīmētās Salaspils un Doles draudzes robežas kopumā atbilst 12. un 13. gadsimta Salaspils novada teritorijai, kas dienvidos sniegusies līdz Misas labā krasta pietekām pašreizējās Ķekavas apkārtnē. Savukārt A. Švābe citē 1210. gada 21. decembra dokumentu par Rīgas bīskapa Alberta piešķirumiem

savam domkapitulam, citu starpā atvēlot arī "Akmeņsalas laukus un mežu starp Daugavu un Ķekavu, neaizskarot lībju tiesības šai mežā." Tātad Rīgas lībjiem pirmsvācu periodā piederējušais novads aizņēmis aptuveni to pašu teritoriju, kurā 1226. gadā izveidots Rīgas lauku novads (Rīgas mārkā, Rīgas landfogtija, Rīgas patri-moniālapgabals); tajā ietilpa arī vēlākais Katlakalna pagasts, Olaines pagasta Plakanciems u. c.

Iedalījums pilstiesās paliek arī jauno zemeskungu laikā, jo ap-mēram tajās pašās stratēģiski izdevīgajās vietās cēla savas pils iekarotāji. Tomēr līdztekus pārvaldes iecirkņus sauca par draudzēm (Livonija bija baznīcas valsts). Ar bīskapa vasaļa pils celtniecību Doles salā 13. gadsimta sākumā un baznīcas celtniecību Daugavas labajā krastā notika kādreizējā Salaspils novada sadalīšana divās draudzēs: izveidojās Doles pilsnovads un draudze Doles salas un Daugavas kreisā krasta zemēs. (Jau 17. gadsimtā Doles draudzes baznīca un skola atrodas Ķ e k a v ā , un te 1896. gadā uzceļ arī p a g a s t n a m u .) Pilstiesā (pilsnovadā) bija viena vai vairākas muižas, katra ar saviem zemnieku p a g a s t i e m . Nonākot vācu pakļautībā p a g a s t s palika par vienīgo zemnieku kārtas orga-nizāciju veidu, bet vācu muižniecība pamazām pārņēma lauku p a š v a l d ī b u galvenās funkcijas, īpaši – lēmumu pieņemšanu un to izpildes uzraudzību, tāpat arī galavārdu tiesas spriešanā. Šis process atslāba poļu un zviedru laikos 16. un 17. gadsimtā, bet atjaunojās krievu laikos, īpaši 18. gadsimtā, par ko spilgtu liecību sniedz mūsu novadnieka Garliba Merķeļa "Latvieši". Zem-nieku brīvlatīšana 19. gadsimtā liek pamatu lauku pašvaldību at-dzimšanai. Bet divdesmitais gadsimts no visaugstākajām cerību virsotnēm mūs atkal un atkal metis vilšanās bezdibenī, šūpojis šaubu vilņos. Un tomēr var piekrist prof. Tenteļa 1935. gadā teik-tajam, attiecinot to arī uz turpmāko laiku: "(..) palika daudz kas, izaudzis mūsu pašu zemē un tur attīstījies, palika zemes spēks un tautas gars, jo citādi mūsu tauta neeskistētu."

Ieraduma tiesībās balstoties

Kungi sauca pagastā,

Vilku vedu saitiņā.

Kā rociņa nepiekusa

Tādu lempi valkājos.

LD 25681

Tautas pienākums dot valdniekam līdz ar tā pavadoņiem uzturu un naktsmitni viņa amata ceļojuma laikā iedibinājies romiešu tiesību ietekmē, visilgāk saglabājies Skandināvijā un ar vikingsiem nokļuvis pie mums kā pagasta institūts. Skandināvu teikas un citi agrīno viduslaiku vēstures avoti liecina, ka Baltijas novadi bijuši ilgāku laiku pakļauti zviedru un dāņu meslu kungu varai, bija iedibinājusies nodokļu ievākšana pēc skandināvu parauga. Arī krievu iespiešanās no austurmiem sakrīt ar laiku, kad valdīšana un līdz ar to arī ārējo iekarojumu vadība nonāk pa Daugavu atkuģojušo varjagu ziņā – viņi kļūst par Ziemeļkrievijas kņaziem un bajāriem.

Sākotnēji *p a g a s t s* (lībiešu novados – vaka) ir nodokļu un tiesas iecirknis: tur darbojas *p a g a s t a* amata vīri, kas palīdz kungam nodokļu ievākšanā un tiesas spriešanā. Daļa nodevu domāta mielastam, un tajās ietilpst ne tikai produkti, bet arī malka, svecēs, muzikants vai spēļu nauda u. tml. Dainās sastopam formulējumus: turēt pagastu, saukt pagastā, ņemt pagastu, jāt, nākt vai vest pagastā. Par *p a g a s t u* tāpat tiek dēvēts arī šis process, notikums: pulcēšanās, nodevu došana, dzīres. Arī nodevu termiņš – rudens, ziemas, vasaras pagasts. Tāpat nodevu veids, sastāvs – lopu, rudzu, naudas pagasts. No labprātīga ziedojuma (veltes) zemeskunga mielastam pagasts pamazām kļuva par obligātu maksājumu “*naudā un graudā*”, kas tika ierakstīts saimnieka vaku grāmatā. Vasāļu mantags 1473. gadā noteica, ka “*tas, ko zemnieks dod ordeņa brāļiem vakās, atkarīgs no viņu labās gribas*”, bet 1492. gada noteikumi fiksē šo labprātīgo dāvanu kā cietu nodevu.

Ai, kundziņi, ai, kundziņi,

Kad turēsi pagastiņu?

– Rītu, rītu, mani bērni,

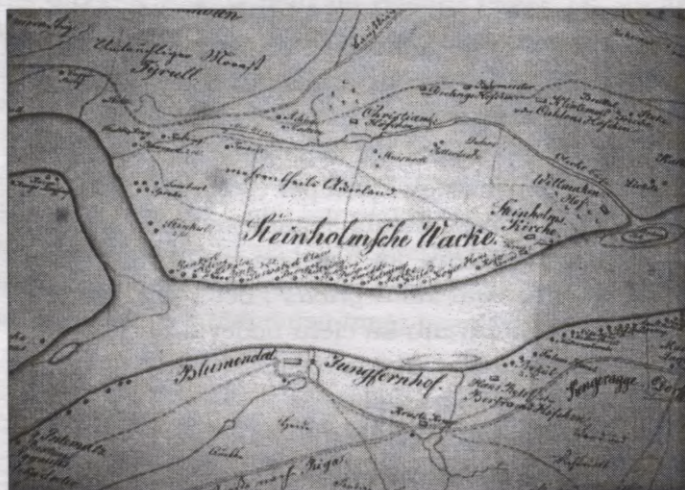
Nesat naudu saujiņā.

LD 31265

Livonijā p a g a s t s bija kunga valsts (pilsnovada, pilstiesas) nodalījums, parasti saukts pagastvecākā vai arī kāda ciema (ciemata) vārdā, vēlākos gados – atbilstoši muižas nosaukumam (vai arī otrādi – muiža dabūja savu nosaukumu no pagasta vai šī apvidus vietvārda). Nodevu un kļaušu ziņā p a g a s t s bija administratīva vienība, tam bija kopīgi pienākumi, par kuru izpildīšanu atbildēja pagastvecākais. Atbildību par atsevišķas zemnieku saimniecības saistībām muiža prasīja no tā saimnieka, kura vārds bija ierakstīts vaku grāmatās un kļaušu reģistros. P a g a s t a un muižas zeme bija pilnīgi nošķirtas ar dabā nospraustām robežām pēc “*vecas tiesas*”, kad “*ne šņore, ne mērs*” nebija noteikuši to platību. Pagasta novads ar visām tā sastāvdaļām piederēja nevis kungam, bet gan “*Dievam un pašiem zemniekiem*”.

Rīgas lauku novadu pārzināja Rīgas rāte un kopš 1226. gada ievāca no zemniekiem desmito tiesu; tās parādnieku grāmatā jau 1295. gadā minēts ‘p a g a s t e’ (latīniski), bet kādā 1341. gada dokumentā (arī tā teksts latīņu valodā) – “*tuvākā pagastā, kas īsti saucas par vaku*”. Rakstos minēti un kartēs atzīmēti Niklāva Punkas, Siksta, (tagadējo Valdlauču apvidū), Akmeņsalas, Godeļa u. c. pagasti jeb vakas; Akmeņsalas pagasta vecākais bijis Goteke. Reģistros 1385.–1451. gadā īpaši atzīmēti Titurgas pagasta nodevu maksājumi. Bet 1518. gadā Rīgas rāte un domkapituls

Akmeņsalas
vaka.
(Daugavas
karte 1699. g.
LVVA F2909
A1 L39

noslēguši līgumu, ar to izbeidzot ķildas par Titurgu, kurā ir deviņas mājas, kas kopā ar ūdensdzirnavām pāriet rātes īpašumā.

Zemgaļi un žemaiši savu teritoriju iedalījuma un piederības apzīmēšanai lietoja vārdu 'novads' – tēva novads, kunga novads utt. Bet vācu senrakstos jau lietots Ziemeļlatvijai raksturīgais 'p a g a s t s'. Bauskas, Mežotnes un Iecavas zemgaļu (kas tolaik vēl ir brīvi ļaudis ar tiesībām nest ieročus un medīt, bet ir atzinuši mestru par savu virskungu, maksā tam nodokļus un pilda klaudas) zemnieku vecākie 1492. gadā vienojušies ar ordeņa mestru Johanu Freitāgu fon Loringhovenu, ka viņi Bauskas soģim maksās šādas nodevas: *"Ziema pagastā katrai sētai jādod divas mārkas, kuras nolīdzināmas graudā. Kam pieder dravas, maksā ar medu. Kam nav ne lauku, ne ražojuma, tas dod naudu."* Tās ir domātas arī mielasta nodevas, jo muiža no savas puses dod mucu alus. Lopu pagastā zemniekiem no katras mājas jāved uz muižu laba aita 12 šiliņu vērtībā. Un vēl: *"lopu pagasta laikā jāpierakstās visiem vīriešiem, kuri palikuši 20 gadus veci, un tiem jau nākošā gadā jādod parastā kunga tiesa. Par katra vīra pierakstīšanu skrīveris dabū divus šiliņus."* Tā kā skrīveris parasti vietējās valodas neprata, to pavadīja tulks, kuram pagasts maksāja tulka naudu. Kunga tiesa jāmaksā pēc vīru skaita – pa vienam pūram rudzu, miežu un auzu un vienu asi malkas. Jādod būvmateriāli pilij un muižām, cik tām vajag. No katriem *"dūmiem"* vēl jādod gadā divas vistas. Bet brīvzemnieki maksā saskaņā ar saviem brīvības rakstiem. Baznīckungiem jādod *"pēc vecas tiesas"*. Šie paši noteikumi paredz arī *"trīs saktis lielu sodu"* saimniekiem, kuri pirms ziemas pagasta ved savu ražu uz Rīgu. *"Lielo Lietuvas ceļu"* no Rīgas caur Ķekavu 1533. gadā ārējai tirdzniecībai atvēra ordeņa mestrs Valters fon Pletenbergs; viņš arī Ķekavas muižu 1512. gadā ir izlēņojis Johanam Vrangelim.

Neesmu atradusi īpašas ziņas par mūsu novadu, taču parastā p a g a s t a noturēšanas kārtība bija šāda. Zemniekiem jāierodas, kad kungs sauc pagastā. Jānodod vaku grāmatās atzīmētās nodevas – kunga tiesa (fiksēta nodeva; saskaņā ar to noteikts daudzums labības, izkultas!, jāatved muižā un jānober kunga klēti. Desmitā tiesa, kas parasti bija ceturrtā daļa ražas, bija jānodala tīrumā un jāsargā trīs dienas, bet lopu desmito ņēma, kad tie

vakaros ieradās kūti), mācītāja *s i e c i ņ i*, vakas naudas un soda naudas. Seko tiesas spriešana, pēc tam publiski nolasa zemnieku likumus. Vēl sešpadsmitajā gadsimtā *p a g a s t a* sapulces Rīgas virsbīskaps izmantojis māpticības apkarošanai, uzdodot amatpersonām sanākušos zemniekus noklausīnāt kristīgās ticības zināšanas, – “*kas prata skaitīt lūgšanas, tiem atļāva piedalīties pagasta dzīrēs, bet, kas neko neprata, tos lika bez žēlastības pērt*”. Vidējās bruņniecības tiesības noteica *p a g a s t a* turēšanu četras līdz piecas reizes gadā: mazā desmitā ievācama Vasarsvētku sestdienā, sviesta desmitā – Jāņu vakarā, rudzu desmitā – Jēkabos, bet sakņaugu, auzu, apiņu un rokdarbu desmitā – Bērtuļos, savukārt visas pārējās *a r k l a* nodevas – Miķeļos. Rīgas zemessōģa ieraksti par pilsētas novada zemkopības ienākumiem un izdevumiem 1547.-1552. gadā liecina, ka fogts notur pēc kārtas “*rudzu, miežu un auzu p a g a s t u s*”.

Tiesā mani tiesas kungi,

Tiesā zemes arājiņi!

Ni var kungi ko darīt,

Ni tie zemes arājiņi.

LD 31403

Viduslaikos tiesnešiem bija jāpieder pie tās pašas kārtas kā prāvniekiem. Līdzās pastāvēja vairākas noslēgtas tiesību pasaules ar īpašiem likumiem. Garīdzniekiem bija savas kanoniskās tiesības, pēc kurām viņi daļēji turpināja dzīvot arī pēc reformācijas. Ordeņa statūti noteica ordeņa locekļu tiesības. Vasaļiem kopš 1422. gada bija t. s. vidējās bruņniecības tiesības; pieaugot šīs kārtas politiskajai nozīmei, šīs tiesības kļuva par galvenajām provinces tiesībām un palika spēkā līdz pat 1864. gadam. Rīgas un citu pilsētu namnieki dzīvoja pēc Rīgas tiesībām. Livonijas zemniekiem savukārt bija zemestiesības; tās bija četrejādas – Rīgas arhibīskapijas (latviešu), lībiešu, Kursas (kursu un zemgaļu), Sāmsalas bīskapijas. Tiesības, kas jau pirms vācu laikiem bijušas spēkā, vispirms uzrakstītas 13. gadsimtā, pēc tam papildinātas ar tiesu prakses precedentiem. Domājams, tās bija rakstītas ne vien lejasvācu valodā – kungu vajadzībām, bet arī latviešu un igauņu valodā pašu zemnieku

tiesnešu vajadzībām, taču šādi teksti nav atrasti. Visām zemnieku tiesībām raksturīgs fakts, ka latviešus tajās uzskata par brīviem cilvēkiem, viņi driestēja nēsāt ieročus, tomēr neapšaubāmi, ka zemskungi uzspieda pagastiem savu tiesu kā vienu no padošanās noteikumiem. Gandrīz visos saglabājušos trīspadsmitā gadsimta miera līgumos teikts, ka tos *"pēc daudzām sanāksmēm un pārrunām"* slēguši šīs zemes vecājie *"ar visas zemes padomu"* vai *"visas zemes vārdā"*. Kā liecina līgums ar zemgaļiem 1272. gadā, kunga tiesas sesijas ir piemērotas pagastu (nodevu ievākšanas) termiņiem, kuru starplaikos darbojās pagastu tiesas. Vēl 16. un 17. gadsimtā bez kungu un muižnieku piedalīšanās trīs četri zemnieku tiesneši izsprieda civillietas, bet krimināllietas piekrita kunga tiesai, kuru pārstāvēja zemeskunga priekšstāvji, muižnieki un kaimiņu novada zemnieki. Tiesa notika visu pagasta ļaužu klātbūtnē, iztiesāja civillietas – parādus, ķiviņus zemes dēļ u. tml. Tiesas sēdi vadīja soģis (arhibīskapijā – ar muižkungu un rakstvedi par piesēdētājiem), bet lietu izšķīra un sodu nosprieda latviešu tiesneši. Pēc 1492. gada apstiprinātās Bauskas, Mežotnes un Iecavas *"vecās tiesas"* redzams, ka tiesnešos aicināja vecākos zemniekus, kam bija jāspriež tiesa pēc parastajām un agrākajām zemestiesībām.

*Kungi manu bāleliņu
Tiesas spriest aicināja;
Spried, bāliņ, taisnu tiesu,
Dod Dievam dvēselīti.*

LD 31320 –1

Jau minētajos 1492. gada noteikumos Zemgales zemniekiem teikts: *"Kā tas jau bijis iepriekš šai ordeņa amata ieciknī un saskan ar zemes paražām, visās zemes tiesās vecākiem zemniekiem jāspriež tiesa. Lai nevarētu pārnest šiem zemniekiem un tiesnešiem, ka viņu spriedums ir partejisks, tad tiesneši ņemami no apkārtējiem novadiem."* Tāpat Rīgas virsbīskapa nolīgumā ar vasaļiem atzīmēts: *"Katram jāzin, ka nevienam mūsu valsts zemniekam nevar piespriest nāvi, ja nav klāt tā novada, pie kura pieder zaglis, soģis līdz ar mūsu muižkungu un lauka skrīveri. Bet tiesnešiem un vecājiem, kuri šo spriedumu ienes (tiesas namā), jābūt no cita novada."* Kad 1534. gadā

atjaunoja 1503. gada līgumu, kas regulēja Daugavas zveju posmā no Doles līdz Rīgai, konference ilga nedēļu un tajā piedalījās arī Rīgas pilsētas p a g a s t u vecākie un zemnieku tiesneši. 1696. gada reglaments noteica p a g a s t a tiesas kompetenci: "*Lietas par saimnieku nodarījumiem nevar spriest ne pats muižas rentnieks, ne viņa muižkungs, bet tās atsevišķi jāizmeklē un jāizlemj ieceltiem tiesnešiem un bezpartejiskiem, godprātīgiem zemniekiem.*" Šiem zemnieku tiesnešiem tolaik piekrit arī administratīvas funkcijas, piem., pārraudzīt kapsētas un iekasēt kapu naudu, mežu ugunsgrēku gadījumos dzīt pie dzēšanas darbiem apkārtnes ļaudis u. tml.

Lai gan zviedru tieslietu reforma oficiāli iznīcināja latviešu pagasta tiesas, faktiski tās turpināja pastāvēt. Bet Kārļa XI 1696. gada reglaments nodrošināja dzimtcilvēka tiesības vairāk nekā cara Aleksandra I dzimtļaužu brīvībaišanas likums 1819. gadā. Ģenerālgubernators Hestfers kādā rakstā karalim atgādina: "(..) *ķēniņa muižās zemnieku sūdzības nodod likumīgā izmeklēšanā, turpretim dižciltīgo muižās ir pavisam cita iekārta. Dižciltīgie vēl ir paturējuši dzimtniecības tiesības, kuras (..) karalis Kārlis IX jau tūlīt pēc zemes laimīgas ieņemšanas gribēja atcelt. Bruņniecība tam pretojas (..)*"

Nedod, Dievs, stārstos
Manu baltu bāleliņu;
Dzen kundziņš dzenamo,
Dod ļautiņi ļaunu vārdu.

LD 31480

Arī poļu laikos Vidzemē vismazākā pārvaldes vienība ir p a g a s t s (stārastija), un par tā priekšnieku – stārastu – tiek iecelts kāds pagasta saimnieks. Sigismunds III Pārdaugavas hercogistē ietilpstošo Doles stārastiju (ar Ķekavu) dāvina Kurzemes un Zemgales hercogam Fridriham, un mūsu novada piederības un robežu jautājumi tiek risināti vēl 17. un 18. gadsimtā. (Robeža starp abām hercogistēm tika noteikta pa Daugavas vidu; izņēmums bija Rīgas novads un vēl dažas teritorijas, kuru vidū galu galā nokļuva arī Dole un Ķekava). Zemnieku pienākumi pret muižu arī šai laikā ir kunga tiesa, p a g a s t a nodevas, klausas. Stāраста pienākums – uzraudzīt kļaušu gaitnieku muižas darbos, gādāt, lai zemnieki kārtīgi

maksātu nodevas; tātad viņš kļuvis vairāk par muižas ierēdni, nekā pārstāv pagasta sabiedrības intereses.

*Tev, alksnīti, trausla mīza,
Tu nederi lūciņam;
Tev, brālīti, lēns prātiņš,
Tu nederi vagarim.*

LD 31508.

Rīgas novada pagastus pārvaldīja landfogts ar savu palīgu un ierēdņiem – muižkungu (junkuru) un vaktmeistaru (policistu). Junkura tiešais padotais bija pagasta vecākais, kuru šais novados kopš 17. gadsimta sākumā sauca par vagaru. Viņa pienākumi: 1) uzraudzīt klaušu darbiniekus tīrumā, pļavā, rijā, mežā u. tml. kunga darbos, 2) ievākt zemniekiem uzliktās nodevas, 3) pildīt uzrauga funkcijas draudzes administrācijā, 4) rūpēties, lai zemnieki slepus nedarītu alu (pēc 1579. gada noteikumiem pagastos ierīkoja krogus un zemnieki drīkstēja alu darīt tikai trīs reizes gadā – Ziemassvētkos, Lieldienās un Jāņos, ar pienākumu to nodzert divu trīs dienu laikā), 5) uzraudzīt, lai zemnieki nenodarbotos ar tirdzniecību (atbilstoši 1592. gada noteikumiem pagastvecākais tika sodīts ar 40 mārķām vai miesas sodu, ja viņa pagastā kāds zemnieks nodarbojās ar tirdzniecību) u. c. Vēl 17. gadsimta pirmajā pusē pagastvecāko vēlēja paši zemnieki no sava vidus, pēc fogta priekšlikuma, un, tā amata gadiem beidzoties, “pēc vecas tiesas to atcēla, ievēlot jaunu (vai to pašu), pie tam vēlēja laimes, sniedzot roku”. Stājoties amatā, bija jādod zvērests, taču 1638. gada revīzija rādīja, ka gandrīz neviens no pagastu vecākiem nekad savā mūžā nav bijis pie dievgalda, un tos zvērināja “pēc pagānu formulas”. Rīgas pilsētas Ekonomiskās ekspedīcijas dokumentos (LVVA 1392. fonda 1. apraksta lietas) par 1696. gada 30. jūlija revīziju Akmeņsalā minētas ‘starost oder vagger’.

*Stārastīn, bālelīn,
Tavu gudru padomiņu:
Kas kundziņa grāmatā,
Tas tavā galviņā.*

LD 31498.

Tomēr septiņpadsmitā gadsimta beigās stārasts (vagers) no pagasta amatpersonas ir kļuvis par muižas ierēdni, un 1690. gadā kadastrā vairs nav minēta tā ievēlēšana pagasta sapulcē, bet gan lietoti izteicieni – *“par stārastu pieņemts”*, *“par stārastiem iecelti”*. Jau poļu laiku pagasti liecina par šī senā institūta sabrukumu – savu nozīmi zaudējis tā pirmais uzdevums – rīkot nodevu savācējiem dzīres, mainījušies arī nodevu uzlikšanas kārtība. Šis process turpinājies arī zviedru laikos. 1624. gada arklu revīzija rāda, ka pagasta mielasts izzudis un pagasts kā nodokļu aplikšanas vienība vairs neieņem tik svarīgu vietu nodokļu sistēmā. D o l ē zemnieku nodevas no viena arkla bijušas: 1) “pagasts” – naudā 3 mārkas, lopi – viena aita; 2) kunga tiesa – pa seši pūri rudzu un miežu, četri pūri auzu, viena desmitdaļa (?) medus, desmit olas, divas vistas, viens maiss, trīs vezumi siena, kā arī jāsavērpj sešas mārciņas (nav teikts – vilna vai lini). Šādus datus minējis A. Švābe rakstā “Latvijas zemnieks 1624. gadā”. (IMM 1922. g.) Arī zviedru laiku kartēs (1683. gada oriģināli, kas pārkopēti 1780. gadā) nav pagastu, bet ir “zemnieku zemes”, piem., *“Dahlens Gebiecht, Kiecko Hof dessen, und Pulkarnoshofs Bauern”* (F 7404 A1 L84-90) var atrast Ķekavai piederīgās zemnieku zemes – Šļūkas, Beitiņus, Butlerus, Ķeruļus, Lielvāržus u. c. – pamīšus ar Doles: Leišjāņu, Silķu Toma, Saulgožu Miķeļa, Pilbāržu Indriķa u. c. zemēm. 1738. un 1744. gada revīzijās minēti Ķekavas privātmuižas zemnieki – Kuģu Pēteris, Beitiņu Ģederts, Beitiņu Mārtiņš, Odiņkalna Pēteris, Odiņkalna Kristis, Bundu Jānis, Ručku Mārtiņš, Lielvārdu Jānis, Ķeruļu Jānis, Staķu Jānis, Pakalnu Brencis, Butleru Jakoba atraitne, Šļūku Pētera mantinieki; Bērzmantes muižā – Garakmeņu Miķelis, Sunupu Konrads u. c., Doles muižas Labeniešu vakā – Trušeļu Mačs u. c. Bijuši arī *‘Busch Bauern’* – Maucēju Mārtiņš, Mežpogu Juris, Saulgožu Toms, Baltkalēju Juris. Atzīmēta arī māju kopa Kļāņenieši. (Vidzemes vaku grāmatas. LVVA F-6999 A1 L-464)

*Vagarītis, gudrs vīrs,
Īsus svārkus šūdināja,
Lai varēja grāvju lēkt,
Drīz panākt darbiniekus.*

LD 31514

Kurzemes-Zemgales hercogistes administratīvais iedalījums – četri virspilskunga iecirkņi, kas sastāv no draudzēm. Pastāvēja arī pilskungu tiesas (kungu novadi) – ne vien pārvaldes, bet arī tiesu iecirkņi, kas sīkāk dalījās muižu tiesās (novados), kuros ietilpa v a k a s (pagasti). Tātad mūsu pašreizējie Mežinieki, ko tā īsti sāks apdzīvot hercogu laikos, lai dedzinātu kokogles dzelzāmuriem un kaparāmuriem un tecinātu darvu kuģu būvētāvām, tolaik varēja būt Jelgavas virspilskunga iecirkņa Bauskas pilskunga tiesas Iecavas muižas novadā. 1663. gadā izdotie hercoga Jēkaba “muižas noteikumi” min arī pagastu administrāciju: pagasta vecāko sauc par vagari, un viņa pienākums ir uzraudzīt klašu darbiniekus. Par tiesnešiem izraugās saprātīgākos zemniekus, un tie kopā ar muižkungu izspriež vienīgi vieglas civilietas un parastas sūdzības. Arī te vairs maz kas atlicis no sākotnējās pagasta iekārtas, nesastop ne pagasta dzīres, ne mielasta nodevu, ne pagastu kā aplūkšanas vienību.

Kūmiņas, kūmiņas,

Pie p a g a s t i ņ a !

Rudeņa laiciņš,

P a g a s t a v a j a g.

LD 1739

P a g a s t a m acīmredzot bijusi tik liela nozīme tolaiku ļaužu dzīves visdažādākajās jomās, ka šis jēdziens dabiski iekļāvies arī šaurākas gурpas, radu saimes saskarsmē. P a g a s t s kā neizbēgams maksājums un vienlaikus labprātīga velte, kā nodeva, ko noteiktos gadījumos pieklājas dot, tādējādi apliecinot savu piederību, savu klātbūtni, kļuvis par tradicionālo ģimenes godu sastāvdaļu, piem., krustabās –

Veci vīri, jauni puīši,

Šurp nāciet p a g a s t ā !

Še ir mazs cilvēciņš,

P a g a s t i ņ a ņ ē m ē j i ņ š.

LD 1740

Tāpat arī precībās – parāds tūliņ tika publiski uzrādīts: “Brūtes brālis parādā, / Nemet naudu p a g a s t ā .” (LD 1749-2)

Un no tiem tālajiem laikiem līdz mūsdienām saglabājies teiciens, kas manā dzimtā bieži lietots, ja kāda tūlības dēļ citiem nākas gaidīt –

nekavē pagastu!

Caur verdzības spaidiem

Situ koku pie kociņa,
Lai tek saule vakarā;
Bargi kungi, vagarītes
Nedod svēta vakariņa.

LD 31487

Strādināšana pēc saules un pie tam vēl svētvakarā (vakarā pirms svētdienas) tautas apziņā bija nepieņemams tās elementāro tiesību pārkāpums. “Rieta saule, kas atnes svētvakaru, atnes arī nogurušam darbiniekam darba pārtraukumu un pelnītu atpūtu. Kungi un vagari, kas šo noteikumu neievēro, apdraud pasaules taisnīgo kārtību, un darbinieki tad ķeras pie buršanas cerībā atgūt zaudēto līdzsvaru.” (V. Viķe-Freiberga. Trejādas saules. Hronoloģiskā saule. R, 1999) Atbilstoši zviedru laiku noteikumiem muižas klaušu darbinieki bija sestdienās jālaiž uz mājām jau laikus, lai tie svētdienās bez kavēkļiem varētu ierasties baznīcā. “Darbinieki ierodas muižā pirmdienas pusdienā, lai vēl veselu cēlienu ietu pie darba, paliek tur līdz sestdienas pusdienai un, nostrādājuši divus cēlienus, brauc mājās.” (Diena tika sadalīta trīs cēlienos: divi līdz pusdienai, viens pēcpusdienā.) Šie noteikumi izdoti 1696. gada martā, un diez vai tos visur paguva likt lietā, jo pēc dažiem gadiem sākās karš, kuru, kā parasti, pavadīja bads un slimības.

Astoņpadsmitais gadsimts Latvijai atnesa līdz tam neredzētu verdzības slogu. “Kad Rietumeiropā iesākās jaunie laiki (..), tad mūsu zemē iesākas drūmākais laikmēns, kungs iegūst neaprobežotu varu pār viņam pakļautiem iedzīvotājiem. (..) Šai laikā p a g a s t s zaudē administratīvas vienības nozīmi. Kungam piederīgais novads – muiža pārvēršas ne vien par agrārās kundzības centru, bet arī par

administratīvu vienību, jo visas nastas un tiesības stāv sakarā vienīgi ar kungu, kas gādā par publisko pienākumu pildīšanu, piedze-
not nodokļus no dzimtilvēkiem," raksta Latvijas Universitātes docents
P. Mucenieks 1938. gadā.

Pētera I karaspēkam Rīga kapitulēja 1710. gadā. Doles draudze
bija atradusies karaspēka postījumu rajonā, un arī lielais mēris veica
savu plānu. Bērzmētē bojā gājuši 70,6% iedzīvotāju, Pulkarnē –
90%, Ķekavā – 94% (dzīvajos palikuši tikai seši cilvēki); Akmeņsalā
izpostītas 42 sētas, apdzīvotas vairs tikai sešas, bet mazāk cietis ir
Plakanciems – izpostītas astoņas sētas, saglabājušās deviņas.

Tika izveidota Rīgas (Vidzemes) guberņa, kuras pārvaldē izman-
toja zviedru modeli. P a š v a l d ī b a s zemākā pakāpe – draudze,
līdz ar to laicīgā un garīgā pārvalde lielā mērā sakrīt. Rīgas apriņķī
32 draudzes, šajā skaitā arī Doles un Akmeņsalas draudze. Uzde-
vumi kā laicīgām administratīvi teritoriālām vienībām – iekārtot
un uzturēt skolas, rūpēties par nespējniekiem (kas gan sakrīt ar
garīgajiem, jo ietilpa mācītāja pienākumos), uzturēt satiksmes ceļus
u. tml. Apriņķa pārvalde reizē bija arī baznīcas virstiesa, kurai
pakļauti draudžu baznīcu un skolu konventi. Draudzes priekšgalā –
muižnieku ievēlēts draudzes priekšsēdis; konventos piedalījās gan
draudzes muižnieki un mācītājs, gan arī zemnieku pārstāvji, t. s.
pērminderi, kuriem gan nebija balsstiesību. Tas, ka zemniekus, kaut
arī tikai ar padomdevēju balsīm pielaida šai zemākajā p a š v a l -
d ī b a s orgānā, bija noteikts ar Kārļa XI 1691. gada 30. jūnija
rikojumu. Šī iekārta palika spēkā arī krievu laikos. Ik gadus
decembrī baznīcas konvents sniedza pārskatu par ienākumiem
un izdevumiem, bet maijā bija jāpūlcējas skolu konventam, lai
kārtotu tautskolu jautājumus. Pērminderus no zemnieku vidus
izraudzījās muižnieks saziņā ar mācītāju.

Mācītāju atalgojums bija ne tikai zemnieku nodevas (siecipi) un
noteiktie izcenojumi par sniegtajiem pakalpojumiem kristībās, lau-
libās, bērēs u. tml. Muiža bija izdalījusi gabalu zemes pastorāta
(mācītājmuižas) iekārtošanai, tāpat arī dažas zemnieku saimnie-
cības, kas šo zemi apstrādātu. Tātad tika izveidots m ā c ī t ā j a
p a g a s t s ar mācītājmuižu. "(..) katra mācītājmuiža ir īsta mui-
ža, kurai, izņemot nedaudzus gadījumus, ir dzimtļaudis, tāpat kā

bruņinieku muižām. (..) Viņi nav nepartejiski latviešu draugi, viņi ir pavēlnieki, un viņiem, tāpat kā muižniekiem, ir izdevība tikt pie turības, izsūcot zemniekus. (..) Esmu dzirdējis vairākus simtus sprediķus, bet tikai trīs, kur bij runa par pienākumiem pret zemniekiem,” – tāds ir Garliba Merķeļa viedoklis. Bet par vēlēšanu tiesībām viņš saka: “Saskaņā ar kādu ļoti vecu rīkojumu mācītāju ievēlē galvenokārt zemnieki un tad aicina draudzes patrons. Dzimtļaudis, protams, drīkst gribēt tikai to, ko atzīst par labu viņu suverēnie kungi. (..) nekur vēlēšanu tiesību atraušanai zemniekiem nevar būt tik ļaunas sekas kā te, jo nekur viņus muižnieks tā nepazemo kā šeit.” (Lai gan 19. gadsimta beigās zemnieki vairs nebija dzimtcilvēki, tomēr šāda muižnieku attieksme saglabājās, piem., citādi liberālā Doles muižnieka A. fon Levis of Menāra izturēšanās konventa sēdē u. tml., bet par to turpmāk.)

Šodien kungi tiesu sprieda
Jaunajam bāliņam;
Skrien, zīlīta, caur ustabu,
Sajauc kungu valodiņu

LD 31402

Astoņpadsmitā gadsimtā latviešu zemnieku dzīvi noteica muiža; tā bija stājusies valsts varas vietā. Zviedru laikos nodibinātā tiesu iekārta gan tika saglabāta un arī dzimtļaudis drīkstēja iesniegt sūdzības par saviem kungiem. Taču dzīvē tas izskatījās šādi: “Ja kāds latvietis iesniedzis sūdzību tiesā, tad latvieši to diemžēl parasti izsaka ar parunu “viņš aizgāja pēc rīkstēm”. Proti, ar rīkstēm soda tos zemniekus, kuri iesnieguši neatļautu sūdzību, un tas būs un nevar nebūt gala iznākums deviņās desmitdaļās no visām zemnieku prāvām.” (G. Merķelis. “Latvieši”). Nevarot rast taisnību tiesā, zemnieku protesti izpaudās nemieros, dumpjos, bēgšanā. Salaspilī tika izskatīta saķertā Matīsa lieta. Pratinātie Doles zemnieki Kuīļu Miķelis un Maucēju Līze (abas šīs mājas šolaik ir mūsu pagastā) ne reizes nelietoja vārdu “dzimtcilvēks”, “bēglis”, bet devēja Matisu par audēju, kas audzis Dolē, aušanu mācījies Ķekavā, dzīvojis Jumpravā, nekad nav bijis ne saimnieks, ne kalps. Tas liecina, ka zemnieki saprata savu tiesā apzvērēto izteicienu nozīmību, orientējās

dzimtbūtnieciskajās tiesībās. (Ja Matiss būtu nosaukts par saimnieku vai kalpu, tas nepārprotami norādītu, ka viņš bijis dzimtzemnieks, tātad piederējis kungam.)

Savdabīga protesta izpausme bija zemnieku piesliešanās hernhūtismam. Brāļu draudze Dolē un Ķekavā darbojās 1739.-1743. gadā, bet tās kādreizējie dalībnieki turējušies vienkop arī vairākus turpmākos gadus. Pēc draudzes slēgšanas izmeklēšanas komisijas protokolos minēti nopratināto vidū arī trīs pērminderi un divi muižas iecelti zemnieku *t i e s n e š i*, piem., Pulkarnes saimnieks Ennes Jēkabs. Sešdesmitajos gados dzimtbūtnieciskā bardzība Dolē pastiprinās. Muižas pārvaldinieks P. F. Šics solījis zemniekiem novilkt veco ādu un radināt tos pie darba. Viņš spārdījis agrāko brāļu draudzes līdzjutēju Vaivodu Jāni, bet Ennes Indriķi mājās aizmirstas birkas dēļ norāvis zemē aiz matiem, spārdījis un sitis ar suņu pātagu, tā ka tas pēc tam septiņu nedēļu laikā noasiņojis un nomiris. Lietu tiesā ierosināja Doles muižas īpašniece baronese Marta Boije, un 1769. gadā Vidzemes zemestiesa atzina Šicu par vainīgu, tomēr nomas līgums viņam netika atņemts.

Marģers Skujenieks par šo laikmetu rakstīja: *"Dzimtbūšanai valdot, muižnieks bija zemnieku valdnieks. Savā novadā muižnieks saviem "pavalstniekiem" varēja izdot savus likumus un pēc savas gribas spriest tiesu arī bez likumiem. Dzimtcilvēkiem nebija politisku tiesību, un tālab arī nevarēja būt runas par p a g a s t u p a š v a l d ī b u."* Taču vārds *'p a g a s t s'* tiek lietots. To min A. Hupels *"Topogrāfiskajās ziņās"*: *"Tā kā viņi (latvieši) nedzīvo ciemos, bet viensētās, viņu mājas ieskaitītas desmitos jeb p a g a s t o s. Šādā p a g a s t ā ir apmēram astoņpadsmit, reizēm vairāk māju."* Un tālāk: *"Par pusmuižām sauc mazas muižas, ko p a g a s t ā iekārto ārpus vecās, īstās muižas".* Ierīkojot šādas pusmuižas, saimnieki tika padzīti no viņu iekoptās zemes vai arī pārcelti uz kādiem brikšņiem vai postažām, kur viss jāsāk no jauna. Tā, dibinot Floretes pusmuižu, saimnieks Sloka kļūst par kalpu, jo neuzņemas saimniekot ļoti neizdevīgajā jaunierādītajā vietā Sildukuros. Te atkal gribas citēt latviešu aizstāvi Garlību Merķeli: *"Ja grib, lai latvietis kļūst par cilvēku, par valsts pilsoni, tad nepieciešams viņu vispirmām kārtām atbrīvot no tām varmācīgajām rokām, kas to līdz šim baidījušas"*.

Atdzimstošā pašvaldība

*Kad atrnāks latviešiem tie laiki,
Ko citas tautas tagad redz?
Kad aizies tumsība kā tvaiki,
Kas ļaužu acis cieti sedz?*

(Jānis Ruģēns)

Vidzemes landtāgs, kas sanāca 1796. gada rudenī, isi pēc G. Merķeļa "Latviešu" ("Die Letten") iespiešanas, neuzskatīja stāvokli par tik kritisku, lai sekotu publicista kaismīgajam aicinājumam – dot latviešiem brīvību. Taču vispārējie sabiedriskie un tiesiskie uzskati bija tiktāl attīstījušies, ka muižnieki bija spiesti dot zemniekiem vismaz formālas, šķietamas tiesības. Devīnpadsmītā gadsimta likumdošana atkal nodibina p a g a s t u kā zemnieku pašvaldības vienību.

Garlībs Merķelis ir gandarīts par šiem lēmumiem. "Tagad, 1804. gadā, ķeizaram Aleksandram veltīju jūsmīgus vārdus: "Glābēj, es ticu tev!" Humānais monarhs parakstīja Vidzemes zemnieku likumus, kuru pamatā bija manā darbā izvirzītie principi un kuri sagatavoja zemnieku brīvlaišanu, kam pēc mana priekšlikuma vajadzēja sākties pēc desmit gadiem. Kopš 1816. gada projekta tika apspriests, bet 1819. gadā tas stājās spēkā *d e j u r e* visās trijās provincēs un gadu no gada arvien vairāk nostiprinājās arī *d e f a c t o*. Šāds pārkārtojums pilnīgi var ieviesties dzīvē tikai tad, kad brīvībā ir piedzimušas vairākas paaudzes." Kad 1820. gada martā Aleksandra I parakstīto likumu nolasa Vidzemes guberņas baznīcās, Garlībs Merķelis, asarām acis, Katlakalna baznīcēnu pulkā noklausās brīvības pasludināšanu. Taču ilūzijas drīz gaist. Un savā laikrakstā "Provinzialblatt für Kur- Liv- und Estland" Merķelis publicē ziņas par zemnieku joprojām smagajiem dzīves apstākļiem, pārdomas par sabiedrības attīstības likumiem un ideālu valsts iekārtu.

Ar 1804. gada 20. februāra likumu Vidzemē tiek iedibināta zemnieku tiesa, kas izveidojama katras muižas novadā. Muižniekiem šī jaunā institūcija bija ļoti noderīga: muižas sodu vara mājas pārmācības kārtībā bija ierobežota ar 15 spieķa sitieniem vai divām dienām aresta, turklāt šos sodus nedrīkstēja uzlikt

saimniekiem. Turpretī zemnieku tiesas sodu varai bija pakļauti kā kalpi, tā saimnieki, un tā varēja uzlikt gan naudas sodu, gan miesas sodu. Tiesas spriedumu apstiprināja muižnieks, tāvad viņš visus lēmumus varēja būtiski ietekmēt. Zemnieku tiesa bija trīs vīru kolēģija: vienu iecēla muižas valde, divus ievēlēja paši zemnieki – vienu saimnieki, otru kalpi. Amata laiks – trīs gadi. Sliktas pienākumu pildīšanas vai nelāga dzīvesveida dēļ tiesas locekļus no amata pirms šī laika notecēšanas varēja atcelt draudzes tiesa, kas, tāpat kā pārvaldes lietas un publisko pienākumu kārtošana, atradās muižas pārziņā. 1817.-1819. gadā zemnieku brīvlaišanas likumi noteica zemnieku tiesisko stāvokli un viņu kārtas pārvaldes vienību – pagastu. Brīvlaišanu muižnieki iztēloja kā uzupurēšanos zemnieku labā. Tomēr īstenībā bija tā, ka muiža tika atbrīvota no pienākumiem pret valsti (nodokļu nomaksa, rekrūšu došana, ceļu labošana, šķūtis u. c.) un palīdzības sniegšanas sava pagasta locekļiem (skolu ierīkošana un uzturēšana, nespējnieku apgāde u. tml.), un šī nasta tika uzlikta zemniekiem, formāli atbrīvotiem, taču saimnieciskā ziņā atkarīgiem no muižas, jo viņiem nebija tiesību iegūt īpašumā zemi. Zemnieki kļuva brīvi, bet viņu zemi ieguva muižnieki savā pilnīgā īpašumā kā samaksu par brīvības piešķiršanu. Zemnieki kļuva par savas zemes nomniekiem. Bez tam zemnieku pašvaldības darbs atradās muižas uzraudzībā un vadībā: muižas valdei bija tiesības sasaukt pagasta sapulci, muižnieks apstiprināja vai noraidīja sapulcē ievēlētās amatpersonas, pagasttiesas lēmums. Pagasta sapulcē bija visi pagasta revīzijas sarakstos ierakstīti pilntiesīgi vīrieši, un to vadīja pagasttiesas priekšsēdētājs. Sapulce uz trīs gadiem ievēlēja pagastvecāko, kura uzdevums bija pārzināt pagasta kasi, labības magazīnu, nodokļu taisnīgu sadali u. tml. Tas skaitījās goda amats, nekāda atbildība netika maksāta. Pagasta tiesu ievēlēja vismaz trīs cilvēku sastāvā; katrai amata vietai izraudzīja pa trīs kandidātiem, no kuriem vienu apstiprināja muižkungs. Amata laiks tāpat bija trīs gadi, un no pagasta sabiedrības līdzekļiem tika maksāts atalgojums. Augstākajā institūcijā – draudzes tiesā trīs piesēdētāji bija zemnieki, bet tās priekšsēdētājs – muižnieks.

kompetencē bija iecelt un atbrīvot draudzes skolu skolotājus, no-
teikt mācītāja un ķestera atalgojumu, pārzināt ceļus, pieņemt drau-
dzes ārstu, ievēlēt draudzes un baznīcas priekšnieku. Marģerts
Skujenieks rakstīja: *"Draudzes teritoriālā ziņā izrādījušās par ma-
zām, lai stātos kā vidējās pašvaldības vienība starp pagastu
un landtāgu. (..) Tikai vienā ziņā draudzes pelna lielāku ievēribu:
pagaidām tās Baltijā uz laukiem ir vienīgās pašvaldības iestādes,
kurās muižnieki un zemnieki darbojas kopā. Landtāgi faktiski
ir muižniecības iestādes un pagasti – zemnieku iestādes, bet
draudzēm nav vienas noteiktas kārtas zīmogs, kaut gan arī
draudzes iekārtas pamatos gulstas iedzīvotāju sadalīšana kārtās,
kas katrā ziņā nevēlama parādība."* Ieskatu šīs institūcijas darbā
sniedz Viktora Ramāna *"Doles draudzes skolas kronika"*. Tajā
minēta pirmā skolu konventa sēde 1841. gada maijā, kad izvērtēts
jaunierīkotās skolas pirmais mācību gads. Nākamie skolēni tiek
izraudzīti 1845. gada jūnijā: no Doles salas trīs, no Doles pagasta
cietzemes daļas arī trīs, no Pulkarnes pagasta divi un tāpat arī no
Bērzmentes pagasta, bet no Doles mācītājmuižas pagasta un
Ķekavas pagasta – pa vienam no katra; kopā divpadsmit
(turpmākajos gados – trīspadsmit) skolēni. Kā sēdes dalībnieki
1848. gada februārī minēti arī pagastu tiesneši, priekš-
nieki un pērminderi. Neizbēgams ir konflikts starp muižnieku,
kurš saglabājis ieradumu teikt galavārdu, un zemniekiem, kas vēlas
realizēt savas tiesības. Konvents 1896. gada janvārī ievēlē jaunu
draudzes skolotāju Viktoru Ramānu. Sēdes gaita un lēmumi ne-
tiek ierakstīti protokolu grāmatā, jo tā konventa sekretāram – mā-
cītājam Taurītim aizmirsusies mājās. Līdz ar to klātesošie nevar
protokolu parakstīt, un noraksts netiek likumīgā kārtā nosūtīts
skolu inspektoram. Tas pieprasa sasaukt jaunu sēdi, kura notiek,
kā ierasts, muižas skrīvera dzīvoklī, kas vienlaikus skaitās arī
kanceleja *"Lielkungam ienākot istabā, lielākais vairums no konventa
dalībniekiem veikli krita tam pie rokas, to skūpstīdami."* Iepriekšējās
sēdes strīdus jautājuma apsoluto risinājumu – taisnīgi nokārtot
skolotāja samaksu natūrā (resp. zvejas tiesības) barons atteicās
izpildīt, lika rakstīt jaunu vēlēšanu protokolu. *"Konventa locekļu
vairākums, atkarīgie zemnieciņi – rentieciņi, protams, bez pretrunas*

padevās priekšnieka gribai, bet divi zemnieku delegāti nepiekāpās un protokolu neparakstīja. (..) Šī tāda zemnieku pretošanās, pēc priekšnieka domām, pārgalvība, veco kungu, kas tādu pretrunu nebij radis dzirdēt, briesmīgā kārtā sakaitināja, tā ka tas, tricēdams no dusmām un ar spieķi uz grīdas sizdams, izkļiedza kropļainā latviešu valodā zīmīgus vārdus: "Eita mājā un lūdziet Dievu, lai tas jums dod vairāk prāta!" Īpaši noteikti uzstājās muižniekam preti Doles-Ķekavas pagasta delegāts Simenovs, kas bija progresīvs cilvēks ar gaišu un drošu prātu." Tā raksta šī notikuma dalībnieks Viktors Ramāns, vēlākais Rīgas Skolotāju institūta pasniedzējs un latviešu valodas mācību grāmatu autors. Par kādu citu konfliktu raksta Jura Simenova meita Austrā: "Mans tēvs, dzīvodams Florītē, iepirka Beitiņus, skaistā vietā Ķekavas krastā, netālu no neliela meža." Simenovs bija barona fon Levis of Menāra "mazmuižņā" Floretes pārvaldnieks, tieši pakļauts Jaunās muižas muižkungam Dubinskim. Latviešu zemnieki maksāja lielu izpirkuma naudu par zemi. Te neliels ieskaits kontraktā, kas noslēgts Doles pili – muižā 1883. gada 29. novembrī: "Tas Doles pils (Ķekavas) muižas dzimtkungs Alexander fon Lovis of Menar pārdod uz grunti to caur Vidzemes gubernijas valdīšanas patentu no 5. septembra 1866. gada zem Nr. 80 izsludināta likuma par māju pārdošanu ar Vidzemes muižu lielkungu kredītbiedrības palīdzību, ka viņa muižai pie klausības zemes piederīgu, iekš vaku grāmatas zem Nr. 1 ierakstītu Beitiņ māju, pēc zemes vērtības 18 dāķderu 40 graši, ar visām tur piederīgām ēkām un citiem piederumiem iekš tām riktīgām robežām, kādas 1871. gadā no riteršaftes mērnika David Freideman uz mērītas un uz rulli ceļķinātas, ar visām tiesībām un nastām, kādas pēc Vidzemes zemnieku likumiem no 1860. gada klausības zemes mājai pieķrīt, brīvu no visiem šai kontraktā ar vārdu neminētiem parādiem, ar īpašu lielās muižas galvošanu par to uz Beitiņ māju pārceļamu ķīli grāmatas parāda summu tam Jurra Simenow par dzimtas īpašumu, par to cieti norunātu pirkšanas summu no 3900 rbļ. (..) & 11. Tā mājas nodošana pircējam notiks starp 1. un 24. aprīli 1884. gadā (..)" Nopircis Beitiņus, Simenovs paliek muižas dienestā, lai pelnītu naudu saimniecības iekārtošanai. Turpinām ieskatīties Austras Simenovas-Lazdiņas atmiņstāstā: "Bet tad

iznāca kāds gadījums, kas tēvu no Florītes aizdzina uz Beitiņiem. Dolē nomira mācītājs "vecais Taurīte", kas pats bija dolenietis, kā liekas cēlies no Taurītes mājām. Viņam sieva bija vāciete un dēls, saprotams, vācietis, kas diezgan vāji runāja latviski. Tā kā muižniekam bija patronāta tiesības, viņš varēja iecelt mācītāju un, saprotams, pēc tēva, vecā Taurītes, nāves gribēja par mācītāju iecelt jauno Taurīti. Bet tomēr vārds bija sakāms arī konventam, kurā toreiz bija pieci saimnieku pārstāvi: divi dzimtmāju īpašnieki – Lipsts un mans tēvs, kam piederēja Beitiņi, trīs pārējie bija rentnieki, ar kuriem muižniekam nebija daudz ko rēķināties, tiem nepaklausības gadījumā varēja uzteikt mājas. Bet ne tā ar dzimtmāju īpašniekiem. Tas bija vēl tautas atmodas laikments. Latvieši gribēja par mācītāju īstu latvieti. Un tādi latviešu tautības mācītāji jau bija, piem., Pauls Gailītis u. c. Arī Lipsts un mans tēvs bija nodomājuši vēlēt Gailīti. (..) Mans tēvs muižas acīs nu skaitījās par lielu opozicionāru, un 1906. gadā muižas pārvaldnieks Kellers un mācītājs V. Taurīte to atcerējās."

1849. gada likums uzlaboja zemnieku stāvokli, jo deva viņiem tiesības uz zemi. Arī 1860. gada likums pievērsās agrārlietām, bet nākamie jau runā par pašvaldībām. 1863. gadā tiek paplašināta pagasta iestāžu kompetence un neatkarība (piem., pasu izdošana), 1864. gada likums atņem muižniekiem tiesības sodīt ar miesassodu zemniekus, atstājot šo funkciju pagastu tiesām. Arī kļaušu līgumus uz priekšu vairs nedrīkstēja slēgt, un tām bija jāizbeidzas ar 1868. gadu. Ar 1866. gada 19. februāra likumu pagasts kļuva par patstāvīgu pašvaldības vienību. Tomēr zināma muižnieku virsuzraudzība palika: draudzes konvents, kā jau iepriekš minēts, draudzes tiesa, apriņķa policijas pārvalde u. tml. Šis likums, kas bez tam arī tiesu varu šķīra no administratīvās varas, pastāvēja līdz Latvijas valsts nodibināšanai. Daži grozījumi gan tika izdarīti 1888./89. gadā; tas bija pārkrievošanas laiks, un zemnieku lauku pašvaldības nonāca krievu ierēdņu uzraudzībā.

Kas varēja sīla zaķi

Skrīvelīti izmācīt?

Kas varēja melnu ogli

Baltu krītu izkritāt?

LD 34226

1866. gada likums paredzēja šādu p a g a s t a pārvaldi: pagasta sapulce, vietnieku pulks, valde, pagastvecākais ar palīgiem, pagasttiesa. P a g a s t a s a p u l c e sanāca vienreiz gadā ievēlēt amatpersonas. Piedalīšanās bija obligāta, un par neierašanos bez attaistinojoša iemesla varēja uzlikt vienu rubli naudassoda. Pilnā mērā tas attiecās tikai uz saimniekiem un rentniekiem, bet kalpi un bezzemnieki sūtīja tikai savus pārstāvjus – vienu no desmita. Vēlēšanu tiesības, protams, bija tikai vīriešiem. Puse v i e t n i e k u p u l k a bija saimnieki, otru pusi ievēlēja "desmitnieki". Amata pilnvaru laiks – trīs gadi, pie kam katru gadu vienu trešdaļu pārvēlēja, ievērojot saimnieku un kalpu samēru. Vadošajos amatos varēja būt tikai saimnieki. P a g a s t v e c ā k a i s bija svarīgākā amatpersona, viņam piekrita gan izpildu vara, gan policejiskā uzraudzība visā pagastā, izņemto muižas zemi. P a g a s t a v a l d e – izpildorgāns, kura sastāvā bija pagastvecākais, viņa palīgi un skrīveris. Situācijā, kad, piem., Doles draudzes skolā sākotnējā "norma" (kopš 1841. g.) ir trīspadsmit trīsklašu mācību kursu beigušie ik pa trīs gadiem, bet pagastskolas savu darbu sāk tikai 1874. gadā, s k r ī v e r i s ir gandrīz vai vienīgais kaut cik izglītais cilvēks pagastā, un ļoti daudz atkarīgs no viņa profesionālajām un valodu (vācu, latviešu, krievu) zināšanām, čakluma un godaprāta. Algu skrīverim maksāja pagasts, un līdzekļu taupīšanas nolūkā viens un tas pats darbinieks kārtoja kā valdes, tā tiesas lietvedību, pie tam – divos pagastos. B ē r z m e n t e s un P u l k a r n e s kopīgais skrīveris ir Fridrihs Esterlings, Doles un Doles pastorāta – Adalberts Betake, kopš draudzes pagastu apvienošanas – Aleksandrs Aleksejevs, pēc viņa Kārlis Zauers, vēlāk – Pēteris Dzērve. Mazjumpravas pagastā Eduards Rickis, K a t l a k a l n a p a s t o r ā t a pagastā – Jānis Zariņš, bet apvienotajā Katlakalna pagastā par skrīveri ļoti ilgi strādā Jānis Ziediņš (1892-1915), kurš darbojās pagasta padomē un sabiedriskajā darbā arī Latvijas Republikas laikā. Toties dažas amatpersonas pat neprata parakstīties, piemēram, pirmais (ievēlēts 1866. g.) P u l k a r n e s pagastvecākais Indriķis Glāzups, kurš šai amatā nostrādāja līdz pat mazo pagastu apvienošanai, parakstījās ar "+++". Citi – Katlakalnā J. Dzelzkalējs un Olainē J. Meija – lietoja spiedogus. D o l e s

pastorāta pagastvecākais no 1875. gada līdz pievienošanai Doles pagastam ir Andrejs Bērziņš. Kā Bērzmēntes pagastvecākie minēti Sakaiņu Niklāss Sproģis (kopš 1876. g.) un Pēteris Brēde, vietnieku pulkā – Umzārnīku Jānis Krūze un Kārklu Andrejs Stūris, kas bijis arī magazīnas uzraugs (par magazinām sauca klētis, kurās glabāja labības rezerves krājumus). Pulka rīnē I. Glāzupa palīgs bijis Butleru Andrejs Liberts, bet vietnieku pulkā Staķu Kristis Cālītis un Mazpakaļņu Pēteris Funka (abi kopš 1866. gada!), kā arī Šļūku Mārtiņš Kalniņš, Kauliņu Pēteris Ramiņš, Ručku Jānis Pētersons, Kuģu nomnieks Jānis Sēja, Pulkarnes pagastskolā dzīvojošais Jānis Valduss. Doles pagastvecākais kopš 1880. gada ir Kalna Saulgožu Juris Reņģītis, 1890. gadā viņu nomaina Mārtiņš Riekstiņš, pēc tam – Mārtiņš Leimanis, bet 1915. gadā šai amatā ir Mārtiņš Šulcs. Vietnieku pulkā bijuši arī – Lejas Kļāņu Juris Kalseris, Ķinnu Andrejs Miķelsons, Meža Pinču Pēteris Šveics, Īgumu Matiss Sīga u. c., arī jau minētais M. Riekstiņš – gan pirms, gan pēc pagastvecākā amata laika. (Kā liecina māju uzskaitījums, mazo pagastu teritorijas nebija kompakta.) Nelielu ieskatu tālaika amatpersonas dzīvē sniedz "Riekstiņu dzimtas vēsture", kuras lappuses piederīgie ļāva muzejam izkopēt: "Mārtiņš Pētera dēls Riekstiņš dzimis 1846. gadā. Dzīvojis sava tēva mājās Vēveru Būmaņos; viens no tālaika skolotākajiem vīriem mūsu dzimtā. Viņš jau no mazotnes speciāli nozīmēts no Doles draudzes sagatavošanai pagasta vadītāja amatam. Tādi zēni bijuši astoņi, kuri sūtīti mācīties draudzes skolā uz draudzes rēķina. (..) Ilgi darbojoties kā pagasta vecākais un kā tiesas piesēdētājs. Precējies nav, tādēļ strādājis sabiedrisku darbu, saimniecība jāuztur svešām rokā; tā iet uz leju. 1915. gadā smagi saslimt ar radikulītu un ir spiests ārstēties slimnīcā. Tajā laikā mājas Vēveru Būmaņi ar sevišķu līgumu izdod brālēnam Mārtiņam Jēkaba d. Riekstiņam. Vēlāk izvesēlojies, dzīvojis turpat un sasniedzis ievērojamu vecumu – 84. g. Miris 1930. g."

Manaseina revīzijas laikā 1883. gadā Doles draudzē ir četri pagasti – Bērzmēntes, Doles, Doles pastorāta, Pulkarnes ar Ķekavu (pagastvecākais A. Glāzups), bet Katlakalna draudzē trīs pagasti – Katlakalna pastorāta (pagastvecākais J. Putriņš), Mazjumpravas,

kurā ietilpst arī Ramas muiža (pagastvecākais M. Ģibzis), Olaines (LVVA F-3 A-5 L-483, 497, 509, 537, 542, 570).

Jau 1866. gada likuma normas attiecās arī uz pagastu lielumu, nosakot, ka pagasts, kurā nav vairāk par 200 personām, var tikt pievienots citam. Īpaši plaša apvienošanas kampaņa sākas pēc 1889. gada, kad pagastu pārraudzība tika nodota valdības ieceltiem zemnieku lietu komisāriem. Katlakalna pastorāta pagasta vecākais kopš 1867. gada ir Jānis Putriņš no Stokiem, viņa palīgi – Andrejs Toše un Kaspars Ķilpe. Daudz lielākā Mazmpravas pagasta vecākais 1890. gadā ir Niklāss Skulte no Pļavniekkalna, vietnieku pulkā – Kristaps, Indriķis un Mārtiņš Pundiņi no Augškalna, Niklāss un Andrejs Pankari no Akmeņsalas, Jānis Vāvere, Jēkabs Pulpe, Gusts Ķilpe no Augškalna u. c. Savienotie pagasti turpmāk nes Katlakalna vārdu, tā pagastvecākie – Jēkabs Dzelzkals (1892-1900), J. Svīkulis (1900-1908), Miķelis Indriksons (1909-1915), vietnieku pulkā bijuši – Mārtiņš Sloka, Miķelis Vāvere, Jānis Damalts, Jēkabs Gabris, Fridrihs un Gusts Gulbji, Mārtiņš Lamberts, Jānis Skadiņš, Augusts, Indriķis un Frīdrihs Dzelzkalni u. c. Olaines pagastā darbojas plakanciemieši – A. Alps no Ziemeļiem, Andrejs Jansons no Lazdām, Vilis Baumgarts no Miķeļa Baudām u. c. Par pagastiem Doles draudzē raksta "Baltijas Vēstnesis" 1896. gada novembrī. *"Doles draudze, sastāvoša iz savienotiem Doles-Ķekavas-Pulkarnes-Bērzmēntes pagastiem, ar pavisam kādiem*

*Doles
pagastnams
Ķekavā.
P. Āboltiņa
foto*

4600 iedzīvotājiem, sava grūtā saimniecīgā cīņa dēļ līdz šim tikai maz vien dabūjusi pacelties kā garīgā, tā materiālā ziņā. (..) Visa Doles draudze sastāv iz kādiem 160 saimniekiem, no kuriem līdz šim tikai reti vien iespējuši savas mājas uz dzimtu iepirkt. Pēdējos gados nepietiekoši izdevusies lauku raža bija par iemesli, kura dēļ nesen vēl te, sevišķi Bērzmētē, vairāki saimnieki caur ūtrupī tika izlikti iz savām mājām. Labāki jau klājas Doles pagasta saimniekiem, kuri ne vien ar zempkopību, bet arī ar zveju nodarbojas. Amatnieku un siktirtgotāju Doles draudzē atrodas lielākā skaitā, bet viņu materiālais stāvoklis arī nav vis apskaužams. (..) Cik trūcīgā stāvoklī arī citādi lielākā daļa no Doles draudzes zemnieku mājām vēl atrodas, tad tomēr viņu iedzīvotāji parāda diezgan rūpīgu prātu, jo gandrīz katras mājas priekšā te redzams diezgan jauki uzkopts dārziņš. Tādēļ šejienes savienoto pagastu vecākais – Būmaņu M. Riekstiņa kgs, tiesas priekšsēdētājs Lejas Ķīvišu I. Ruņģa kgs un pagasta skrīveris Aleksejeva kgs pie visiem grūtajiem apstākļiem minēto pagastu mantas stāvokli caur rūpīgu saimniecību pēdējā laikā tā pacēlušī, ka tagad bijis iespējams te pašā lielceļa malā uzbūvēt ļoti ērtu un krāšņu pagastnamu. (..) Jau dažus gadus atpakaļ šai draudzē celtais nabagu nams ar tagad kādiem 20 nabagiem ir te tāpat pēdējā laikā atradis ievērojamāku apgādāšanu. Veselības kopšanas ziņā Doles draudze rādās šimbrīžam it labi būt apgādāta: savienotie pagasti uztur īpašu ārstu Fricka kgu; vecajā pagastnamā provizors Rennera kgs nesen ierīkojis aptieku, un pagasti pie tam uztur arī vēl mācītu bērnu saņēmēju. (..) Šejienes draudzes skola vēl aizvien atrodas tik palaistā stāvoklī, kā to reti citur Vidzemē atradis. (..) Cik pagastiem pašiem taisni uz savu galvu jārikojas pie savu skolu uzkopšanas, tad ar prieku jāsecina, ka viņi to dara nopietni un labprātīgi. Doles-Ķekavas pagastā tā sauktā salas skola top pa ziemu apmeklēta no apmēram 100 abu kārtu bērniem; te māca divi skolotāji, pie šīs skolas arī bibliotēka iegādāta. Šīs draudzes otrā skola t. i., Pulkarnes-Bērzmētes pagastu skolā pa ziemu tāpat divi skolotāji māca 80 puisēnus un meitenes." Doles pagastnama iesvētišanas svinību plašais atspoguļojums laikrakstā "Balss" rāda arī tālaika pretrunas. "Jā, tiešām krāšņs šis nams gan ir!

Viņš būs gana viens no vislepnajiem un lielajiem pagasta namiem Vidzemē. Ir grezna divstāvu ķieģeļu ēka ar piebūvi vienos sānos. Pate ēka ir 71 pēdu gara un 44 pēdu plata; piebūve ir 39 ar pus pēdu gara un 51 ar pus pēdu plata. Piebūve ir arī divstāvu, bez tam tai ir vēl pagraba dzīvokļi: vienā pusē trīs cietumi un divas istabas priekš pagasta ziņneša. (..) Pirmā stāvā ir ierīkotas pagata valdes un tiesas telpas pa plašā, cementu lietā koridora vienu pusi un pagasta rakstveža dzīvoklis pa otru. Istabas ir visas ērtas un daļas. Visu plašo ēkas otro stāvu ieņem sapulces zāle, kas tādā kārtā iznāk ap 12 asīm gara un 7 asīm plata." Sirsnīgu vēstuli, aizbildinādam savu neierašanos ar savārgumu, atsūtījis Doles pilskungs Aleksandrs fon Levis of Menārs, tajā viņš cita starpā cildina arī savu labvēlību pret latviešiem vispār un šo pagastu jo īpaši, atgādina savas rūpes par draudzes skolu. (Taču par stāvokli draudzes skolā ir arī cits vērtējums, un barona "labvēlības" izpausmes bija vērojamas konventa sēdē, kuru aprakstījis skolotājs V. Ramāns.) Ar jau minēto un citiem apsveikumiem disonē atgadījums svinīgās ceremonijas beigās. "Pēc tam runāja vietnieku pulka locekļi Ciņa kungs, aplūkodams īsos vārdos, ka pateicība nākoties arī visiem rokpeļņiem, kalpiem un puišiem, jo arī tie esot savu artavu devuši šā nama būvei, maksādami galvas nadas nodokļus, un beidza savu runu, uzsaukdams: "Nāc droši, tu, vecīt čabatiņās, zālē tālāk iekšā, kam tu stāvi tik bailīgs pie durvīm, tevīm ir tāda pati tiesība kā citiem visiem!"

Tā nevar palikt – un nepaliks,
Par velti cerat, ka straume siks,
Ka ūdeņi pārskries un aprimsies
Un atkal viss pa vecam ies.

Tā nevar palikt, tā nepaliks,
Līdz pašam pamatam jauns viss tiks.

(Rainis)

Tātad – 1. muižniekiem joprojām piederēja gandrīz visa zeme, un viņi gribēja justies noteicēji, sniedzot vai liedzot savu labvēlību latviešu zemniekiem; 2. zemnieku lietu komisāra posteņa ieviešana

darīja pagastus ļoti atkarīgus no krievu administrācijas; iebildumus izraisīja arī pārkrievošana, kam īpaši pazemojošas izpausmes bija skolās; 3. sūrā, grūtā darbā pieaugot latviešu turībai, pastiprinājās atšķirība saimnieku un kalpu dzīveslīmenī, pie tam kalpiem nebija līdzvērtīga pārstāvniecība pagasta institūcijās; 4. bija cēlies izglītības līmenis, pieaugusi tautas pašapziņa, apgūta sabiedriskā un administratīvā darba pieredze. Tādēļ Piektdā gada notikumi īpašu ievirzi guva Latvijas laukos, kur tas bija mēģinājums revolūcijas ceļā pārkārtot pašvaldības. Pavasarī vēl bija cerība uz reformām, tiek sastādīti iesniegumi valdībai, prasot demokrātiskas politiskās brīvības, bet pamazām laukos sākas nemieri, kas nereti izpaužas baznīcu demonstrācijās. Politiskās akcijas pastiprinās vasarā, notiek laukstrādnieku streiki, pagastvalžu "tīrīšana", kuru galvenais mērķis ir mobilizācijas izjaukšana. *"Naktī no 10. uz 11. augustu iebrukums Doles pagastvaldē, sasisti Viņu Augstību portreti, paņemti mobilizācijas saraksti un projekti, tukšās pasu blankas, pagastvecākā zīnogs."* Oktobrī spriedze pieaug; gūst atsaucību sociāldemokrātu aicinājums boikotēt pagastvalžu vēlēšanas u. tml. Lauku pašvaldības sāk pieņemt lēmumus, no valdības viedokļa – nelikumīgus, kuros pašas sāk demokratizēt lauku sabiedrisko dzīvi, it sevišķi skolu lietas, kā arī vērsas pret degvīna pārdošanu. Dole tautas sapulce notikusi 30. oktobrī, esot piedalījies ap tūkstotis cilvēku, ievēlēta jauna pašvaldības iestāde – rīcības komiteja. Iecerētajos pārkārtojumos liela nozīme tiek piešķirta skolām, un skolotāji daudzviet bija visas kustības organizētāji. Rīgā 1905. gada 10. novembrī notika tautskolotāju kongress. Par pašvaldību jautājumiem runāja Rainis: *"Pašvaldības iestādes principā mums līdz šim nemaz nav bijušas; tās netiek no tautas vadītas un netiek no visas tautas ievēlētas. Nav mums patiesas pašvaldības ne pagastā, ne draudzē, ne apriņķī, ne guberņā. (..) Pagastu pašvaldība tūlīn pārgrozāma, pagasta pārstāvj, uzticības vīri, jāvēl visiem, kas pagastā dzīvo, arī desmitdaļcīvēkiem jātop pilntiesīgiem. Vēlēšanas jāizdara uz principiem, ko sociāldemokrāti vēlēšanās vispār pieņēmuši: tām jābūt vispārējām (arī sievietēm piedaloties), tiešām, vienlīdzīgām un aizklātām."* Pagastos atkal notika sapulces, piem., Katlakalna pagastnamā

15. novembrī bija pulcējušies māju īpašnieki, rentnieki u. c. šī pagasta zemes lietotāji, "kas tos ņēmuši no Rīgas pilsētas valdes kā vietējās Mazjumpravas muižas īpašnieka", un pieprasīja, "lai pagastvalde ieraksta protokolā šādas viņu prasības un lēmumus: 1. neatzīt tagadējo Rīgas pilsētas domi, pilsētas valdi un visas ar to saistītās iestādes, tai skaitā arī Rīgas pilsētas muižu pārvaldi; tāpēc visi zemes lietotāji, kam jāmaksā rentes nauda Rīgas pilsētas kasē, atsakās šobrīd izdarīt jebkādus maksājumus līdz tam laikam, kamēr netiks nodibināta jauna pilsētas dome (..); 2. sakarā ar to, ka 19. novembrī Rīgā notiks kongress, kurā apspriedīs Baltijas guberņu sabiedriskās pārvaldes reformu projektu, sapulce ievēlēja trīs delegātus – Jēkabu Godeli, Jāni Gulbi un Paulīni Vāveri; 3. atteikties pašreiz izpildīt ceļu un citas naturālklausības, kamēr šīs klausības nebūs izdalītas uz visām zemēm – kā zemnieku, tā muižas – atbilstoši zemes lielumam; 4. atzīt, ka medību tiesības pieder tāpat katram zemes gabala īpašniekam un rentniekam viņa zemes gabala robežās; 5. atzīt, ka visi pagasta maksājumi, kas sadalīti uz šo 1905. gadu, tas ir, visi maksājumi līdz 1906. 1. janvārim, visiem pagasta locekļiem jānomaksā." Šo dokumentu parakstījuši astoņdesmit četri minētās sapulces dalībnieki. Nākamajā reizē "tika pārrunāti vispārējie Krievijas un pagasta pašvaldības jautājumi, (..) nāca dienasgaismā arī daži veco pagasta amatvīru pārkāpumi, (..) pieņēma rezolūcijas, ka drīzā laikā jāpārvēl pagasta amatvīri, (..) ka visiem krogiem un monopoliem pagasta robežās jābūt slēgtiem". Par notikumiem D o l e s pagastā raksta J. Kalniņš. "Novembra mēnesī sasaucām pagasta iedzīvotāju sapulci r ī c ī b a s k o m i t e j a s vēlēšanām. Atstādinājām veco pagasta valdi un tiesu, atņemām pagasta vecākajam zīmogu." Ricības komiteja pārkārtojusi nodokļus, piemērojot tos ienākumiem no zemnieku zemes platībām, pārņēmusi savā pārziņā muižas mežus, izdevusi produktus nespējnieku uzturam, bet kaujas družina piedalījusies malkas vešanā pagasta iestādēm un iedzīvotājiem. P a r r ī c ī b a s k o m i t e j a s p r i e k š s ē d ē t ā j u bija ievēlēts draudzes skolas skolotāja palīgs Pēteris Sēja. Viņš 1937. gadā beidz darbu Latvijas Republikas diplomātiskajā dienestā un, kārtojot pensijas lietas, iesniedzis arī šādu dokumentu: "Mēs, apakšā parakstījušies, Pēteris

Dzērve un Jānis Leimanis, apliecinām, ka sūtnis Pēteris Sēja 1905. gadā aktīvi piedalījās revolucionārās brīvības cīņās par demokrātisko republiku, pret bijušo Krievijas patvaldību. (..) Uz Pētera Sējas iniciatīvu tautas sapulces un revolucionārā rīcības komiteja zem Pētera Sējas vadības nolēma atcelt muižnieku privilēģijas, ievēda vietējās skolās mācības latviešu valodā, nolēma atcelt krievu skolu inspektorus, zemnieku lietu krievu komisārus un citas cara valdības iestādes, vest oficiālo iestāžu darbvedību un saraksti latviešu valodā utt. Par šādu savu darbību Pēteris Sēja kā viens no galvenajiem organizatoriem (..) 1906. g. janvārī, krievu patvaldības soda ekspedīcijai ierodoties Dolē, bija notiesāts uz nāvi, ievests nošaujamo personu sarakstā pirmā vietā un tika meklēts nošaušanai. No nāves soda Pēteris Sēja izglābās vienīgi caur to, ka viņš paspēja izbēgt un emigrēt. (..) Augšējais mums labi zināms, jo es, Pēteris Dzērve (dz. 1857. g. Vestienā, dzīv. Rīgā), tai laikā biju Doles pagasta darbvedis, un es, Jānis Leimanis (dz. 1857. g. Doles pag., dzīv. Doles pag. Leimaņos), pagasta vietnieku pulka loceklis un pagasta tiesnesis." (LVVA F2570 A14 L1354) Soda ekspedīcijas nošauto vidū bija arī jau minētie: vietnieku pulka loceklis Cinis (Cinītis) un Juris Simenovs, par kuru P. Sējas māsa Katrīne meitai Maldai stāstījusi: "Vecais Beitiņš mēdza atkārtot – "kad atrnāks latviešiem tie laiki...". Pie viņa kaimiņi pulcējās avīzes lasīt." Bet Austrā

*Pēteris Sēja;
apbalvots ar Triju zvaigžņu ordeni,
kā arī to valstu ordeniem,
kur darbojās kā diplomāts*

Simenova-Lazdiņa raksta: "1905. gada mītiņos mans tēvs arī bija uzstājies, proti: *pret* muižu dedzināšanu. Visās revolūcijās uzstājas elementi, kas grib postīt un graut. Pret tiem nu bija uzstājies mans tēvs, kas aizrādījis, ka muižu ēkām arī jāķļūst par sabiedrības īpašumu, kur var ierīkot skolas vai arī citādi izmantot sabiedrības vajadzībām. Ja viņš nebūtu tā uzstājies, tad diezin vai Doles muiža būtu neaizskarta palikusi. Viņš bija ievēlēts vecajā valdē un tika ievēlēts arī jaunajā revolucionārajā valdē, kas vēlāk tika uzskatīts par lielu grēķi, un uz muižas pārvaldnieka Kellera (latvieša, skalu vācieša) un mācītāja V. Taurītes (pusvācieša) ierosinājuma soda ekspedīcija nošāva manu tēvu un nodedzināja Beitiņus līdz pamatiem." Tolaik avīzās daudz izziņu, tostarp arī kāda sasteigta, neprecīza, gan arī garākas publikācijas. Tiek atspoguļotas tiesas prāvas, publicēti materiāli zvēribas atmaskojošām runām Krievijas valsts domē. 1907. gada maijā "Progress" raksta: "Doles pagastā soda ekspedīcija podpalkavnieka Orehova vadībā bez tiesas un izmeklēšanas un bez kāda iemesla nošāva 17. janvārī 1906. g. Mārtiņu Ciniņi un viņa dēlu, bet viņu mājas (dzīvojamā ēka, kūts, klēts, šķūnis) tika nodedzinātas. Gluži tādā pat kārtā nošauts zemnieks Mārtiņš Korts, kura miesas atdeva piederīgajiem priekš paglabāšanas, bet izrādījās, ka Korts vēl ir dzīvs, un viņu izdevās izdziedināt. Pustora mēneša pēc pirmā nošaušanas mēģinājuma Kortu arestēja atkal par jaunu un pierādījumu trūkuma dēļ izsūtīja administratīvā kārtā uz Sibīriju. Bez Ciniša mājām vēl nodedzinātas Leimaņa un Veibranta mājas un Maz-Bētiņi. Daudz personas šaustas ar rīkstēm. Katlakalna pagastā soda ekspedīcijas nodaļa bez tiesas un izmeklēšanas un bez jebkāda iemesla nošāva janvārī 1906. g. zemnieku Bētiņu un 19. janvārī Andreju Ozoliņu, Jēkabu Freimani un Jēkabu Priedi. Pēdējais bija tikai smagi ievainos un atdzīvojās. Nodedzinātas tika Priedes mājas un Ģeģeļu mājas." Ar Ģeģeļiem droši vien domātas Godeļu mājas, kas tiešām tolaik nodedzinātas, bet skolotājs Jēkabs Godelis bija emigrējis. 'Zemnieks Bētiņš' – tas pats Juris Simenovs, kuru kazaki, no Doles pagastnama teikušies vest uz Rīgu, nošāva Dzelzkaļu priedītēs, kur viņš arī tika atrasts. Par notikumiem Mežiniekos J. Dumpis lūdzis uzrakstīt V. Dankbari: "Ierodas no Rīgas kāds biedrs ar

iesauku "Mūrnieks" un noorganizē šeit, Mežiniekos, revolucionāro šūnu. Iesaistās arī Liel-Mellupu Švarcbah dēli, sevišķi Alberts, kas izvirzās kā vietējais vadītājs. Natālija šuj pirmo sarkano karogu, kuru pirmoreiz paceļot, nolauž kuplu kļavas zaru. Ļaudis mānītīgi – daži aiziet, bet palikušie dzied dzismu droši. Seko soda ekspedīciju laiks. Brāļi, Mārtiņš un Kārlis, kas nav precējušies, aizbrauc uz Ameriku. Albertu sievas acu priekšā sētsvidū nošauj. Apbedīšanā iebiedētie ļaudis un kaimiņi negrib piedalīties. Tikai vecais kaimiņu saimnieks Stumbers, kas gan kustībai bijis it kā pretinieks un brīdinājis, ka labu galu neņemšot, tagad bijis drosmīgākais un pie kapa teicis atvadu vārdus. Tā ar pavisam niecīgiem cilvēku spēkiem Alberts Švarcbahs ticis apbdīts Mellupu kapos. Pusārprātīgā Natālija naktīs trūkstas augšā no miega un skrien uz kapsētu..."

Mēģinājums revolūcijas ceļā pārkārtot pašvaldības beidzās neveismīgi, bet debates sabiedrībā un presē nerima arī turpmākajos gados, līdz Pirmajam pasaules karam tā arī paliekot diskusijas līmenī. Bet pagastos dzīve rit savā ritumā. Notiek vēlēšanas, un avīzīzīnās no Lieliecavas ("Jaunais Laiks" 1911. g. Nr. 29) skan žēlabas, ka laukstrādniekiem trūkst šķiriskās apziņas. Vēl 1915. gadā turpinās vietnieku pulka akceptētā Katlakalna pagastnama pārbūve: kapitāli remontē jumtu un uzklāj dakstiņus, pie viena tiek būvēts otrais stāvs ar zāli, nabagiem domātajā ēkas galā – ķieģeļu veranda, bēniņu stāva abos galos pa logam, pirmā un otrā stāvā priekštelpām divkrāsainu cemeta flīžu grīda. Būvdarbi izdoti vairāksolišanā, vinnējis ķekavietis Pēteris Kalniņš. (LVVA F-14 A-1 L-12)

Administratīvās pārmaiņas ievadīja Kurzemes okupācija, jau 1915. gada decembrī tur tika noteikta vācu pārvalde. Neokupētajā daļā līdz 1917. gada martam pastāvēja agrākais administratīvais iedalījums un pārvaldes kārtība, protams, ņemot vērā kara apstākļus. Vēl 1915. gada sākumā K a t l a k a l n a pagasta vietnieku pulks lemj par pagastnama pārbūvi, bet jau 1916. gada februārī ziņo Zemnieku lietu komisāram (viņa kanceleja jau pārcelta tālāk no frontes, uz Siguldu), ka nav iespējams sastādīt nodokļu sadali, nevar noteikt maksātāju skaitu, jo nav zināms, kuri vīrieši iesaukti karadienestā; lielākā daļa pagasta iedzīvotāju evakuējusies, un arī lietvedība evakuēta: pagasta kasē nav līdzekļu

pašu nepieciešamāko pārvaldes izdevumu segšanai. D o l e s pagasta teritorijā 1916. gada martā un jūlijā notika smagas kaujas; augustā pagastvalde ziņo, ka dokumentācija evakuēta uz Verro, tādēļ nav iespējams sniegt prasīto informāciju, taču jau oktobrī iesūta 1919. gadā iesaucamo sarakstu.

Kad 1917. gada februāra revolūcijas laikā cars atteicās no troņa un Krievijā izveidojās Pagaidu valdība, sākās veco pārvaldes iestāžu nomaiņa ar jaunām, pagastos sāk darboties padomes un to izpildkomitejas. Rīgas frontes Ķekavas iecirknī šai laikā karadarbībā ir pieklusums, notiek t. s. brāļošanās, kam seko spēcīgs vācu armijas uzbrukums, un septembra sākumā tā ieņem Rīgu. Okupācijas vara izveido Ķeizarisko vācu Rīgas guberņu, kas sadalīta pilsētas un lauku iecirkņos. Rīgas gubernators atceļ visus krievu valdības izdotos likumus, noteikumus, amatpersonas, tostarp muižu, pagastu un pat baznīcu konventu pārstāvjus. Gada beigās Rīgas iecirknī tiek izveidotas septiņas draudzes, t. sk. Katlakalna, Salaspils ar Doles salu u.c., iecelti šo draudžu priekšnieki un ieteikts visos jautājumos lauku iedzīvotājiem griezties pie tiem. 1918. gada augustā izveido Baltijas zemju militāro pārvaldi, kurā ir trīs provinces. Rīgas lauku novads ietilpa Vidzemes provincē, kas dalījās apriņķos; zemākā vienība pārvaldes struktūrā – p a g a s t s ar pagasta padomi. Taču arī šie pārkārtojumi nesāka darboties, jo Vācijā notika revolūcija, ķeizars Vilhelms atteicās no troņa, 11. novembrī Vācija Rietumu sabiedrotajiem lūdza pamieru, un 18. novembrī tika proklamēta Latvijas Republika.

Izvēlies, ko tu vēlies

*Tur es augu, tur es aru
Katrū gadu vagas tā,
Lai vēl ilgi dzīvot varu
Savā tēva pagastā.*

(V. Veldre)

Kopš Baltijas guberņu pagastu likums 19. gadsimta vidū lielā mērā atbrīvoja pagastus no muižu aizbildniecības, pašvaldību darbs

laukos līdztekus biedrībām bija iespēja gūt pieredzi, strādājot sabiedrības labā. Piektā gada notikumi apliecināja, ka pagastļaudis vēlas tādu vietējo varu, kurai var uzticēt savu prolēmu risināšanu un kura darbotos latviešu tautas interesēs. Arī mūsu novadā daudzi to laiku vēl ilgi pieminēja kā gaišu cerību un nesavtīgas varonības mēru. Bibliotekāre Lilija Gulbe stāstīja, ka viņas vīratēva brālis Mārtiņš Gulbis vēl savā deviņdesmit gadu jubilejā viesiem vaicājis: "Vai jūs Simenovu atceraties? Kā jūs viņu pieminat?" Pēteris Aigars sirmo vīru sarunu tēlo dzejoli "Piektgadnieki", kas 1932. gadā iekļauts krājumā "Mans marts".

*(..) Jā, toreiz, šotēv, tās bij dienas,
Šķiet savāds neprāts nesa mūs,
Kad gājām sagraut tumšās sienas,
Kur tautas ilgas važās rūs.*

*Un tomēr vai mēs cietām velti,
Vai velti sarkans bija sniegs?
Raug' visur gaiši jumti celti –
Ir pats tu kļuvis jaunsaimnieks. (..)*

Neatkarīgās Latvijas priekšparlaments – Tautas padome jau pirmās sesijas trešajā sēdē 1918. gada 4. decembrī pieņēma Latvijas pagastu satversmes pagaidu likumu. Tā 55 pantos bija ietverti pagasta pašvaldības pienākumi un tiesības, bet 1. pants noteica, ka uzsākama pašvaldības iestāžu organizēšana. Visiem okupācijas laika vācu pārvaldes ieceltajiem ierēdņiem un izveidotajām iestādēm bez kavēšanās jānodod attiecīgās pašvaldības nozares jaunievēlētām pagastu izpildkomitejām, vajadzības gadījumā izdarot revīzijas un sastādot protokolus par darbības pārņemšanu. Lauku iedzīvotājiem tika piešķirtas plašākas tiesības un pienākumi, nekā to noteica cariskās Krievijas 1866. gada likums: pakļautību pagasta institūciju varai nosaka nevis piederība pie zemnieku kārtas, bet gan dzīvošana pagasta teritorijā. Pagasta sapulce, augstākais pašvaldības orgāns, zaudējusi saimnieku pulcēšanās iestādes raksturu; tā pārvērtusies plašā pagasta pilntiesīgo pilsoņu sanāksmē, kurā piedalās visi abu dzimumu pagasta

iedzīvotāji, kas sapulces dienā ir 20 gadu vecumā un pagastā nodzīvojuši vismaz divus mēnešus. Sapulce ievēlēja pagasta padomi, un tās pilnvaru laiks bija noteikts *"līdz tam laikam, kamēr Satver-smes sapulce izdos jaunu pagasta pašvaldības iestāžu vēlēšanu likumu."* Bija jāievēlē arī pagasta izpildu komiteja un revīzijas komi-sija. Likums stājās spēkā kopš tā izsludināšanas brīža, bet tā is-tenošanu pārtrauca P. Stučkas sarkano strēlnieku iebrukums un Latvijas Sociālistiskās Padomju Republikas izveidošana 1919. gada janvārī. Par vietējo varu tika noteikta p a g a s t a p a d o m e, taču vēlēšanu tiesības tika sašaurinātas, balsot drikstēja tikai *"darbaļaudis"*. Mūsu novadnieks, kādreizējais Ķerulu kalps Jānis Bērziņš (Andersons) bija zemkopības tautas komisāra Friča Roziņa (Āža) vietnieks, un viņam nācās tikties ar apriņķu un pagastu ze-mes nodaļu vadītājiem, skaidrojot dekrētu "Par zemes nacionali-zēšanu, lietošanu un pārvaldīšanu". Šādā nolūkā viņš piedalījies arī D o l e s pagasta bezzemnieku sapulcē 1919. gada 16. martā, kas esot notikusi pie pagastnama (Ķekavā). Lielinieku laikā izpild-komitejas sekretārs te bijis Andrejs Lamberts. Taču šai varai jau maijā pienāca gals. Jūlijā Rīgā atgriezās Latvijas Pagaidu valdība un atsākās jaunās valsts pamatu veidošana. Arbrīvotajās teritori-jās pašvaldības atjauno darbu, tiek izvērtēti arī lielinieku laika notikumi. D o l ē 1919. gada 22. jūlijā par politisko neuzticamību no amata tiek atstādināti padomes locekļi Teodors Roze, Kārlis Roze un Aleksandrs Simenovs. Taču aizdomas izrādās nepamatotas, un minētie godavīri ilguš gadus darbojas pašvaldībā. K a t l a k a l n a pagastā pilnsapulce notikusi 17. augustā, un ievēlēti astoņpadsmit padomes locekļi: valdes priekšsēdētājs Jurgis Skadiņš, 39 g. v., pa-domē kopš 1918. gada 19. decembra; priekšsēdētāja palīgs Jēkabs Baude, 36 g. v., pirms lielinieku ienākšanas bijis izpildkomitejas loceklis un sekretāra vietnieks; priekšsēdētāja palīgs Andrejs Krū-miņš, 49 g. v., līdz lielinieku ienākšanai bijis revīzijas komisijas loceklis; priekšsēdētāja palīgs Jānis Skulte, 29 g. v., Kerenska laikā bijis padomes loceklis; priekšsēdētāja palīgs Gustavs Godelis, 31 g. v., arī pagasta rakstvedis; padomes locekļi – Mārtiņš Fridriha d. Gulbis, 31 g. v., skolotājs; Jānis Fridriha d. Gulbis, 36 g. v.; Jēkabs Gabris, 46 g. v.; Miķelis Priede, 58 g. v.; Jānis Andreja d. Dūdums, 31 g. v.;

Andrejs Andreja d. Dūdums, 36 g. v.; Jēkabs Zeltiņš, 48 g. v.; Jēkabs Krūmiņš, 46 g. v.; Jānis Auseklis, 43 g. v.; Kaspars Stendzenieks, 47 g. v.; Indriķis Kalniņš, 48 g. v.; Mārtiņš Jēkaba d. Dzelzkalns, 48 g. v.; Aleksandrs Skulte, 31 g. v., no 1918. gada 9. novembra līdz lielinieku ienākšanai bijis pagasta izpildkomitejas priekšsēdētājs.

Pēc diviem mēnešiem sākas bermontiešu uzbrukums Rīgai, kas Pirmā pasaules kara postījumus mūsu pagastos papildina ar jauniem. Kad darbu var atsākt, D o l e s pagasta pašvaldība 1919. gada decembrī ziņo, ka no astoņpadsmit padomes locekļiem ir tikai desmit, jo septiņi mobilizēti, bet viens vāciešu smagi ievainots. Šai sēdē piedalās: izpildkomitejas priekšsēdētājs Kārlis Osis, par padomes priekšsēdētāju mobilizētā M. Sējas vietā ievēlētais Dāvis Viķis, padomes locekļi – Jānis Stūrītis, Jānis Rubenis, Jānis Kārklis, Mārtiņš Roze, Mārtiņš Berkmanis, Mārtiņš Bērziņš, Jānis Krūmiņš, Pēteris Caune, kas ir arī rakstvedis, un pieaicinātie divi kandidāti – M. Bērziņš un Jēkabs Zariņš. No karadienesta ir atvaļināti un 1920. gada janvārī savas amata vietas ieņem Plāte, Jānis Ronis, J. Stūrītis (no Lejas Kļāņiem), J. Aškevics (no Jātniekiem), bet armijā vēl atrodas Jānis Gropa un Jēkabs Mazciritis.

K a t l a k a l n a pagastā darba sekmīgas organizēšanas labad izveidoti rajoni (iespējams, iepriekšējā gadsimta “desmiti”) – Jaunsils, Tāmurga, Augškalns (Augšniekkalns), Titurga un Krogsils, Pļavniekkalns, Akmeņsala, Mācītājkalns (turpmāk tiek izdalīta arī Rāmava ar Cālišsilu) – Daugavas kreisajā krastā, bet labajā – Parumbe, Getliņpurvs, Ķengarags, Mazjumpravmuiža.

D o l e s pagastā 1920./21. gada padomes sastāvā notiek pārmaiņas, un sēžu protokolos minēti arī Rūdolfs Miķelsons, Kārlis Roze, Teodors Roze, Mārtiņš Baumanis, Mārtiņš Ozoliņš, Fricis Linde, Pēteris Sala, Aleksandrs Simenovs, Jānis Brieze.

1922. gadā pagaidu likuma vietā stājas Satversmes sapulces izstrādātie pagasta pašvaldības organizācijas likumi. Tie noteica, ka padomi ievēlē uz trim gadiem un atkarībā no pagasta iedzīvotāju daudzuma tās locekļu skaits ir no divpadsmit līdz divdesmit vienam; vēlēšanās var piedalīties abu dzimumu Latvijas pilsoņi no divdesmit viena gada vecuma, kuri vismaz četrus mēnešus nodzīvojuši pagastā. Pagasta izpildkomiteja tika nosaukta par pagastvaldi,

samazināts tās sastāvs. Vairs nebija paredzēta visa pagasta sapulce, pašvaldības lietas tika nodotas pagasta padomes, valdes un revīzijas komisijas pārziņā. Papildinājumi likumos tika izdarīti 1926., 1928., 1930., 1931. un 1933. gadā. 1922. gada Pašvaldību likumā bija noteikts, ka pagasta padome ir atbildīga par Tautas nama darbu. Tādēļ sēdēs nopietni vīri līdz ar saimnieciskiem jautājumiem nopietni apsprieda Puķu balles, Masku balles u. tml. pasākumu izdevumus un ienākumus, dalīja pienākumus: kurš tirgos biļetes, kurš uzraudzīs garderobi, kurš rīkos loterijas, Laimes ratu u. c. izklaides. Bufetes turēšanu gan izdeva vairāksolišanā.

Pēc jaunā likuma vēlēšanas notiek 1922. gada 29. un 30. aprīlī. Katlakaļna pagasta padomē ievēlēti: F. Bērziņš, J. Avotnieks, M. Dūdums, Andrejs Dūdums, F. Dzelzkalns, J. Lādīte, P. Miežis, J. Pilādze, K. Silpiņš, M. Sproģis, I. Sēja, A. Viļumsons, P. Līdaka, Augusts Ramuts, Jurgis Skadiņš, Gustavs Godels, Jānis Fridriha d. Gulbis, Jānis Mārtiņa d. Gulbis. Padomes priekšsēdētājs – J. Pilādze. Revīzijas komisijā – Mārtiņš Gulbis, Anna Cinīte, Jānis Brakšs, Jānis Ziediņš, Jorens (Lorencs ?) Pļavnieks. Doles pagastā 19. martā notikusi vēlēšanu sapulce, kuru vadījis valdes priekšsēdētājs Kārlis Roze, piedalījušies 120 pagastļaudis. Kancelejas telpās 20. martā izklīti vēlēšanu saraksti. Jaunievēlētais padomes sastāvs: padomes priekšsēdētājs Jānis Čerņevskis, tā biedrs – Jānis Plāte, valdes priekšsēdētājs Kārlis Roze, valdes loceklis no Pulkarnes –

1924. g.
ievēlētā Doles
pagasta
padome un
kancelejas
darbinieki.
Pirmajā rindā
vidū
(no kreisās) –
trešais padomes
priekšsēdētājs
Arvīds Bērziņš,
ceturtais valdes
priekšsēdētājs
Dāvis Viķis

Mārtiņš Reņģītis, valdes loceklis no Ķekavas – Jēkabs Sēja, valdes loceklis no Doles – Rūdolfs Miķelsons, pārējie padomes locekļi, – Mārtiņš Linde, Jānis Bērziņš, Kārlis Bērziņš, Eduards Riekstiņš, Aleksandrs Simenovs, Kārlis Brieze, Fricis Berkmanis, Jēkabs Miķelsons, Juris Krūze. Revīzijas komisijā – Andrejs Krūmiņš, Kārlis Šteinerts un Alfreds Funka.

Nākamajās vēlēšanās 1924. gada novembrī Katlakalna pagastā ievēlēti deputāti no četriem sarakstiem. Nr. 1 "Daugavas labā krasta sīkzemnieki un bezzemnieki", Nr. 2 "Daugavas kreisā krasta sīkzemnieki, bezzemnieki un amatnieki", Nr. 3 "Zemkopju jeb lauksaimnieku saraksts", Nr. 4 "Sociāldemokrāti no dažādām iedzīvotāju šķirām". Padomes priekšsēdētājs Gustavs Godels (no 3. saraksta), valdes priekšsēdētājs A. Ramuts (no 1. saraksta). D o l e s pagastā ievēlēti no trim sarakstiem: Nr. 1 "Bezpartejisko darbinieku saraksts", Nr. 2 "Apvienoto mазsaimnieku, jaunsaimnieku un bezzsaimnieku saraksts", Nr. 3. "Apvienotais darbinieku saraksts". Padomes priekšsēdētājs Arvīds Bērziņš (no 2. saraksta), valdes priekšsēdētājs Dāvis Viķis (no 3. saraksta), valdes locekļi – Jēkabs Sēja (no 1. saraksta), Ādolfs Ābele un Indriķis Putniņš (abi no 2. saraksta). Revīzijas komisijā – J. Ābrants, J. Plāte, K. Šteinerts.

1928. gadā vēlēšanas izsludinātas 25. un 26. februārī. Katlakalna pagastā iesniegti pieci saraksti. "Zemkopju", "Sīkzemnieku", "Daugavas labā krasta bezzemnieku, zvejnieku un nomnieku", "Jaunsila un Tāmurgas bezpartejisko", "Laukstrādnieku". Ievēlēti – padomes priekšsēdētājs Jānis Pundiņš (36 g. v., vidusskolas izglītība), valdes priekšsēdētājs Jēkabs Kalniņš, tā biedrs Mārtiņš Baburs, locekļi Mārtiņš Vāvere un V. Grebзде; padomes locekļi – Jānis Lādīte, A. Rubenis, Dāvis Bērziņš, Mārtiņš Dūdums, Mārtiņš Baude, R. Puķīte, J. Gulbis, P. Cīrulis, K. Skujiņš, J. Jirgensons, K. Dimda, Jūlijs Viļumsons, Jēkabs Avotnieks. Revīzijas komisijā – Jurgis Skadiņš (priekšsēdētājs), Jānis Brakšs, J. Rozenbergs. D o l e s pagastā sacenšas septiņi saraksti: "Bezpartejisko darbinieku", "Vecsaimnieku, jaunsaimnieku, sīkzemnieku un bezzemnieku", "Pulkarnes savstarpējs iedzīvotājs", "Apvienoto darbinieku", "Apvienotais zvejnieku", "Jaunsaimieku, sīkgruntnieku un bezzemnieku", "Apvienoto mазsaimnieku, amatnieku un

bezzemnieku". Ievēlēti – padomes priekšsēdētājs Arvids Bērziņš, tā biedrs Kārlis Šteinerts, valdes priekšsēdētājs Kārlis Roze, locekļi – Indriķis Putniņš, Jēkabs Aškevics, M. Kalniņš; padomē vēl – Jēkabs Sēja, Dāvis Viķis, Eduards Riekstiņš, Jānis Ozoliņš, Jānis Ronis, Vilis Runkulis, Andrejs Krūmiņš, Jānis Stūrītis, Bernhards Stūrītis, Jānis Čerņevskis, Jānis Spole, Ādolfs Ābele. Revīzijas komisijā – Jānis Sēja un Jānis Jēkabsons, kā arī Žanis Rove, kurš amatā netiek apstiprināts. Notiek pārmaiņas, piem., K. Šteinertam mainot dzīvesvietu, padomē iekļūst nākamais no 1. saraksta – Pēteris Šteinerts, bet par padomes priekšsēdētāja biedru ievēlē J. Ozoliņu, ko pēc gada amatā nomaina Jēkabs Sēja. 1930. gadā mirušā *K a t l a k a l n a* pagasta padomes priekšsēdētāja J. Pundiņa vietā ievēlēts Nikolajs Kārklis.

Pagastos darbojas partiju nodaļas: Zemnieku savienībai (Dolē, tai ir pat karogs), Jaunsaimnieku un Sikgruntnieku partijai (Dolē un Katlakalnā), sociāldemokrātiem (Katlakalnā).

1931. gada vēlēšanās *K a t l a k a l n a* pagastā ievēlēti: padomes priekšsēdētājs J. Kalniņš, tā biedrs Jūlijs Viļumsons, valdes priekšsēdētājs M. Baburs, locekļi – Voldemārs Avotnieks, Dāvis Bērziņš un P. Mieziš, padomē vēl J. Lādīte, N. Kārklis, P. Ķilpe, J. Dūdums, Mārtiņš Dūdums, Jēkabs Avotnieks, V. Grebзде, J. Andersons, J. Gulbis, J. Jirgenšons, P. Cīrulis. Vairākas sēdes no vietas 1933. gadā neapmeklēja J. Viļumsons, konstatējuši, ka viņš atrodas ilgā "bezvēsts prombūtnē", amatvīri padomē iekļauj

*Katlakalna pagasta
padome trīsdesmito
gadu beigās.
P. Āboltiņa foto*

nākamo no attiecīgā saraksta – J. Evertu, bet par padomes priekšsēdētāja biedru ievēlēja J. Avotnieku. Tikai nesen no kādreizējiem kaimiņiem, jaunsiliešiem, uzzināju, ka Jūlijs Viļumsons slepus devies uz Padomju Savienību, kur pēc dažiem gadiem gājis bojā represijās, ko staļinieši vērta pret latviešiem.

D o l e s pagastā par valdes priekšsēdētāju kļuva Kārlis Roze, par locekļiem – Indriķis Putniņš, Jānis Ronis un Jānis Tērmānis. Par padomes priekšsēdētāju ievēlēja Arvidu Bērziņu, par tā biedru – Jēkabu Sēju. Padomes locekļu sastāvs mainījies, kopā ar pieredzējušiem – Dāvi Viķi, Jāni un Bernhardu Stūrīšiem, Jāni Spoli, Jāni Plāti, Jāni Bērziņu, Kārli Briezi, Mārtiņu Kalniņu darbu sāka Kaspars Antuševiskis, Kārlis Upenieks, Mārtiņš Ramiņš, Eduards Bērziņš.

1934. gadā ir pēdējās vēlēšanas šai Latvijas Republikā, pēc tam amatpersonas tiek ieceltas. Lūk, pēdējie ievēlētie. K a t l a k a l n a pagastā – valdes priekšsēdētājs (vēlāk – pagastvecākais) A. Ramuts, tās locekļi – V. Avotnieks, M. Baburs (vēlāk kļuvis arī par pagastvecāko), J. Gulbis; padomes priekšsēdētājs J. Skadiņš (vēlāk viņš šai amatā nomaina J. Auptmanis), padomes locekļi arī – P. Bleikšs, A. Buhbinders, P. Cīrulis, L. Damalts, A. Godelis (vēlāk – pagastvecākais), A. Zoldners M. Jēkabsons, J. Jirgenšons, N. Kārklis, P. Ķilpe, J. Lādite (pēc viņa nāves 1939. gadā amatā tiek iecelts viņa dēls), B. Pankars, A. Rubenis, R. Ziediņš. Revīzijas komisijā joprojām J. Brakšs, kā arī J. Rozenbergs un R. Umurs. 1939. gada sēdi vada Rīgas apriņķa vecākais un pagastvecākā amata nozīmi nodod jaunieceltajam Andrejam Godelim, kas nāca M. Babura vietā. 1940. gada 25. jūnija sēdē J. Gulbja vietā jau ir J. Jirgenšons. Doles pagastā valdes priekšsēdētājs (vēlāk pagastvecākais) – Dāvis Viķis, locekļi ir trīs Jāņi – Bērziņš, Spole un Tērmānis; padomes priekšsēdētājs – Arvids Bērziņš, locekļi – K. Roze, J. Stūrītis, K. Antuševiskis, M. Ramiņš, K. Brieze, J. Plāte, M. Kalniņš, E. Riekstiņš, Jēkabs Sēja, I. Putniņš, Kārlis Dambergs, J. Ronis (1935. gadā viņš pārceļas uz Rīgu, un vietā nāk Meža Pinču Miķelis Ploše, pēc kura nāves par padomes locekli tiek iecelts Vilis Bišs), M. Berkmanis (miris 1940. gada 23. maijā, un viņa vietā nevienu nepagūst iecelt). 1938. gada 16. novembrī miris ilggadējais

pagasta padomes, valdes un pagasttiesas amatvīrs Jānis Bērziņš; pagastvaldē tiek apstiprināts Teodors Berķis, par pagastvecākā vietnieku – Jānis Tērmanis. O l a i n e s pagasta amatvīru vidū šais gados bijuši arī p l a k a n c i e m i e š i – Mārtiņš un Niklāss Alpi, Juris un Andrejs Jansoni, K. Jensens, J. Plintmanis, J. Rovits, V. Lazda/Lazdiņš, Niklāss Arkevičs, Jēkabs Stiebriņš un, jo īpaši, Indriķis Miķelsons, kurš bijis gan valdē, gan revīzijas komisijā, pagasta tiesā un pēdējos mūža gados – pagastvecākā vietnieks (miris 1939. gada 6. martā).

Tiesu vara bija atdalīta no administratīvās, un p a g a s t - t i e s ā m bija nozīmīga vieta. Kad to funkcijas tika sašaurinātas, 1930. gadā pagastu padomes protestē, jo iedzīvotājiem kļuvis grūtāk risināt mantojuma lietas u. tml. – jābrauc uz Rīgu, jāmaksā advokātu honorāri; tur tiesu sēdes ik pa laikam tiek atliktas, lietu izskatīšana ieilgst. D o l e s pagasttiesā darbojušies – Andrejs Krūmiņš, Aleksandrs Simenovs, Andrejs Kalniņš, Jānis Stūris, Mārtiņš Stūrītis, Jēkabs Sēja, Jānis Bērziņš, Mārtiņš Ramiņš u. c., bet K a t l a k a l n ā – Gustavs Godelis, Andrejs

*Jānis Dumpis, Mežinieku pārstāvis
Iecavas pagasta padomē;
Čapu saimnieks*

Dūdums, Jānis Lādīte, Indriķis Sēja, Ludvigs Damalts, Andrejs Godelis, Mārtiņš Baburs, Mārtiņš Vāvere, Dāvis Bērziņš, Jānis Gulbis, Mārtiņš Dūdums, kandidāti bijuši – Rolands Ziediņš, Pēteris Ķilpe u. c.

Par administratīvajām lietām Mežiniekos (tolaik Bauskas apriņķa Iecavas pagasta ziemeļu daļa, kuru no centra atdala Zālītes/Grīvaldes pagasts) atmiņstāstā raksta Jānis Dumpis. "Kā jau tas bijis no seniem laikiem (...) Iecavas pagasta valdē viens cilvēks atrodās no Mežinieku novada, kurš tad arī pārzināja Mežinieku dzīvi un pienākumus pret pagastu. No sākuma par tādu bija vairākus gadus sociāldemokrāts Kārklīšs. Bet ko šis cilvēciņš, ne viņš ko zināja, ne arī darīja, un nekādas jēgas nebija. Pēc tam nāca Pēteris Kramiņš, bet arī ar to nebija nekas labāks. Daudz kas būtu jāgroza un jāizved, bet to var tikai tāds cilvēks, kam ir vara un tiesības pār citiem, kā tas būtu šai gadījumā Mežinieku pagastvaldes loceklim, jeb kā tādu dēvēja – priekšniekam. Vēlot pagasta padomi, vairākas reizes no kandidēšanas atteicos. lai gan tiku katru reizi uzaicināts. Aizbūdinājos ar to, ka esmu ļoti aizņemts ar savas nopostītās saimniecības atjaunošanu un izkopšanu, kā arī biedrības lietām. (J. Dumpis vadīja Iecavas-Mežinieku Lauksaimniecības veicināšanas biedrību, kas izvērsa arī daudzpusīgu kultūras darbu.) Apsverot visu lietu būtību un ņemot vērā daudzo pierunāšanu no iedzīvotājiem, nākošajās vēlēšanās biju ar mieru kandidēt. Protams, ka tiku arī ievēlēts un vēl ar vislielāko balsu skaitu, jo mani savā sarakstā bija uzņēmušas arī Iecavas kandidātu grupas. Līdz ar to tūlīt nācu pagasta valdē kā Mežinieku novada valdes loceklis un kā tāds sabiju līdz vācu okupācijai otrā karā."

Uz tautu kapenēm ceļ krievzemnieki pilis,
Bet dzīvi pamesti sev tundrā važas kaļ
Un gaida vēl: būs dzimakmens reiz dilis,
Kam viņu miesas pelnos jāpārmaļ.

.....
Šis gadusimts vēl tūksotš gadu biedēs
Tās audzes varenās, kas mūsu pēdās nāks.

(P. Aigars)

Padomju Savienība nepildīja solījumu nemainīt Baltijas valstu politisko iekārtu un rēķināties ar tautas gribu. 1940. gada 17. jūnijā Rīgā ienāca krievu tanki, bet jau jūlijā tika izsludinātas Tautas Saeimas vēlēšanas. Izmantojot Latvijas Republikas Saeimas vēlēšanu likumu un saglabājot administratīvo iedalījumu, *p a g a s t o s* balsošanai veidoja apakšiecirkņus. Jaunievēlētā Saeima pirmajā sēdē 21. jūlijā pasludināja padomju varu un it kā visas tautas gribu Latvijai iestāties Padomju Savienībā. Vietējo padomju vēlēšanas pirmajā gadā nenotika. Ar 1940. gada 27. novembra dekrētu tika izveidotas apriņķu pagaidu izpildkomitejas, kas savukārt *p a g a s t o s i e c ē l a i z p i l d k o m i t e j a s* iepriekšējo pagastvalžu vietā. Līdz ar zemes nacionalizāciju tika likvidēts Rīgas patrimoniālapgabals (tā teritorijā, kā jau iepriekš minēts, atradās arī Katlakalna pagasts). Agrārās reformas gaitā *D o l e s* draudzei atsavināja ķestermāju un nodeva to pagasta izpildkomitejas rīcībā kancelejas u. tml. iekārtošanai. Jaunieceltie amatvīri sāka darbu, bet 1941. gada 14. jūnijā izvesto vidū bija iepriekšējie amatvīri – Dāvis Viķis (1940. gada martā apbalvots ar Atzinības Krusta ordeņa III šķiras Goda zīmi, kuras reversā uzraksts. "Domas un darbus Latvijai"), Teodors Berķis, Kārlis Brieze, Gustavs Godelis u.c. Pēc dienām desmit sākās karš. Daļa krievu padomju laiku aktivistu un izpildkomiteju darbinieku devās līdzī Sarkanaījai armijai.

Jau jūlija sākumā pagastnamos ierodas Latvijas laika amatvīri. *K a t l a k a l n ā* 1941. gada 8. jūlijā pulcējušies: pagastvecākais Andrejs Godelis, valdes locekļi – Voldemārs Avotnieks, J. Gulbis, J. Jirgensons. Sekretārs J. Skudra (vēlāk šo amatu pilda J. Vanags) raksta protokolu: "*Pagasta valdes darbības atklāšana. Pēc lielinieku varas padzišanas pagasta valde 3. jūlijā pārņēma aizbēgušās pagasta Izpildu komitejas atstāto mantu un dokumentus un konstatēja, ka kasē iztrūkums Rbl. 2483,88, kādu summu paņēmuši līdz aizbēgušie izpildkomitejas locekļi. Minētās summas apmērā 8. jūlijā aprakstīta aizbēgušo manta.*"

Pēc vācu iebrukuma okupēto Baltijas valstu un Baltkrievijas teritorijā tiek izveidota vienota okupācijas varas pārstāvniecība – reihskomisariāts "Ostland". Latvijas valsts un ekonomiskās struktūras formāli atjauno pirmspadomju līmenī un civilās administrācijas

funkcijas nodala no militārajām. 1942. gada 20. marta "Rikojumu Vēstnesī" ievietots reihskomisāra rikojums "Par pašvaldības tiesībām latviešu, lietuviešu un igauņu tautām", kurā norādīts, ka zemes pārvaldi realizē vietējie orgāni un iestādes, t. sk. pagastu pašvaldības ar savām amatpersonām, kuras ieceļ vācu civiliestādes. Pašvaldību lietvedību kārtoja latviešu un vācu valodā, bet saskarsmē ar vācu civilpārvaldes iestādēm oficiālā bija vācu valoda.

Doles draudze atguvusi savu īpašumu – ķestermāju, tādēļ pagastvaldei un kancelejai jāmeklē citas telpas. Kādreizējā pagastnamā, kur 1920. gadā izvietoja skolu (tikai uz laiku – tā bija cerēts), arī nevar atgriezties, lai mācību gada laikā nav jātraucē tās darbs. Nolemj izmantot pašvaldībai piederošo Tautas namu, uzsakot telpas patērētāju biedrībai (arī veikalnieka dzīvokli) un vecmātei, pārvietojot to uz nespējnieku namu. Šai laikā pagastvecākais ir Mārtiņš Sēja, valdē – Jānis Tērmanis un Jēkabs Jozavs, sekretārs – Vilis Birzulis, kancelejā strādā arī Austrā Kalniņa un Vilma Bērziņa, revīzijas komisijā – Jānis Sēja, Jānis Tērmanis un Jānis Ozoliņš, pagasttiesā – Jānis Sēja, Mārtiņš Kalniņš.

Savus īstenos saimniekus – pašvaldību – vecais pagastnamā tā arī nav sagaidījis atgriežamies.

*Balsos tētis, balsos māte,
Balsot lielais brālis ies;
Bet par mani viņi saka –
Balsosi, kad paaugsies!*

Otrā pasaules kara beigās pasaulei atnesa mieru, bet mums vācu okupāciju nomainīja otrreizēja krievu okupācija. Izmocīti, tuviniekus zaudējuši cilvēki izpostītā zemē tika pakļauti totalitāra režīma represijām un biežiem, nereti bezjēdzīgiem administratīvi teritoriāliem pārkārtojumiem. (Kā nesen ironizēja kāds jāņupietis – neizejot no mājas, trīsreiz mainījusies adrese: Iecavas pagasts, Mežinieku ciems, Olaines ciems/pagasts.)

Jau 1945. gada 1. martā (Kurzemes cietoksnī vēl notiek kaujas!) par LPSR administratīvi teritoriālā iedalījuma pamatvienību tiek

noteikts ciems. Doles pagastā izveido divas ciema padomes – Doles un Ķekavas; Katlakalna pagastā trīs – Katlakalna, Jaunsila un Rubenkalna, Olainē – Olaines un Baložu, Bauskas apriņķa Iecavas pagastā – Iecavas, Zelmeņu un Mežinieku. Rīgas apriņķī ciemu padomju izpildkomitejas oficiāli sāk darbu ar 20. decembri. Nolikums, kas izdots 1946. gadā, nosaka desmitmāju pilnvaroto, t. s. desmitnieku, statusu (vēlāk tie nereti kļuva par vēlēto padomju deputātiem), tika veidotas arī pastāvīgās komisijas, kas darbojās pagastu un ciemu izpildkomiteju pakļautībā.

Situācija, īpaši pirmajos pēckara gados, bija gan traģiska, gan brīžiem arī kurioza. Mežabrāļi rīkoja uzbrukumus jaunās varas amatpersonām, kompartijas un komjaunatnes darba organizētājiem (t. s. partorgiem un komsorgiem), aicināja nepiedalīties vēlēšanās. Komunistu terora kulminācija – izvešana 1949. gada martā un tās bieds vēl ilgi ietekmēja cilvēku apziņu. Bet jaunatne gribēja pulcēties, padejot, priecāties, taču pasākumu obligāta piedeva bija ideoloģisks referāts tā sākumā un kara tematikas vai padomju dzīves veida propagandas filmas. Kāda jūsmīga aktiviste L. tā pārcentās, ka dabūja brāzienu un nopietnāka soda piedraudējumu, jo pēc sava prāta bija "uzprišinājusi" Staļina portretu, obligātu ik "sarkanā stūrīša" piedevu: viņa bija "tautu tēvam" uzkrāsojusi lūpas un pasārtinājusi vaigus. Bet vēlēšanas bija farss! Rikotas kā vērienīgs šovs: zaļumu vītnēm (tolaik stingri tika padeldētas zaķstaipekņu

*Doles/Ķekavas
amatpersonas
1945. gada
pavasārī*

audzes!) un sarkaniem audumiem noformēts vēlēšanu iecirknis; lauka skaļruņos mūzika un radiotranslācijā svinīgās runas; organizēta vēlētāju ierašanās sarkankarogotos pajūgos, vēlams, ar spēlējošu muzikantu kompānijā; īpaši apsveikumi agrinākajiem balsotājiem un pilngadību sasniegušajiem jauniešiem, kas savu "pilsoņa pienākumu" pilda pirmoreiz; izklaide tautai (lai katrs justos aicināts) – pašdarbnieku priekšnesumi, kinofilma, dejas pie patafona, šāda tāda tirdzniecība pēckara trūcībā; pēcpusdienā balle ar pašmāju muzikantiem. Ļaudis nobalsoja, aizbrauca uz mājām sakopt lopiņus un atgriezās turpināt lustes. Pie slimajiem un vecajiem devās "ceļojošās urnas". Un kur vēl vēlēšanu iecirkņu sociālistiskā sacensība! – kurš pirmais paziņos balsu skaitīšanas rezultātu. Un rezultāts bija grandiozs (proti, fiktīvs) – ap 99,8 balsu par vienīgajiem "komunistu un bez partejisko bloka" kandidātiem. Obligāts piederums bija sarkani drapētā kabīne, kur vienatnē iepazīties ar balsošanas biļetena saturu. Taču tajā, Die's pasarg', neviens negāja; komisijā saņemto papīriņu neizlasītu pārlocīja un iemeta urnā. Izvēles taču nebija. Par to arī anekdote. "Maskava. Uzbeķis nes lielisku arbūzu. Nāk Hruščovs un grib arbūzu pirkt. Uzbeķis ir pati laipnība: "Izvēlieties, izvēlieties, Ņikita Sergejevič!" – "Ko lai izvēlos?! Tev arbūzs tikai viens!" – "Nekas, Sergejič, jūs mums arī viens, bet mēs jūs tomēr izvēlamies!" (Kā saprotat, krieviski stāstāma, jo 'vibirak' nozīmē kā 'izvēlēties', tā 'ievēlēt, balsot'.) Tā gan tika stāstīta vēlāk, piecdesmito gadu nogalē, bet toreiz, 1948. gada 19. janvārī Rīgas aprinķa avīze "Darba Balss" rakstīja: "Ar mūziku un karogiem uz vēlēšanu iecirkni. Dole (18. janvārī pa telefonu). Pl. 11 D o l e s p a g a s t ā jau bija nobalsojuši 80% vēlētāju. Pirmais savu pilsoņa pienākumu izpildīja jaunais darba zemnieks Kārlis Steķis no 10 km attālajiem Žeberiem. Kopā ar viņu nobalsoja meita un znots. Vēlētājos valdīja pacilāts svētku noskaņojums. Tie ieradās pajūgos, dziesmām skanot. Organizēti ieradās vietējie sakaru aģentūras un mežrūpniecības darbinieki ar savu priekšniecību. Katrs vēlētājs labi iepazīties ar deputātu kandidātiem. "Mums kabīnes nevajag," saka vairāki vēlētāji, "mēs zinām, par ko balsojam." Idiliska aina! Taču tikai šķietami. Okupācijas laika rakstītie avoti jāizvērtē kritiski, spējot lasīt zemtekstus, ielūkojoties

arhīvu kādreiz slepenajos fondos. Būtisks papildinājums – cilvēk-
vēsture; un es gribētu uzrakstīt vēl vienu Ķekavas grāmatu,
iekļaujot tajā novadnieku dzīvesstāstus.

Ar 1949. gada decembri Latvijā likvidē p a g a s t u s, tāpat arī
apriņķus, kuru vietā pēc "vecu republiku" parauga veido rajonus,
kas pastāv vēl šobaltudien. Tiek izveidots arī Baldones rajons (tā
"mūžs" bija desmit gadi), kurā iekļāva arī mūsu pašreizējā pagasta
sastāvdaļas – Ķ e k a v a s un M e ž i n i e k u ciema padomes,
bet Rīgas rajonā palika K a t l a k a l n a, J a u n s i l a, Doles (salā)
un Baložu ciema padomes. Šai laikā daļa kādreizējā Pulkarnes pa-
gasta tiek piedalīta Baldonei. Tomēr ciemu skaits bija pārāk liels,
to teritorijas pārāk mazas. Sākās apvienošana, piem., 1951. gadā
J a u n s i l u pievieno atpakaļ K a t l a k a l n a m, bet Baložus
piešķir Olainei. Šis process reizēm sakrīt ar kolhozu apvienošanos.
Tā 1963. gadā M e ž i n i e k u un P l a k a n c i e m a kolhozu
kopveidojums "Boļševiks" tiek apvienots ar K a t l a k a l n a ciema
Ždanova vārdā nosaukto un rodas "Daugava", kuru 1969. gadā
pievieno kolhozam "Ķekava", un pēdējais piecus gadus nodzīvo
"pakļautībā" divām ciema padomēm. 1971. gada Augstākās pado-
mes vēlēšanās Ķekavas ciems iekļauts Baldones vēlēšanu apgabalā,
bet Katlakalna ciems un Baložu pilsētciemats (ieguvis šo statusu
1958. gadā) – Katlakalna vēlēšanu apgabalā. 1974. gada vidū ar
LPSR Augstākās padomes Prezidija dekrētu likvidē K a t l a k a l n a
c i e m u, tā lielāko daļu pievienojot Ķekavas ciemam (līdz ar to
"nojaucot" mūsu novadā 1226. gadā nosprausto Rīgas patrimo-
niālapgabala robežu), daļu Salaspils ciemam, nedaudz Baložiem.
Ķ e k a v a s c i e m a gabaliņš, kas pievienots 1951. gadā, likvi-
dējot Daugmales ciemu, tiek atdots kaimiņiem atpakaļ, jo šo ciemu
atjauno.

Novadnieku atmiņā saglabājušies šādi izpildkomiteju vadošo
amatpersonu vārdi (1940./41. un 1944.-1989. g.): M e ž i n i e k u
Dāvis Pērējs, Emīlija Pesecka, Sakne; K a t l a k a l n a (ieskaitot
J a u n s i l a) – J. Dūdums, J. Neilands, Jēkabsons, H. Ceikels,
B. Vītols J. Kubažs, A. Markovs, Koldorfs. L. Anckalniņa, T. Gretere,
Rozīte, Sakne, V. Tračums; Ķ e k a v ā (sākotnēji kopā ar Doli) –
I. Kalns, K. Dambergs, M. Lazda, R. Lazdiņš, J. Pundiņš, J. Greifāns,

A. Sokolovskis, L. Anckalniņa, M. Auziņa, E. Stankus, H. Vegnere, S. Bodans, K. Šteinhards, M. Runtule, J. Caune, V. Ikaunieks, A. Andželāns, V. Auželis, R. Gulmane, I. Briģis.

Meklēsim takas, ko aizpūta smiltis,

Piesauksim varoņus, bijušās ciltis,

Uzcelsim tiltus, kam nelokās balsti,

Vedot uz valsti.

(P. Aigars)

Ar 1989. gada 29. jūlija likumu "Par LPSR Konstitūcijas (Pamatlikuma) grozījumiem un papildinājumiem" vēlēšanu sistēma tika būtiski mainīta, nosakot: 1. vēlēšanu apgabali var būt kā vienmandāta, tā vairākmandātu, un 2. vēlēšanu biļetenos var būt ierakstīts jebkurš kandidātu skaits (balsojot, protams, jāatstāj tikai viens). Piemēram, mani Rīgas rajona padomē ievēlēja no trīsmandātu – Ķekavas 27. vēlēšanu apgabala, un 1990. gada 21. aprīlī piedalījos Vislatvijas Tautas deputātu sanāksmē Rīgā, "Daugavas" stadionā. Līdzīgi tika mainīta arī LPSR Augstākās padomes vēlēšanu procedūra, un 168. Ķekavas vēlēšanu apgabalā (vairākmandātu –!) novadnieku uzticību izpelnījās Jānis Biezais. 1990. gada martā bija pieņemts "Likums par pagastu pašvaldību", nosakot tās institūcijas: pagasta Tautas deputātu padome, Pagasta Tautas deputātu padomes izpilddomiteja, pagasta Tautas deputātu padomes revīzijas komisija. Tātad no šī brīža nav vairs Ķekavas ciema, bet ir *Ķ e k a v a s* *p a g a s t s*. Padomes priekšsēdētājs vienlaikus varēja tikt ievēlēts par izpilddomitejas priekšsēdētāju (pagastvecāko). 1991. gadā izpilddomiteja tiek pārdēvēta par pagastvaldi. "Darba Balss" 1991. gada 29. jūnijā raksta: "*Ķekavas pagasta deputātu sesijā apstiprināts vietējās pašvaldības nolikums un struktūra. Izveidota arī komisija piecu cilvēku sastāvā, kas izskatīs pašreizējo izpilddomitejas darbinieku darbu. Par pagasta vecāko kļuvis bijušais TDP priekšsēdētājs Arvīds Vairogs.*" Nākamais likums ieviesa šolaiku kārtību, un kopš 1994. gada par vienpadsmit deputātu vietām Ķekavas pagasta padomē sacenšas partiju un vēlētāju apvienību sastādītie kandidātu saraksti ar daudzsološām programmām – *izvēlies, ko Tu vēlies!*

Noslēgums

"Kad dibināts Ķekavas pagasts..."

Izskatīju daudz grāmatu, avīžu, arhīvu dokumentu u. c. Bet atbilde? Varu tikai piedāvāt variantus:

– Ķekavas ciems (tā pašreizējā teritorijā) atgūst nosaukumu pagasts – 1990. gadā.

– Ķekavas ciemam pievieno Katlakalna ciemu, līdz ar to top šī pašreizējā teritorija – 1974. gadā.

– Ar cariskās Krievijas likumdošanu Latvijā tiek izvietoti pagasti kā zemnieku pašvaldības vienības (tiesa gan, muižu uzraudzībā) – 1819. gadā. (Un turpmāk dokumentos reizēm Doles draudzē minēts arī Ķekavas pagasts, tātad varētu domāt, ka tas "dibināts", pamatojoties uz minēto likumu.

– Tomēr! Kā liecina vēstures avoti, pirmās bruņinieku muižas tika ierīkotas labības u. tml. savākšanai no zemniekiem (būvēja arī dzirnavas, un jau 15. gadsimtā tādas minētas gan uz Bērzes upes, gan Ķekavā), tātad varētu secināt, ka ordeņa mestra Pletenberga 1512. gadā izlēņotajai Ķekavas muižai tās novadā ir bijis savs pagasts/vaka kā zemnieku pašvaldības vienība.

– Bet! Muižu neierīkoja tukšā, nepadzīvotā vietā, jo bruņiniekam, kara draudzei un tās zirgiem jau uzreiz nepieciešama zemnieku iekopto tīrumu raža. Tātad varētu secināt, ka šai teritorijā pie Ķekavas ietekas Daugavā jau sensenis dzīvojuši mūsu senči, kas, iespējams, pazina garāmkuģojošo vikingu pagasta iekārtu (lībjiem – vaka), vai arī zemgaļu novadu. Tas varētu būt Pļavniekalna senkapos apbedīto ļaužu laiks. Apdzīvotība pilskalnos – Kļāņu un Pļavnieku (Sauliešu) – attiecas uz senāku periodu.

Laika nemitīgajā plūdumā, mainījušās varas, mainījušies varas nesēju viedokļi par zemju/teritoriju piederību, lielumu, nosaukumiem... Nemainīgā vērtība – cilvēks, viņa attiecības ar līdzcilvēkiem, attieksme pret dzīves vidi un dabu.

VĒRES – sk. atsauces tekstā,

kā arī:

- A. Švābe. Pagasta vēsture I. R, 1927
- A. Švābe. Senās Latvijas vēstures avoti. R, 1937
- E. Dunsdorfs. Lielvidzemes kartes. Melburna, 1986
- Lauku pašvaldību gadagrāmata – kalendārs 1936. R, 1935
- Latvijas zemju robežas 1000 gados. R, 1999
- P. Mucenieks. Latvijas pašvaldības iekārta. R, 1938
- A. Švābe. Vecākās zemnieku tiesības. R, 1927
- A. Švābe. Latviešu cilšu tiesības. R, 1939
- E. Dunsdorfs, A. Spekke. Latvijas vēsture 1500-1600
- Latvju Dainas I. Jelgava, 1894
- Latvju Dainas IV. S. Pēterburga, 1910
- V. Viķe-Freiberga. Trejādas saules. Hronoloģiskā saule. R, 1999
- J. Bērziņš. Mēra postījumi Vidzemē 1710. gadā. R, 1935
- E. Dunsdorfs. Latvijas vēsture 1710-1800. Stokholma, 1973
- J. Vīgrabs. Landrāta Rozena 1739. gada deklarācija "Par Vidzemes dzimtkungu tiesībām uz zemnieka miesu un mantu". R, 1937
- M. Svarāne. Brāļu draudze Dolē un Ķekavā. Daugavas raksti. R, 1991
- M. Svarāne. Kad latviešu zemnieki zvērēja LVIŽ. 1992/1
- G. Merķelis. Izlase. R, 1969
- M. Skujenieks. Vietējā pašvaldība Baltijā. B. v, 1916
- A. Hupel. Topographische Nachrichten..., 1792
- V. Ramāns. Doles draudzes skolas kronika. IMM. R, 1922/8
- Tautas vara Latvijas pagastos 1905. gadā. R, 1985
- 1905. gada revolūcijas dalībnieku atmiņas. R, 1955
- E. Lidace. Skarbā ikdiena. R, 1975
- P. Aigars. Katedrāles. R (Stokholma), 1995
- "Baltijas Vēstnesis" 1896. g. 12., 13. nov. u. c.
- "Balss" 1896. g. 22. nov. u. c.
- "Dienas Lapa" 1905. g. 22. nov. u. c.
- "Progress" 1907. g. Nr. 18 u. c.
- "Darba Balss" 1948. g. 19. janv.
- "LPSR APP Ziņotājs" 1940, 1941, 1945-1990
- Latvijas Valsts Vēstures arhīva 638. fonda 1. un 2. apraksta lietas,
2570. f. 14. apr. 20., 21. u. c. lietas, 7404. f. 1. apr. lietas 84.-90.,

1392. f. 1. apr. lietas, 4595. f. 1. apr. 4096. u. c. lietas, 238. f. 1. apr.,
14. fonda 1. un 2. apr., 13. f. 1. apr. 3. f. 5. apr. lietas

LNB Letonikas Rokrakstu un retumu nodaļas fonds A 148 u. c.

Ķekavas muzeja materiāli.

*

- Dievspalīdz! Agri esi atnākusi!

Dzilna. Paldies, paldies! Gribēju paspēt tieši saullēkta ūdenī! ...
Pastāsti par šo avotiņu!

- Labi. Paiesim nostāk! Piebrauca negaušas ar desmitiem kannu un pudeļu! ... Arī saulīte, tikko parādījusies, ieslēpās mākonī... Kad uzzināju par šādu dīvainu ūdensietaisi, kur cilvēka roku ierīkotā tvertnē krājas avoksnainās pakrastes ūdens, lai no caurules būtu ērti iepildāms traukā, sāku nākt šurp cerībā satikt meistarū. Veicās. Satiku. Uzvārdū šis vīrs tomēr neteica – lai saucot kaut vai par Mihailu Ivanoviču. Skumjš bijis viņa liktenis. Palicis viens, meita traģiski gājusi bojā. Avotiņu tolaik negantnieki reizēm postīja, nolauza un aizmeta cauruli... Atjaunojot īpašumtiesības, draudze atguvusi savu zemi līdz ar avotiņu, un tagad te top brīnišķīgi sakopts; vēl tik dīķītis jāztīra.

Dzilna. Vai draudzei pieder arī šī māja kraujā?

- Jā. Sen jau. Redzi, es paņēmu līdzī Broces zīmējuma kopiju, lai parādītu, kāda izskatījies šī vieta pirms kādiem divsimt divdesmit gadiem. Kur tagad sarkanarmiešu brāļu kapi, bija pirmā Ķekavas baznīca. Kur tagad šī māja, tolaik – vairāku nelielu ēku grupa; un, kas tās ir, to tu redzi 1695. gada Bauskas ceļa kartē – 'Dahlen Schuhlwohnung'. Kā to tulkot? Laikam – Doles skolas istaba? Tātad pirms trīssimt sešiem gadiem šai kalniņā pie Ķekavas upītes Bauskas ceļa malā jau bijusi skola. Tāda bija zviedru valdības prasība – pie

katras baznīcas ierīkot skolas istabu. Ēkas karos, plūdus, ugunsgrēkos, kā arī aiz vecuma gājušas bojā vairākkārt, atkal un atkal celtas no jauna vai pārbūvētas. Pēdējoreiz to draudzes skola būvēta 1902. gadā. Sagrauta Pirmajā pasaules karā. Pēc tam atjaunota kā draudzes māja, ķestereja. Krievu laiku sākumā te izvietota pašvaldība, ko vācu laikā pārceļ uz Tautas namu, bet te iekārto doktorātu. Uzlidojuma laikā tieši ārsta pieņemšanas telpā iekrīt bumba, iet bojā bērns, bet ārstam norauj roku. Pēc kara māja nodota ceļu daļai un nosaukta par Kraujām. Tajā iekārtoti arī dzīvokļi. Kā jau teicu, tagad savu īpašumu atguvusi draudze.

Dzilna. Skat, zīmējumā redzams arī ceļš, tikai tas ir dziļā lejā, un arī tilts zemāks.

- Lūk, otrs zīmējums, datēts ar 1785. gadu, tātad drīz pēc jaunās baznīcas uzcelšanas.

Dzilna. Kāda tā divaina! Jā, tu jau rakstīji, ka tornis uzbūvēts tikai 1900. gadā. Bet kas ir šī otra māja zīmējumā, baznīcai pretī? Nepavisam ne tāds grausts kā šobrīd!

- O! Tā ir lepna māja – Ķekavas krogs! Divaini iznācis: parasti cēla krogu pie baznīcas, te uzcelta baznīca pie kroga! Bet kā tev šķiet, kāpēc pirmā baznīca celta šai Ķekaviņas krastā, bet jaunā – otrā pusē, tuvāk Daugavai?

Dzilna. To no šejienes var labi saredzēt. Mēs laikiem šobrīd atrodamies Daugavas senkrasta stāvumā, un palu ūdeņu straume, triekdamās šai līkumā, būs dzinusi krastā ledus blākus: droši vien tie sasprūda arī abās krācēs pie Doles muižas, un tad te varēja veidoties pamatīgi sastrēgumi, applūdinot arī šoseju un tik zemas vietas kā tā, kur atrodas jaunā baznīca.

- Man arī tā šķiet. Daugavai kļūstot rāmākai, varēja atļauties tik tuvu tās krastam celt baznīcu. Taču esmu dzirdējusi, ka

vēl nesenos laikos, pirms Doles ūdenskrātuves izbūvēšanas, pavasara plūdus ledusgabali peldējuši pa šoseju gandrīz līdz Kalna krogam. Bet pirms pusgadsimta Ķekaviņā ūdens līmenis cēlies tik augstu, ka ticis līdz pat tās sarkano ķieģeļu ēkas, pagastnama – skolas durvīm.

Dzilna. Skola te un skola tur! Varbūt arī tai krogā tika izbūvēta skola, iekāms tas kļuva tik noplucis?

- Nu, Nu! Neesi tik skarba pret šo ēku! Tā ir mana sapņu pils! Un ar raibumraibu mūžu! Jau pirmās septiņpadsmitā gadsimta ceļu kartes rāda šai vietā krogu. Dažus tā piedzīvojumus varbūt pamanīji manos rakstos. Doles Saviesīgā biedrība izdabāja varas iestāžu atļauju krogu pārbūvēt par biedrības namu, un šai jaunajā veidolā tas sāk darbu 1911. gada rudenī. Stadula un celiņnieku naktsmītnes gan saglabātas – tomēr peļņa. Pēc Pirmā pasaules kara Saviesīgā biedrība darbību neatjauno, nams ar tam piekritīgo zemi, kā jau bezīpašnieka manta, nonāk valsts pārziņā. To, kā jau peļņas ziņā perspektīvu, cenšas iegūt privātpersonas. Pašvaldība attiesā namu pagasta sabiedrības vajadzībām, un tas kļūst par kultūras iestādi – Tautas namu. Stadulā zirgus novieto sarīkojumu apmeklētāji, ballinieki. Darbojas veikals un maizes ceptuve. Trešajā stāvā – dzīvoklis skolotājam: divas aukstas istabiņas; pirmajā stāvā pie kopīgi izmantojamās virtuves – diviem skolotājiem, katram pa istabiņai. Tiek pārbūvēta zāle un skatuve; rekonstrukcijas projektu izstrādājis arhitekts K. Zēvers. Notiek dažādi sarīkojumi, skolai arī vingrošanas stundas – tu tātad skolu gluži vietā esi pieminējusi. Darbojies koris, amatierteātris, skolotāja Zenta Ozoliņa uzsāka skatuves deju mācīšanu. Izrādītas arī Alfrēda Dziļuma lugas, un viņš pats vienīgo reizi mūžā te bijis aktiera "ādā", spēlējis Alderu Blaumaņa "Uguni". Redzi plāviņu tepat aiz upītes, pie Tautas nama – tajā pēc kapusvētkiem ļaudis pulcējušies zaļumos. To apliecina Alfrēds Dziļums grāmatā "Pēdas rīta rasā", kā arī Almas Tračumas uzdāvinātā fotogrāfija.

Dzilna. Vai tagad atkal tas ir "strīda objekts", ja neviens neremontē?

- Pagaidi, pagaidi, visu pēc kārtas! Pēc pēdējā kara tur mitinājās pašvaldība un notika arī kultūras pasākumi. Kad būvēja putnu fabrikas ciematu, Jauno Ķekavu, ciema izpildkomiteja pārcēlās uz trīsistabu dzīvokli un drīz uz kopmītni, deviņo māju, kurā tā mitinās vēl šolaik, bet Tautas namu atstāja kolhozam. Daudzi šolaiku ķekavieši tur dziedājuši kori, spēlējuši teātri, dejujuši gan uz skatuves, gan ballītēs. Kad skola bija kļuvusi jūtami par šauru, dažas telpas tika izmantotas arī mācībām. Putnu fabrika sparīgi būvējās un uzcēla kultūras namu. Lai gan pašdarbnieki iebilda, tika nolemts, ka Ķekavā nevajag divus deju kolektīvus, divus korus u. tml., un visa kultūras dzīve tika pārcelta uz upes otru krastu. Pašdarbības kolektīvi laika gaitā tomēr veidojās jauni un jauni, bet Tautas namā vairs kultūras dzīve neatgriezās. Pirmajā stāvā veikali, otrajā – telpas kolhozam dažādām tehniskām vajadzībām. Zālē tika izlauzta parketa grīda. Labi, ka kolhozs paguva uzlikt pamatīgu jumtu, iekāms sākās privatizācija. Un atkal tiesu darbi, jo nams – ne čiku, ne grabu – gandrīz kā kāda bezvērts piedeva nonāca buljona ceha (SIA "Vecdaugavas krasts") īpašumā. Pašvaldība gan to atguva, taču nodeva Doles Saviesīgās biedrības rīcībā, kas pagarinājusi nomas

Zaļumsvētki
plaviņā pie
Ķekavas upes
1911. g.

līgumu veikalam pirmajā stāvā. Paldies Dievam, ka visus šos juku un neskaidrību laikus nams tomēr ir bijis apdzīvots – trešā stāva istabiņās joprojām mīt Marta Šarapova.

Dzilna. Un kā tad ar to sapņu pili?

- Vai tad es neteicu? Agrofirmas administrācijas ēkā (tagadējā "Kodolā"), arī man bija kabinets, un es tajā iekārtoju nelielu novadpētniecības ekspozīciju. Bija cerība izveidot vecajā Tauas namā muzeju. Un arī šobrīd uzskatu – lūk, istā vieta Ķekavas muzejam! Tik daudz notikumu bijis gan šai namā, gan ap to!... Pa šoseju garām uz fronti gāja latviešu strēlnieki!... Bet par strēlniekiem citureiz! Divos paņēmienos esam izstaigājušas gabaliņu Austras takas. Strēlnieku takā ielūkosimies vasarā. Kad sāksies brīvlaiks, atnāc, dosimies Ķekavas kalnos!

Dzilna. Labs ir! Bet – ja jau mēs šorīt tikāties starp divām skolām, tad tu droši vien man atnesi kaut ko tādu izlasīšanai. Met somā! Nepazaudēšul! Varbūt šīs tas noderēs, jo skola gatavojas jubilejai.

NOVADA SKOLAS TRĪSSIMT GADOS

Lēnu, lēnu bērziņš auga,
Lēnu lapas darināja;
Lēnu augu pie māmiņas,
Gudru ņēmu padomiņu.

LD 3199,1 (pier. J. Simenovs)

Senos laikos nebija skolu; to vietu pildīja tautas gara mantu kopums, t.s. folklorā, ar tajā pausto dzīves gudrību. Dainu, īpaši šūpuļdziesmu, maigās, dailās, rāmās melodijas bērniņu aprņēma no pirmajām dzīves dienām, iedibinot pamatu šādu sajūtu nepieciešamībai turpmākajā mūžā. Tautasdziesmas rosināja bērna zinātkāri, attīstīja prātu, emocionāli pievērsot tā uzmanību apkārtējās pasaules norisēm, mācīja rātņībai un čaklumam – sākumā kopā ar māti mājās un lauka darbos, tālāk šādā audzināšanā iesaistoties vecākajiem brāļiem un māsām, kā arī tēvam un pārējiem pieaugušajiem. *"Bija it kā nodibināta viena liela kopēja skola, kur paaudze pēc paaudzes ņēma viena otru savā vadībā un gādībā, arvien tālāk attīstot tās vērtības, kam paliekoša nozīme tautas dzīvē,"* – tā rakstījis G. Austrums. Trīspadsmitais gadsimts varmācīgi atnesa citas vērtības. Sludinātas svešā valodā, svešo kungu aizstāvētas, tās sākotnēji maz ietekmēja tautas garīgo dzīvi: vajadzēja tikai iemācīties ārēji pakļauties (pēc simt gadu veltīgas pretošanās), klusībā paliekot pie sava viedokļa un senču tradīcijām. Landtāgs 1424. gadā noskaidro, ka mācītāji neprot latviešu valodu, un pavēl to gada laikā iemācīties, kā arī nelaulāt pārus, kas neprot tēvreizi, divpadsmit ticības gabalus, desmit bausļus un Ave Maria. Taču šis lēmums pildīts netiek. Tauta dzīvo savu dzīvi. Lutera mācības

izplatīšanās mudina katoļu baznīcu nopietnāk pievērsties kristīgās ticības sludināšanai latviešu valodā, sākt Svēto rakstu tulkošanu. Sākumā Luters prasīja vispārēju izglītību, bet drīz vien no šīs prasības atteicās, aprobežojot tautas izglītību ar elementārām zināšanām, kas nepieciešamas luterticīgam: prast tēvreizi un lūgšanas, dziedāt baznīcas dziesmas, lasīt Biblii; mācīt var kā skolā, tā mājās; mācību grāmatas – mazais katķisms, ābece, dziesmugrāmata, Bībele. Livonijā jau 1558. gadā sāka vākt naudu skolu dibināšanai, taču neko šai jomā nepaguva uzsākt, jo uzbruka Ivans Bargais. Karš izpostītajā zemē turpinājās, līdz uzvarēja Stefans Batorijs, un Polijas karalis Sigismunds Augusts "Vidzemes pievienošanas aktā" 1566. gadā raksta: "*Ari s k o l a s un baznīcas zemnieku kārtai ierīkos un ar pietiekamiem uzturēšanas līdzekļiem apgādās un pabalstīs.*"

Tas tomēr paliek tikai solījums. Ilga kara rezultātā savas intereses ir pieteikuši zviedri. Kārlis IX, vedot sarunas ar Vidzemes vācu muižniekiem 1601. gadā, ir tik devīgs, ka apsola vairāk, nekā viņi gribētu likt lietā, – brīvību zemniekiem, izglītību viņu bērniem, zemnieku ekonomisko aktivitāšu dažādošanu u. tml. Muižnieku pārstāvji bija šausmās par šiem priekšlikumiem, taču tie tika atkārtoti visā zviedru valdīšanas periodā, īpaši tā sākumā, Gustava II Ādolfā valdīšanas laikā, un beigu posmā, Kārļa XI laikā. Visu 17. gadsimtu Vidzemē pastāvēja pagānisms ar stipru katolicisma piejaukumu. 1669. gada septembra vizitācijā D o l e s draudzē baznīcas priekšnieks sūdzējies, ka zemnieki ir stūrgalvīgi un nepaklausīgi. Ja zemnieks neierodas uz dievvārdiem un svēto vakarēdienu, viņš tiek sodīts: pirmoreiz ar vienu vērdu, otrreiz ar pusmarku, bet trešoreiz viņu pieslēdz pie baznīcas durvīm. Ja jauni ļaudis cītīgi nemācās lūgšanas un neiet pie svētā vakarēdiena, tiem neļauj piedalīties ne kāzās, ne kristībās un arī pašus nelaulā.

Gauži raud skolas bērni,
Grāmatā vērdamies;
Grāmatā smalki raksti,
Nevar drīzi izlasīt.

LD 3050

Septiņpadsmitā gadsimtā zviedru valdība lika pamatu Vidzemes baznīcas satversmei un centās organizēt arī latviešu zemnieku izglītību; 1650. gadā top Virskonsistorijas pavēle, ka pie katras baznīcas jādarbojas ķesterim, kas tur skolu, resp., māca zemnieku bērniem katķismu un lasītprasmi. Ar 1668. gadā rīkojumu tika uzdots apstaigāt zemnieku mājas un mācīt ticības pamatus. Līdz tam mācītāja pienākums bija palīdzēt draudzei apgūt katķismu, lasot priekšā tekstu, ko ļaudis vairākkārt automātiski atkārtoja. (Tādā veidā bieži atkārtojot 'Pater Noster', tautas mutē kopš katoļu laikiem ieviesās 'pātari' un 'skaitīt pātarus'.) Tomēr muižnieki ne-labprāt atvēlēja līdzekļus tautas izglītošanai, lai arī tā aprobežojās tikai ar kristietības pamatu apgūšanu. Ne 1669. gada, ne 1674. gada vizitācijās D o l e s draudzē netiek minēta ne ķstera, ne skolas darbība. Kārļa XI 1686. gadā izdotajā baznīcu un skolu likumā (tas ir kopija no tāda paša likuma Zviedrijā) diezgan plaši runāts par skolu lietām: skolu iekārtošana, katehizācija (katķis-ma mācīšana) baznīcā un mājā, bērnu māj mācība, kas paredz, ka vecākiem savi bērni uzcītīgi jāspiež pie mācīšanās utt. Ģenerāl-gubernators Hastfers 1687. gadā ierosina un landtāgs (muižnieku pašpārvalde) arī apsola – dot katrai baznīcai ķstera zemi un celt

Vecā baznīca
un skolas ēku
grupa.

J. K. Broces
zīmējums
1784. g.

Priekšplānā tilts
pār Ķekavas upīti;
uz tā pajūgs

skolas namus, kā arī uzdot muižniekiem raudzīties, lai zemnieku bērni apmeklētu skolas. Pakāpeniski sākās skolu dibināšana, un vispirms tas notiek valsts patronētās draudzēs, līdz 1694. gadā tiek izdota pavēle atvērt draudzes skolas ar latviešu mācību valodu visā zviedru Vidzemē. Kārlis XI katrai draudzes ('ķirspīles' – no vācu 'Kirchspiel') skolai dāvina ceturtdaļarklu zemes (tas ir – vidējas zemnieku saimniecības apmērā). Tad arī dibināta Doles draudzes skola Ķekavā. Tā redzama gan J. Ā. Ulriha 1695. gada Bauskas ceļa kartē kā 'Dahlen Schulwohnung', gan citu kartogrāfu darbos. Vienlaicīgi ar pilsētas latviešu skolu pārņemšanu, Rīgas rāte nolemj atvērt arī četras lauku novadā, t. sk. Plakānos, un 1681. gadā publicē noteikumus, ka skolas apmeklēšana ir obligāta. Spēcīgākajās draudzēs skolotājam deva dārza zemi, rātes piemaksu un skolas naudu, bet vājākajās – Katlakalnā un Olainē – arī astotdaļarklu zemes. Katlakalna skolotājs 1694. gadā saņem konsistorijas aizrādījumu, ka *"turpmāk vajadzētu ne tā kā līdz šim mācīt skolniekiem lasīt vācu grāmatas, bet vairāk latviešu valodā, lai viņi palīdzētu paši sev un mājniekiem, lasot priekšā no grāmatas"*. Skolēnu skaits laukos neliels, sevišķi pavasaros un rudenos, kad bērni nepieciešami saimniecības darbos. Katlakalna skolā 1693. gadā mācījušies astoņi bērni, lai gan ziemā bijuši divdesmit.

Taču 1695. gadā nomirst ģenerālgubernators Hastfers un drīz arī Kārlis XI; cits citam seko vairāki neražas gadi, sākas Lielais Ziemeļu karš. 1700. gada Vidzemes landtāga sēdei raksturīga bija opozīcija pret zviedru valdību (un tāpat arī pret skolu projektu), bet nākamā jau notika citos valstiskos apstākļos: Krievijas cars Pēteris I ļāva pilnu vaļu vācu muižniecībai un garīdzniecībai. Bez tam – zeme bija karā izpostīta, saimnieciskie apstākļi smagi. Tomēr 1711. gadā tiek izdots pirmais rīkojums skolu lietās: draudzēm, kurām vairs nav skolmeistara, tāds jāpieņem un zemnieku bērni *"pēc agrākiem labiem noteikumiem"* jāsūta skolā. Mācītāji turpināja zviedru laikos ieviesto katķisma mācīšanu baznīcā, kā arī šai nolūkā pulcināja ļaudis kādā zemnieku mājā vai muižas ēkā. Taču ķesteris – skolotājs bija nepieciešams palīgs baznīcas darbā, jo viņš bija priekšdziedātājs un dziedāšanas

vadītājs dievkalpojums, lasīja priekšā svētrunas teksta izskaidrojumu.

Vizitācijas komisija D o l e s muižā ierodas 1726. gada 4. martā. Baznīcas priekšnieks – muižas pārvaldnieks Šrēders. Atzīmēts, ka skolas nav, bet jau četrus gadus darbojas skolotājs Jēkabs Bila, kurš izmanto skolai iedalīto ceturtdaļarklu zemes, saņem no katra zemnieka vienu sieku labības, kā arī 1 – 2 marku atalgojumu par apbedīšanu (ka jau minēts iepriekš, mācītājmuiža atradās Doles salas augšgalā). Uz komisijas jautājumu par skolotāja piemērotību skolas darbam mācītājs F. Horstmanis atbildējis, ka īsti apgalvot to nevarot, jo Bila slikti lasot. 1736. gada vizitācijā beidzot minēts arī s k o l a s nams, kas uzcelts pirms astoņiem gadiem, t. i., 1728. gadā – tajā ir viena istaba ar diviem maziem kambarīšiem un priekšnamīņu; ēkai ir lubu jumts. Ir arī rija ar priekšriju. Skolotājs Ē v a l d s R ī p s, 30 g. v., strādā ceturto gadu; pirms tam bijis tādā pašā amatā Pernigelē. Viņš sūdzas, ka zirdziņu, kas stāvējis sētā, ziemā saplosījuši vilki, jo nav kūts; nav arī klēts. Zeme vairs astotdaļarkla, nav strādnieku tās apkopšanai. Sיעיפוס (saimaksu graudā) nesaņemot, vien mazumiņu no Pulkarnes (Briediķu) muižas. Skolā nav arī neviena bērna; zemnieki māca mājās – Kaugu Kāvs, Jorenu Andžs, Renceļu Juris. Nākamā 1739. gada vizitācija notikusi pastorātā. Skola raksturota kā *"vācu māja ar istabu, visiem galakambariem un priekštelpu"*, taču ēkas lubu jumts esot bojāts, grīda vienā kambarī sapuvusi. Vietas pietiekot 20–25 bērniem, bet nākot tikai vienpadsmit. Mācību laiks – no Mārtiņiem līdz Lieldienām. Bērni lasīt iemācoties kā nu kurš – citi trijās, citi četrās ziemās. Dzīvojamā māja jau bijusi, kad viņš te darbu uzsācis; saimniecības apstākļi nav mainījušies: ne kūts, ne klēts joprojām nav uzcelta, labība jāglabā bedrē, kur sakrājas ūdens. Baznīcas priekšniekam tādēļ tiek uzlikts 10 dālderu sods par labu baznīcas kasei un norādīts, ka draudzei klēts jāuzceļ līdz Jāņiem. Skolotāja zemes platība ir palielinājusies līdz pusarklam, un viņš tur divus zirgus. Kā atalgojumu no katra zemnieka, kura bērni iet skolā, saņemot pa sestdaļai pūra rudzu un miežu, bet no muižām neko. Komisija lēmusi, ka par katru skolasbērnu jāpieved arī viena ass malkas, bet Bērzmentes un Pulkarnes muižas dos ik gadus pa

pūram labības. Skolotājam dod rīkojumu, ka bērniem jāiemācās no galvas pieci katķisma gabali un neviens nav ātrāk atlaižams no skolas, kamēr neprot tos noskaitīt; jā māca arī rīta, vakara un galda lūgšanas pirms un pēc ēšanas. Tāpat arī skolotājam katru svētdienu baznīcā jā nolasa draudzei skaidri un lēnām viens katķisma gabals. Mācītājam uzdeva vest uzskaiti par divpadsmit gadus veciem bērniem, kuriem jāsāk apmeklēt skolu. Ja vecāki šāda vecuma bērnus skolā nelaiž, tiem jauzliek naudas sods vai jānoper pie baznīcas. Zemnieki tomēr varot turpmāk mācīt arī mājās, bet mācītājam šī māj mācība jā pārbauda nevis reizi gadā, kā bijis ierasts, bet ik mēnesi.

Komisija, kas 1743. gadā pārbauda hernhūtiešu brāļu draudzes darbu Ķekavā, konstatējusi, ka lasītpratējas galvenokārt ir sievietes. Bet uz Valmiermuižas semināru 1740. gadā aizsūtīts mācīties Kalna Vēberu Krišjānis (Kristiāns), un viņš arī bijis vietējā draudzes skolā skolotājs līdz 1751. gadam, bet pēc tam – Jēkabs Čislevics. Vizitācijā 1765. gada 17. decembrī konstatēts, ka ir skolas māja, celta 1757. gadā, ar vajadzīgajām saimniecības ēkām, bet sētas gan nav; pie skolas ir astotdaļarka zemes. Skolotājs Jēkabs Paškevics (citos avotos Jakobs Backevičs), 42 g. v. strādā te jau desmit gadus, pēc amata audējs. (Skolotājam, kāda amata pratējam, bija atļauts ar to nodarboties, tikai – netraucējot mācību darbu; taču šī piebilde bieži netika ievērota.) Skolotāja galvenais darbs bijis saistīts ar baznīcu; viņš izpildījis ķesteru pienākumus, katru svētdienu turot zemnieku dievkalpojumu, kas sākas plkst. 8, bet vācu draudzei – ik pa divi nedēļām plkst. 11. Mācījušies tikai četri bērni, jo viņus skolā sūtot tikai tad, ja māj mācības pārbaudē zināšanas bijušas sliktas. Iztikšana skolotājam kvalificēta kā trūcīga.

Jaunuzcelto skolu Olainē atklāj 1768. gada 27. februārī, un tur, iespējams, mācās arī daži Plakanciema bērni. Katlakalna draudzes skolā 1741. gadā ķesteris Jēkabs Lapīņš mācījis bērniem lasīšanu un katķismu. Bet Broces laikā skolotājs bijis vācietis Dāvids Kristīns (Hristiāns?), galdnieks un ērģeļu būvētājs, pēc tam – viņa dēls Johans. Skolotājam iztiku devusi neliela saimniecība. Tomēr daudzi

katlakalnieši un citi Mazjumpravmuižas zemnieki bērnus skolā nav sūtījuši, aizbaidinoties ar pārāk lielo attālumu, nabadzību un nepieciešamību bērniem strādāt.

J. Paškevics (Backevičs) Dolē strādā vēl 1776. gadā, viņa atalgojums ir uzlabojies. Joprojām bieži aizstāj mācītāju un saņemto atalgojumu daļa uz pusēm ar ķesteri. Baznīcā ir ērģelnieks – dzimtcilvēks Jānis Pulka, un arī viņam bieži maksā skolotājs. Šis Pulka (Pulķis – ?) esot arī izgatavojis ērģeļu prospektu, ko 1812. gadā izposta prūšu karavīri.

Lasītpratēju skaits draudzē pieaug.

Gadi	Lasītpratēji				Kopā
	bērni		pieaugušie		
	zēni	meitenes	vīrieši	sievietes	
1778	221	183	378	361	1143
1779	222	195	387	380	1184
1780	218	215	405	398	1246

Gadi	Lasītnepratēji				Kopā
	bērni		pieaugušie		
	zēni	meitenes	vīrieši	sievietes	
1778	110	150	153	154	617
1779	143	140	137	152	678
1780	137	129	130	141	537

No malu malām pienākuši ziņojumi, ka trūkst mācību grāmatu. Landtāgs nolemj izdot jaunu dziesmu grāmatu. Rakstītprasmi zemnieku skolās vēl neprasa. Draudžu mācītāju ziņojumi konsistorijai rāda, ka lasītpratēju skaita pieaugumu galvenokārt nodrošina mājmacība. Skolas aptver maz bērnu, pie tam laiku pa laikam pārtrauc darbību. To rāda arī ziņas par mūsu novadu. Divus gadus darbojusies skola Doles muižā, trīs gadus – māj skola Rēpjos.

Tā kā skolas mācību programmas ietvēra tikai lasītprasmi, galvas gabalu zināšanu un baznīcas dziesmu zināšanu, tad to varētu apgūt arī mājmacīšanā. Sieviete – māte, dzimtzemniece, pie skola uguns – tā bija galvenā skolotāja pāris gadsimtu ritējumā. Savukārt

Mācību gads	Skolēnu skaits				
	draudzes skolā	muižas skolā	mājskolā	pie vecākiem	Kopā
1785/86	4			62	66
1786/87	4	-	-	191	195
1787/88	8	-	-	82	90
1788/89	5	-	41	88	134
1789/90	13	10	10	96	129
1790/91	14	11	22	90	137
1791/92	9	-	-	75	84
1792/93	9	-	-	69	78
1796/97	4	-	-	73	77

lasītprasmi apguvušie bērni mācīja citus, kā arī lasīja priekšā pieaugušo vakarēšanās. Grāmatas tika rūpīgi glabātas, pārlasītas atkal un atkal.

Krievijas cars Aleksandrs I 1802. gadā nodibina Izglītības ministriju; Baltijas tautskolas tiek nodotas Tērbatas universitātes virspārvaldīšanā, Vidzemes baznīcas un skolas saņem jaunu vadītāju – ģenerālsuperintendentu Kārli Zontāgu, kas daudz darījis izglītības veicināšanā. Tomēr skolu lieta virzās gausi, jo šiem plāniem pretojas muižnieki. Arī D o l e s draudzē 1806. gadā nav ne skolas, ne ķestera mājas, bet skolmeistars un ķesteris vienā personā – H e i n r i h s V ē b e r s, kas pelna iztiku ar audēja amatu, dzīvo muižnieka fon Levis of Menāra ierādītā telpā. Vēl 1811. gadā mācītājs Dingelštats sūdzējies, ka draudzē vāji veicoties ar bērnu mācīšanu; skolas neesot, un kā jau vispār Vidzemē, bērnus mācot mājās. Drīz mūsu novadā iebrūk Napoleona armijas daļas, un karadarbība sagādā jūtamus postījumus. Vizitācijas joprojām atsaucas uz 1797., 1762., 1724. un pat 1669. gada prasībām.

K a t l a k a l n a draudzes skolā 1813. gada 29. janvārī notiek pārmaiņas: darba gaitas beidzis 64 gadus vecais D ā v i d s H r i s t i a n s, kas šai amatā nostrādājis 28 gadus, un par skolotāju tiek izraudzīts viņa vecākais dēls, līdz tam ķesteris un skolotājs Iecavā – H r i s t o f s H r i s t i a n s. Tiek noteikta samaksa gan par skolotāja darbu, gan par ērģelnieka amata pildīšanu.

1832. gadā cars apstiprināja jaunu baznīcu likumu, kas uzliek garīdzniekiem par pienākumu rūpēties par bērnu reliģiski tikumisko audzināšanu skolā un mājās. Tomēr Rīgas apriņķa draudžu skolās 1834. gadā mācās kopā tikai 90 skolēni. Joprojām noteicošā nozīme ir bērnu mājmacībai.

Dolē 1800. gadā no 1760 draudzes locekļiem tikai 384 nav pratuši lasīt, bet 1835. gada 8. jūlija baznīcas vizitācijas protokolā teikts, ka "*nobriedušās jaunatnes vidū*" lasītnepratēju nav, tādi esot tikai starp pieaugušajiem, kas ienākuši no citurienes. Par skolotāju un ķesteri kopš 1829. gada strādājis Pēteris Vēbers, kurš prot labi lasīt, bet rakstītprasme bijusi slikta. Toties viņš spēlējis ērģeles, mācītāja prombūtnes laikā kristījis bērnus un izvadījis aizgājējus, kā arī pēc mācītāja sastādītā teksta lasījis svētdienas sprediķi. Viņa atalgojums – sešas pūrvietas zemes, no zemniekiem sietiņi un kā ērģelniekam desmit kapeikas sudrabā no katras mājas. Laikam jau tādas slodzes dēļ bērnu mājmacības pārbaude uzdota pērminderiem. 1819. gadā izdotie Vidzemes zemnieku brīvlaišanas likumi ietvēra skolu noteikumus; līdz ar to visai neskaidrā statusa ķirspīles skolas tika pārvērstas par istām draudzes skolām, un ap 1834. gadu sāka izzust arī pats nosaukums 'ķirspīles skola'. Doles draudzes skola, kā tas redzams pēc 1841. gada 22. maija skolu konventa protokola, sākusi darboties 1841. gada 7. janvārī, mācības beigušās 7. maijā un tās apmeklējuši astoņi bērni, no kuriem seši īsti draudzes skolnieki, bet divi mācījušies tikai lasīt. Mācījis ķesteris Pēteris Vēbers. Nolemts būvēt jaunu skolas ēku – deviņarpus asis garu un četras asis platu. Nākamajā ziemā sāk vest būvmateriālus, taču draudzes pagastu (Pulkarnes, Bērzmēntes un Ķekavas) tiesneši lūguši skolas celšanu vēl atlikt, citādi daudziem saimniekiem viņu nodzīto zirgu dēļ būšot jāizput. Tomēr 1844. gada vasarā būvi pabeidz un 19. oktobrī to konvents nodod ķesteram Vēberam pārziņā. Baznīcas priekšnieks fon Rengertens aicina izraudzīt no pagastiem skolniekus, kuriem nākamais trīs gadus skola jāapmeklē. Mācītājs Zukauss izsaka viedokli: tā kā pastorāts atrodas uz Doles salas, rudenos un pavasaros mācītājs ir pilnīgi atšķirts no skolas, arī attālums par lielu, lai skolu varētu pietiekoši bieži apmeklēt, –

tādēļ vajadzīgs skolotājs, uz kura "morālisku krietnību un pedagoģiskām spējām varētu pilnīgi palaisties, lai skola būtu draudzei par svētību un ne par samaitāšanu". Pašreizējais ķesteris esot zaudējis draudzes uzticību, tādēļ skolas ierīkošanu labāk uz gadu atlikt, kamēr pieņem skolotāju ar pienācīgām zināšanām un šim darbam atbilstošām rakstura īpašībām. Vizitācijas dokumentos turpmāk atzīmēts, ka 1844./45. gadā draudze uztur skolu, bet ailē "cik bēmu apmeklē skolu" ierakstīts – "skola nav turēta", skolotāja nav, nav arī ziņu par mājniecību. Lai gan arī baznīcas priekšnieks piekritis ķestera atstādināšanai no amata, tomēr šis lēmums nav pildīts, un Pēteris Vēbers šai amatā bijis līdz mūža galam. Skolas konvents 1845. gada 6. jūnijā nolēmis draudzes skolniekus izraudzīt no pagastiem šādā samērā: no Doles trīs, no Pulkarnes un Bērzmentes pa divi, no Ķekavas un Doles pastorāta pa vienam, kopā divpadsmit, kā tas noteikts likumā – atbilstoši iedzīvotāju skaitam. Vidzemi turpmākajos divos gados atkal piemeklē neraža. D o l e s baznīcas dokumentos ziņu par skolām 1845.-1847. gadam nav bijis. Bet 1848. gada 11. februāra konventa sapulcē pirmoreiz par skolmeistaru nodēvētais tas pats (!) V ē b e r s paskaidro, ka skolotāja eksāmenu viņš nokārtot nevarot un arī nevienas palīgskolotāja kandidatūras nezinot, bet esot ar mieru uzturēt konventa izraudzīto skolotāju "no sava galda". Pagastu tiesneši savu pagastu vārdā cēlušī prasību, ka uz viņu rēķina mācītie bērni jāspiež atmaksāt skolas laikā viņiem doto uzturu, ja viņi agrāk par sešiem gadiem pēc skolas kursa beigšanas gribētu pagastu atstāt. Par palīgskolotāju sācis strādāt K ā r l i s S i m o n s o n s , kurš gan vēl nav nokārtojis skolotāja eksāmenu, bet tam gatavojies. Viņš piedalījies skolotāju konferencē Turaidā 1849. gada 29. un 30. janvārī. Mācības nenotiek 1850. gada sākumā, jo viņš apmeklē Valkā sarīkotos kursus vecākiem skolotājiem, kam nav semināra izglītības. 1851. gada pavasarī pabeidz draudzes skolas kursu pirmais skolnieku izlaidums – tie, kas, skolu atverot, 1848. gada rudenī bija iestājušies. Atkal pagastiem jāizrauga skolnieki un jānosūta mācītājam pārbaudīšanai. Tiek apspriests pagastskolu dibināšanas jautājums, un konvents nolemj: "Tā kā mazajai Doles draudzei bez ķestera jāuztur vēl draudzes skolotājs, tad viņai nav

iespējams ar saviem līdzekļiem tagad dibināt pagastskolas; tāpat draudzē trūkst tādu cilvēku, kas šādu skolu vadišanu un pārziņāšanu varētu uzņemties." Tāpat arī nolemj uzlikt naudas sodu skolēniem par neattaisnoti kavētām dienām – piecas kapeikas par pirmo reizi, bet par atkārtotu kavējumu divkārsšā apmērā. Nodibina skolas kasi, lai vāktu līdzekļus mācību grāmatu un rakstāmlietu iegādei. Ievieš jaunu amatu – skolas vecākais, un pirmais par to kļūst Ručku saimnieks Pētersons. Simonsons 1853. gada pavasarī lūdzis algas paaugstinājumu, bet, to nesaņēmis, sameklējis darbu citur, viņa vietā strādā M i š k e . Draudzes locekļi un pērminderi izteikuši vēlmi, ka skolā jābūtu likumīgi atļautā vācu valoda, un konvents šādu lēmumu pieņēmis. Draudzes pagastu tiesneši joprojām nepiekrīt skolotāja algas paaugstināšanai un mudina ķesteri Vēberu beidzot nokārtot eksāmenu, un tas apsolās noskaidrot, kādas zināšanas pārbaudījumā tiek prasītas. Kad 1855. gada janvārī tiek saņemts apriņķa laukskolu valdes norādījums paaugstināt skolotāja algu līdz simt rubļiem, pagastu pārstāvji beidzot piekrīt, bet ar noteikumu, ka likumīgo divpadsmit skolēnu vietā par to pašu samaksu jābūtu trīsdesmit. Darbu sāk skolotājs M ā r t i ņ š V i ļ u m s o n s ; mācību līdzekļu nav trūcis, bērni skolu apmeklējuši kārtīgi, tikai skolu telpas vēlamas ērtākas un plašākas. Ar 1857. gada pavasarai, atsaucoties uz Laukskolu virsvaldes ierosinājumu, sāk rīkot skolas svētkus. Bērnu zināšanas pārbaudījumos izrādījušās neapmierinošas, Viļumsons saņem aizrādījumu par paviršību un nolaidību; ar 1858. gada aprīli konventa sēdēs jau piedalās A l e k s a n d r s Š m i t s . Mācītājs atkal atgādina par pagastskolu dibināšanu, lai varētu mācīties visi bērni, arī meitenes, un iesaka pieņemt ceļojošo katehetu, kas pa ziemas laiku dažās atsevišķās mājās bērnus pulcinātu un pamācītu. Šai amatā ievēlē ķesteri Vēberu. "Dvēseļu" revīzija notika 1858. gadā, un, vadoties pēc tās datiem, draudzes skolā jāsūta par vienu skolnieku vairāk nekā iepriekš, t. i., trīspadsmit: no Doles pagasta 682 revīzijas "dvēselēm" septiņi skolnieki, no Pulkares pagasta 265 – divi, no Bērzmētes pagasta 194 – divi, no Ķekavas pagasta 132 – viens, no Doles mācītāja pagasta 68 – viens. Ne visi lēmumi tiek izpildīti, piem., 1859. gada ziemā slikt

laika apstākļu dēļ nav darbojušies ceļojošie skolotāji, skolas laiku nav izdevies pagarināt līdz sešiem mēnešiem u. c. Vasarā atkal nomainās skolotāji, un rudens konventā piedalās *Teodors Celmiņš*. Pirmais mācību gads tiek vērtēts kā sekmīgs, nākamajā izceļas domstarpības ar ķesteri Vēberu, un ar konventa lēmumu tiek liegts nodarbināt skolēnus ūdens ņešanā viņa saimniecībai. (Tas nebija viegls darbs – nest ūdeni no Ķekavas upītes stāvajā kraujā.) Arī 1861. gada pavasarī Celmiņa darbs vērtēts atzinīgi; mācību kursā bijuši šādi priekšmeti – lasīšana, rēķināšana, bībelstāsti, baznīcas vēstures īsas ziņas, katķisms, Bībeles izskaidrošana, nošu dziedāšana, īsas ziņas no ģeogrāfijas. Mācījušies ne tikai likumīgie trīspadsmit draudzes skolnieki, bet arī sešpadsmit tādi, par kuriem maksāja vecāki paši. Nākamajā gadā tika ierīkota skolas bibliotēka ar 100 grāmatām, kuras par samaksu 50 kapeikas gadā lasīšanai varēja ņemt arī pieaugušie. 1862. gada sākumā miris ķesteris *Pēteris Vēbers*, un 17. septembrī par draudzes skolotāju un ērģelnieku – ķesteri pieņem viņa dēlu *Indriķi (Heinrihu)*, kurš izglitojies Cīmes Valkas skolotāju seminārā. Ar viņu novadnieki saistījuši lielas cerības – palielinājies privātskonieku skaits, un skolotāja ienākumu sasnieguši 400 rubļu gadā. Mācījusies arī viena meitene. Liela bērnu pulka saspīestība šaurās telpās izraisījusi acu slimības izplatīšanos. Skolotāja mācību pasniegšanas metodikas konventā vērtēta kā ne sevišķi veiksmīga. Aprīļa skolu garīgais revidents mācītājs Treijs 1864. gada 13. februārī pārbaudījis skolu un atzinis: "(..) mācās 33 skolnieki, no kuriem pagastu uzturētie 13 skolnieki mācās trešo ziemu. Ģeogrāfijā, bībelstāstos un saprātīgā lasīšanā bērni bij labi mācīti, un arī viņu rokraksts bijis labs. No šiem 13 tikai seši patstāvīgi varēja uzņemt korāļu meldijas, tikai viena daļa no skolniekiem prata latviski rakstīt pareizā ortogrāfijā. Domraksti un vācu valoda bērniem nemaz nebij mācīti, katķismu daži bērni prata. Rēķināšanā bij gandrīz visi bērni vāji. (..) Otrās ziemas skolniekiem pat vēl reizes rēķins nav iemācīts (...)" Mācību darba uzlabošanai konvents pieņēmis plašu lēmumu, t. sk. paplašināt skolas telpas ar piecu asu piebūvi. To iesvēti 1865. gada 3. oktobrī; nu pietiek telpu 60 skolniekiem, bet draudzes skolu

apmeklējuši tikai divdesmit septiņi. Deviņi bērni mācījušies Rīgas skolās. Ugunsnelaimē 1867. gada februārī iet bojā skolas nama jumts, nodeg arī saimniecības ēkas. Mācības var atsākt tikai rudenī, skolu apmeklē 18 draudzes skolnieki. "Dārgo laiku" dēļ privātskolnieku skaits sarucis līdz pieciem, bet Rīgas skolās mācās astoņi.

*Dar' man, tēvis, pastaliņas,
Pērc man staltu cepurīt',
Šuj man svārkus, māmuliņa, -
Skolā ieti man gribas.*

(Auseklis)

Landtāgs jau 1865. gadā nolēma, ka pagastskolu ierīkošanai jāierāda pa vienai pūrvietai zemes (kur tas vēl nav izdarīts 1848. gadā) katrā pagastā, kur "500 vīriešu dvēseļu", jādibina skola, zemes gabalu izvēloties pagasta vidū. D o l ē ieradušies revidenti secina, ka plānoto divu skolu vietā nāktos būvēt trīs. Taču vasarā ir liels sausums, sevišķi cieš mūsu novada liesās smilts augšnes (pat labākās zemēs neesot bijis vasarāja, ko pļaut), tādēļ vecāki nevar atļauties sūtīt bērnus skolā, un arī pagastiem nav naudas skolu celšanai. Tikai 1871. gada 25. augusta sēdē konvents pieņem lēmumu, bet būvdarbi sākas 1873. gada pavasarī.

Rīgas muižu valde nolēmusi M a z j u m p r a v m u i ž a s pagastā atvērt divas skolas. Daugavas labajā krastā mācību iestāde veca kroga ēkā tiek iekārtota 1864. gadā (vēlāk Katlakalna pagasta K r u s t a skola). Daugavas kreisā krasta zemnieku bērniem tiek atvēlēta vecā muitnica P ļ a v n i e k k a l n ā (muitas ierēdņa "zūkura" pienākums bija novērst nenomuitota spirta ievešanu Rīgā no Kurzemes). Skola sāk darbu 1869. gadā, un nelielajā namiņā (tas ir 25 pēdas garš un 21 pēdu plats) jāmitinās arī skolotājam K ā r l i m M e r t e n a m, kas pirms tam bija Belles muižas vagars. Skolēnu skaits drīz pārsniedz trīsdesmit, un 1875. gadā Rīgas muižu valde ēku paplašina ar tikpat lielu piebūvi.

D o l e s draudzē 1874. gada rudenī ir trīs mācību iestādes, jo beidzot ir uzceltas pagastskolas P u l k a r n ē un D o l e s

salā. (Īsu brīdi darbojusies arī B ē r z m e n t e s pagastskola, taču tā, uzcelta atbilstoši rīkojumam pagasta vidū, atradās gandrīz blakus Pulkarnes skolai, tādēļ abas apvienoja, pirmo nojaucot un pārvietojot pie otrās). Draudzes skolā mācību priekšmetos tiek iekļauta arī krievu valoda, bet meitenes apgūst rokdarbus pie skolotāja kundzes. Skolēnu skaits sasniedz ap pussimtu, var noprast, ka tauta atzinusi skolas noderīgumu, un vecāki bērnus labprāt sūta mācīties, ne tā, kā tas bijis draudzes skolas sākuma gados, kad vecāki, īpaši mātes, ceļos mezdami, lūguši mācītāju, lai dēliņu žēlojot un neuzņemot trīspadsmit draudzes uzturēto skolnieku pulkā. Tomēr astoņdesmito gadu sākumā no konventa protokoliem jaušama neapmierinātība ar skolu darbību: pagastskolas tik pārpildītas, ka draudzes skolā, kas nu jau pēc statusa ir otrās pakāpes mācību iestāde, uzņemti bērni, kas pagastskolā nav mācījušies. Revīzija 1882. gada decembrī konstatē, ka draudzes skola bērnu zināšanu un sekmju līmenī nepārsniedz pagastskolas. Vēbera palīgskolotājs Fricis Legzdīņš divus gadus mācījies Irlavas skolotāju seminārā, bet eksāmenu nav nolīcis. Rodas nesaskaņas starp pagastvaldēm un draudzes skolas valdi. 1885. gadā draudzes skolā mācās vairs tikai divpadsmit bērni (vienpadsmit zēni un viena meitene); konvents ir neapmierināts, ka V ē b e r s uzsācis plašu tirgošanos ar malku un pārāk maz uzmanības velti skolai. Doles pagastskolā 1880. gadā strādā J. Seskis, bet no 1884. gada J. Zemītis. (Abiem skolotāju semināra izglītība); mācās 66 zēni un 31 meitene; kopš 1889. gada Jānis Zanders. Briediķu (Pulkarnes) pagastskolā ir tikai viena klase, no 1884. gada strādā skolotājs I. Valduss (izglītojis skolotāju seminārā), mācās 35 zēni un 29 meitenes, (no 1897. gada I. Radziņš, no 1900. gada – K Šmits un J. Godelis). Ir arī Briediķu muižas meiteņu skola, vienā klasē mācās 6 skolnieces; skolotājs Dubinskis ieguvis skolotāja tiesības eksaminācijas komisijā un strādā kopš 1881. gada. Arī B ē r z m e n t ē iekārtota viena klase; tajā mācās 16 zēni un 8 meitenes; skolotājs M. Zeltkalns arī kārtojis eksāmenu kā eksterns un strādā tur kopš 1884. gada.

Katlakalna draudzes skolā 1881. gadā mācās 17 skolēni. Apmeklējamību visās Rīgas lauku novada skolās pazeminājušas slimības – masalas, šarlaks, difterija. Pārbaudītas sekmes lasīšanā, rakstīšanā (Plavniekkalna pagastskolā un Olaines draudzes skolā secināts – *"nevarēja atrast kaut cik labu rokrakstu"*), reliģijā, bībelstāstos, rēķināšanā, vācu valodā, krievu valodā, ģeogrāfijā, dabas mācībā, zīmēšanā, dziedāšanā, rokdarbos. Plavniekkalna pagastskolā mācījušies:

Mācību gads	zēni	meitenes	kopā
1979/80	53	28	81
1880/81	53	25	78
1881/82	47	28	75

Visi bērni gājuši uz mājām, internātā nav nakšņojuši. Skolotāja uzturēšana izmaksājusi gadā 740 rbļ., t. sk. 400 rbļ. naudā. 1884. gadā mācās 80 bērni; tiek pieņemts palīgskolotājs T. Cimmermanis; pēc viņa – A. Melnis un A. Čimals. Ap 1896. gadu telpas vēlreiz tiek paplašinātas ar piebūvi. Skolotāja – Lilija Mertena. Plakaņu skolā 1882/83. gadā mācījušies 39 bērni: 15 zēni un 24 meitenes.

Pēc Manaseina revīzijas Baltijā līdztekus vācu varai arvien vairāk sevi sāk pieteikt krievu vara, kas latviešu tiesības nebūt ne-centās paplašināt. Bija vilusies tā latviešu inteliģences daļa, kas ar krievu slavofilu palīdzību centās aizstāvēt savu tautu pret vācu spaidiem. Skolās ieviesa pārkrievošanas programmu, nosakot, ka ar 1887. gadu visi mācību priekšmeti trešajā klasē mācāmi krievu valodā, bet vēlāk uzspieda krievu valodu par mācību valodu arī pagastskolās un jau no pirmās skolas dienas.

Lūk, ko savās atmiņās raksta Austra Simenova-Lazdiņa: *"Jau no pirmās skolas dienas bija jāmācās krievu valoda un krievu valodā visi priekšmeti, izņemot latviešu valodu un ticības mācību. No otrā skolas gada visiem skolēniem arī savā starpā bija jārunā krieviski. Skolotājs prīmam iedeva apaļu koka ripu. Prīms noklausījās, ka kāds brīvdundā runā latviski, iedeva viņam to tā saukto medāli. Tas savukārt klausījās, vai tik kāds nerunā latviski, un, ko pieķēra, tam savukārt iedeva medāli. Kad ienāca skolotājs stundā,*

jautāja: "Kam medālis?" Pie kura beidzamā atrada medāli, tam bija pēc stundām no lieka jāmācās no galvas kāds dzejolis krievu valodā." Tai pašā Doles draudzes skolā mācījās arī vēlākais skolotājs Jānis Sēja. Lūk, viņa stāstījums folkloras vācējiem: "Kad es ap deviņu gadu vecumā sāku iet skolā, tad galvenā tendence bija pārkrievošana. Klasē latviski nedrīkstēja runāt. Visiem bija kā mēmiem jādzīvo. Klases vecākajam (Ķekavas draudzes skolā) lika izdrāzt no koka medāli ar uzrakstu "Говори по русски", ko pakāra kaklā tam, kas kādu vārdu latviski bija pateicis. No rīta klases vecākais klausījās, kuru nu pirmo pieķers. Tālāk atkal ķēra nākošo, lai pats tiktu no tā medāļa vaļā. Skolotāji paši jau nemaz tik ļoti uz to pārkrievošanas neizgāja. Darīja tikai to, ko no viņiem prasīja." (LFK 1985. 142.)

Skolu lietās konfliktē Pulkarnes un Doles pagasts, savstarpēji izraidot viens otra skolniekus. Daļa bērnu pēc vecāku lūguma tiek uzņemti draudzes skolā, pārējie paliek mājās. Cik var noprast, vairāk cieš Ķekavas bērni, kam skola ir tepat acu priekšā, bet tā ir otrās pakāpes mācību iestāde, tādēļ vispirms jāmēro ceļš uz pagastskolu – vai nu uz attālo Pulkarni, vai pāri Daugavai uz Doles salu. Pagasti savas attiecības nokārto, bet draudzes skolā bērnu skaits joprojām samazinās un 1889. gada 13. janvāra konventa sēdē Vēbers žēlojas, ka ar tik mazu skolēnu skaitu, tikai

Austra Simenova ap 1906. g.

četri, kuri ir pie tam vāji sagatavoti, viņam neesot iespējams "kaut cik lietderīgu mācību pasniegt", viņš atsakās no skolotāja darba, lūdzot gan atstāt līdz amata gada beigām, t. i., 2. septembrim. Tomēr viss palika pa vecam līdz 1896. gada Jurgiem, kad Vēbers atstāja Ķekavu un aizgāja dzīvot uz Rīgu, kur bija iegādājies māju. Konventa aizliegto tirgošanos ar malku viņš bija ne tikvien turpinājis, bet pat paplašinājis: uzpirka malku pilsētas mežos un ar saviem vai pagasta saimnieku par naudu iznomātiem zirgiemveda uz Rīgu, gūstot labu peļņu. Pēdējos gados viņš klasē tikpat kā nav gājis, īpaši pēc krievu valodas ieviešanas, jo to pratis visai vāji. Pasniedzis vienīgi ticības stundas, kad bijis brīvs no veikala lietām. Savā vietā noturējies, pieņemot palīgskolotājus, krievu valodas pratējus: kopš 1889. gada tāds bijis *Augusts Melkus*, no 1891. gada – *Miķelis Lamberts*. Palīgskolotāja istabiņa – pustoras asis gara un četras pēdas plata, tajā gulta un mazs galdiņš ar krēslu, bet aizdurvē vēlāk tikusi ierīkota arī čuguna krāsnīņa. Aiz plānas dēļu sienas atradusies guļamistaba tālīnākiem skolasbērniem, tie gulējuši trijstāvu lāvās, katrā pa četri zēni. 1895. gadā Lamberts aiziet uz Ogrī par patstāvīgo skolotāju, un Vēbers lūdzis skolu inspektoru Frici Brīvzemnieku, lai atsūta jaunu palīgu. Tai pašā laikā Āraišu draudzes palīgskolotājs *Viktors Ramāns* lūdzis Brīvzemnieku izgādāt vietu, jo radušās nesaskaņas ar turienes skolu inspektoru Pravdinu. Tā nu Vēbertēvs saņēmis tādu palīgu, ka pats vairs klasē 1895./96. mācību gadā var arī nerādīties, bet konvents 1896. gada 17. aprīlī vienbalsīgi par draudzes skolotāju un ērģelnieku ievēlēja vienu gadu nostrādājušo *Viktoru Ramānu* – tik augstu vērtējumu viņa attieksmei un zināšanām jau paguvuši dot pagastļaudis. (Bet Vēbers vēl 1899. gadā sūdzas Vidzemes guberņas valdei, ka Doles draudze un pagasti neesot pilnībā norēķinājušies par viņa darbu.) Konventa sēdē plaši apspriests arī skolotāja atalgojums, piem., viņš var arī turpināt lietot visu zemes platību, kaut arī ķestera pienākumi vairs nav jāpilda; taču rodas neskaidrības par citu naturālās samaksas daļu, proti par zutiņu (nēģu) zveju, no kuras daļa laika gaitā pārgājusi Doles muižai. (Kādas sekas bija konventa delegāta Simenova protestam, par to jau rakstīju. Ramāns mīlā

miera labad laikam samierinājās.) Rudenī tiek atklāts jaunuzceltais pagastnams, svinībās dzied Ramāna vadītais koris; barons atsūtījis apsveikuma rakstu, kurā uzteic arī savas rūpes par skolu: "Kad nu man visa latuju tauta tuvu pie sirds stāv, mīla ir; cik daudz mīlāks tad man gan nav paša pagasts, ar kuru mēs jau vairāki augumi kopā dzīvojam? Mūsu Dieva namu ir mans vectēvs gluži viens pats līcis uzbūvēt un to draudzei dāvinājis. Tāpat arī es esmu aizvien raudzījies palīdzēt: agrāk Doles draudze, vienīgā visā Vidzemē, bij gluži bez skolām, bet tagad var mūsu skolas labākajām līdzināties." Skolu vērtējumā tomēr latvieši nav viensprātis ar vācu muižnieku. Lūk, ko rakstīja "Dienas Lapa" 1893. gadā: "Kādā apgabalā nonācis ceļotājs grib pārliecināties, kā iedzīvotāji cieni izglītību. Viņš metas vispirms uz skolas namu. Ja tas ir labā stāvoklī, tad var redzēt, ka ļaudīm rūp skola, ja nepietiekoša, – tad jādodomā, ka tas apvidus vēl nav tumsības segu nokratījis. Šā raugoties, ceļotājs par Doli labu spriedumu nedos. Bet lai viņš tikai nepārsteidzas. Lai palūkojas uz tiem staltajiem, lielajiem namiem, kas sevišķi lielceļa malā tik bieži redzami. Tie ir mūsu lepnumi, par mūsu grašiem viņi celti, no mūsu sviedriem dzīvo viņu iemītnieki, kaut gan bieži satiekas ar mūsu dīloņslimajiem maciņiem, tornēr no šīs sērgas mūžīgi droši. No šiem namiem izverd mums īsta dzīvība. Viņi izdveš varenu garu, ka tas stiprākos vīrus pulkiem gāž gar zemi. Kas par to, ka mūsu draudzes skola veca un maziņa? Seno grieķu filozofi mācījās zem klājas debess – un vai viņi bij muļķi? Mēs taču darām daudz vairāk, dodami skolai p a j u m t i, lai nu viņš ir kāds būdams. Liela nelaime, kad pagastu skolām, lai nu tās jaunos laikos celtas, nav guļamu, ēdamu un citu istabu! Kas tad mūsu mājās tādas istabas dod? Kādēļ bērnus izlutināt? Varbūt gadīsies kāds, kas pārmet, ka mēs nerūpējamies par bērnu veselību un neierīkojam skolas klasē ventilāciju (gaisa iztīrīšanu). Bet kāda ventilācija bij mūsu tēviem dūmainajās rījās, kur visu mūžu bij jādzīvo? Un vai šie vecie nebij stipri, veselīgi ļaudis? (..) 1896./97. gadā Ramāns strādā viens pats, jo ir tikai viena klases telpa; tajā mācās 50 bērni, bet nākamajā gadā jau ir par desmit vairāk. Konvents nolemj, ka jābūvē jauns skolas nams, un 1900. gada ziemā jau pievesti vajadzīgie būvmateriāli. Rudenī skolēnu skaits

tā pieaudzis, ka tai pašā vienā telpā sāk strādāt divi skolotāji: Ramāns ir pieņēmis palīgu – pašu pagasta jaunekli Pēteri Sēju, kas beidzis šo draudzes skolu, pēc tam Rigā Katrīnas II pil-sētas skolu un nokārtojis tautskolotāja eksāmenu.

Joprojām liela nozīme ir mājniecībai. Savā atmiņu pierakstā to mums stāsta Jānis Dumpis. "Ābece. Lai gan skolā sāku iet tikai deviņu gadu vecumā, pirmās mācības uzsāku, kad man bija apri-tējuši tikai pieci gadi (..) Tad nu kādu dienu manās rokās atradās ābece ar lielu sarkanu gaili uz tās vāka. Tēvs ar māti bija ļoti noslo-goti ar darbiem. Mācīšanu tomēr uzņēmās māte. Nodrāza man īrbu-li, nosēdināja mani uz zema beņķīša, bet pati, nevarēdama pat tik daudz laika atlicināt, lai tikai ar mani nodarbotos, bet gribēja to iz-darīt vērpdama. Man nu vajadzēja sākt "boksterēt". Burtu nosau-kumus iemanījos ātri, bet no burtiem salikt vārdus – to ne un ne. Lai kā nomocijos, izbadīju ar īrbuli ābecei cauras lapas, bet nekādi nevarēju saprast, kāpēc, saliekot kopā burtus b ('bē') un a ('ā'), jāiz-runā 'ba', nevis 'beā'. Māte ātri nervozēja – bieži trūka pušu vērþja-mā dzija – un sāka kliegt uz mani. Es tūlīt laidu vaļā raudāšanu, un ar to katru reizi mācības stundas beidzās." Raitāk vedies, klau-soties, kā kaimiņmeitene mācījusi savu māšeli. Rakstišanu ātri apguvis pats, bet vienreizvienu, saskaitīšanu un atņemšanu pa-mācījis tēvs. J. Dumpis minējis arī "pārklaušīnāšanu". "Ziemā draudzes mācītājs brauca apkārt pa mājām un pārbaudīja skolā neejošos bērnus viņu "zinībās", vai tiem arī tiek kaut kas mācīts mājas apstākļos. Jau no paša sākuma sievas baidīja bērnus, ku-rus labprāt nevarēja piespiest pie "ābeces" vai kuriem lēti nekas "nelīda galvā", klāstīdamas visādus sodus un kauninājumus, ku-rus saņems, kad atbrauks mācītājs un nezinās viņam atbildēt. Bēr-ni mācītāju iedomājās kā bubuli un briesmoni un ar šausmām gai-dīja šo "nelaimes dienu". (..) Diena, kad mācītājs brauks apkārt, bij iepriekš zināma, un viss tika tīrīts un posts, kā arī gādāts par cie-nastu viņa sagaidīšanai. (..) Pie Dalbes draudzes piederēja ne jau visi mežinieki, bet tikai visgarām upmalu, līdz Lielmellupiem, visi pārējie pie Iecavas draudzes."

Gadsimtu mijā notiek mazo pagastu apvienošana; Bērzmēne līdz ar citiem tiek iekļauta Doles pagastā, un "Baltijas Vēstnesis"

1901. gada 23. maijā raksta, ka Bērzmentes Celmenieku novadā, kas atrodas gar Iecavas, Baldones un Doles robežām, ar Doles pagastvecākā Brauera atbalstu ierīkota privātskola. Tālāk autors izklāstījis viedokli, ka tur jāceļ jauns skolas nams, kas noderētu arī dievkalpojumiem. Tomēr šāds projekts īstenots netiek.

Atkal apvienojas Katlakalna un Mazjumpravas pagasti; katrā Daugavas krastā ir pa skolai. Krusta skolas vecākais Paegle un Pļavniekkalna skolas vecākais Lamberts – abi ir rūpējušies, lai nami būtu labi uzturēti, ir sagādātas arī bibliotēkas. 1900. gada janvārī "Dienas Lapa" raksta par Pļavniekkalna skolas paplašināšanu: telpu esot tik nepietiekoši, ka bērni mācoties pat virtuvē. Vasarā piebūve uztaisīta, un 23. oktobrī to iesvēta mācītājs E. Gross; skolā astoņdesmit bērnus māca Lilija Mertena un Paulīne Vāvere, tautskolotājas eksāmenu nokārtojusi 1898. gadā. Jānis Bērziņš uz šo skolu norīkots 1903. gadā, bet P. Vāveri pārceļ uz Allažiem, un 1904. gadā Pļavniekkalnā sāk strādāt Anna Malvine Berga.

Katlakalna draudzes skolā 1901. gadā pie M. Zariņa par palīgskolotāju atnāk Fricis Bārda. Viņš beidzis Valkas skolotāju semināru (kas tolaik gan atradās Rīgā) gan ne tādēļ, ka

*Anna Pauline Vāvere
ap 1900. g.*

būtu jutis īpašu tieksmi uz šo profesiju. Tāpat kā daudziem citiem tālaika latviešu jauniešiem, šī mācību iestāde bija gandrīz vai vienīgā iespēja izglīties. Sākumā topošais dzejnieks skolotāja darbu uzskatīja tikai par pakāpienu tālākai gaitai, bet, to strādājot, mūža beigu posmā kļuva aktīvs un latviskas skolas izveidē ieinteresēts organizators un pedagogs. Strādājot Katlakalnā, F. Bārda iesaistās sabiedriskajā dzīvē, vada korus, organizē koncertus un arī pats tajos muzicē Katlakalna baznīcā, īsu laiku māca dziedāšanu arī tuvējā pagastskolā, kad tur saslimusi skolotāja. Šai laikā avīzēs parādās viņa pirmie dzejoļi, piem., "Raibais pavediens". Mūsu novadu F. Bārda atstāj 1905. gada pavasarī, domādams studēt, bet šo ieceri neizdodas īstenot.

*Man jāiet skolīnā
Gudras ziņas iekrāties,
Pieaugt tautas mīlestībā,
Īstā gara brīvībā.*

(Auseklis)

Jaunuzcelto Doles draudzes skolu iesvēta 1902. gada Reformācijas svētkos. Par to raksta kāds "-r-" "Pēterburgas Avīzē" (1902. g. Nr. 43): "(..) Tad skolotājs V. Ramāna kungs runāja, pamudinādams raudzīties uz skolu ar uzticību un mīlestību. Skolotāji K. Šmidts, P. Sēja un J. Godelis runāja par skolas nozīmi. (..) Skolas uzdevums ir attīstīt savos audzēkņos brīvu garu, gaišu prātu un siltu sirdi. Skolai jāraida iz savām sienām vīri, kas nešaubās, bet gatavi uzpurēties par visu labu, daiļu, cēlu un patiesu. Ne lišķus un glēvuļus radīt, kas klanās un "rokas laiza", lai tik pašiem atlēktu kāds labums, kas pat savu svētāko mantu, savu tautību, par lēcu virumu pārdod, – bet patiesības kareivjus audzināt, tas skolas uzdevums. Skolas rokās atrodas cilvēces nākamība, katras tautas dzīvības vai nāves jautājums. (..) Bet, ja nu reiz jaunu skolu būvēja, tad vajadzēja piemēroties kaut cik jaunlaiku prasībām. Skolas telpas paskatot, jānoskumst, tās ir tik nepietiekošas, ka grūti iedomāties, ka šajos laikos vēl būvēta tāda skola. (..) Bet pie draudzes skolas būves jau galvenie izdevumi muižniekiem – un vai tad no "lielkungiem" var daudz labuma nākt? Lai nepieciešamās vajadzības apmierinātu, tad skolai vajadzētu celt otru stāvu

(..) Mācības līdzekļu arī skolā nav nekādu. Tādas lietas kā skolas muzeja utt. mēs nemaz nepazīstam (..)” Jēkabs Godelis, katlakalniecis, un Kristofers Šmits bija Pulkarnes pagastskolas skolotāji, un savus latviskas skolas un latviskas valsts centienus viņi kopā ar citiem pagastļaudim mēģināja īstenot Piektnajā gadā.

Kādi pārkārtojumi nepieciešami un kādā veidā tos īstenot, par to nebija vienprātības arī novada skolotājos. Pēteri Sēju ievēlēja par Rīcības komitejas priekšsēdētāju, J. Godelis bija Doles-Katlakalna kaujas organizācijas priekšnieks, bet K. Šmits – nemieru galvenais rosinātājs (tā vismaz konstatēts tiesas prāvā, kas notika 1909. gadā). Paulīne Vāvere bija ievēlēta par kongresa delegāti, toties otra Pļavniekkalna skolas skolotāja, "freilene", saņēmusi nosodījumu par to, ka esot "stingri noņēmusēs neklausīties uz tiem muļķa bauriem, jo līdzšinējie kungi viņai neesot nekā ļauna nodarījuši un tādēļ tai neesot iemesla tiem nekalpot". Skolotājiem domstarpības arī Doles salas skolā; Anna Steņģe (citviet – Stanga), šķiet, bijusi īsta "plintniece", bet Zanders nav pakļāvis Rīcības komitejas un pagasta sapulces lēmumam pārtraukt ticības mācības pasniegšanu skolā. Ramāns, cik noprotams, centies nekur nepiedalīties, neko neredzēt un nedzirdēt, – pratinātam Doles-Katlakalna kaujinieku lietā, viņam nav nekā, ko teikt, lai kādu apsūdzētu. Vēlāk "Doles draudzes skolas kronikā" viņš raksta: "1905.-1906. gada revolūcijas kustībās arī Doles draudzes skolas darbība stipri tapa traucēta. 1905. gada rudenī kādā plašā mītiņā "tauta" nolēma, ka skolās tūdaļ ticības mācības pasniegšana jāpārtrauc. Par šā lēmuma kārtīgu izpildīšanu skolotājiem bij jāparakstās. Šo lietu bij paziņojis vietējais mācītājs konsistorijai un tā tālāk apgabala kuratoram. Gala iznākumā bij tas, ka laikrakstos parādījās ziņa, ka visi Doles draudzē atrodošos skolu skolotāji uz kuratora pavēli atcelti no amata. Paziņojuma par atcelšanu no amata no skolu inspektora gan skolotāji nesauņēma, jo politiskie apstākļi arvien vairāk sabiezēja un sarežģījās, tā ka valdības iestādēs vairs kārtīgi nefunkcionēja. 1906. gada sākumā, kad krievu valdība sāka lietot ļoti bargus revolūcijas kustības apspiešanas paņēmienus, tad tie skolotāji, kas kustības priekšgalā

bij nostājušies, atstāja šejieni un meklēja patvērumu ārzemēs. Pēteris Sēja arī atstāja draudzes skolu un devās prom; viņš aizceļoja uz Šveici un tur turpināja savu izglītību. 19., 20. un 21. janvāris 1906. gadā bij Dolē baigas dienas, jo tad še šausmīgā kārtā rīkojās soda ekspedīcija. Ikkatrs, kas nejūtās visai drošs, šinīs dienās nolīda kur, lai nebūtu mājās, tomēr vairāki tika arestēti un nošauti; nošauto un izbēgušo mājas tapa nodedzinātas. Doles draudzes skola kā pirmā Dolē no karaspēka bij tapusi izkratīta un izvandīta, skolotājam nevienam neesot mājās, bet dedzināt nebij vis dedzinājuši, lai gan laikrakstos pēc dienām parādījās ziņa, ka Doles draudzes skola Ķekavā nodedzināta." Pulkarnes skolotājs J. Godelis nokļūst Amerikā, apprecas ar latvieti, audzina dēlu un nomirst sešdesmitajos gados; Filadelfijas latviešu avīzē publicēts nekrologs un dzejolis viņa piemiņai. Šmitu 1907. gadā apcietina, tiesā un izsūta katorgā. Pļavniekkalna skolotāja Anna Berga esot atlaista, tiesāta un izsūtīta, tā raksta P. Birkerts. (Arī Annai Paulinei Vāverei pēc apprecēšanās uzvārds ir Berga, par laimi, viņu represijas nav skārušas, tomēr iemīļotajā skolotājas darba vairs nebija lemts atgriezties.) Pulkarnē pagasta priekšstāvji par skolotāju ievēlējuši Lejīnu, bet viņš saņem vairākas draudu vēstules un darbu pagaidām nesāk. Doles draudzes skolā mācību gadu Ramāns pabeidz viens pats, vienu dienu strādājot ar vienu klasi otru dienu ar otru. Bet 1906. gada rudenī par otru skolotāju pieņemts Pēteris Leitis no Vecpiebalgas. Atjaunojas pagasta sabiedriskā dzīve, 1907. gada beigās nodibina Doles Saviesīgo biedrību, un Ramāns kļūst par tās ^{priekš-}nieku, tāpat arī vada kori. Avīzēs pagasta priekšnieki 1909. gadā uzslāvēti par izglītības veicināšanu: Pulkarnē uzcelts divstāvu skolas nams, atvēlēts pienācīgs atalgojums Jānim Zanderam, ilggadējam skolotājam Doles salas skolā. Pie viņa par palīgskolotāju sācis strādāt Kuģu saimnieka dēls, Pētera Sējas jaunākais brālis Jānis. Lūk, kādus viņš atceras tālaika skolnieku brīvbrīžus: "Ar 1908. gadu sāka atmest dziedāšanas rotaļas, jo tās esot vācu rotaļu atdarināšana un tulkojums. Veidoja latviešu rotaļas. Sāka rīkot vairākas skolas kopā bērnu svētkus, kuriem speciāli gatavoja rotaļas; tās vadīja un iemācīja jaunie skolotāji. Svētkus

parasti rīkoja uz Doles salas, kur sanāca Pulkarnes, Ķekavas, Salas un Pļavniekkalna skolas bērni. Pāri cēlās ar lielām laivām, visi dziedāja. Ar izpušķotām laivām naktī vizinājās pa Daugavu. Pirmā pasaules kara laikā nedrīkstēja dejot, tad šajos svētkos gāja tādas rotaļas, lai varētu paši dziedāt un dejot. Kara sākumā svētki vēl nebij aizliegti." (LFK, f. 1985). Iecienītas bijušas – "Stāsti manīm, Daugaviņa", "Šurp, Jāņa bērni", "Es ar savu slotas kātu dancot gāju" u. c., no spēlēm – "Sist kažķiņas", "Rīga", "Uz akmentiņiem". (LFK, f. 1985. 690. – 1985. 709)

Pēc Piekta gada nemieriem Pļavniekkalna skolā neatgriežas iepriekšējie skolotāji, bet ar 1906. gada martu sāk strādāt Jānis Brakšs, un pēc gada viņam pievienojas Kārlis Jūlijs Geistards. Jaunu skolas namu līdzās vecajam uzceļ 1911. gadā, un tie ir divkārtīgi svētki, jo atzīmē arī J. Brakša 25 skolotāja darba gadu jubileju. Palīgskolotājs ir Mārtiņš Zaļaiskalns, un tiek pieņemts arī trešais skolotājs, jo audzēkņu skaits sasniedzis 140. Tiem pievienojušies arī 12 bērni no Katlakalna draudzes skolas, kura ar šo gadu savu darbību beigusi. Pirms tam, 1909. gadā, piecdesmit gadu amata svētkus nosvinēja tās skolotājs Miķelis Zariņš.

Turpinājusi darbu skola Plakanciēmā. To atjauno 1909. gadā, par skolotāju norīkojot Jēkabu Niklāsu Mangolu, un drīz to apmeklē 45 skolēni. Tiek uzsākta bērnu mācīšana arī Iecavas Mežinieku novadā. Par to raksta Jānis Dumpis. "Mežinieku novadā skolas nebija, tāda bija tikai Iecavā, un tur sūtīja mežinieki arī savus bērnus. Iecavas skolā bija priekš tālējiem bērniem panzionāts, kuru uzturēja muīža. Mežinieku bērni dažreiz mājās nāca tik pa divi vai trīs nedēļām. (..) Viena daļa mežinieku bērnu apmeklēja, kuriem tas bija izdevīgāk, citas skolas – ārpagastos, tikai tur bija jāmaksā skolas nauda un tur nebij panzionāta. Tāda savā laikā bij arī Plakaniešu Kalniņos, kur kāds "veclaiķu" skolotājs Jansons mācīja bērnus, pielietojot pārkāpumu gadījumos jau citur atmestus soda veidus, kā sist ar lineālu pa roku pirkstu galiem, aizliegt pusdienas paēst u. c. Šo skolu tomēr drīz izbeidza. Diezgan daudzi Mežinieku bērni apmeklēja Olaines draudzes skolu, kuru vadīja Zeiferts ar vienu palīgu. Olainē arī es izstaigāju savas

skolas gaitas. (..) Vēlākos gados, jau diezgan īsi priekš Pirmā pasaules kara, Iecavas pagastvalde ierīkoja skolu ar vienu skolotāju Kalna Stēguļos. Kalna Stēguļu saimnieks Kļava, toreiz būdams Mežinieku novada "priekšnieks", bij tā iegrozijis, ka skolu iekārto tieši viņa mājās. Uz to, ka Kalna Stēguls ierīkojis skolu pie sevīm, ar nenovīdību raudzījās Gala Ratnieku saimnieks Pēteris Kramiņš. Kramiņš bij uzņēmīgs cilvēks un tūlīt ķērās pie darba: uzcēla savai istabai otro stāvu un bez tam vēl apakšstāva piebūvē ierīkoja mazu veikaliņu. (..) Sakarā ar to, ka nu Gala Ratniekos priekš skolas bija daudz plašākas un piemērotākas telpas, Kramiņš panāca, ka skolu pārcēla. Par skolotāju atnāca skolotājs Lidaka. Lidaka bij sabiedrisks cilvēks, no visiem iecienīts, un it sevišķi no mežinieku jaunatnes. Tā arī radās doma sarīkot Mežiniekos teātra izrādi, tika izraudzīti daļībnieki, un sāka sagatavot ne jau kādu viencēlienu, bet Blaumaņa "Trīnes grēkus". 1914. gada vasarā, kad jau bij izplatītas afišas par sarīkojumu un viss sagatavots, sākās karš, Lidaku tūlīt iesauca karā un skolu slēdza." (LNB Rokrakstu un reto grāmatu nodaļa, A 148, J. Dumpja fonds)

Pulkarnē 1911. gadā atlaists K. Lejiņš un pieņemts P. Bergs; pēc viņa – Baumanis.

Notiek pārmaiņas arī Doles draudzes skolā. Ar 1910. gadu P. Leitis sāk strādāt Rīgā J. Simenova meitas Austras Lazdiņas 4. klašu progimnāzijā. Pie Ramāna par paligskolotāju atnāk Marta Ābele, bet 1913. - 1915. gadam Gustavs Ābele. Tik nepieciešamo skolas telpu paplašināšanu un saimniecības ēku būvi nepagūst uzsākt; 1914./15. mācību gadu novada skolas nobeidz frontes apstākļos, jo te jau saimieko krievu armija, būvējot nocietinājumus. Par Doles draudzes skolas pēdējām dienām Ramāns raksta: "1915. gada pavasarī, īsi priekš skolas slēgšanas, Doles draudzes skola vēl sarīkoja biedrības zālē pēdējo skolnieku vakaru ar teātri, dziesmām un rotaļām, liелgabalu troksnim diezgan tuvu no Kurzemes puses atskanot."

Karš pārvērš mūsu novadu par kaujas lauku. Vācieši ieņem Rīgu 1917. gada septembrī, un okupācijas vara ķeras arī pie izglītības lietām; skolas apmeklēšana ir obligāta; skolā nav pieļaujams nekas, kas būtu pretrunā ar vācu pārvaldes mērķiem un militāriem

noteikumiem; oficiālā valoda – vācu; ieraksti skolas žurnālā – vāciski; ticības mācība – mātes valodā. Pļavniekkaļna skolā no 1918. gada janvāra strādā V. Eiduks un "kāda veca vācu jaunkundze". Viņi nav varējuši saprasties, tādēļ jau septembrī pēc pagasta sabiedrības vēlēšanās par skolotājiem pieņemti Jānis Brakšs un ģimnāziju beigusi Austrā Ziediņa. Lielākā daļa mūsu novadnieku devušies prom no Latvijas, arī skolotāji. V. Ramāns, P. Leitis, J. Sēja sākuši strādāt latviešu bēgļu skolās Krievijā.

Nodibinās Latvijas valsts. Ļaudis pamazām atgriežas, ķeras pie drupu novākšanas, bet sākas satraucoši notikumi. Pēc pusotra mēneša Rīgu ieņem "sarkanie strēlnieki", un Stučkas valdība jau 1919. gada 16. janvārī izdod "Dekrētu par Latvijas audzināšanas un izglītības iestādēm", kas nosaka: mācības notiek latviešu valodā, skolas ir bezmaksas, ticības mācība aizliegta. Rekvizīcijas un sarkano terorū nomaina balto terors, kas īpaši asiņains ir Rīgā. Bet Latvijas armija nostiprinās, un kara vilnis aizveļas uz austrumiem. Skolotājs domā par skolu. Jau augusta nogalē notiek Baukas apriņķa vadības, skolotāju un pagastu pārstāvju kopīga sanāksme, kurā nolemj, ka Mežinieku skola mācības varētu atsākt 30. oktobrī, bet, kur tas iespējams, jāsāk jau agrāk. Taču sākas nevis mācības, bet bermontiešu uzburkums, kas papildina Pirmā pasaules kara postījumus. Mūsu pagastos gandrīz visas mājas sagrautas vai nodegušas. Cilvēki, atgriezušies no bēgļu gaitām,

Amatieraktieri
Mežiniekos.
1. rindā vidū
V. Pluce

mitinās kara blindājās, zemnīcās. Sagrautas visas trīs skolas Doles pagastā, stipri bojāta Pļavniekkalna skola. Valdība 1919. gada 8. decembrī pieņem "Likumu par Latvijas izglītības iestādēm", un tas ir pamats vienotas skolu sistēmas veidošanai. Skolas apmeklēšana – obligāta, pamatizglītība – sešas klases. Valdība iesaka mācību iestāžu vajadzībām izmantot muižu ēkas, tāpat arī dažādu konfesiju draudžu skolas atvēlēt bezmaksas tautskolu vajadzībām.

Mežiniekos nodegusi māja ar skolotāja Lidakas mantām, un arī viņš pats no kara neatgriežas. Skolu ierīko Vecdāvos, pēc tam Dāvukrogā, tiek izmantota pat stadula, kurā uzmeistaro izjaucamo skatuvi teātra izrādēm (skolotājas: Vilma Dumpe-Pluce, mācījusies Pēterburgā, un Zelma Tirkovska-Rozentāle). Drīz skolai uzceļ divstāvu koka namu, kurā laikā starp diviem kariem strādājuši arī skolotāji – Lillēnurs, J. Dālderis, J. Šlesers, A. Selēns, A. Luskere, K. Čūdere, A. Vāgners, P. Irbe (represēts 1941. gadā) u. c., bet visu laiku norisinās rosīga kultūras dzīve, īpaši – sadarbībā ar Iecavas – Mežinieku Lauksaimniecības veicināšanas biedrību.

Arī plakanciemieši grib skolu, kā agrākos muižu laikos, un, nesāņemot pašvaldību un valsts atsaucību, Niklāss Arkevičs Lazdu Mīķeļos izveido privātskolu (1936. g. to "Ziemeļos" uztur J. Simsons un M. Alps.) Tā ir I pakāpes, resp. – četrklasīga. Darbojusies

*N. Arkeviča privātskola
Plakanciemā*

*Plavniekkalna
6-klasīgās
pamatskolas
skolēni un
skolotāji
1931./32.
mācību gadā*

1930.-1936. gadā. Skolotāja Herta Eihvelde-Brigmane. Skolnieki – no apkārtējām mājām, arī no Katlakalna pagasta Jaunsila. Pēc šīs skolas slēgšanas H. Brigmane strādā Olainē Pulkarnē, pēc tam Ķekavā.

Katlakalna Plavniekkalna skolā mitinājušies karavīri, ēku bojājuši arī šaiviņi. Remonta laikā mācību darbam izmanto arī pagastnama telpas. Par skolas pārzini tiek aicināts skolēnu un vecāku iecienītais J. Brakšs, no 1932. gada šo darbu pilda P. Pētersons. Skolotāji – Anna Činīte – precējusies – Kalniņa, Jessija Vitola, Eduards Kalniņš, Alvīne Lakate-Plavniece. Īsāku laiku strādājuši: Pēteris Antons, Teodors Karlovskis, Arvids Liepiņš, Lidijs Pētersone u. c. Skola atsāka darbu 1918./19. mācību gadā ar četrām klasēm un 76 skolēniem; 21./22. m. g. ir piecas klases ar 108 skolēniem un nākamajā gadā jau pilnas sešas klases, kurās bērnus māca četri skolotāji. Mācību priekšmeti, kā jau visās sešklasīgajās skolās, – latviešu, vācu un krievu valoda, ticības mācība, matemātika, glītrakstišana, vēsture, ģeogrāfija, apkārtnes mācība, dabas mācība, dziedāšana, zīmēšana, vingrošana, rokdarbi, vēlāk arī mājturība, angļu valoda. Katlakalna Krusta skolā strādājuši novadnieku bērni: kādreizējā pagasta skrīvera dēls Eduards Ziediņš un J. Brakša meita Aina.

*Pēc Pulkarnes
amatierteātra izrādes*

*A. Dziļuma
"Mājas atslēga"*

*Ķekavas Tautas manā
1939. g. 1. rindā no
kreisās: 2. A. Dziļums, 3.
viņa sieva Mirdza. 2. rindā
no kreisās: rakstnieka
radnieks 2. pusmāsa
Mirdza, 3. māsiņa Nora
Garozā-Kalniņa*

D o l e s pagasta padome 1919. gada decembrī pieņem lēmumu atvērt divas otrās pakāpes skolas (sešklasīgas) Ķ e k a v ā un P u l k a r n ē un vienu pirmās pakāpes – D o l e s salā. Salas skolai telpas ierāda muižas pilī; tās, protams, jāremontē, jāpielāgo skolas vajadzībām. Pulkarniešiem telpas irē Aizpuru un Demmu mājās; skolas pārzine Anete Grēviņa, skolotāja Zenta Valdmāne (vēlāk – M. Bodniece-Ozola, E. Garaiss, M. Pakalna u. c.). Pēc būvinženiera K. Zēvera projekta uzbūvē māla-kleķa divstāvu skolas namu, un ļoti drīz tas kļūst par nozīmīgu kultūras centru. Skolas pārzinis Kārlis Ozols izveido amatierteātri, un tā iestudētās R. Blaumaņa, A. Dziļuma u. c. lugas vienmēr tiek izrādītas arī Ķekavā, Tautas namā. Ar 1936. gadu pārzinis ir Mārtiņš Dūms un attīstās mazpulku darbība. 1938.-1940. skolotāja Aina Brakša.

*Amatieraktieru
vidū skolotāja*

*A. Cinīte –
Katlakalna pagas-
ta sabiedriskās
dzīves
rosinātāja*

Ķekavas sešklasīgo skolu nolemts uz laiku izvietot pagastnamā. Ir pieprasīts zemes gabals Daugavas krastā – bijušās Ķekavas muižas teritorijā; tiek izstrādāts arī būvprojekts, taču naudas nav, laiks iet, projekts, izstrādāts pēckara trūcībā, vairs neatbilst jaunlaiku prasībām utt. Šaurībā un ciešā (gan tiešā, gan pārnēstā nozīmē) sadarbībā divdesmit gadus līdzās dzīvo pašvaldība un skola. Jau tūlī par skolas pārzini nolemj aicināt pagastļaužu iecienīto Pēteri Leiti, bet viņš jau uzsācis darbu Drustos, un tur jāpaliek līdz mācību gada beigām. 1920. gada februārī skolā izdodas savākt 25 bērnus un par skolotāju pieņem vienīgo pieteikušos kandidāti Ernu Ābranti. Nākamais – 1920./21. – ir jau pilns mācību gads. Ir atgriezies P. Leitis un uzņēmies kā skolas pārziņa, tā draudzes ērģelnieka pienākumus. Ābrantei pievienojies ilggadējais Doles salas skolas skolotājs Jānis Zanders. Mācības notiek divās telpās, katrā apvienotas divas klases; kopā 136 skolēni. Viņu vidū daudz pāraudžu: 2. klasē mācās pat 15 un 16 gadus veci jaunieši. Ir savākta neliela bibliotēka, ir pietiekamā daudzumā skolas soli un tāfeli. Ir desmit "sienas bilžu", ģeometrijas un rēķināšanas piederumi. Īdēns apgāde – "aka pagalmā, upīte 300 soļu". J. Zanders drīz nomirst, atnāk Rūdolfs Treide, pēc viņa – Alvīne Lāce. Ar 1921. gadu atgriežas J. Sēja. Nu jau četri skolotāji māca 160 skolēnus – sešas klases četrās telpās, kas atdalītas ar šķērssiennām – pagastnama otrajā stāvā. Pirmā klase kopā ar otro, pavisam 45 bērni; trešā ar ceturto – septiņdesmit skolēnu, piektajā klasē trīsdesmit un sestajā piecpadsmit skolēnu. Vēl šai ēkā skolai ir divas istabiņas piecdesmit internāta bērniem. (Vēlāk gan internātam telpas tiek īrētas.) Dažus gadus te nostrādā arī Kārlis Šteinhards, pēc tam atgriežoties pildīt Doles salas skolas pārziņa pienākumus, mūža nogalē viņš atkal strādā Ķekavā. Divdesmitajos gados šurp atnāk Anna Silīna. Pēc Ābrantes desmit gadus strādā Lidiya Marija Janieka, skolēnu mīļi saukta par "prūsīti". Viņu nomaina Zelma Līce, kas ļoti smagi izjuta mūsu pagasta dzīvokļu trūkuma radītās neērtības: ar zīdāinīti un tā auklīti jāmitinās mazā istabiņā, ko piekarsē blakusesošās maizes ceptuves krāsns, turklāt virtuve kopēja ar otru

*Ķekavas
6 klasīgās
pamatskolas
skolotāji un
skolēni ar
pagasta
sabiedrības un
1. Daugavgrī-
vas strēlnieku
pulka sekcijas
pārstāvjiem.
P. Āboltiņa
foto*

skolotāju. Vēlāk gan pašvaldība atrod kompromisu un apmaksā Īgumos irēto dzīvokli. Sagaidot mazo bērniņu, skolas pārzinis tam par godu organizē bērziņu stādīšanu. Mazulīti nereti apmeklē skolnieces, un tā ir arī mājturības nodarbība – "zidaiņa kopšana". Tā paša dzīvokļu trūkuma dēļ skolas pārzinis Leitis par aizstājēju skolotāju aicina tikko Rīgas Skolotāju institūtu beigušo Dori Šteinerti, savu kādreizējo skolnieci no Liel-Lielvārziem. 1933./34. mācību gadā strādā Klāra Andersone, bet pēc viņas savā dzimtajā pagastā atgriežas Zenta Ozoliņa, tikko beigusi Rīgas Skolotāju institūtu, kurā par pasniedzēju strādāja kādreizējais Doles draudzes skolas skolotājs Viktors Ramāns, novada kultūras dzīves rosinātājs. Viņa paraugam seko 20.-30. gadu skolotāji. Nav pagastos īpaši apmaksātu kultūras darba organizētāju, bet darbojas koris, ko vada P. Leitis, tiek iestudētas teātra izrādes, Z. Ozoliņa māca kā mazos, tā lielos dejojājus,

*Daugavgrīviešu
dāvinātais skolas karogs.
P. Āboltiņa foto*

priekšnesumiem tiek sagatavoti arī vingrojumi. Pēteris Leitis ir izveidojies Doles Lasāmo klubu, resp., sabiedrisko bibliotēku; viņš lielu uzmanību pievērš ne tikai labas izglītības sniegšanai, bet arī latviskai, patriotiskai audzināšanai – skola piedalās Mežu dienās, Spodrības dienās, īpaši nozīmīga ir sadarbība ar 1. Daugavgrīvas pulka strēlnieku komiteju, kas dāvina skolai karogu, sarūpē īpašas grāmatas ar ierakstiem absolventiem utt. Sadarbojoties visām trim pagasta skolām, izstaigātas ciņu vietas un izgatavota karte. Tādu gatavojušas arī abas Katlakalna pagasta skolas, katra Daugavas puse savu. Plaši izvērsta mazpulku darbība, lielu nozīmi piešķirot dažādu lauku darbu apguvei: tiek prasīts, lai pie skolām būtu zemes platības košumdārzam, kokaudzētavai, bišu dravai, izmēģinājumu lauciņiem, augļu dārzam. Ķekavas skolai gan ābeļdārza nav bijis, izaudzētie stādi dēstīti mežu dienās, dalīti skolēniem. Īpašs notikums ir Kārļa Ulmaņa sagaidīšana. Ķekavā milzīgi goda vārti pāri ceļam pie tautas nama, tribīne svinīgajām runām. Katlakalna pagastā pat izdalīta krāsa, lai jumtiem atjauninātu vismaz to pusi, kas redzama no ceļa, arī pagastnamam. Bērni kaisa ceļā ziedus (šī fotogrāfija rotā F. Zāliša vēstures grāmatu), – tāds bija laiks.

Kad 1940. gada 17. jūnijā Rīgā iebruca krievu tanki, P. Leitis, ienākdams klasē, esot teicis: *"Šodien Latvijas debesis aizklāj tumši mākoņi, bet ticiet – reiz atkal spīdēs saule!"* Pagastos nomainījās amatvīri. Ķekavas skolai telpas paplašinās, jo pašvaldību pārceļ uz nacionalizēto draudzes namu (ķestermāju). Mazpulku darbība pārtraukta; top pionieru un komjauniešu organizācija. Jāatver 7. klase, un mācību iestāde jāsauc par nepilno vidusskolu. Ķekavā tiek pieņemts piektais skolotājs – Artūrs Boruks (tagad habilitētais lauksaimniecības zinātņu doktors). Z. Līces vietā atnāk Aina Brakša, bet pēc viņas pāragras nāves ar 1942. gada aprīli sāk strādāt Vilis Roze. Kādā 1941. gada marta rītā Pēteri Leiti atrod viņa dzīvoklī mirušu. Vai pašnāvība? Daži laikabiedri, zinādami viņa pārliecību, ka dzīvību pats sev atņemt nedrīkst, to ir apšaubījuši. Varbūt par savas dzīvības cenu viņš centās glābt citu dzīvības? Bet varbūt viņš nojauta to, kas notika pēc trim mēnešiem? 14. jūnijā izvesto vidū

bija arī skolnieki un mazgadīgi bērni – Berķu un Priedes ģimenēs. Lūk, kā šo laiku atceras Tālivaldis Ābele vēstulē no Austrālijas. "Tad pienāca krievu gads. Dibināja pionierus, rakstīja sienas avīzi. Jākaļ Staļina Konstitūcija. No katra mēģināja iztaisīt sporta varoni. Staļina bilde rēgojās visās malās. Jādzied – "varen plaša mana zeme dzimtā". "Lec tramvajā, lec tramvajā, lai lielais Staļins samaksā." (..) Drīz vien mums bija jārok bunkuri Ķekaviņas krastā priekš vietējiem miličiem. Tie nepaspēja tos izlietot. Nākošajā skolas gadā nu bija jāmacās "Deutschland, Deutschland über alles". Starp mums klasē vairs nebija Berķu Ilgvara, ko ar visu ģimeni ielādēja lopu vagonā 1941. gada 14. jūnija pēcpusdienā. Ceļa mērķis – varenplajā Sibīrija. Nebija arī starp mums vairs Ķekavas aptiekera meitenes, ko mūsu pašu "oportunisti" nošāva kopā ar visu ģimeni, vāciešiem ienākot; vāciem Ķekava nu bija "Judenfrei". (..) Šis slepkava, ienākot krieviem, esot uz vietas nošauts." Pēc Pētera Leiša nāves 1941. gada aprīlī par skolotāju sāk strādāt viņa dēls Auseklis, Juridiskās fakultātes II kursa students, taču vācu vara septembrī liek viņu atlaist. Visus kara gadus Ķekavā par skolotāju strādā Malda Leite un Voldemārs Sloka; direktors – Jānis Sēja.

1944. gada rudenī mācības nesākas. Pļavniekkalna skolā izvietots vācu kara hospitālis; mirušos apglabā turpat dārzā. (Nākamā okupācijas vara – krievu – šos apbedījumus atcerēties, iezīmēt neļauj, un tie tiek tik pamatīgi "aizmirsti", ka tiek iedalīti apbūves gabalos.) Ķekavas skolā – vācu štābs. Drošības labad – "partisanen!" tiek nocirsti koki, arī P. Leiša stādītais ozols. (Tas atauga, un Kultūras fonda Ķekavas kopas talkās stādījām tā digstošās zīles ap Ķekaviņu.) Pēc oktobra kaujām ceļi un lauki pilni sadragātas kara tehnikas, ļaudis apglabā kritušos karavīrus, neraugoties pēc armijas piederības. Sarkanarmieši, izvandījuši steigā pamesto pretinieka štābu, nesaudzē arī to, kas vēl palicis no skolas dokumentācijas. Malda Leite daļu savazāto, apdegušo dokumentu (arī unikālo Pētera Sējas arhīvu) sadedzina un uz visiem laikiem pamet šo skolu; vēlāk viņa ir skolotāja Rīgā, vasaras brīvdienas pavada tēva nopirktajā mājā Doles salā. Apglabāta Ķekavas kapsētā līdzās tēvam. Arī Voldemārs Sloka

dodas uz Rīgu, kur skolotāja darbu strādā līdz pensijai (mācoties Rīgas Skolotāju institūtā, bijis iecienīts vijolnieks, šis instruments izmantots dziedāšanas stundās mūsu skolā u. c., bet nu uzdāvināts Ķekavas muzejam).

Daudzi dodas trimdā. Pļavniekkalna skolas direktors Pētersons ar ģimeni. Līdzņemot mazo meitiņu, arī Zenta Ozoliņa-Vīķe. Viņa nokļūst Austrālijā; turpmāko mūžu strādājusi turienes latviešu skolās; precējusies, vīra uzvārdā – Dunse; mirusi 2000. gada decembrī. *"Ar savām nenoliedzami plašajām latviešu valodas zināšanām, jauko raksturu un humora izjūtu Zenta ir izskolojusi vairākus simtus latviešu bērnu, no kuriem daudzi jau pieauguši. Gandrīz katrā latviešu ģimenē, kas ir Melburnā, ir vismaz viens ģimenes loceklis, kuram skolotāja latviešu valodā ir bijusi Zenta Dunse. Tādēļ droši varu teikt, ka viņas uzņemība, zināšanas un patiesā latvietība nav velti ziedotas."* (Iveta Lainis. *Mīlot un cienot latviešu valodu. "Izglītība un Kultūra" 1997. g. 19. jūn.*)

Mūsu novads atkal ir ļoti izpostīts. Rikojums mācības sākt ne vēlāk kā vienu mēnesi pēc "atbrīvošanas" jāpilda. Ķekavas skola direktora Jāņa Sējas vadībā tiek sakārtota mācību darbam. Šai amatā viņu gan atstāj tikai līdz 1949. gadam, bet citas represijas neseko, un viņš strādā par skolotāju līdz aiziešanai pensijā 1957. gadā, izaudzinot vairākas ķekaviešu paaudzes. Par skolotājiem kļūst kādreizējie šīs skolas audzēkņi – Elza Aškevica-Strupka, Dzintra Āboltiņa un Mārtiņš Berkmanis, kurš nostrādā līdz 1971. gadam, aktīvi iesaistoties mākslinieciskajā pašdarbībā – gan piedaloties pašam, gan vadot skolēnu pulciņus. Pirmo pēckara skolotāju vidū arī L. Liepiņa (represēta 1949. g.), Z. Jēkabsone, A. Ruvenis, E. Dzēvēna, M. Kukule, J. Zitkēviča, Kudrjavceva u.c. Mēriju Draudiņu-Smilgu, N. Draudziņas vidusskolas absolventi, vienkārši atved uz Ķekavu un, pasakot: "Ej un strādā!" – ievada klasē. Viņa bijusi sabiedriskā inspektore, pat jūgusi zirgu, lai brauktu pārbaudīt septiņklasīgajai Ķekavas skolai "piestiprinātās" četrklasīgās – Mežinieku (pēc skolas vajadzībām celtās ēkas nodegšanas mācību darbam tika iekārtotas telpas Mellupos), Pulkarnes un Doles salas skola. Šīs "mazās skolas" slēdzot, daļa skolotāju pārnāk uz Ķekavu,

piem., H. Brigmane, A. Romāne, A. Bērziņa, K. Šteinhardts u. c. Direktori mainās – 1949. gadā Vera Kapteine, 1950. – V. Kalniņš, 1954. – Dzidra Berga, 1958. – G. Lāče. Skolotāju pulkā arī U. Ozoliņš, A. Cīrule-Ozoliņa, A. Irbīte, Sārtaputne, A. Gretere, V. un B. Ķikusti u.c. Skolēni piedalījušies sarkanarmieši brāļu kapu ierīkošanā (vecās baznīcas kalniņā) un tos kopj. Rudeņos jāpiedalās ražas novākšanas talkās kolhozā. Oktobrēni, pionieri, komjaunieši; salidojumi, spartakiādes, skates; sienas avīzes un obligātie valsts svētki. Jā, un jāmācās arī. *"Šurp grāmatas, uz skolu./ Es būšu teicamnieks./ Tad tētiņam un māmiņai/ Un Staļinam būs prieks!"* Cik noderīgi šādi dzejoļi! Nomaini vārdus, piem., 'Staļinam' vietā 'Dzimtenei', – cik ērti, zilbju skaits vienāds! – un atkal var ievietot skolas grāmatā! Tāds laiks!... Ar kolhoza palīdzību ierīko sporta laukumu, un tas noder arī pieaugušajiem; fiziskā kultūra ir cieņā, ik pa laikam notiek dažāda mēroga sacensības. Ar 1961/.62. mācību gadu pamatizglītība tiek noteikta astoņgadīga. 1968. gadā direktors ir Jānis Caune, uz Ķekavas skolu atnācis 1955. gadā, sākumā strādājis par 1.-4. klašu audzinātāju, turpinājis mācības, kļuvis par vēstures skolotāju un joprojām strādā mūsu vidusskolā. (Turpat pussimt gadu skolā, turpat pussimt gadu Ķekavā! – dzīva skolas un pagasta vēsture!)

Kopš 1969. gada par direktoru strādāja Ilmārs Briģis; viņa ieceirēs un pēc tam arī īstenībā tapa vidusskola. Aug putnu fabrika un tās ciemats, skola pārapdzīvota. Skolotāju saimei piepulcējušies: Ā. Briģe, A. Lāma, L. Šēfere, J. Briedis, B. Gračeva, O. Vilnīte, E. Šteina, V. Caune, E. Caune, I. Šreibere, A. Peuhova-Ozoliņa, T. Karšinska-Dombrovska, M. Laiviņa, L. Zadināne, A. Vuškāne, I. Kocareva, J. Ikauniece, I. Sergutina, N. Ciuleviča, A. Rozīte, M. Amdure u.c., bet pēc Pļavniekkalna skolas slēgšanas arī Olga Bārtule, Anna un Arturs Damlici.

Pļavniekkalna skola 1944. gadā darbu sākusi kā septiņklašu, vienu mācību gadu dēvēta par astoņgadīgo, bet no 1963. gada līdz slēgšanai 1971. gadā bijusi vairs tik četrgadīga. Šai laikā strādājuši – Ciprijans Apšenieks, Elza un Voldemārs Dzelzkalēji, Mirdza un Otomārs Jēkabsoni, Anna un Eduards Kalniņi, Olga un Jeronīms Bārtuļi, Anna un Arturs Damlici, Alvīne Pļavniece,

Olga Ķise, Ciska, Elvira Svīkule u.c. Lai gan pagastļaudis iebilst, mācību iestādi pārtaisa par Tūristu staciju; daļa skolēnu un skolotāju pāriet uz Ķekavu. Mūsu jaunos novadniekus audzinājuši un skolojuši arī P u l k a r n ē – Elksne, Olga Baltene, Ančevska, Ceļiņi, L. Ķere, Lejasmeiere, I. Romāne, H. Brigmane u.c. M e ž i n i e - k o s – Rubenis, Dzērvēna, Asafreji, Zemitāni, Dimdiņš, Burkevica, Ņ. Einava, J. A. Kalniņš, Berķis, M. Balcere, Varkale, M. Ķieģele, Kovaļevska, I. Vāvere, L. Melbārde, Koļepska, Eglīte u.c. Uz salidojumu 1975. gadā aicina ilggadīgā skolotāja Vilma Dumpe-Pluce.

1975. gadā ir uzcelta jaunā vidusskola, uz to dodas svinīgs gājiens, vispirms atvadoties no vecā pagastnama, kas jau sen bija kļuvis par šauru: mācības notika divās maiņās, dažbrīd izmantojot arī pa kādai pirmā stāva telpai Tautas namā. Ķekavas vidusskolu atklāj Jānis Kalnbērziņš, ilggadīgs Latvijas komunistiskās partijas darbinieks (dzimis Parumbē, skolā dažas ziemas gājis Pulkarnē, tieši Piektajā gadā, dzīvodams pie radniekiem, un šo radu pēctečus braucis šad tad apciemot arī kolhozu laikos, piedalījies un sēdējis prezidijā dažādās kolhoza svinībās – apaļās gadadienās, saņemot sociālistiskās sacensības uzvarētāju Ceļojošo karogu utt.), un šī "krusttēva" vārds arī skolai tiek piešķirts. Tāds laiks! I. Briģis spēsts atstāt direktora amatu 1977. gadā (tiek vainots nacionālās ievirzēs, komplektējot klases) un, viņu ievēlē par ciema izpildkomitejas priekšsēdētāju. Vidusskolas vadību pārņem Ināra Bīskapa. Skolotāja Velta Caune sākusī apkopot materiālus par brāļu kapos apbedītajiem sarkanarmiešiem, skolēni sarakstās ar kritušo tuviniekiem visā Padomju Savienībā, un 1974. gadā viņi pirmoreiz aicināti atbraukt. Ciema izpildkomitejas virsvadībā šis pasākums grandiozi izvērsti triju dienu garumā 1980. gadā – "Ķekavas atbrīvotāju un kritušo karavīru piederīgo salidojums". Atbrīvotāji! – tāds laiks! Tāds laiks – vara reglamentē arī skolas darbu. Daudz dažādu pasākumu, un nedrīkst izpalikt ideoloģija. Par skolēnu nesekmību rāj skolotājus. Taču ar pionieru un komjauniešu organizāciju starpniecību tika veikts plašs un daudzpusīgs kultūras un sporta darbs. Bija plaša interešu izglītība – kori, deju kolektīvi, paliekamu ieguldījumu devuši Albīna Čuba, Rita un Arvīds Platperi u.c.

Jaunie laiki sākās ar skolu decentralizāciju. Vidusskola pārpildīta (1227 skolēni), nepieciešamas jaunas telpas, tādēļ tiek izdalīts sākumskolas klašu komplekts, kas 1990. gadā no Jaunās Ķekavas pārceļas uz Veco Ķekavu, atgriežoties sarkano ķieģeļu namā. Vidusskolas direktors kopš 1992./93. m. g. ir Valdis Ozols. Pēc pagasta sabiedrības pieprasījuma darbu 1993. gadā atjauno Pļavniekkalna sākumskola (direktore A. Baltmane). "Ainavās", virsnieka Valdheima pirms kara celtajā oriģinālajā mājā Ķekavas krastā, (kolhozlaikā saimniecības kantoris, bet vēlāk dzīvokļi), kopš 1990. gada pajumti rada ilgi iecerēs lolotā Mūzikas skola. Tai līdzās jau 1991. gada 31. janvārī tika guldīts pamatakmens jaunai skolas ēkai. Šī ilgbūve bija gatava pēc desmit gadiem un svinīgi tika atklāta 2000. gada septembrī (arhitekte Liesma Skuja, ķekaviete; skolas direktore B. Niedriņa). Kultūras nama telpās kopš 1996. gada darbu arvien plašāk izvērsē Mākslas skola (direktore I. Zālite), un tās veikums jūtams dažādās izstādēs, kā arī ārsienu un iekšsienu apgleznojumos: uz saimniecības ēkas pie sākumskolas, poliklinikas bērnu nodaļā un, protams, kultūras namā. Atveroties sakariem ar ārpusauli, arī mūsu pagastā ienāca privātā iniciatīva dodošā veidā: Kārlis Jirgens bija iecerējis veidot privātskolu, un tāda tapa, pārbūvējot sabrūkošā kolhoza bērnu dārzu. Privātskola "Gaismas tilts" uzsāka darbu 1993. gadā, un sākotnēji vecākiem tās finansējumā nebija jāpiedalās. Taču K. Jirgena business nenesa cerētos augļus, un viņam šo labdarību nācās pārtraukt. Jau citā statusā darbojas "Gaismas tilts-97" (direktore S. Zitare) – gan ar vecāku iemaksām, gan ar pagasta līdzdalību finansējumā.

Atgādinot dažus dažādu laiku mūsu novada skolēnus, –

- Pēteris Sēja – diplomāts, strādājis sūtniecībā Parīzē, sūtnis Itālijā un Balkānu valstīs, sūtnis Zviedrijā un Skandināvijas valstīs, Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieris,

- Tālivaldis Indra – esperantists, V. Olava komercskolas skolotājs,

- Dore Jirgensone, dz. Cimmermane – akciju sabiedrības "Ch. Jirgenson – Otto Švarc" valdes priekšsēdētāja, Triju Zvaigžņu ordeņa kavaliere,

■ Kamils Ramāns, jun. – ģeogrāfijas zinātņu kandidāts, darbojies alternatīvās Pļaviņu HES projektēšanas grupā, piedāvājot variantu Staburaga saglabāšanā,

■ Edgars Ozoliņš – grafiķis, grāmatu ilustrators, karikatūrists,

■ Gunta Gulbe-Graudīņa – keramiķe,

■ Iveta Irbe – skolotāja, mācību grāmatu veidotāja,

■ Uģis Roze – dziedātājs,

■ Dzintra Geka – kinorežisore,

■ Zanda Muižniece-Dzenovska – keramiķe,

■ Dace Falkane – Vicemis Latvija '90,

vēlu, lai ikviens – gan savās ikdienas gaitās tepat, gan tālos ceļos dodoties – pa kādai labai domai veltī s a v a m p a g a s t a m !

Novadnieka, kādreizējā Ķekavas skolnieka
Edgara Ozoliņa karikatūra 1978. g.,
bet iederas arī 2001. gadā

VĒRES – sk. tekstā,

kā arī :

K. Barons, H. Visendorfs, Latvju dainas I. Jelgava, 1894

G. Austrums. Latvju senās godu un audzināšanas tradīcijas.

R. 1993

Latvijas skola I un II. "Latvju grāmata". 1972 un 1973

A. Vičs. Iz latviešu skolu vēstures. R. 1992 Latviešu skolu vēsture. II-V R, 1928

J. Ruberts. Vidzemes un Kurzemes tautskolas XIX gs. 80. un 90. gados. R, 1973

Latvijas obligatorisko skolu skolotāju saraksts. R, 1924

Tautas vara Latvijas pagastos 1905. gadā. R, 1985

Konversācijas vārdnīca. R, 1906

F. Bārda. Izlase. II. R, 1992

Es viņu pazīstu. Latviešu biogrāfiskā vārdnīca. R, 1934

P. Birkerts. 1905. g. revolūcijā cietušie Latvijas skolotāji. R, 1927

M. Drīzule. Latvijas skolu vēsture. R. 1967

A. Salmiņš. Latvijas skolu izveidošanās un attīstība feodālisma posmā. R, 1980

J. K. Broce Sammlung versch. Lief. Monumente

Busch E. H. Enganzungen und Materialien zur Geschichte und Statistik der Kirchen

St. Peterburg, 1867

V. Ramāns. Doles draudzes skolas kronika. IMM. 1922, Nr. 7 un 8

M. Lendiņa. Latviešu skolu pirmsākumi... LVIŽ. 1996/2

M. Svarāne. Brāļu draudzes Dolē un Ķekavā. Daugavas raksti. R, 1991

Latvijas Valsts Vēstures arhīva 6642. fonda 1. apraksta lietas, 241. fonda 1. apraksta lietas, 638. fonda 1. apraksta lietas, 6637. fonda 2. un 3. apraksta lietas, 6954. fonda 1. un 2. apraksta lietas, 1392. fonda 1. un 2. apraksta lietas.

Ķekavas muzeja materiāli.

*

- Aū-ū, Dzilna-a! Nāc šurp!... Jūti, kā vējš brāžas?!

Dzilna. Heijā! Tūlīt aizlidošu – vējiem līdzī, putniem līdzī!... Kā sauc šo kalnu?

- Vienā vārdā nevar atbildēt. Redzi tur lejā mājas – Brāžas. Pirms 300 gadiem Biržu ceļa kartē tās atzīmējis kartogrāfs J. Ā. Ulrihs (LVVA F7404 AI L2193). Un man patīk šo kalnu saukt par Brāžu kalnu, jo vējš tā-ā brāžas... Bet nekā! Rau, tur pakalnē ir Mazpakaļņi, un kalnu sauc šo māju vārdā – par Pakalnu jeb Pakaļņu kalnu vai pat vēl absurdāk – par Mazpakaļņu kalnu, jo otra māja, Lielie Pakalni jeb Lielpakaļņi, pēc kara netika atjaunoti. Atgādini, iedošu izlasīt Tonijas Krūkas grāmatu "Liepavotu Zane". Autore šaipusē viesojusies pie radiem, bet, karam beidzoties, devās trīndā. Šo fotogrāfiju – ja vien Dieviņš dos iekārtot Ķekavas muzeju atbilstošās telpās – palielinātu novietošu visredzamākajā vietā blakus pasaules kartei, tajā atzīmējot

Z. Ozoliņas-Vīķes
vadītais
deju kolektīvs,
kas filmējas
V. Lapenieka
"Zvejnieka dēlā"
zaļumballes
epizodē, kopā ar
dažiem draugiem.
Aizmugurē
ar paceltu roku –
T. Krūka

vietas, kurp ļaunvaru viesuļi aiznesa mūsu novadniekus. Bet Pirmā pasaules kara kartēs un memuāros šī stratēģiski nozīmīgā augstiene dēvēta par Plīko kalnu, lai gan vietējie iedzīvotāji šādu nosaukumu nelieto. Esmu dzirdējusi, ka senāk tas saukts par Putras kalnu.

Dzilna. Tad jau tās mājas aiz priežu skupsnas, kam gājām garām, ir Putriņi vai Putraimi?

- Nekā nebij! Tie ir Garakmeņi. Atceries teikā minēto svētvieta? Nu – Garakmiņa teiku!

Dzilna. Tur taču teikts – pie Bērzes ietekas Daugavā!

- Varbūt neskaidrība radusies, teikas pierakstītājam nezinot īpatnību, ka Bērzmentes pagasts sastāvējis no trim daļām – lielākā šeit, ap Garakmeņiem un kalnu, mazākā – kas devusi pagastam nosaukumu – pie Bērzes ietekas Daugavā, ar muižu un dzimavām, bet starpā iespiedies Pulkarnes pagasts, kura teritorija uz šo pusi sniedzās līdz Daugavai, bet uz otru pusi gar Ķekaviņas krastu – līdz Bauskas šosejai un vēl nedaudz pāri tai. Bet vēl tālāk aiz Misas – Bērzmentes Celminiēki, it kā dzērumā kāršu spēlē laimēti; šolaik saukti par Dzērumcelmiem. Skaties, tur reiz bija Skates, bet mežmalā ir Staķi, un to saimnieks Krists Cālītis pirms simt trīsdesmit pieciem gadiem bija ievēlēts Pulkarnes pagasta vietnieku pulkā. Vienu no viņa pēctecēm Lūciju kopā ar deviņgadīgo meitiņu Artu izveda 1949. gada 25. martā. No kaimiņiem, Lejas Akmeņiem, paņēma saimnieka māti un bērnus – piecgadīgo Maiju un trīsgadīgo Māri, kamēr pats Jānis Krēslīņš slūnīcā ārstēja karā gūtā ievainojuma sekas. Tā kā viņš bija karojis sarkanarmijā, krievu pusē, tad griezās pēc palīdzības militārajās iestādēs un spēja savus piederīgos izdabūt no izsūtīto ešelona lopu vagoniem kaut kur pie Urāliem. Mācījies Krēslīņu Jānis Pulkarnes skolā, tur – aiz šosejas, tagad Baldones

pagasta teritorijā, un viņš stāstīja, ka pēc Pirmā pasaules kara mežos bijuši šaušalīgi skati – ogojot ierauga sūnās zābaku, pavelk, bet tas iznāk ar visu stilba kaulu! Ne visi kritušie tika apglabāti, kā nākas, daudzi palika apbērti ierakumos un šāviņu bedrēs, citus eksplozijas saraustīja gabalu gabalos... Tāpat arī Otrajā pasaules karā – 1944. gada septembra-oktobra kaujās. Baismīgi, bet tāds ir karš.

Dzilna. Kādēļ šīs šausmas atkārtojas atkal un atkal? Vai, zinot pagātni, var novērst tās kļūdu atkārtošanos nākotnē? Varbūt tu dari pareizi, aicinot nākt šurp un padomāt?...

- Skolēnu pārgājienā norunājām šeit, virsotnē, tikšanos. Krēsliņu Jānis atnāca un pastāstīja, ka Pirmā pasaules kara laikā te bijušas vācu pozīcijas, un mums zem kājām, kalna zemzemē, izbūvētas labiekārtotas telpas komandpunktam. Nocietinājumi bijuši pamatīgi, ieroču un munīcijas pietiekami, un 1916. gada kaujās – ne martā, ne jūlijā – krievu 12. armija un tās sastāvā iekļautie latviešu strēlnieki kalnam pat tuvumā netika, nācās atkāpties, ciešot smagus zaudējumus. Pēc kara būves tika izjauktas, vajadzības gadījumā betona blukus saspridzinot, – rau, tur krūmu pudurī daži gabali vēl redzami – un izmantotas

Skolotājas
A. Grēviņa un
Z. Valdmane pie
Pirmā pasaules
kara
zemnīcām

izpostīto ēku atjaunošanai zemnieka saimniecībās. Sākumā blindāžas ļaudis izmantoja par mājokļiem. Paskaties fotogrāfijā – Pulkarnes skolotājas Anete Grēviņa un Zenta Valdmāne dodas apciemot savus skolēnus, abas pie tiltiņa, bet aizmugurē un blakus – zemniecas un to iemītnieki. Sagrauta bijusi arī skolas ēka, un mācībām īrētas telpas privātmājās, arī Demmās – tā ir māja pie kādreizējās kolhoza zvēru fermas (tagad SIA "Pulkarne") ieejas. Demmu purvu meliorēja kolhozu laikos. Aiz tā turpinās mežs. Un tajā ir vieta, kas atgādina senaizmirstos Piektdā gada notikumus. Šodien gan mēs turp neaiziesim. Kad soda ekspedīcija sāka savus melnos darbus, daži pagasta vīri pievienojās mežabrāļiem, lai pret teroru vērstu teroru un sodītu nodevējus. Šo situāciju izmantoja laupītāji, iegriežoties nomalās mājās un apdraudot ikvienu, slepkavoja un aplaupīja ceļiniekus. Citi slēpās mežā, lai glābtu savu kailo dzīvību. Sunupju saimnieka Krūzes dēlu izsekoja un nošāva mežmalā, kad viņš devās uz mājām pēc dienīškā maizes rieciena. Turpat viņš arī apglabāts. Kapīņu iekļauj metāla sētiņa – šo vietu man pirms gadiem divdesmit parādīja Gunārs Vilde. Arī turp esmu vedusi skolēnus – gan vēsture, gan jauks mežs pārgājienam ar dabas mācības uzdevumiem.

Dzilna. Un arī ģeogrāfija! Šeit taču beidzas Baldones – Vecumnieku pauguraine?

- Gandrīz. Uz Ķekavas pusi vēl tikai Saulgožkalns, Odu kalns un Kļauģu kalns. Deviņi kalni, deviņi purvi, deviņas upes – varbūt arī vairāk saskaitīsi...

Dzilna. Vai aiz šosejas arī turpinās mūsu pagasts?

- Turpinās Pulkarne. Pēckara gados daļa atdota Baldonei, arī Kākauļkalns ar Meijeru Kākauļiem, kur dzimusi Alfrēda Dziļuma sieva Mirdza Meijere; arī Putnu kalns ar Pulkarnes

skolu, kur laikā starp diviem kariem rosīgi darbojās amatierteātris, iestudējot Blaumaņa, novadnieka Alfrēda Dziļuma un citu autoru lugas; arī Ebes... Ap Ebēm risinājušās kaujas 1944. gada septembrī, saimniece rādīja nogāzi pa kreisi no ceļa, mazliet uz Baldones pusi:.. Apsēdisimies, sekos garāks stāsts. "Rīgas maratonā" 1991. gadā piedalījās arī vācietis Ralfs Kromms. Viņš brauca šurp cerībā atrast tēva kapu. Jau iepriekš bija sazinājies ar kolēģiem Latvijas Universitātē, lai tie apjautātos par iespējamām Otrā pasaules kara beigām notikumu un vietu zinātājiem Ķekavas pusē. Bija nosaukta arī mana adrese, un kādā jūlija svētdienas rītā viņi piekļāvās, atvainodamies, ka neesot varējuši iepriekš pieteikt apmeklējumu. Tad arī braucām uz Ebēm, jo Ralfa tēvs Heinrihs Kromms tur ticis ievainots 1944. gada 22. septembrī. Izvests no kaujas lauka, taču ievainojumi bijuši tik smagi, ka nomiris. Apglabāts "brāļu kapos pie Gulbjiem", kā minēts atraitnei atsūtītajā vēstulē, kurā sīki aprakstīts, pie kura celiņa un kura sānceliņa atrodas H. Kromma kaps. Aizbraucām uz Vadoņu mājām pie Līlijas Gulbes, jo gribēju, lai viņa, aculieciniece, pastāstītu. Man varētu arī neticēt. Līlijas kundze 1944. gada rudenī nebija devusies projām, jo gaidīja bērnīšu, un Guntiņa piedzima pagrabā, ko izmantoja kā patvertni izlidojuma laikā. Kad jaunā māte iznāca, kauja par Rīgu bija beigusies. Kāda izskatījās apkārtnē, veselam saprātam grūti iztēloties: sadragāta kara tehnika uz ceļiem, grāvīmalās, tīrumos, iestigusī purvainajās pļavās; kritušie karavīri, cits vēl apdegušajā tankā. Toruden braukuši pa laukiem, nevis pa šoseju, izrobotu pusotru metru dziļām bumbu bedrēm. Salmiņu Būmaņos trīs nedēļas bijusi lazarete. Kritušie vesti arī no Baldones kauju vietas. Glabājuši ar armijas mācītāju, ragu orķestri, dēļu zārkos; nemizotajam bērza krustiņam notēsta vieta uzrakstam – iededzināts vārds, uzvārds, dienesta pakāpe; uz krusta – bruņucepure. Jaunā okupācijas vara, krievu vara, izrēķinājās arī ar mirušajiem pretiniekiem – brāļu kapos esot

savilkta kara mašīnu un ieroču atliekas, viss saspridzināts, pēc tam nolīdzināts. Voldemārs Tračums man reiz stāstīja: devies uz darbu Rīgā, krusti vēl bijuši, atgriezies mājās – nekā vairs, viss nolīdzināts, tikai šur tur rēgojies kāds aizķerts un vīrs zemes izvilks frenča stūris... Tik vien varēju parādīt Ralfam Krommam – ceļmalas ābelēm un eglītēm apaudzēto zemes strēmeli, kas kļuvusi daudz šaurāka, asfaltējot jauno šoseju un būvējoties pie vecās. Tāpat bija jāaizmirst lazaretē mirušo karavīru kapi pie Pļavniekkalna skolas. Nolīdzināja līdz ar zemi apbedījuma vietu pie Mašēniem. Kad vācu karavīru brāļu kapu komiteja sāka šīs vietas meklēt, bija pagājis tik daudz laika, ka grūti visu noskaidrot; zinātāji mainījuši dzīvesvietu, miruši, jaunajiem netika stāstīts – tāds bija laiks...

Dzilna. Šie dzelži taču nebūs saglabājušies no tiem vai citiem kara laikiem?

- Nu, protams, ne. Kolhoza laikos ziemas sporta cienītājiem bija ierīkota nobrauciena trase ar pacēlāju, un slēpošanas entuziasti to lieto vēl šolaik. Ak jā! Ir kāds amizants pastāstījis, kuru dzirdēju no kādreizējās kolhoza fermu pārzīnes Veltas Nukšas: "Fermas strādniekam uzdots kādu paaugušos bullēnu no slaucamo gūvju kūts aizvest uz nobarojamo lopu mītņi. Kamēr pagirainais vīrs top pie sajēgas un ir gatavs doties ceļā, pienācis pusdienlaiks. Nu tiek jūgts zirgs, bullēnu piesien ratu pakaļā, un brauciens var sākties. Naktī priekšnieci pamodina klauvējieni pie loga un izmisīgas vaimanas. Vīrelis, saskrāpēts, dubļos novārtījies, skaidro, ka piemeties vadātājs, izmaldinājis pa purviem, pa krūmiem, un ne mīņas vairs no teļa un pajūga. Ko darīt? Nakts melnumā tāpat neko nevar atrast. No rīta mazā gaismiņā saziņotie kolhoznieki dodas pazudušo kopmantu meklēt. Izbradā apkārtējos mukiļus, izlodā krūmu biežņas – nekā. Saskrāpēti un odu sadzelti beidzot uzkāpj te, kalnā, atvilkt elpu. Saulīte karsē, tik patīkami

atlaisties zālītē. Te pēkšņi visi satrūkstas – no nelielās koku skupsnas atskan mežonīgs vaids! Ļaudis metas turp un ko ierauga? – protams, meklētos! Ilksis uzķērušās, zirgs – ne uz priekšu, ne atpakaļ, bet bullēns, pēc krūmu lapām snaikstoties, tā savilcis valgu, ka gandrīz jau gals klāt, cilvēku balsis sadzirdot spējis izdvest turpat vai pirmsnāves gārdzienu. Nu var atviegloti uzelpot – kā glābēji, tā izgābtais. Lopiņi tiek atsvabināti. Pārzine ratos sačubina salmu maišeli un ierauga – vadātājs! – stikla sānus spīdina iztukšotā šņabja pudele." ... Hei, Dzilna, tu guli?!

Dzilna. Nē, domāju. Balti mākoņi, zila debess, zaļa zeme – cik tūkstošiem gadu jau tas viss... Bet laiks plūst, dažādi notikumi nemitīgā mainībā...

- Arī mums, laiks doties tālāk – no kalna lejā un Pitļu mežā iekšā, pa ceļu, protams. Ja mācēšu atrast, parādīšu vācu bunkuru...

• • • •

Izdevās! Redzi šo alu aiz nogāzušās priedes stumbra? Iekšā nelidīsim. Nofotografēju pirms pieciem gadiem pārgājiena laikā, kad biju tur iespraukusies. Bildē izskatās iespaidīgi, bet īstenībā tā ir tikai ap pusotru metru plata un metrus sešus gara velvājota eja, aizbirusi ar smiltīm, vidū pat jālien uz vēdera, lai pa otru atveri varētu tikt ārā. Reizēm esmu domājusi, ka varētu tapt atraktīva tūristu taka, ar skatu torni Pakalnkalnā, kur tagad iekārtojies Lattelekom, ar šī un citu bunkuru apmeklējumu, taču tas prasītu lielus naudas ieguldījumus, bez tam – ērces, privātīpašums, taku gājēju attieksme pret citu īpašumu un pret vidi kopumā. Varbūt pietiek to visu atvērt tādu, kā ir, tikai vienreiz gadā, Strēlnieku dienā, un tikai tiem, kam Strēlnieku Ceļš ir vērtība... Biju domājusi no šejienes līdz mežmalai iztūrīt taciņu un pāri grāvim nolikt laipu, lai uz mazo birzīti tur ārā tiktu ātrāk. Nesanāca. Laiks sauss, ejam tāpat – pa taisno, bez takas!

• • • •

Dzilna. Kāds liels akmens! Varbūt tas ir no Garakmiņa teikas?... Es jau tik pajokoju, redzu, redzu: "Šeit atradās 1. Daugavgrīvas latviešu strēlnieku bataljona pozīcijas 1916. gada jūlija kaujās." Vai tiešām tās bija šeit?

- Ļoti iespējams, ka šeit. Bet varbūt metrus piecdesmit tālāk. Ierakumu atliekas redzamas vēl tagad. Arī betona ložmetēju ligzdas. Pirms gadiem pieciem tās nebija tik bojātas, un ne jau laika zobs vainīgs, bet postītāji. Tie aizmetuši arī šāviņa čaulu, kura te bija nolikta, – ar savām sašķeltajām, ieritinātajām malām tā izskatījās kā vāze, kā piemērots skarbs dekors. Akmeni sākotnēji gribējām nolikt nevis šeit, bet tur aiz tā pauguriņa, iezīmējot izpostītās Spieķu kalna kapsētas vietu. Taču bija tāds dīvains laiks, simboliski runājot – priekšpavasaris. Zemes īpašnieks, kolhozs, varēja pateikt, ka uz lauka, kaut arī tā būtu kapsētas vieta, akmeni likt nedrīkst. Tāpat arī vietējie varasvīri – jo oficiāli skaitījās, ka ir veikta pārapbedīšana. Taču norādīt: "Strēlnieku dienu tu vari rīkot savā ģimenes dārziņā" – kā tas bija gadu iepriekš, arī vairs neuzdrīkstējās. Tā radās kompromisa variants: Strēlnieku dienas rīkošanā iesaistās ciema izpildkomiteja, tiek pasūtītas īpašas nozīmītes, Kultūras fonda Ķekavas kopa sadarbībā ar Brāļu kapu komiteju un Strēlnieku muzeju sarūpē bukletīnu, agrofīma "Ķekava" veic visus ar akmens novietošanu saistītos darbus, bet – šai birztalā, nevis bijušās kapsētas vietā un ar šo uzrakstu. 1989. gada 29. jūlijs sākās ar piemiņas dievkalpojumu Ķekavas baznīcā, agrofīmas metodiskajā kabinetā bija izstādītas Nāves salas relikvijas no Jāņa Kaminska privātkolekcijas, interesenti gan kājām, gan braukšus devās uz strēlnieku cīņu un piemiņas vietām; kulminācija – pie šī akmens un noslēguma pasākums "Strēlniekiem un Daugavai" Kļāņu kalnā. Kājāmgājējus vadīja Zigurds Šlics, kurš darbojās Tūristu kluba VSKB grupā un bija piedalījies vienas dienas pārgājienu maršrutu izstrādāšanā, kādi tolaik bija populāri ("Saule", "Sarma", "Salna"). Ar

autobusu devāmiens uz tālākajām vietām, arī uz Plakaņiem un Veisiem.

Dzilna. Kur atrodas Veisi? Plakaņi, Plakanciems gan ir dzirdēti. Kas tur notika?

- Pa ceļam pastāstīšu. Esam mazliet sakopušas un varam doties tālāk. Pirmais pasaules karš sākās 1914. gada pavasarī, un jau 1915. gada sākumā smagu sakāvi cieta krievu armija, kas bija devusies palīgā sabiedrotajiem. Daudz latviešu gāja bojā kaujā pie Augustovas, gūstā saņemto vidū bija arī mūsu novadnieki – Meža Pinču saimnieks Pažags, brāļi Pundiņi no Katlakalna pagasta u. c. Jānis Pundiņš vēlāk raksta atmiņstāstu par bēgšanu no gūsta. Vācieši iebrūk Krievijā, līdz 1915. gada rudenim ir ieņēmuši visu Kurzemi, Zemgali, Sēliju līdz Daugavai, un oktobrī izveidojies frontes loks ap Rīgu. Jau jūlijā virspavēlniecība deva atļauju organizēt latviešu strēlnieku bataljonus. Tas bija unikāls gadījums Krievijas armijas vēsturē, kad tika izveidotas nacionālas karavīru vienības. Tajās iestājās brīvprātīgie no septiņpadsmit gadu vecuma, kā arī drikstēja pārnākt jau karadienestā esošie latvieši no citām armijas daļām. Tiek izveidoti astoņi bataljoni (vēlāk – pulki). To simbolikā – karogos, zīmotnēs – parasti lecošas saules motīvs, un to esmu izmantojusi arī Ķekavas muzeja emblēmā. 1. Daugavgrīvas bataljons pirmajā kaujā Mazajā – Tīrelpurvā jau oktobra sākumā zaudē pirmos trīs kritušos, un tie ir pirmie, kuru augumi iesvēta Brāļu kapus Rīgā. Oktobra beigās (pēc jaunā stila 29./30. oktobra naktī) 1. Daugavgrīvas pulka 1. rota virsnieka Fridriha Brieža vadībā pie Plakaņiem skauj četrreiz lielākus vācu spēkus, aizdzenot tos atpakaļ uz Misas kreiso krastu. Veiksmīgs ir arī 22./23. novembra nakts uzbrukums pār Misai pie Veisiem, kad vācu pozīcijās tika sagūstīti 11 karavīri. Tās bija nelielas kaujas, epizodes, taču rosināja cīņas sparū jaunajos karavīros, kas tikko bija izgājuši apmācības. Arī

šīs vietas Kultūras fonda Ķekavas kopa bija iecerējusi atzīmēt ar līdzīgiem piemiņas akmeņiem, ik vasaru rīkojot Strēlnieku dienu. Tāpat arī nolikt atgādinājumam akmeņus ar uzrakstiem pie šosejas vietās, kur tās šķērso kādreizējo frontes līniju... Esam atnākušas!

Dzilna. Kas te ir? Vai pareizāk – kas te ir bijis? Tāda postaža!

- Var teikt – tas ir mans krusts, kuru neesmu spējusi nest... Diemžēl. Šeit bija otrās Strēlnieku dienas galvenais notikums 1990. gada 15. jūlijā. Vadoties pēc vecajām kartēm, no miežu druvas atmērījām un izplāvām kapsētas vietu, ar pašvaldības atbalstu tika uzstādīts Lielais Krusts. Kapsētas atkaliezīmēšanas svinībās piedalījās šeit apbedītā strēlnieka Jura Kronberga dēls, kurš pirmoreiz te bija 1937. gada 4. jūlijā, kad jaunierīkotos brāļu kapus iesvētīja armijas mācītājs Lāčplēša ordeņa kavalieris Apkalns. Ģenerālis Bangerskis stāstījis par te notikušajām kaujām. Esot bijis koka krusts, astoņi līdz desmit metri augsts, metālu apvilkta koka plāksnes ar uzrakstiem, apkārt – smilšu valnītis. Vēlāk uztaisīti akmens stabiņi ar ķēdi un mazāks krusts. Tā stāstīja Krēsliņu Jānis; kolhozu sākumā, būdams brigadieris, viņš centies šo vietu saudzēt. Bet toreiz – pateicībā par skolēnu līdzdalību piemiņas vietas kopšanā daugavgrīvieši ziedoja līdzekļus, izgatavoja karogu un jau 28. novembrī to uzdāvināja Ķekavas skolai. Kādēļ šolaik skola to sev neatgādina, es nezinu. Kādēļ skolēnus neatved sakārtot strēlnieku brāļu kapus, kuru ierīkošanā skola kādreiz līdzdarbojusies? To jau es sev jautāju. Bet tev, Dzilna, pavisam ko citu. Kā tev šķiet, kādēļ kapsēta ierīkota tādā vietā – aiz kalniņa lejiņā, ieplakā aiz neliela pauguriņa?

Dzilna. Varbūt – no Plikā kalna puses šāva vācieši. Lai varētu apglabāt kritušos, vajadzēja kādu aizsegu, un to būs sniedzis šis pauguriņš? Tā tu domā?

- Šaubījās arī Brāļu kapu komiteja un veica vairākus "kontrolrakumus" tūruma dažādās vietās, taču karavīru mirstīgās atliekas atrada mūsu iezīmētajā laukumīnā. Šeit pulcējamies vēl divas turpmākās vasaras, bet 1993. gadā vietējā vara atzina, ka nav vajadzīgs rīkot pasākumu, kurā nepiedalās "masas". Kopš tā laika esmu te bijusi tikai pārgājienā ar jaunsargiem. Varbūt viņi te vēl atnāk, varbūt zemessargi kādreiz atceras... Bet Strēlnieku diena joprojām ir man sirdī. Promejot nolasīšu tev pāris Aleksandra Grīna rindiņu no "Dvēseļu puteņa": "Noasiņojis, nesdams krūtīs niknu naidu, krēslainā jūlijnaktī iet atpakaļ pār purvu uz Ķekavas pusi daugavgrīviešu bataljons... Un vēl gurdāk liecas lejup kareivju galvas un gausāki top viņu soļi, ejot cauri krusta ēnai"... Tikai nesaki tagad man neko. Varbūt esmu rīkojusies aplam, to visu sākdamā... Mēs iesim nevis pāri purvam, bet gar šo grāvi, kas reiz bija Pūķupīte. Arī Raganupītes tecējums, skaties, tur uz Zaķu kalna pusi, ir "iegrāvots". Kādreiz meliorācijas sistēmas tika rūpīgi koptas, pēc kāda grāvja tīrīšanas pamanīju nokapātu jumstiņu gladiolu, tāpat arī tādi dabas retumi te ir bijuši. Esmu redzējusi arī dzēsi, zivju gārnī, te staigājam.

Dzilna. Kas te ir tagad?

- Droši vien privātipašums. Bet mēs ejam kārtīgi pa grāvju-malu, pa taciņu. Nu lūk, arī šoseja, jaunā. Vecais Jaunjelgavas ceļš gāja bojā, ierīkojot elektrostacijas ūdenskrātuvi. Pa labi – Bērzmante, tur frontes līnijas loks izbeidzās pie Daugavas. Arī 1944. gada rudenī šurp izlauzās krievu armijas daļas, cerot upi forsēt, bet spēcīgās vācu apšaudes dēļ nācās no šī nodoma atteikties, atstājot bojā gājušo augumus Daugavas viļņiem. Bet vēl tālāk – Nāves sala jeb Ikšķiles priekštilta nocietinājumi. Pirmajā pasaules karā tur nostiprinājās krievu armijas daļas, nepagūstot kopā ar citām atkāpties pa "bēgļu ceļa" tiltu pāri Daugavai. Izmanojot dabiskos apstākļus, viņiem tas tik labi izdevās, ka

vēlāk norīkoja papildspēkus, satiksmi nodrošināja kuģītis un laivas. Vienīgi izmantojot indīgās gāzes, vācieši spēja to ieņemt. Nekvalitatīvo gāzmasku dēļ gāja bojā daudz krievu un latviešu karavīru. Tur esot bijis arī mans vectēvs Jēkabs Vīgants; viņš drīz pēc kara nomira, jo plaušas bija gāzu saēstas... Nu, lūk, arī Kļāņu kalns. Tā pamazām atnācām, pat nepamanīji.

Dzilna. Kas tā par Saules pielūdzēju tempļa atlieku?

- Jā, joprojām izskatās interesanti. Diemžēl man tevi jāapbēdina. Kolhozu laikos tur, pie priedītēm, bija estrāde, pie kalnē soliņi, bet šeit – vienkārši ar betona plāksnēm aplīkta ugunsкура vieta. Apsēdies, atceries, ko esi paguvusi izlasīt, pēc tam paskaties šīs fotogrāfijas un pacenties iztēloties, kāds izskatījies Daugavas krasts, kad nebija šīs betona sienas, ūdenskrātuves aizsargdambja! Paskaties zaudēto Daugavu... Kā tev šķiet, kādēļ rādu arī Raiņa portretu, Tīlberga gleznas reprodukciju?

Dzilna. Kurš tad to nezina! Ainava fonā – simbolisks Daugavas krasts...

- Man gan patīk iztēloties, ka gleznā ir tieši šis krasts. Kļāņu kalns. Varbūt tieši šeit Rainis juta, ka "No Daugavas dienā nāk visas dziesmas, No Daugavas krēslā nāk visas teikas, No Daugavas naktī mīklas kāpj...". Jo Rainis te ir bijis divdesmitajos gados. Viņš brauca apciemot radus. Stelpes Kulpišu Jēkaba Pliekšāna meita Liba, Raiņa tēva māsiņa, apprecējās ar Pulkarnes Rēžu saimnieku Čālīti. Protams, šo māju vairs nav, tāpat kā Pūķupītes tilta. Reizēm šurp braukusi arī Aspazija, un Rēžu saimniece viņas dāvātās kleitas glabājusi "stikla skapī". Ganos gājusi radu meitene Lūcija no Staķiem, un viņa vēl mūža nogalē atcerējās, ka arī dabūjusi valkā kādu Aspazijas tērpu. Bet Rainis nācis uz Kļāņu kalnu, sēdējis te, kaut ko rakstījis vai tāpat

vien, aizdomādamies, skatīties tālē. Vietējie zvejnieki, sūri grūti dienišķo maizīti pelnīdami, tādu vaļošanas nav varējuši ciest. Tā stāstīja Arvids Starķis. Bet Klāra Ozola, dzimusi Miķelsone, atcerējās, ka pusaudzes gados redzējusi Raini sauļojamies Daugavas krastā; viņš bijis slaidis, vingrs, iededzis brūns. Reiz saņēmusi dūšu un aiznesusi lauku ziedu pušķi. Esmu meklējusi Raiņa rakstos šo brīdi. Varbūt šis? Kā tu domā? Izlasi!

Dzilna. "Pļava ļauj, lai viņu pļauj, lai lopi viņu mīda, lai sniegs viņu nomāc. Viņa zin: pavasar' nāks pie viņas puķēm – tauriņi un bērni."... Varbūt...

- Laiks doties tālāk. Iesim te, lai nokļūtu vietā, kur reiz vijies Jaunjelgavas ceļš. Paskat, cik daudz grunts te savests, būvējot uzbērumu!... Augšā, lejā, un, lūk, jau redzama Jaunās muižas vieta. Ceļa otrā pusē esot bijuši muižas kapi, tā vismaz man stāstīts, pirms gadiem četrdesmit krūmu biežņā rēgojušies melni, pulēti kapakmeņi. Redzējusi tos neesmu, tādēļ apgalvot nevaru. Toties Miķelsonu mājai tuvāk trīsdesmito gadu beigās ar pieminekli un plāksnēm iezīmēti Pirmā pasaules kara vācu karavīru brāļu kapi. Pie Ķekavas dzirnavām bijusi darbnīca, kur gatavotas plāksnes ar uzrakstiem, kā arī krustiņi, kas uzstādīti citos mūpuses vācu kapos. Kultūras fonda Ķekavas kopas talkās kopām arī šeit. Redzi salauzto akmens krustu, kas uzlikts virsū garenajai kopiņai? To atradām iesviestu aiz valniša krūmos. Bet otrā pusē aiz valniša tik tikko var pamanīt kokiem apaugušus mazitiņus pauguriņus – tur vācieši esot apglabājuši līdzās savu karavīru mirstīgajām atliekām atrastos krievu armijas karavīrus, tātad tur varētu būt arī latviešu strēlnieki.

Dzilna. Skat, cik dīvains māju nosaukums – Drupas. Laikam celtas bijušās muižas drupu vietā?

- Tu esi gudriniece, mana Dzilna! Tik tiešām. Un arī šie strēlnieku kapi sākotnēji saukti par Jaunās muižas kapiem, kamēr vien atmiņā dzīvoja muiža. Tagad lielākoties – par Ramiņu vai Truseļu kapiem, tuvējo māju vārdos. Brāļu kapu komitejas celto pieminekli, pēc arhitekta Aleksandra Birzenieka meta, ar uzrakstu: "Pasaules karā 1916. gadā kritušo 96 Daugavgrīvas latviešu strēlnieku bataljona varonīgo karavīru piemiņai. Lai tauta jūt, še staigājot, dzīvs, kas par brāļiem nomirt prot" – atklāja 1930. gada 29. maijā, un kopš tā laika šurp piemiņas dienās nāca skolēni. Te apbedīti arī 69 krievu karavīri, redzi, pieminekli ar iekaltu pareizticīgo krustu. Melnā plāksne šurp atvesta no Spieķu kalna, izdarot simbolisku pārāpbedīšanu 1979. gadā. "Brāļu kaps kritušo latviešu strēlnieku un krievu pulku karavīriem, kuri 1. pasaules karā cīnījās pret vācu iebrucējiem" – uzraksti ir latviešu un krievu valodā, jo plāksne tika uzstādīta tikai sešdesmitajos gados, pirms kara tur pieminekli nepaguva uzlikt. Būvējot Rīgas hidroelektrostaciju, draudēja Nāves salas daļēja applūdināšana, tādēļ tur apbedīto karavīru mirstīgās atliekas pārvietoja uz šejieni līdz ar kādu īpašu piemiņas akmeni, ko bija dāvājuši skauti; tālaika varasnesējiem šāds akmens šķita bīstams, un to naktī kaut kur aizveda, un pagaidām var uzskatīt par pazudušu. Pēc Otrā pasaules kara te apglabāja arī kritušos sarkanarmiešus, pameklē, vai plāksnē iegravēto sešpadsmit uzvārdu vidū atradīsi kādu latvieti?

Dzilna. Te taču krieviski rakstīts! Mēģināšu izburtot. Laikam J. Ādmidiņš, A. Saliņš, J. Stumbriņš. S. Juškevics, seržants R Podāns, leitnants A. Janaitis.

- Aizej uz sarkanarmiešu kapiem Ķekavas centrā vecajā baznīckalniņā, arī tajās plāksnēs atradīsi latviešu uzvārdus! Atceries – muzejā rādīju tur apglabāta Latgales puīša Jāņa Neikšāna skolēnu apliecību... Un tagad uz pēdējo kalnu mūsu šīsdienas maršrutā!... Mēs ejam pa seno Bīržu

ceļu, kas redzams jau Ulriha kartē 1695. gadā. Arī Leišjāņu mājas tajā atzīmētas. Tātad ievērojama māja! Te cēlusies Sēju dzimta, tas ir – Leišjāņu saimnieks uzvārdu došanas laikā saņēmis šādu uzvārdu. Te dzīvoja Mārtiņš un Jēkabs Sējas – Doles pagasta amatvīri. Kā labi nostādītu saimniecību to apmeklējis Kārlis Ulmanis, kad viesojās mūsu pagastā.

Dzilna. Vai ēka kalnā, tā ar divaino torni, ir Ķekavas jaunā baznīca?

- Jā; to projektējis arhitekts Linards Skuja. Odu kalna otra virsotne ir nepilnu metru augstāka. Tur pie ūdenstorņa apsēdisimies, parādīšu fotogrāfijas, ieskatīsimies kartēs un paceļosim laikā!... Lūk, kāds tornis te reiz bija – kā šaha figūra. Fridrihtornis. Bet tagad paveries uz "Nestes" pusi; iedomājies – ceļš pilns pamatīgi bruņotiem bermontiešiem, arī lielgabali. Kā jutās saujiņa latviešu karavīru, precīzāk – viens vads ar vienu ložmetēju – te, torņa drupās! Kad atjaunotajā Latvijā pirmoreiz atzīmēja Lāčplēša dienu, ar sarkanbaltsarkano karogu skolēnu pulciņā nācām šurp, vispirms noskatījušies Kinoarhīva filmu fragmentus. Gribētos, lai skolā kopš pirmās klases bērni Lāčplēša dienā apmeklētu piemiņas vietas, sākot ar savu pagastu, ar tuvakajām, noliktu ziedus uz Lāčplēša kara ordeņa kavaliera Nikolaja Āboltiņa kapa, bet lielākie dotos tālākos ceļos, apmeklētu arī Mellupu kapsētu, kur apglabāts otrs mūsu Lāčplēsis – Jēkabs Klauss... Redzi aiz "Nestes" Saulgožkalnu? No tā līdz Bērzmencei un uz otru pusi līdz Katrīnmuīžai piecpadsmītā gada beigās un sešpadsmītā gada sākumā 3. Kurzemes pulks veica vairākus izlūkgājienus. Bet 1931. gadā komisija pulkveža Franča vadībā sastādījusi aktu par pieminekļa celšanu Saulgožkalnā. Tas gan netika celts, taču vēl piecdesmitajos gados pie Ručkām bija bunkurs, kurā tikās virsnieks Briedis un pulkvedis Francis. Palasi Čaka "Mūžības skartos"!

Dzilna. Vai šis ir tas piemineklis, ko tur gribēja celt?

- Nē. Tas ir novadnieka Edgara Ozoliņa zīmējums. Šādu strēlnieka figūru Pirmās pasaules kara laikā ietērpā un ekipējumā, divu vīru augumā, viņš iztēlē redzēja Butleru kapos. Bet kāpēc ne? Neuzcelts piemineklis un vieta, kas palikusi bez pieminekļa... Varbūt Tu, Tava paaudze tos savienos?... Jau Spieķu kalnā minēju 1916. gada marta kaujas; lai palīdzētu sabiedrotajiem, kam grūti klājas cīņās pie Verdenas, krievu 12. armija uzbruka Bauskas virzienā. Armijas vadības attieksme diemžēl bieži vien bija tāda, ka jātaupa munīcija, bet ne karavīri. Jukums Vācietis, 5. Zemgales pulka komandieris, tepat uz Bauskas šosejas, iepretī Ručkām, pierādīja Radko-Dmitrijevam, ka tik nesa-gatavotā operācijā zaudējumi būs milzīgi; viņš saņēma atļauju savējos izvest uz Butleriem, kur bija pārsiešanas punkts, virtuves. Uzbrukumā devās 1. Daugavgrīvas, 2. Rīgas, 7. Bauskas, 6. Tukuma un 8. Valmieras bataljona strēlnieki. Tika ieņemtas trīs vācu ierakumu līnijas, līdz Ģūģiem, taču palīgspēki nepienāca, vajadzēja atkāpties. Astoņu dienu kaujās tika zaudēti ap divi simti kritušo, vairāk par trim simtiem karavīru bija ievainoti. Vasarā angļi un franči sāka lielu uzbrukumu pie Somnas upes, un Krievijas armijai atkal vajadzēja pildīt sabiedrotās pienākumu, izdarot savā frontes pusē triecienus dažādās vietās, tostarp tās 12. armijai, tostarp Ķekavā. Daugavgrīvieši uzbruka no Spieķu kalna pozīcijām, abpus Baldones šosejas Pulkarnes virzienā krievu 12. kājnieku divīzija un 12. Sibīrijas strēlnieku divīzija, pie Bauskas šosejas, ap Ķekaviņu, Katrīnmuižas laukos un Smerdukļi – gan 9. un 10. Sibīrijas strēlnieku divīzija, gan latviešu strēlnieku bataljoni – 6. Tukuma un 7. Bauskas. Zaudējumi bija milzīgi, īpaši tukumiešiem – vairāk par simt kritušo un ap septiņsimt ievainoto, tātad 70% sastāva. Butleros un Pogās bija strēlnieku atpūtas vietas, pārsiešanas punkti; no ievainojumiem mirušos, no kaujas lauka izvilktos kritušos apbedīja tuvinajā

mežā. Šos kapus parasti sauc par Butleru kapiem, lai gan tuvāk atrodas Pārūpju mājās, un no to puses pieminēklā celšanai pievests Allažu šūnakmens. Pēc arhitekta Aleksandra Birzenieka meta Brāļu kapu komitejas celto pieminēkli atklāja 1931. gada 26. maijā, piedalījās arī ģenerālis Mārtiņš Peniķis. Smilšakmens plāksnē iegravēts uzraksts: "1916. gadā 6. Tukuma un 7. Bauskas latviešu strēlnieku pulku 250 kritušo karavīru piemiņai. Daudz paaudzes šē attecēs un jūsu darbu pieminēs." Ir atsevišķa kapu plāksne divu Jura krustu kavalierim Valdemāram Kūpenam. Šais kapos apglabāti arī 160 krievu karavīri, viņiem pieminēklis ar pareizticīgo krustu gatavots no tā paša šūnakmens. Tā divaini ir ar to attecēšanu un pieminēšanu. Padomju laikā brāļu kapiem bija "piestiprināti šefi", Butleru un Spieķu kalna kapus kopa kolhoza komjaunieši, Ramiņu – putnu fabrikas komjaunieši, Kuģu – PMK, bija tāda Pārviotojamā mehanizētās celtniecības kolonna. Jauno – Atmosdas laiku ieskaņā mūsu mežos sāka rosīties Odiseja Kostandas skolēni un domubiedri, sakopjot vācu kapus, arī mūsu kopa sarīkoja dažas talkas. Bet Butleru kapos nolauzto metāla dekoru – lodi ar sakrustotiem zibeņiem, kā arī Kūpena plāksni atjaunoja un uzstādīja Šubrovska un Grūtupa kopa. Atklāšanas brīdis 1988. gada maijā pulcēja daudz ļaužu. Pēc tam tur iegriezāmies Strēlnieku dienās, kamēr tādas notika. Nezinu, kad tevi turp aizvedīšu, bet uz Kuģiem varam aiziet, kad vien vēlies.

Dzilna. Vai tad Ķekava ir "jūras lielvalsts", ja pat savi kuģi?

- Esmu vaicājusi mājas saimniekiem. Zviedru kara laikā tur bijis ceļš, pārceltu, laivas, jo Ķekavas upe bijusi platāka. Kuģos sākas Austras taka, jo no šejienes pēdējā gaitā izvadīja Austras tēvu Juri Simenovu; esmu par viņiem rakstījusi, atceries. Te ir dzimtas mājas Pēterim un Jānim Sējām, un saimnieki viemēr kopuši brāļu kapus, kas ierīkoti turpat netālu Ķekavas krastā četru ozolu paēnā. Pieminēklis

veidots pēc arhitekta Eižena Laubes meta. To cēlusi Brāļu kapu komiteja. Atklāts 1925. gada 16. jūnijā. Dzelzsbetona obeliskā uzraksts: "1916. gada jūnija un jūlija kaujās pret vāciem kritušo 6. Tukuma, 7. Bauskas, 8. Valmieras un 2. Rīgas latviešu strēlnieku bataljonu 200 kritušo karavīru piemiņai. Tēvu zemes brīvstību pīrksim mēs ar asinīm." Upes otrā pusē pie kolhoza balto ķieģeļu trīsstāvu mājas kūtiņām var atrast vācu karavīru kapus, uzraksts pieminēkli liecina, ka tur apglabāti trīsdesmit četri 1914.-1918. gadā kritušie. Vācu karavīru kapi ir arī aiz Smerdukļa. Tur tāpat meži pilni ierakumu atliekām, var atrast pa kādai betona blindāžai. Bijušas arī atsevišķas piemiņas vietas, piemēram, Zilais Krusts, un vientuļas kapu kopiņas, kuras retais vairs zina. Pirms gadiem trim, izlūkojot vietu jaunajai Ķekavas kapsētai, mežā pie apvedceļa, orientējoši – strap Butleriem un Meža Aškevicām, atrada bojātu pieminēkli – čuguna krusts nolūzis un sadrupis divos gabalos, bet uz akmens ir skaidri salasāms uzraksts, kas vēsti par 1916. gada 8. jūlijā bojā gājušo krievu lielgabala apkalpi... Ai, dod šurp fotogrāfijas, sāk smidzināt! Steidzamiēs mājup!

Dzilna. Pie šī akmens kalna pakājē bijām represiju piemiņas dienā 25. martā. Kāpēc tas novietots tieši šeit?

- Novadnieki stāstīja, ka tai 1949. gada 25. martā uz šosejas kārtojusies automašīnu kolonna, beidzoties apmēram te, pie Odukalna, katrā kravaskastes stūrī pa bruņotam sargam, kaili durkļi pa gabalu redzami, vidū – ļaudis, veselām ģimenēm, gan vecie, gan mazie, šādi tādi saiņi... Arī mūsu pagasta ļaudis. Pēc tam – uz Torņkalna staciju...

• • • •

Dzilna. Kādēļ uz nesen atvērtā Kalnakroga uzraksts "ANNO 1927"? Tu taču raksti...

- Tā nu tas ir: Visu par visu nekad nevar uzrakstīt. Noteikti saņemšu iebildumus un precizējumus, par ko jau iepriekš – paldies! Bet, tev atbildot, – kartēs krogs šai vietā tiešām bija atzīmēts jau 1695. gadā, uzrakstā minēts gadskaitlis, kad savu biznesu šai namā sācis Hermanis Linde, kura mantinieki to turpina un šādi gribējuši izteikt atzinību. Lai vairāk būtu vietu, kur atzīmēts priekšteču veikums!

• • • •

Dzilna. Mājās kā vienā dienā! Kur tad tava rakstāmmašīna? Vairs neklaudzini kā dzenis? Un kas te par papīru blāķiem uz grīdas?

- Ai! To mans Mincis Ruducis būs pastrādājis. Aiznes zaļacaino negantnieku uz virtuvi! Un nāc palīgā savākt! Tie ir materiāli nākamajai Ķekavas grāmatai – par saimniecisko un kultūras dzīvi, biedrību fenomenu, dabas vidi; gribu pārstrādāt un papildināt savus agrākos rakstus par novadniekiem – diplomātu Pēteri Sēju, folkloras vācēju Juri Simenovu, grafiķi Edaru Ozoliņu, Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieri Dori Jirgensoni, Lāčplēšiem – Nikolaju Āboltiņu un Jēkabu Klausu, novada fotogrāfu Pēteri Āboltiņu, atgādināt latviešu virsnieku Robertu Gabri un viņa grāmatas, literātu – Garlība Merķeļa, Jāņa Raiņa, Friča Bārdas, Alfrēda Dziļuma, Pētera Aigara saistību ar mūsu novadu, pastāstīt par lauksaimniecības veicinātājiem Jēkabu Vāgneru un Paulu Lejiņu, par Viktoru Ramānu u. c. skolotājiem, par Mariju-Luīzi Bētiņu-Stumbergu ar dzejnieces pseidonīmu Melnupu Marija vai arī Namamāte, un viņas vīru – Rīgas apgabaltiesas prokurora biedru Jēkabu Stumbergu, pieminēt mūsu brāļu kapu pieminēkļu autorus Eiženu Laubi un Aleksandru Birzenieku, gleznotājus Jāzepu Grosvaldu un Konradu Ubānu, kas mūsu novadu pārstaigājuši strēlnieku laikā, Augustu Annusu, kura altārglezna mūsu baznīcā, Lidiju Palepu-Ubāni un Jāni Pauļuku, kas dažas vasaras te pavadījuši gleznodami, arī pilskalnu pētniekus –

E. Brastiņu, R. Šnori, Kārli fon Levis of Menāru, vēstur-
nieces Metu Taubi, Annu Krastiņu, kā arī Pēteri Lūci un
pirmā "Zvejnieka dēla" filmēšanas epizodi mūsu dzimavu
saliņā. Gribētu rakstīt par tiem šolaiku novadniekiem, kas,
pelnīdami dienišķo iztiku, vienlaikus paguvuši paveikt
kaut ko pārlaiciģu. Tāpat arī ieskatīties dzīvesstāstos, kas
krāti desmit gadus, un te aicināšu palīgā visus novad-
niekus, kas vēlas oficiālo vēsturi papildināt ar cilvēkvēs-
turi, ar savas dzimtas likteņstāstu... Nu re, viss sakārtots!
Nosvētīsim saules celiņu, un – ar Dievpalīgu.

SAĪSINĀJUMI

LFK – Latviešu Folkloras krātuve

LNB – Latvijas Nacionālā bibliotēka

LVIŽ – Latvijas Vēstures institūta žurnāls

LVVA F-... A-... L-... – Latvijas valsts vēstures arhīva ... fonda ...
apraksta... lieta

IMM – Izglītības ministrijas mēnešraksts

LPSR APP – Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas

Augstākās Padomes prezidijs

LZAV – Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis

SATURA RĀDĪTĀJS

*	5
Ceļavārdi	9
Tāmurga jeb noslēpumi un sendienas	11
Dainas un teikas kopīgais noslēpums	11
Noslēpumainas norises	12
Senču tālie ceļojumi	13
Dīvainie atradumi	15
Līst lidumu vai rājumu rāt	19
Kaučas pils – bija vai nebija	21
Tāmurga – zaudētā un atgūtā	22
Smerduklis vai senā osta	24
Klaņģu kalns – ne visas atbildes rastas	26
Odu kalns – zināmais un nezināmais	31
Ķekava, Ķekaviņa, kā tevi saukt?	40
"Liela muiža!"	43
Ķekavas baznīcas	62
Krogs – ne tikai peļņai un tēriņam	70
Kalns – trejvārdis, kura nav	77
Zemgaļu senā godība Pļavniekkalnā	78
Katlakalns tuvojas Pļavniekkalnam	81
Katlakalnā baznīca Akmeņsalā	83
Sāp zaudētā Daugava	87
"Mūžība un dzīves gudrība arīdzan"	93
Vēres	109
*	111
Nekavē pagastu	121
Ievads	121
Ieraduma tiesībās balstoties	123
Caur verdzības spaidiem	132
Atdzimstošā pašvaldība	136
Izvēlies, ko tu vēlies	152
Noslēgums	168
Vēres	169
*	171
Novada skolas trīssimt gados	177
Vēres	215
*	217
Saīsinājumi	237

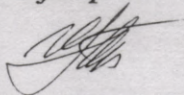
SATĒRA RĀDĪTĀJS

1	.....
2	.....
3	.....
4	.....
5	.....
6	.....
7	.....
8	.....
9	.....
10	.....
11	.....
12	.....
13	.....
14	.....
15	.....
16	.....
17	.....
18	.....
19	.....
20	.....
21	.....
22	.....
23	.....
24	.....
25	.....
26	.....
27	.....
28	.....
29	.....
30	.....
31	.....
32	.....
33	.....
34	.....
35	.....
36	.....
37	.....
38	.....
39	.....
40	.....
41	.....
42	.....
43	.....
44	.....
45	.....
46	.....
47	.....
48	.....
49	.....
50	.....
51	.....
52	.....
53	.....
54	.....
55	.....
56	.....
57	.....
58	.....
59	.....
60	.....
61	.....
62	.....
63	.....
64	.....
65	.....
66	.....
67	.....
68	.....
69	.....
70	.....
71	.....
72	.....
73	.....
74	.....
75	.....
76	.....
77	.....
78	.....
79	.....
80	.....
81	.....
82	.....
83	.....
84	.....
85	.....
86	.....
87	.....
88	.....
89	.....
90	.....
91	.....
92	.....
93	.....
94	.....
95	.....
96	.....
97	.....
98	.....
99	.....
100	.....
101	.....
102	.....
103	.....
104	.....
105	.....
106	.....
107	.....
108	.....
109	.....
110	.....
111	.....
112	.....
113	.....
114	.....
115	.....
116	.....
117	.....
118	.....
119	.....
120	.....
121	.....
122	.....
123	.....
124	.....
125	.....
126	.....
127	.....
128	.....
129	.....
130	.....
131	.....
132	.....
133	.....
134	.....
135	.....
136	.....
137	.....
138	.....
139	.....
140	.....
141	.....
142	.....
143	.....
144	.....
145	.....
146	.....
147	.....
148	.....
149	.....
150	.....
151	.....
152	.....
153	.....
154	.....
155	.....
156	.....
157	.....
158	.....
159	.....
160	.....
161	.....
162	.....
163	.....
164	.....
165	.....
166	.....
167	.....
168	.....
169	.....
170	.....
171	.....
172	.....
173	.....
174	.....
175	.....
176	.....
177	.....
178	.....
179	.....
180	.....
181	.....
182	.....
183	.....
184	.....
185	.....
186	.....
187	.....
188	.....
189	.....
190	.....
191	.....
192	.....
193	.....
194	.....
195	.....
196	.....
197	.....
198	.....
199	.....
200	.....

Iespiests SIA "Elpa-2" tipogrāfijā
Doma laukumā 1, Rīgā,
LV-1914

Grāmatā izlaboju vairākas
apgāda un spiestuves „ELPA”
paviršības kļūdas;
pavisam to bija ap 120. Diemžēl!
Ar cieņu,
/autore/

**OBLIGĀTAIS
EKSEMPLĀRS**

3. —

0302018914

2002-3
L166

GRĀMATU FINANSIĀLI ATBALSTA

SIA SIMEKS
"Jaunsili", Ķekava LV-2123, Latvija
Tālr. 7100902, 7100917